2018. gada 14. decembris

Gala nodevums

Darba autore:
Ž. Mikosa

Ziņojums par normatīvo regulējumu par tiesībām un pienākumiem ūdeņu apsaimniekošanā

Veikts Latvijas Vides aizsardzības fonda finansētā projekta "Zemes īpašnieku, pašvaldību un valsts atbildība mazo upju aizsardzībai"(Nr.1-08/204/2018, līgumu Nr.01-05-2018) ietvaros

Saturs

1. Ievads ... **3**

2. Privātie ūdeņi – īpašumtiesību objekts Civillikumā un Satversmē ... **9**

2.1. Civillikums, ūdeņu īpašumtiesības un ūdeņu lietošanas tiesība un aprobežojumi ... **10**

2.1.1. Publiskie un privātie ūdeņi ... 10

2.1.2. Tiesības un aprobežojumi ... 14

2.2. Īpašumtiesības Satversmē un aprobežojumu satversmība – caur samērīguma un citu vispārēju principu prizmu ... **23**

2.2.1. Satversmes 105. pants un tā duālā daba ... 23

2.2.2. Īpašumtiesību ierobežojumu tiesiskums (satversmība) un samērīguma princips ... 24

2.2.3. "Attaisnojams" (tiesisks) un "samērīgums" ("pozitīvie" piemēri) ... 25

2.2.4. Tiesiskuma vērtēšanas kritēriji un īpašumtiesību pārkāpums ... 30

2.2.5. Papildu secinājumi no Satversmes tiesas judikatūras analīzes ... 35

3. Ūdeņu *pārvaldības* normatīvais ietvars un apsaimniekošanas mehānismi tajā ... **39**

3.1. Ūdeņu aizsardzība un apsaimniekošanas mehānismi - Ūdens apsaimniekošanas likums un ES prasības ... **40**

3.1.1. Vides kvalitātes mērķi, normatīvi, izņēmumi ... 41

3.1.2. Plānošana ... 43

3.1.3. Atļauja "ūdens resursu lietošanai" ... 50

3.1.4. Ekonomikas (finanšu) instrumenti ... 53

3.1.5. Brīvprātīgie pārvaldības un apsaimniekošanas instrumenti ... 58

3.1.6. Monitorings ... 59

3.1.7. Uzraudzība ... 62

3.1.8. Kontrole – *Ūdeņu apsaimniekošanas likums* un pamat regulējuma ietvars vides kontroles jomā 63

3.1.9. Atbildība ... 70

3.2. Teritorijas plānojums un ūdeņi ... **75**

3.3. Plūdu risku pārvaldība ... **81**

3.3.1. Atbildīgās institūcijas, normatīvais regulējums un problemātika ... 82

3.3.2. Plūdu pārvaldība un privātpersonas ... 83

3.4. Atsevišķas prasības ūdeņu apsaimniekošanas (aizsardzības) jomā ... **85**

3.4.1. Ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumi ... 86

3.4.2. Virszemes ūdensobjektu un ostu akvatoriju tīrīšana un padziļināšana ... 91

3.4.3. Peldvietas un privātās upes ... 93

4. Ūdeņu aizsardzība caur citiem vides normatīvajiem aktiem ... **95**

4.1. Aizsargjoslu likums ... **95**

4.1.1. Virszemes ūdensobjektu aizsargjoslas ... 96

4.1.2. Aizsargjoslas ap ūdens ņemšanas vietām ... 98

4.2. Ūdeņu aizsardzība caur *Piesārņojuma likuma* ietvaru ... **100**

4.3. Ūdeņi un dabas aizsardzības normatīvais regulējums ... **103**

4.3.1. Vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi ... 104

4.3.2. Individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi ... 106

4.3.3. Darbību atļaušanas specifika ĪADT – kā *Natura 2000* teritorijās ... 107

4.4. Zemes dzīles un iekšējie ūdeņi ... **108**

4.5. Būvniecību regulējošie normatīvie akti un ūdeņi ... **110**

5. Ūdens un to lietošanas regulējums citos normatīvos aktos ... **111**

5.1. Enerģētika – ūdens spēka izmantošana ... **112**

5.1.1. Mazo HES būvniecība un ekspluatācija ... 112

5.1.2. Ūdens resursu lietošana un mazās HES ... 114

5.2. Zivsaimniecība ... **115**

5.2.1. Zivju ieguves regulējums attiecībā uz privātām upēm ... 115

5.2.2. Akvakultūras regulējums ... 117

5.3. Lauksaimniecības regulējuma ietvars ... **118**

5.3.1. Lauksaimniecības normatīvais regulējums Eiropas Savienības ietvarā ... 118

5.3.2. Meliorācijas normatīvais regulējums ... 119

5.3.3. Meliorācija un vides prasības 123
5.4. Tūrisma joma un ūdeņi 124
Nobeigums 126

1. Ievads

Ņemot vērā LVAF finansētā projekta "Zemes īpašnieku, pašvaldību un valsts atbildība mazo upju aizsardzībai" (projekta Nr. 1-08/204/2018, līguma Nr. 01-05-2018) uzdevumus, šī darba mērķis ir sniegt normatīvā regulējuma analītisku pārskatu par tiesībām un pienākumiem ūdeņu apsaimniekošanā ar fokusu uz privātajām upēm Latvijā,[1] lai sniegtu ieguldījumu *Vides politikas pamatnostādņu* 2014-2020 (turpmāk – VPP 2020) definēto mērķu F1.9. un F1.8. risināšanā.[2]

Latvijas teritorijas iekšējos ūdeņus veido ap 12 500 upes un strautu ar kopējo garumu 37,4 tūkst. km. No tām 11 500 ir nelielas upes (īsākas par 10 km), 880 upes ir garākas par 10 km, bet 17 – garākas par 100 km.[3]

Latvijā ir "publiskie" ūdeņi un "privātie",[4] turklāt kā publiskas *upes* Civillikums (turpmāk – CL) definē tikai 42 upes, tātad mazāk par 0,4 % no visu upju kopskaita. Tajā pašā laikā, kā pamatoti ir uzsvērts vienā no ES normatīvajiem regulējumiem, kas pieņemts ūdeņu pārvaldības jomā, "*ūdens ir ierobežots dabas resurss, kura kvalitāte būtu kā tāda jāsargā, jāaizstāv, jāpārvalda un ar kuru būtu attiecīgi jārīkojas. Jo īpaši virszemes ūdeņi ir atjaunojamie resursi, attiecībā uz kuriem ir tikai ierobežotas iespējas atgūt to sākotnējo stāvokli pēc tam, kad to negatīvi ietekmējušas cilvēku darbības*."[5] Turklāt ūdeņi atrodas cieši saistītā savstarpējā mijiedarbībā un veido būtisku ekosistēmas sastāvdaļu, kas jāņem vērā, plānojot ūdeņu pārvaldību.[6]

Tādēļ būtisks ir jautājums, vai kāds, kurš un cik lielā mērā ir atbildīgs par privāto upju apsaimniekošanu, un attiecīgi – kādas ir tiesības un pienākumi šādu upju kontekstā?

Atbilde uz šo jautājumu meklējama visupirms jau ūdeņu *pārvaldības* normatīvajā regulējumā, t.i., atbildē, vai normatīvajā līmenī ir noteikta visaptveroša ūdeņu pārvaldība,[7] kas aptvertu visu ūdeņu sistēmu valstī.

Ūdeņu kā dabas elementa (un ekosistēmas sastāvdaļas) pārvaldības regulējums mūsdienās lielā mērā izriet no vides aizsardzības normatīvā regulējuma, parasti aptverot gan mērķi saglabāt, aizsargāt

---

[1] Tām upēm (pilnā garumā vai kādā posmā), kas atrodas privātīpašumā. Jāatzīmē, ka tādas ir absolūts vairākums no visām upēm Latvijā, sk. sīkāku diskusiju arī šī projekta ietvaros izstrādātā A. Birkova, Problēmsituācijas aprakstā

[2] VPP 2020 apstiprinātas ar Ministru kabineta Rīkojumu Nr. 130, 26.03.2014., sk. Informatīvo daļu, 79.-80 lpp.: "F 1.8. Apzināt un identificēt problēmas un nepieciešamos pasākumus mazo upju aizsardzībai;" un "F1.9. Pilnveidot normatīvo aktu bāzi, lai noteiktu vides aizsardzības prasības ūdens objektu apsaimniekošanai neatkarīgi no objekta piederības…"

[3] Dati no Valsts zinātniskā institūta „Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts" ziņojuma "Situācijas analīze akvakultūrā saistībā ar ZRP 2007.–2013.ieviešanu." Vērts atzīmēt, ka precīzs upju skaits atšķiras no dokumenta uz dokumentu, tomēr kopumā tas ir ievērojams nav šaubu, ka skaits ir daudzi tūkstoši, kas veido kopējos valsts ūdens resursus

[4] Saskaņā ar Civillikumu pie publiskiem ūdeņiem pieder jūras piekrastes josla, kā arī ezeri un upes, kas uzskaitītas Civillikuma I pielikumā. Visi pārējie ūdeņi ir privāti. (Civillikums, 1102. p.). Sk. detalizētāk zemāk 2. nodaļā

[5] Preambulas 2. punkts. Eiropas Savienības Direktīva Nr.2006/7/EK par peldvietu ūdens kvalitātes pārvaldību un Direktīvas 76/160/EEK atcelšanu

[6] Sk. sīkāku informāciju šajā kontekstā: Eiropas Komisijas mājaslapā, uzsverot, ka ūdens kā dabas elements "atrodas nepārtrauktā apritē starp jūru, gaisu un zemi, pa upēm, ezeriem un gruntsūdeņiem nokļūstot atpakaļ jūrā.", pieejams http://ec.europa.eu/environment/basics/green-economy/water-resources/index_lv.htm

[7] Te jāatzīmē, ka termins **"pārvaldība"** ir plašāks jēdziens kā "apsaimniekošana." Pirmā ietvaros runa ir par "virsrāmi," mērķiem, atbildīgajiem, galvenajiem uzstādījumiem ūdeņu apsaimniekošanas jomā, kas virzīti uz trim pārvaldības mērķiem: nodrošināt labas kvalitātes ūdens resursus gan cilvēkiem, gan dabai, gan saimnieciskajai darbībai. Sk. sīkāk Eiropas Komisijas politikas ietvara skaidrojumos, kas veltīti "Ūdens resursu pārvaldībai." Pieejami: http://ec.europa.eu/environment/basics/green-economy/water-resources/index_lv.htm; Savukārt termins "**apsaimniekošana**" tiek lietots šaurākā nozīmē, tomēr tai jāaptver gan lietošanu, gan aizsardzību, gan uzlabošanu

un uzlabot vides kvalitāti, gan aizsargāt cilvēku veselību.[8] Latvijā attiecīgais regulējums balstās arī Satversmes 115. pantā nostiprinātajās tiesībās uz kvalitatīvu vidi, kas ietver gan ikviena tiesības uz kvalitatīvu vidi, gan valsts (tostarp pašvaldību[9]) pienākumu rūpēties par vides kvalitāti. Turklāt, kā uzsvērusi Satversmes tiesa, Satversmes 115. pantā vienlīdz nozīmīgi ir "divi valsts pienākuma aspekti, proti, gan valsts pienākums *rūpēties* par vides stāvokļa saglabāšanu, gan pienākums *uzlabot* vides stāvokli." [10] Vienlaikus akcentējot Eiropas Savienības (turpmāk – ES) vides tiesībās pastāvošo principu, kas paredz "dalībvalstīm pienākumu sasniegt pēc iespējas augstāku vides aizsardzības pakāpi un pienākumu nepārtraukti uzlabot esošo situāciju."[11] Uz šiem virsuzdevumiem balstās arī ES vides politika un tās ietvaros izstrādātie tiesību akti, [12] un līdzīga pieeja ir atrodama *Latvijas Vides aizsardzības likumā*.[13]

Ūdeņu kā dabas sastāvdaļas apsaimniekošana nav nodalāma no minētajiem vides aizsardzības mērķim jeb virsuzdevumiem, t.i. *saglabāt, aizsargāt* un *uzlabot* vidi. Attiecīgi šajā jomā normatīvajam regulējumam un no tā izrietošajiem instrumentiem ir jāparedz pasākumi, kas aptvertu visus trīs vides politikas virsuzdevumus. Tie, savukārt, ir cieši saistīti ar ūdeņu un citu dabas resursu *pārvaldības* mērķiem, kas minēti iepriekš.

Vērtējot valsts (tostarp pašvaldību) pienākumu un tiesību apjomu ūdens resursu pārvaldības jomā un, it īpaši, ja tās ietvaros noteiktie pasākumi skar privātpersonu pamattiesības (piemēram, tiesības uz īpašumu), svarīgs ir konkrētās tiesību sistēmas konstitucionālais rāmis, kura ietvaros tiek veidota (un vērtēta) viena vai otra nozares politika un normatīvais regulējums. Attiecībā uz ūdeņu pārvaldību Satversmes tiesa pamatoti ir atsaukusies (un vērtējusi) gan ES prasības, gan Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO) ietvaros pieņemtus starptautiskus dokumentus, kuriem ir pievienojusies arī Latvija.[14]

Attiecīgi Latvijas konstitucionālo ietvaru ūdeņu pārvaldības jomā veido gan nacionālā līmenī definētie principi, tiesības, pienākumi, gan reģionālā (ES) un starptautiskā līmenī uzņemtās saistības un apņemšanās.

Attiecībā uz Latvijas apņemšanos starptautiskā līmenī Satversmes tiesa ir norādījusi uz **Apvienoto Nāciju Organizācijas 2012. gada konferences** par ilgtspējīgu attīstību noslēguma ziņojumu,[15] kura 119. punktā atzīta ūdens kā resursa neatsveramā nozīme ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanā. Kā pamatoti norādījusi Satversmes tiesa, lai gan minētais dokuments pēc sava statusa nav juridiski saistošs, tomēr tajā ietvertās atziņas uzskatāmas par pietiekami autoritatīvām.[16] Attiecīgi likumdevējam, lemjot par pasākumiem (arī tiesību instrumentiem), kas skar ūdeņu resursu lietošanu, jāņem vērā to nozīme sabiedrības kopējās labklājības nodrošināšanā, tostarp rūpējoties par vides

---

[8] Sk. salīdzinoši: Eiropas Komisijas Direktīvas Nr.2006/7/EK, 1(2).pants; EK Direktīva 2006/118/EK par pazemes ūdeņiem, 2(1)pants, nosakot kvalitātes standartus, kurus nedrīkst pārsniegt, lai nodrošinātu ūdeņu un veselības aizsardzību

[9] Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra spriedums lietā Nr. 2007-11-03, 11. punkts, norādot, ka Satversmes 115. pantā lietotais termins "valsts" nav interpretējams šauri, bet ar to saprotamas arī pašvaldības un citas atvasinātās publisko tiesību juridiskās personas, kurām kopīgi ar valsts pārvaldes iestādēm ir pienākums aizsargāt ikviena tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, rūpējoties par tās saglabāšanu un uzlabošanu

[10] Satversmes tiesas 2007. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2007-12-03, 21. punkts. [autores izcēlums]

[11] Satversmes tiesas 2007. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2007-12-03, 21. punkts

[12] Sk. ES Līguma 191.pantu, uz kura balstās ES tiesību akti vides jomā. Tas paredz ka ES uzdevums ir "saglabāt, aizsargāt un uzlabot vides kvalitāti; aizsargāt cilvēku veselību; apdomīgi un racionāli izmantot dabas resursus."

[13] Piem., definējot "vides normatīvos aktus," ar kuru ieviešanu ir jāsasniedz vides politikas mērķi. Sk.: VAL 1. panta 23. punktu, kas iezīmē arī vides politikas virsmērķi – "saglabāt, aizsargāt un uzlabot vides kvalitāti, ilgtspējīgi izmantot dabas resursus un nodrošināt kvalitatīvu dzīves vidi."

[14] Sk., piem., zemāk analizēto Mazo hidroelektrostaciju nodokļu lietu (2.2.3. sadaļu)

[15] Report of the United Nations Conference on Sustainable Development. Rio de Janeiro, Brazil, 20-22 June 2012. United Nations: New York, 2012, p. 23, pieejams: http://www.uncsd2012.org/content/documents/814UNCSD%20REPORT%20final%20revs.pdf

[16] Sal. sk. Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra sprieduma lietā Nr.2005-02-0106 16.punktu

kvalitāti. Jāatzīmē, ka caur šo prizmu tiek vērtēti arī dažādi īpašumtiesību aprobežojumi ūdens resursa lietošanā, kas noteikti sabiedrības interesēs.[17]

Tādēļ vērts uzsvērt, ka ūdeņu pārvaldības jomā ilgtspējības princips ir viens no pamatiem, kas jāievēro, lemjot par ūdeņu lietošanas vai izmantošanas jautājumiem, kuriem būtu jāiekļaujas vienotā ūdeņu pārvaldības sistēmā.

Mūsdienās plaši ir atzīti ilgtspējības principa būtiskākie elementi. Kā norādījusi Satversmes tiesa – "ilgtspējībai ir trīs savstarpēji saistīti aspekti: ekoloģiskā, ekonomiskā un sociālā ilgtspējība". Un, atsaucieties uz **ANO deklarācijas "Par vidi un attīstību**" 1. principā uzsvērto, secinājusi, ka "ilgtspējīgas attīstības centieni ir vērsti uz cilvēkiem un viņu tiesībām dzīvot veselīgu un produktīvu dzīvi saskaņā ar dabu."[18]

Attiecīgi ūdeņu pārvaldības normatīvajam regulējumam un no tā izrietošajām rīcībām (pasākumiem) jābalstās uz izpratni, ka ūdens un ar to saistītie resursi ir ne tikai jāizmanto, bet arī jāaizsargā un jāuzlabo, lai nodrošinātu gan to kvalitāti, gan ilgtspēju un neapdraudētu nākamo paaudžu tiesības uz kvalitatīvu ūdeni.[19]

No šiem starptautiski un konstitucionālā ietvarā atzītiem principiem izriet, ka ūdeņu apsaimniekošanai (lietošanai un aizsardzībai) jānotiek caur trim pārvaldības uzdevumos ietilpstošiem mērķiem (uzskaitīti bez norādes uz prioritāru vai mazāk prioritāru):

(i) cilvēku vajadzībām (piem., rekreācija, ūdens lietošana uzturā);
(ii) ekoloģijas (caur ekosistēmas kvalitātes aizsardzības pieeju);
(iii) saimnieciskajām vajadzībām (ekonomiskās attīstības elements).

Šo mērķu sasniegšanai, savukārt, nozīmīgs ir atbilstošs normatīvais regulējums un ieviešanas instrumenti, kas turklāt aptver ne tikai vides aizsardzības sistēmā ietilpstošo regulējumu, bet arī citu nozaru regulējumu, kuras skar ūdens resursus (tiešā vai netiešā veidā). Attiecīgi pārvaldība ir komplekss pasākumu kopums, kas ietver konkrētu "spēlētāju" noteikšanu, piemērotāko instrumentu atrašanu,[20] kā arī tiesību un pienākumu definēšanu, kuru ievērošanai un realizēšanai ir noteikti atbilstoši mehānismi.

Vides pārvaldības jomā tradicionāli izdala šādus būtiskākos (normatīvos) regulēšanas mehānismus, kas izmantojami jebkura dabas resursa "pārvaldībai" (t.sk. lietošanai un aizsardzībai):

(i) (kvalitātes) **mērķi**, limiti, (normatīvi noteikti) standarti;

---

[17] Sk., piem., zemāk analizēto Mazo hidroelektrostaciju nodokļu lietu (2.2. nodaļa), kurā atzīts, ka tāda īpašumtiesību aprobežojoša pienākuma uzlikšana kā vides nodokļa (DRN) maksāšanas pienākums "par ūdens kā sabiedrībai svarīga resursa izmantošanu saimnieciskajā darbībā" ir noteikts ar virsmērķi "nodrošināt efektīvāku un atbildīgāku dabas resursu izmantošanu" un attiecīgi "sabiedrības labklājības aizsardzību."(19. punkts)

[18] Satversmes tiesas 2011. gada 24. februāra spriedums lietā Nr. 2010-48-03, 6.1.1. punkts. Sk. sīkāku analīzi par ilgtspējības principu Satversmē: Pleps, "Ilgtspējīgas attīstības konstitucionālā dimensija." (2018), 20.-33.lpp, uzsverot, ka "ilgtspējīgas attīstības princips ir juridiski saistoša tiesību norma, kas paredz noteiktu rīcības modeli likumdevējam, tiesību piemērotājiem un ikvienam sabiedrības loceklim," (24. lpp.)

[19] Satversmes tiesa ir norādījusi, ka mūsdienās ilgtspējīgas attīstības modelim atbilst tāda attīstības politika, kas sabalansē nepieciešamību veicināt ekonomisko izaugsmi un uzlabot ikviena sabiedrības locekļa dzīves kvalitāti, kā arī nepieciešamību nosargāt dabisko vidi nākamajām paaudzēm, kas ietilpst 115. panta tiesību tvērumā. Sk. Satversmes tiesas 2009. gada 6. jūlija spriedumu lietā Nr. 2008-38-03, 9.1. punkts. Satversmes 115. pantā lietotais jēdziens «ikviens» aptver ne vien tagadējās paaudzes, bet arī nākamo paaudžu intereses dzīvot labvēlīgā vidē. Līdz ar to no Satversmes 115. panta izriet prasība visos ar vidi saistītajos jautājumos ņemt vērā ne vien tagadējās paaudzes, bet arī nākamo paaudžu tiesības dzīvot labvēlīgā vidē. Sk. Satversmes tiesas 2008. gada 24. septembra spriedums lietā Nr. 2008-03-03, 17.1. punkts. Savukārt šo tiesību nodrošināšanai Satversmes 115. pants, pirmkārt, publiskās varas institūcijām uzliek pienākumu "izveidot un nodrošināt efektīvu vides aizsardzības sistēmu." Sk. Satversmes tiesas 2003. gada 14. februāra sprieduma lietā Nr. 2002-14-04, sec. 1. punktu

[20] "Piemērotība" pēc būtības ir atkarīga no dažādām komponentēm, tomēr būtiska ir arī izpratne par konkrētajā tiesību sistēmā piemērotiem un iespējamiem juridiskiem mehānismiem, lai nodrošinātu to piemērošanas efektivitāti. Sk. arī Ūdens Struktūrdirektīvas 2000/60/EK 13 preambulu

(ii) **plānošana** (politikas līmenī, teritorijas attīstības, sektorālo (nozares) plānošanas līmenī u.tml.);
(iii) **atļauju sistēma** (t.sk. ietekmju izvērtējums pirms darbību atļaušanas (IVN));
(iv) **ekonomikas (finanšu) instrumenti** (maksa par resursu lietošanu, nodokļi, kompensācijas, mērķmaksājumi, arī vidi degradējošu subsīdiju likvidēšana);[21]
(v) **brīvprātīgās vienošanās** (konkrētu uzdevumu veikšanai, arī kvalitātes (brīvprātīgā) sertifikācija);
(vi) **monitorings**;
(vii) **uzraudzība un kontrole**;
(viii) **atbildība** (administratīvā, kriminālatbildība, kā arī par videi nodarīto kaitējumu).

Jāatzīmē, ka diskutējams ir jautājums, kur un vai uzskaitītajā apkopojumā par normatīvi noteiktajiem un regulētajiem mehānismiem iederas trešais vides aizsardzības virsuzdevums: "uzlabot" (papildus diviem pārējiem "saglabāt" un "aizsargāt"), jo situācijas uzlabošanai bieži vien ir nepieciešama aktīva rīcība. Vienlaikus jāatzīst, ka šādu uzdevumu veikšanai var noderēt tādi augstākminētie mehānismi kā brīvprātīgās vienošanās, kā arī ekonomiskie instrumenti un nenoliedzami finanšu plānošana un finansējuma mērķtiecīga novirzīšana "uzlabošanas" pasākumiem. Tādēļ atsevišķi var izdalīt arī "**finanšu plānošana**", tostarp ES finansējuma, kas ir bijis nozīmīgs instruments ūdeņu kvalitātes uzlabošanas jomā, it īpaši ūdensapgādes un notekūdeņu apsaimniekošanas veicināšanai.

Šos mehānismus valsts izmanto gan, lai pārvaldību publiskus jeb kopējos (angļu valodā *"commons"*) dabas resursus, gan privātā īpašumā esošus.

Tomēr pētāmās tēmas kontekstā svarīgi ir uzsvērt, ka, no vienas puses, ūdeņiem kā savstarpēji saistītiem ekosistēmas elementiem ir pamatoti noteikt visaptverošu pārvaldību, kvalitātes mērķus un uzraudzību neatkarīgi no to piederības. [22] No otras puses, a**tšķirīga var būt pieeja attiecībā uz nepieciešamo pasākumu definēšanu un ieviešanas mehānismiem, tiesību un pienākumu apjomu, kā arī valsts loma un iesaistes līmenis, atkarībā no tā, vai runa ir par publisku ūdeni vai privātu**.

Galvenie normatīvie mehānismi un ietvertais regulējums attiecībā uz *publiskajiem* ūdeņiem ir pētīti un atspoguļoti, piemēram, 2015. gadā izstrādātajās Vadlīnijās.[23] Turklāt šis regulējums no valsts noteiktu atbildību, tiesību un pienākumu definēšanas viedokļa nesagādā lielas problēmas, jo tajā gadījumā valsts nosaka kārtību, kādā veidā ir jāapsaimnieko tās īpašumā esošie objekti. Tomēr attiecībā uz *privātajām* upēm tiesību un pienākumu loks ietver papildus aspektus un citus principus, kas atšķiras no regulējuma attiecībā uz publiskā īpašumā esošiem objektiem.

[21] Sk. detalizētu diskusiju par šāda veida instrumentiem vides pārvaldības kontekstā: Panayotou, Economic Instruments for Environmental Managment and Sustainable Development. (1994), UNEP, Environmental Economics Series Paper No. 16, uzsverot ANO Rio Deklarācijā atzīto kritiski svarīgo nepieciešamību izmantot ekonomikas instrumentus vides pārvaldībā (sk. ANO 1992. gada Rio Deklarācijas 16. principu, saskaņā ar kuru valstis apņemās izmantot ekonomikas instrumentus, ņemot vērā arī principu piesārņotājs maksā

[22] Sk. arī vienu no Ūdeņu struktūrdirektīvas pieņemšanas virsmērķiem: "*Ir vajadzīgi kopēji principi, lai saskaņotu dalībvalstu pasākumus Kopienas ūdens resursu aizsardzības uzlabošanai kvantitātes un kvalitātes ziņā, veicinātu ilgtspējīgu ūdens resursu izmantošanu, palīdzētu kontrolēt pārrobežu ūdens resursu problēmas, aizsargātu ūdens ekosistēmas, kā arī no tām tieši atkarīgās sauszemes ekosistēmas un mitrzemes, kā arī nodrošinātu un attīstītu Kopienas ūdens resursu iespējamo izmantojumu."* (Preambulas 23. punkts)

[23] Pieejamas: http://www.varam.gov.lv/lat/darbibas_veidi/udenu_parvaldiba/metodiskie_materiali/

Privāto upju gadījumā runa ir par privātu īpašumu, par kuru saskaņā ar CL īpašniekam ir noteikta rīcības brīvība. Rīcības brīvība saistīta arī ar tiesību "netraucēti baudīt īpašumtiesības,[24] kaut mūsdienās īpašuma tiesības ir ierobežotas ar "sociālajām robežām", kā izriet no Satversmē nostiprinātā regulējuma un principiem.[25]

Attiecīgi ūdeņu apsaimniekošanas kontekstā būtisks ir jautājums par valsts tiesībām (un pienākumiem) "iejaukties" (vai iesaistīties) šāda īpašuma apsaimniekošanā, ar to saprotot – uzlabošanu, monitoringu, konkrētu aizliegumu vai lietošanas tiesību aprobežojumu noteikšanu u.tml., kā arī konkrētu rīcību definēšanu, ja tādas nepieciešamas, lai sasniegtu ūdeņu pārvaldības jomā noteiktos mērķus. Tas ir, nosakot kādus pienākumus (aktīvu rīcību vai atturēšanos no rīcības) attiecībā uz tāda veida īpašumu kā privātās upes un tajās sasniedzamo kvalitātes līmeni.

Tā kā upes faktiski ietilpst visas valsts (un plašākā) ekosistēmā, valsts, kā arī ikviens indivīds nevar nerēķināties, ka vienas vai otras upes kvalitāte var ietekmēt gan citus ūdeņus attiecīgajā sateces baseinā, gan ar ūdeņiem saistīto resursu kvalitāti, gan arī plašāku ūdeņu (pazemes, arī jūras) kvalitāti.

Šajā kontekstā bieži tiek uzsvērts, ka videi nodarīts kaitējums (tāpat kā uzlabojumi vai citi tieši vai netieši efekti) nezina cilvēka noteiktas robežas, tostarp piederības statusu (publisks vai privāts), tādēļ arī vides jomā pieņemts regulējums bieži vien attieksies uz dabas elementiem neatkarīgi no to piederības. Šī vides aizsardzības regulējuma attīstības tendence mūsdienās tiek īpaši daudz diskutēta, jo faktiski bieži vien nojauc citās jomās tik svarīgo dalījumu: privāttiesību vai publisko tiesību ietvars līdzīgi kā "starptautisks" vai "valsts" regulējums.[26]

Un tieši šīs specifikas – ūdeņu savstarpējās saistības un mijiedarbības – dēļ normatīvajā regulējumā var "sadurties" divi būtiski (bet nereti grūti savienojami) aspekti: īpašnieka vara un brīvība pār savu īpašumu, no vienas puses; no otras puses – sabiedrības kopējā interese saglabāt kvalitatīvus ūdens resursus un lietot tos ilgtermiņā. **Otrais aspekts rezultējas valsts pienākumā nodrošināt ūdeņu kvalitāti "labā" stāvoklī visā valsts teritorijā (neatkarīgi no ūdeņu piederības), kā izriet no zemāk atspoguļotā tiesiskā regulējuma.**

Faktiski, jo vairāk sabiedrība (valsts) apzinās kvalitatīvu ūdeņu nepieciešamību un dažādo ūdeņu mijiedarbību, tostarp to kvalitātes ietekmi uz tādiem saistītiem resursiem kā zivis, apkārtējās teritorijas, ekosistēma kopumā, jo augstāks (ierobežojošāks) ir slieksnis, ko sociālās un arī vides aizsardzības robežas uzliek privātā īpašumā esošiem dabas elementiem. Tajā pašā laikā, protams, tas neatceļ Satversmē nostiprinātos īpašuma tiesību aizsardzības principus un valsts pienākumu ievērot tiesiskumu un samērīgumu, nosakot īpašuma tiesību ierobežojumus, tostarp uzliekot vienus vai citus pienākumus.

Attiecīgi privāto upju lietošanai, izmantošanai, aizsardzībai var tikt noteiktas konkrētas prasības neatkarīgi no piederības statusa. Tajā pašā laikā atšķirīgi var būt nosacījumi tostarp pienākumi (atturēšanās no rīcības vai aktīva rīcība), kas ir veicami un kā tiesības izmantojamas. Tomēr nedrīkst aizmirst, ka, ja ir tiesības (it īpaši lietot kādu dabas resursu), tas paģēr arī konkrētu pienākumu noteikšanu, lai netiktu apdraudēti ilgtspējības mērķi ūdens pārvaldības jomā.

[24] "Tiesības netraucēti baudīt īpašumtiesības" tiek skaidrotas kā tiesības "lietu valdīt, iegūt no tās augļus, pārveidot to, patērēt vai iznīcināt, rīkoties ar to, slēdzot darījumus. Šīs tiesības ietver sevī arī pienākumu trešajām personām atturēties no īpašuma aizskaršanas." "Tiesības un īpašumu." Latvijas Republikas Tiesībsarga biroja skaidrojums pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/socialas-un-ekonomiskas-tiesibas/tiesibas-uz-ipasumu (apskatīts, 08.08.18.)

[25] Sk. sīkāku diskusiju zemāk 2.2. nodaļā

[26] Sīkāku diskusiju par šo sk.: N.de Sadeleer, "Environmental Principles. From Political Slogans to Legal Rules." 2005, 2nd.ed., īpaši uzsverot vides jomā esošā regulējuma fenomenu, kas padara robežas starp "privātajām" tiesībām un publiskajām neskaidras

Ņemot vērā, ka pētījuma fokuss ir privātās upes, tad analīze jāsāk ar CL ietverto noteikumu un principu atspoguļojumu, kas attiecināmi uz upēm, kā īpašumtiesību objektiem, to specifiku, saistītajām tiesībām, lietošanas aprobežojumiem. Un šī pētījuma fokusa kontekstā svarīgi ir arī Satversmē noteiktais īpašumtiesību aizsardzības apjoms, ierobežojumu noteikšanas un satversmības principi.

Tādēļ pirmajā daļā **(2. nodaļa)** tiks aplūkots CL, kā arī Satversmes īpašuma tiesību aizsardzības regulējums, īpaši pievēršoties ierobežojumu satversmībai (konstitucionalitātei), izmantojot konkrētus Satversmes tiesas lietu piemērus (gan "pozitīvos", kur atzīta noteikto aprobežojumu satversmība, gan "negatīvos", kur konstatēts privātīpašuma tiesību pārkāpums). Jāatzīmē, ka konkrēto Satversmes normu analīze caur piemēriem ir aprobežota ar izskatīto strīdu (lietu) tēmām, starp kurām praktiski nav īpašumtiesību ierobežojumi (t.sk. pienākumi), kas būtu noteikti privāto upju apsaimniekošanas kontekstā. Tomēr esošie piemēri labi noder, lai vispārīgi atspoguļotu galvenos principus, kas raksturo īpašuma tiesību ierobežojumu (ar likumu vai saistošajiem noteikumiem noteikto) satversmību, kā arī nonāktu pie vairākām šī pētījuma kontekstā būtiskām atziņām.

Ziņojuma otrā daļa **(3. nodaļa)** atspoguļo galvenos normatīvā regulējuma instrumentus un analizē tajos noteikto attiecībā uz ūdeņu pārvaldību un arī apsaimniekošanu, tostarp apskatot valsts un pašvaldību atbildību/pienākumus, kurus var attiecināt uz privāto upju apsaimniekošanu.

Trešā daļa **(4. nodaļa)** apskata (tikai) to *vides* normatīvo regulējumu, kuru var attiecināt uz ūdeņu pārvaldību un apsaimniekošanu papildus 3. nodaļā detalizēti apskatītajam ūdeņu pārvaldības "jumta" likumam un no tā izrietošajiem normatīvajiem aktiem.

Kā jau jebkuru jomu, arī ūdeņu apsaimniekošanu regulē, uz to attiecas vai to ietekmē daudz vairāk normatīvo aktu, nekā pamata regulējums un tam pakārtotie vai ar to saistītie tiesību akti, kuru mērķis ir bijis noteikt konkrētus juridiskos nosacījumus ūdens apsaimniekošanas jomā.

Tādēļ ziņojums mēģina identificēt arī citus ūdeņu apsaimniekošanas jomā būtiskus normatīvos regulējumus. Tomēr vienlaikus jānorāda, ka, ja "tiešo regulējumu" ir iespējams pilnībā identificēt šāda apjoma darbā, tad "netiešo regulējumu" var tikai daļēji ieskicēt, fokusējoties galvenokārt uz tiem, par kuriem ir bijusi diskusija šī projekta ietvaros.

Attiecīgi pēdējās daļas (**5. nodaļa**) mērķis ir sniegt pārskatu par citiem būtiskiem normatīvajiem aktiem, kas regulē saimnieciskās darbības, kuru nodrošināšanai izmanto ūdens resursus. Šī sadaļa nepretendē uz visu iespējamo darbību un to regulējuma atspoguļošanu.

Rezultātā šī ziņojuma pēdējās nodaļas (4. un 5.) atspoguļo analīzi divos blokos:

1) ko attiecībā uz ūdeņu apsaimniekošanu nosaka citi vides normatīvie akti, t.i., kuru primārais (vai viens no dominējošajiem) mērķiem ir vides aizsardzība;
2) ko *citas* jomas regulējošie normatīvie akti, kuri regulē darbības, kas izmanto ūdens resursus (un kurus var attiecināt uz privātām upēm).

Tātad šajā ziņojumā **tālāk tiks izmantoti trīs ūdeņu pārvaldībā būtiski aspekti, lai strukturētu normatīvā regulējuma analīzi**:

Pirmkārt, ūdeņu piederība: publiskie vai privātie un no tā izrietošais regulējošā ietvara (tostarp tiesību un pienākumu) "rāmis" privāto ūdeņu kontekstā.

Otrkārt, normatīvais regulējums, kura mērķis ir bijis noteikt ūdens pārvaldību, apskatot "jumta" likumu un ar to tieši saistītos normatīvos aktus caur visu augstākminēto pārvaldības mehānismu prizmu (vai, kuri no tiem un kādā veidā ir ietverti normatīvajā regulējumā attiecībā uz ūdens pārvaldību).

Treškārt, normatīvais regulējums, kuru var attiecināt uz ūdens apsaimniekošanas jautājumiem un faktiski, kas ir būtisks, lai pilnībā aptvertu ūdeņu kvalitātes jautājumus, kas būtiski ūdeņu pārvaldībā.

2. Privātie ūdeņi – īpašumtiesību objekts Civillikumā un Satversmē

Saskaņā ar CL par īpašuma priekšmetu var būt viss tas, kas ar likumu nav noteikti izņemts no vispārējās apgrozības.[27] Kā redzams no zemāk sniegtā regulējuma pārskata, iekšzemes ūdensobjekti (kas nav izņemti no civiltiesiskās apgrozības, iekļaujot publisko ūdeņu sarakstā) var būt par īpašuma priekšmetu.

Savukārt, saskaņā ar CL 927. pantu īpašums ir "pilnīgas varas tiesība par lietu, t. i., tiesība valdīt un lietot to, iegūt no tās visus iespējamos labumus, ar to rīkoties un noteiktā kārtā atprasīt to atpakaļ no katras trešās personas ar īpašuma prasību."[28] Vienlaikus 928. pantā ietverta norāde, ka īpašums var kā pēc privātas gribas, tā arī pēc likuma būt dažādi aprobežots, tomēr "visi šādi aprobežojumi iztulkojami to šaurākā nozīmē, un šaubu gadījumā arvien pieņemams, ka īpašums ir neaprobežots."

Attiecīgi īpašums "dod īpašniekam vienam pašam pilnīgas varas tiesību par lietu, ciktāl šī tiesība nav pakļauta sevišķi noteiktiem aprobežojumiem."[29]

Papildu CL nodala arī īpašuma *lietošanas* tiesības un to aprobežojumus.[30] Saskaņā ar CL 1082. pantu īpašuma "*lietošanas tiesības aprobežojumu noteic vai nu likums, vai tiesas lēmums, vai arī privāta griba ar testamentu vai līgumu, un šis aprobežojums var attiekties kā uz dažu lietu tiesību piešķiršanu citām personām, tā arī uz to, ka īpašniekam jāatturas no zināmām lietošanas tiesībām, vai arī jāpacieš, ka tās izlieto citi*."

Šajā CL sadaļā ir atrodami arī nosacījumi par "**ūdeņu** lietošanas tiesības aprobežojumiem,"[31] vienlaikus norādot, ka citi īpašuma lietošanas tiesības aprobežojumi, kā, piemēram, "par minerālūdeņu avotiem, radiostaciju ierīkošanu un lietošanu, gaisa satiksmi, zemes gabaliem gar dzelzceļu līnijām un izrakumiem," paredzēti sevišķos likumos.[32]

Tātad ūdeņu apsaimniekošanas jomā un attiecīgi šī pētījuma kontekstā svarīgi ir apzināt gan CL jau noteiktos ūdeņu lietošanas aprobežojumus (kā arī tiesības un pienākumus), gan citos speciālos likumos noteikto.

Nākamā sadaļa pievērsīsies CL noteiktajām ūdeņu lietošanas tiesībām un aprobežojumiem. Tas veido *privāttiesību* regulējumā noteikto normatīvo "rāmi" ūdeņu īpašuma un lietošanas tiesībai, t.sk. aprobežojumiem, ko veido, no vienas puses, CL nostiprinātā īpašnieka varas tiesība pār savu īpašumu un specifiskie lietošanas nosacījumi attiecībā uz ūdensobjektiem. No otras puses, mūsdienās atzītā un konstitucionāli Satversmē nostiprinātā īpašuma duālā daba, ietverot tajā "sociālās robežas," t.i., tiesības ierobežot īpašuma tiesības sabiedrības interesēs.[33]

[27] CL 929. pants
[28] "Pilnīga varas tiesība pār lietu" – nozīmē, ka "īpašuma tiesība ir vismazāk aprobežotās un visplašākās lietu tiesības, kuras, protams, neizslēdz ierobežojumus gan atsevišķu personu, gan arī sabiedrības interesēs." CL komentāri. Īpašums. Sastādījis A. Grūtups. *Mans Īpašums*, 1996, (turpmāk – A. Grūtups. Civillikuma komentāri. Īpašums. (1996)), 10. lpp.
[29] CL 1036. pants. Tas nozīmē arī to, ka īpašnieks šo tiesību izlieto pēc sava ieskata (CL 1038.p.), īpašnieks var aizliegt visiem citiem ietekmēt viņa lietu (1039.p.) un aizstāvēt savas tiesības (CL 1040, 1041.p.). Civillikuma komentāri. Īpašums. (1996), 117. lpp.
[30] Sk. CL Lietu tiesību V apakšnodaļas III daļas: "Īpašuma lietošanas tiesības aprobežojumi."
[31] Sk. CL Lietu tiesību 3.apakšnodaļu no 1101.panta
[32] Sk. CL 1082. panta piezīmi
[33] Sk. zemāk 2.2. sadaļu

2.1. Civillikums, ūdeņu īpašumtiesības un ūdeņu lietošanas tiesība un aprobežojumi

CL "Lietu tiesību" daļas Īpašumtiesību sadaļa ietver īpašnieku un citu privātpersonu tiesības gan attiecībā uz publiskiem, gan privātiem ūdeņiem, kā arī "ūdeņu lietošanas tiesības" aprobežojumus, tostarp zvejas tiesības kontekstā. Šajā pašā CL daļā ir atrodami arī nosacījumi par "ūdeņu lietošanas servitūtu," kas arī ir viens no tiesību institūtiem, ar kura palīdzību var tikt noteiktas gan lietošanas tiesības, gan aprobežojumi.

Zemāk apskatīti būtiskākie principi, tiesības un nosacījumi, šī pētījuma kontekstā.

2.1.1. Publiskie un privātie ūdeņi

(i) publiskie ūdeņi un to tiesiskais statuss

CL trešajā daļā ir ietverti nosacījumi par **"publisko" un "privāto" ūdeņu dalījumu**, norādot, ka pie "publiskiem ūdeņiem pieder jūras piekrastes josla," kā arī 1. pielikumā uzskaitītie ezeri un upes, kuru sarakstu var grozīt "tikai likumdošanas ceļā." Visi pārējie ūdeņi ir privāti.[34] Atjaunojot CL 1992. gadā,[35] tajā bija noteiktas 33 publiskās upes, pašreiz minētajā 1. pielikumā ir iekļautas 42 upes, kas tad attiecīgi pieskaitāmas pie publiskajiem ūdeņiem. Vienlaikus jāatzīmē, ka tās veido tikai apmēram līdz 0,4% no upju kopskaita, kā augstāk minēts. Visas pārējās ir privātās upes CL regulējuma kontekstā. Publisko upju saraksts ir ticis pārstrādāts, kā arī var tikt precizēts, tostarp ņemot vērā "atsevišķu ezeru un upju valstisko nozīmi zivsaimniecībā, vides aizsardzībā un rekreācijā."[36] Tomēr, lai paplašinātu publisko ūdeņu sarakstu, iekļaujot privātos ūdeņus publiskajos, ir piemērojamas likuma normas par "Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanu".[37]

Šis ir aspekts, kas jāapsver, ja kāda upe ir valstiski (sabiedrībai) nozīmīga, bet privātīpašnieks/i nespēj nodrošināt to apsaimniekošanu, ar to apdraudot plašāku, savstarpēji saistītu ūdeņu kvalitāti.

Publiskie ūdeņi ir valsts īpašums (1104. p.) un attiecīgi tie ir vieni no "publiskā valsts īpašuma veidiem," t.i., privāttiesiskā kārtībā neatsavināmiem īpašumiem. Šāda veida publisks īpašums ir "...izņemts no civilās apgrozības...un nevar kļūt par privātīpašuma priekšmetu, jo tas pēc savas dabas paredzēts kopīgai lietošanai..."[38] Kā norādīts CL komentāros, no "apgrozības parasti tiek izņemts valsts vai pašvaldību publiskais īpašums, kurš domāts iedzīvotāju vispārējo vajadzību apmierināšanai – publiskie ūdeņi, autoceļi, ielas u.tml.," vienlaikus, norādot, ka "precīzu un izsmeļošu to lietu uzskaitījumu, kuras izņemtas no vispārējās apgrozības, nekad nevarēs sniegt."[39] Jāatzīmē, ka pastāv arī lietas, kuras "nav izņemtas no apgrozības, bet attiecībā uz kurām pastāv atsevišķi apgrozības ierobežojumi," piemēram, bīstamie un radioaktīvie atkritumi, kultūras pieminekļi, īpaši aizsargājamas dabas teritorijas.[40] Tomēr, runājot par *publiskajiem ūdeņiem*, tie ir objekti, kas izņemti no civiltiesiskās apgrozības.

Attiecībā uz publiskajiem ūdeņiem CL ir ietverts princips, ka *publiskās* upēs "katram brīvi atļauta ūdens ikdienišķa *lietošana*, ciktāl ar to nekaitē sabiedrībai un neaizskar zemes īpašnieka

[34] CL 1102. un 1103. pants
[35] Likums " Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un piemērošanas kārtību."
[36] A. Grūtups u.c. Civillikuma komentāri. Īpašums. (1996), 201. lpp.
[37] Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likums, 03.11.2010 (spēkā no 01.01.2011.). Sk. arī: A. Grūtups u.c. Civillikuma komentāri. Īpašums. (1996), 202. lpp.
[38] A. Grūtups u.c. Civillikuma komentāri. Īpašums. (1996), 201. lpp.
[39] A. Grūtups u.c. Civillikuma komentāri. Īpašums. (1996), 13. lpp, 929. panta komentāra 2. tēze
[40] A. Grūtups u.c. Civillikuma komentāri. Īpašums. (1996), 14.-15. lpp.

tiesības" (1110. p.). Sīkāka informācija par publisko ūdeņu tiesisko statusu, normatīvo regulējumu u.c. nosacījumiem ir atrodama 2015. gada izstrādātajās Vadlīnijās.[41]

Šajā sadaļā ir jāmin arī vēl divu citu terminu (jēdzienu) esamība mūsdienu normatīvajā regulējumā, kas nav atrodami CL, t.i., **"publiski pieejamie" ūdeņi**, kā arī "**publiskā lietošanā esoši ūdeņi**."

Termins "publiski pieejamie" ūdeņi tiek lietoti zivsaimniecības jomu regulējošos tiesību aktos, acīmredzot lietojot to kontekstā ar CL 2. un 3. pielikumā ietvertajiem ūdeņiem (ezeriem un upēm), kurās zvejas tiesības pieder tikai valstij.[42]

Termina "publiskā lietošanā esoši ūdeņi" lietojums galvenokārt ir atrodams pašvaldību tiesību un pienākumu kontekstā, piemēram, *Pašvaldību likumā* ietvertā regulējuma 15. panta pirmās daļas 3. punktā (un 43. pantā).[43] Attiecīgi šī termina lietojumu var saistīt ar publiskajiem ūdeņiem CL 1. pielikuma izpratnē. Visdrīzāk arī ar ūdeņiem (tostarp upēm), kas zemes reformas laikā (vai vēlāku zemes īpašnieku maiņu rezultātā) nokļuvušas pašvaldību īpašumā, izpildoties attiecīgiem, likumā noteiktiem nosacījumiem.[44] Papildus vēl šis termins varētu aptvert CL 2. un 3. pielikumā esošos privātos ūdensobjektus, t.i., tos, kurās zvejas tiesības pieder valstij, neatkarīgi no to piederības, šāds ūdensobjekts var tikt kvalificēts kā "publiskā lietošanā esošs."[45] Pēdējā gadījumā tātad kā sinonīms augstāk minētajam terminam "publiski pieejami ūdeņi," ko lieto tiesību aktos, kas attiecas uz zivsaimniecību.

Diskutējams ir jautājums, vai termins "publiskā lietošanā esošs" varētu būt attiecināms uz privātajām upēm, kuras tiek publiski lietotas (piemēram, makšķerējot, vēžojot, nodarbojoties ar specializēto zveju, laivojot vai peldoties) un no īpašnieku puses to lietošana nav liegta. Šis jautājums ir būtisks diskusijās par upju pārvaldību un apsaimniekošanas nepieciešamību, it īpaši ņemot vērā faktu, ka daudzas no privātām upēm ir iekļautas riska ūdensobjektu sarakstā, tātad, kurās būtu jāveic papildus pasākumi, lai sasniegtu vides kvalitātes mērķus, piemēram, Mergupe, Ķekava, Nereta, Dviete, Ilūkste, Kūkoja, Bērze, Svēte, Rūja u.c.[46] Kā arī, ņemot vērā faktu, ka daudzi privātie ūdeņi (upes) sabiedrība izmanto (pēc ieraduma) peldēšanai, rekreācijai, bet, kas tajās rūpējas par drošību, kvalitāti?

Papildus vēl CL dalījuma kontekstā no "publisko" un "privāto" ūdeņu dalījuma "izkrīt" *Zvejniecības likuma* 6. panta pirmās daļas "ūdeņi," t.i., kā norādīts likumā, "**uz kuriem neattiecas Civillikuma 1., 2. un 3. pielikums, bet kuri nav arī privātā īpašumā**," kuros "zvejas tiesības" pieder valstij papildus CL 2. un 3. pielikumā uzskaitītajiem.

Ņemot vērā šos dažādos, nenodefinētos terminus, ir nepieciešama terminu un to lietojumu precizēšana, kas, savukārt, var skart atbildības, tiesību un pienākumu jautājumus.

---

[41] Pieejamas: http://www.varam.gov.lv/lat/darbibas_veidi/udenu_parvaldiba/metodiskie_materiali/

[42] Sk., piem., Ministru kabineta rīkojums Nr. 684, 2016. gada 17. novembrī (prot. Nr. 63 22. §) "Par zivju resursu mākslīgās atražošanas plānu 2017.-2020. gadam."

[43] Sk., piem., Pašvaldību likuma 15. panta 3. punkts, paredzot kā pašvaldības autonomo funkciju: "noteikt kārtību, kādā izmantojami *publiskā lietošanā esošie* meži un *ūdeņi*, ja likumos nav noteikts citādi;" kā arī 43. pants, nosakot, ka attiecīgu kārtību pašvaldība ir tiesīga noteikt ar saistošajiem noteikumiem. Sk. sīkāk par pašvaldību tiesībām un regulējumu šajā jomā: 2015. gada Vadlīnijas iekšzemes publisko ūdeņu pārvaldībai pašvaldībās (piem., 13. lpp, 126. lpp.)

[44] Sk. Likumu "Par valsts un pašvaldību zemes īpašuma tiesībām un to nostiprināšanu zemesgrāmatās." "Latvijas Vēstnesis", 56 (339), 11.04.1995. (ar grozījumiem līdz 18.07.2018.). Sk. arī Pašvaldību likuma 77. pantu, kas nosaka, ka pašvaldības īpašums ir "nodalīts no valsts īpašuma un citu tiesību subjektu īpašuma. Pašvaldības pārvalda, lieto savu īpašumu un rīkojas ar to likumā noteiktajā kārtībā. Pašvaldības īpašums izmantojams attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju vajadzību apmierināšanai," tostarp "nododot to publiskā lietošanā,..."

[45] Piem., Ādažu pag. esošais Kadagas ezers (CL 2. pielikums.); Salas pag. esošā Gātes upe – visā garumā un Rīva – no Agas upes ietekas (CL 3. pielikums)

[46] Ministru kabineta noteikumus Nr. 418 (2011) "Par riska ūdensobjektiem." (Saskaņā ar eksperta A.Birkova aprēķiniem riska ūdensobjektu sarakstā minētas: 34 – privātās upes un 16 publiskās

(ii) privātie ūdeņi (upes) un to piederības noteikšanas princips

Privāto ūdeņu kontekstā būtisks ir jautājums par principu saskaņā, ar kādu tiek noteikta ūdeņu *piederība*, jo CL nav atrodams saraksts, kuras upes ir privātas, atšķirībā no publiskajām. Jāatzīmē, ka šis jautājums nav konkrēti definēts, tomēr izsecināms, no CL ietvertajām, tiesības regulējošajām normām attiecībā uz ūdeņu lietošanas u.c. saistītām tiesībām.

Pirmkārt, CL nosaka, ka izņemot tie ūdeņi (upes), kas ar likumu ir definēti kā publiskie, pārējie ir privātā īpašumā. Otrkārt gan stāvošie, gan tekošie privātie ūdeņi, kas atrodas viena zemes īpašnieka robežās, **pieder attiecīgajam zemes īpašniekam** (1108. pants). Savukārt, "ūdeņi, kas stiepjas cauri, vai piekļaujas dažādu īpašnieku zemes gabaliem," ir attiecīgo zemes īpašnieku **kopīpašums** vienlaikus, nosakot, ka katram no viņiem ir tiesība lietot to ūdeņu daļu, kura stiepjas cauri vai piekļaujas viņa zemei (1108. pants).

Jāatzīmē, ka 1108. pantā lietotais termins "kopīpašums" nav identificējams ar kopīpašumu CL 1067. panta pirmās daļas izpratnē kā kopīpašums *domājamās* daļās, bet gan kā īpašums, "kurā ir reālas...daļas."[47] Tādēļ, kā norādīts CL Komentāros, uz tā saucamo *ūdeņu kopīpašumu* pilnā mērā attiecināms CL 1067. panta otrajā daļā paredzētie nosacījumi, definējot to kā "līdzīpašumu reālajās daļās."[48] Tas pēc būtības nozīmē, ka ir izslēgti tādi nosacījumi kā "pirmpirkuma tiesības" u.c., prasības, kas attiecas uz "tradicionālo" kopīpašumu. To, ka šajā gadījumā ir domāts līdzīpašums reālajās daļās, apliecinot arī "visas ūdeņu piekrastes īpašnieka tiesības, t.sk., CL 1113.pantā paredzētā zvejas tiesība, kura paredz ievērot precīzas īpašuma robežas,"[49] nosakot teritoriju, kurā piekrastes īpašniekam tiesības zvejot.

Upju piederības definēšanas principu skaidri iezīmē arī, piemēram, 961. pants, paredzot nosacījumus attiecībā uz to, kam pieder "sala, kas radusies ezerā vai upē" un cik liels gabals no attiecīgās salas pieder "katram no privātās upes pretējo piekrastu īpašniekiem."

Tāpat arī šo principu iezīmē nosacījumi par to, kam pieder gultne zem upes, ja upe maina atrašanās vietu (tecējumu). Attiecīgi "ja upe atstāj agrāko gultni," palikusī gultne (zeme zem upes) pieder krastu īpašniekiem, savukārt, "jaunās" upes gultne (un attiecīgi upe) tiem, kam pieder zeme gar jaunā tecējuma krastiem.[50] **Tas faktiski nozīmē, ka ūdeņu piederības definējums ir tiešā veidā atkarīgs no piekrastes zemes piederības, attiecīgi īpašuma tiesība uz upi principā var mainīties, ja ūdens maina atrašanās vietu (tecējumu) – īpašumtiesības uz konkrēto ūdeni (tāpat kā piekrastes zeme) "neiet" līdzi.** Turklāt, "zaudējušajam" īpašniekam, kura īpašumā upe vairs neatrodas, nav tiesību uz atlīdzinājumu, atšķirībā no situācijas, kad "aizpeld" zemes gabals, t.i., "zemes gabals, ko straume vai cits dabas spēks atrauj no vienas zemes un pienes otrai." Pēdējā gadījumā, iepriekšējais īpašnieks divu gadu laikā ir tiesīgs prasīt no jaunā īpašnieka atlīdzību samērā ar to, par cik jaunais "ar šo pieaugumu iedzīvojies."[51] Vienlaikus jāatzīmē, ka saskaņā ar 1107. pantu "veciem krastu īpašniekiem," kam piederēja zvejas tiesība vai tiesība lietot ūdeni savas saimniecības vajadzībām, šīs tiesības paliek arī turpmāk. Tātad saglabājas ar upes īpašumtiesību iegūtās lietošanas tiesības.[52]

---

[47] Sk. sīkāk: A.Grūtups u.c., Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 205.lpp, norādot, ka "pieņemot pretēju viedokli, neviens no piekrastes īpašniekiem nevarētu rīkoties ar savu piekrastes ūdeņu daļu bez citu īpašnieku piekrišanas" un šo pieņēmumu apstiprina arī panta teksts, kurš runā par tiesībām lietot ūdeņu daļu, bet ne "domājamo" daļu

[48] A.Grūtups u.c., Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 205.lpp. Tas nozīmē, ka "katra daļa atzīstama par patstāvīgu veselu un par katra atsevišķā dalībnieka patstāvīgu īpašuma tiesības priekšmetu" (1067.panta 2 daļa). Faktiski te runa par "līdzīpašumu" reālajās daļās. A.Grūtups u.c., Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 146.lpp. *Tādēļ turpmāk tekstā kopīpašnieku vietā tiks lietots "līdzīpašnieki."*

[49] A. Grūtups u.c., Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 205. lpp.

[50] Sk. CL 962. pantu

[51] CL 966. un 967. pants

[52] Sk. sīkāk: A.Grūtups u.c., Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 203.-204. lpp., norādot, ka "likums šajā gadījumā vadās no taisnīguma un saimnieciskās nepieciešamības principiem."

Papildus vēl atzīmējamas un vienlaikus no ekoloģiskā viedokļa izvērtējamas ir 1930-tajos gados nostiprinātās īpašnieka tiesības gada laikā atgriezt upi atpakaļ.[53] Vai šāda tiesība konceptuāli ir savietojama ar mūsdienu izpratni par cilvēku darbības ietekmi uz vidi?

Kopumā augstāk apskatītais regulējums, kā arī pārējie CL iekļautie nosacījumi[54] norāda uz principu, ka ūdeņi ir piekrastes (pieguļošās) zemes īpašuma sastāvdaļa, t.i., ka tam, kam pieder piekrastes zeme, pieder arī attiecīgā daļa kopējo ūdeņu, ja upe tek caur vairākiem īpašumiem.[55]

Attiecīgi var piekrist, ka tiesība uz ūdeņiem un ūdeņu avotiem "ir viena no sekām, saistītām ar tiesību uz zemi, kurā ūdeņi atrodas."[56] Kā norādīts šajā CL komentārā, tiesības uz upēm juridiskā daba ir specifiska, uzsverot, ka "ja vēl ir iespējams runāt par īpašuma tiesību uz pašu ūdeni noslēgtos ūdeņos (ezeros, dīķos, kas atrodas privātu zemju vidū), tad par tādu nevar būt runas attiecībā uz tekošiem ūdeņiem, jo tekošs ūdens, kā tāds, nevar būt par īpašuma tiesības objektu. Tādēļ īpašuma tiesība uz upi pēc savas būtības nozīmē īpašuma tiesības uz upes gultni un tiesību lietot pašu upi, it īpaši zvejas tiesības un tiesības uz ūdens spēku..."

Savukārt, pārdodot attiecīgu pie upes pieguļošu zemes gabalu, automātiski tiek uzskatīts, ka arī upes attiecīgā daļa pāriet jaunā zemes īpašnieka īpašumā pat tad, ja pirkuma līgumā upe nav minēta. Tādēļ strīdus gadījumā "nepietiek ar to vien, ka pirkuma līgumā nav minēts sevišķs noteikums par ūdeņu ieskaitīšanu pirkumā, bet gluži otrādi, jāpierāda, ka ūdeņi no pirkuma sevišķi bija izņemti."[57]

Apkopojot galvenos principus par dalījumu *privātās* vai *publiskās* upes, var atzīmēt, ka valsts ar likumu ir noteikusi, kuras no upēm (vai upju posmiem) ir publiskā (valsts) īpašumā. Attiecīgi definējusi upes, kuras ir sabiedrības vajadzībām nozīmīgas (tostarp zivsaimniecībai, vides aizsardzībai, rekreācijai), lai atstātu tās kopējā publiskā lietojumā (ar likumā definētiem nosacījumiem). Pārējās ir privātā īpašumā, piesaistot to piederību pie piekrastes (piekļaujošo) zemju īpašumtiesības. Tomēr attiecībā uz tekošiem ūdeņiem (upēm) tās ir īpašumtiesības uz gultni un ūdeņu lietošanas tiesības, tomēr tikai nosacīti tiesības uz pašu ūdeni.

Vērts atzīmēt, ka, ņemot vērā CL ietvertos principus un iepriekš minēto attiecībā uz "**publiskā lietošanā esošām**" upēm, tās var būt gan publiskās upes, kas atrodas pašvaldību tiesiskā valdījumā, gan pašvaldību īpašumā esošas, t.i., kas zemes reformas laikā vai vēlāk tikušas nodalītas kā pašvaldību īpašums (piemēram, caur piekritīgu zemes īpašumu).

Attiecīgi saskaņā ar *Pašvaldību likuma* 15. un 43. pantu par šāda veida upēm (vai attiecīgu, pašvaldībai piekrītošu tās daļu) pašvaldībām (ar saistošajiem noteikumiem) jānosaka kārtību, kādā tās izmantojamas, "ja likumos nav noteikts citādi."

[53] CL 962. panta otrā daļa paredz: "Atstātās gultnes īpašniekiem ir tiesība viena gada laikā pēc notikušām pārmaiņām uzsākt darbus uz savu rēķinu agrākā stāvokļa atjaunošanai."
[54] Sk., piem., 1127. pantu attiecībā uz tiesību izmantot kopējos ūdeņus (upi) apūdeņošanai, kas pieder piekrastes zemju īpašniekiem. (1127. pants nosaka, "zemju apūdeņošanai no kopējas upes ūdens jāsadala piekrastes zemes gabalu īpašnieku starpā samērīgi ar šo gabalu lielumu, tā ka lai neviens no īpašniekiem nenodarītu otram zaudējumus.")
[55] Termins "kopējais ūdens" tiek lietots attiecībā uz 1108. pantā minētajiem ūdeņiem, t.i., kas "stiepjas cauri vai piekļaujas dažādu īpašnieku zemes gabaliem" un lietots, piem., 1116. pantā, nosakot, ka kopējos ūdeņos "zvejas tiesība pieder katram piekrastes īpašniekam tajā ūdens daļā, kas ir tuvāk viņa nekā cita zemei."
[56] Civillikuma ar paskaidrojumiem. Lietu tiesības, sastādījuši F. Konradi un A.Valters, R., 1935, 231. lpp.: citēts no A.Grūtups u.c., Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 204. lpp.
[57] Civillikuma ar paskaidrojumiem. Lietu tiesības, sastādījuši F.Konradi un A.Valters, R., 1935, 231. lpp.: citēts no A.Grūtups u.c., Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 205. lpp.

2.1.2. Tiesības un aprobežojumi

Iepriekšējā nodaļa atspoguļoja galvenos principus, kā CL definē ūdeņu (upju) piederību. Tālāk šajā nodaļā tiks apskatītas tiesības un aprobežojumi, t.sk. lietošanas, kas izriet no attiecīgi definēto ūdeņu piederības.

Attiecībā uz **privātajiem ūdeņiem** vērts atkārtot, ka īpašnieks var lietot ūdensteci, kas **sākas un beidzas viņa īpašumā** pēc saviem ieskatiem, t.i., to nesaista citu līdzīpašnieku tiesību robežas u.tml. civiltiesiskie aspekti. Bet **īpašumam caurtekošu upi** kā viens no kopīpašniekiem (līdzīpašniekiem, t.i., kam pieder reālā, nevis domājamā daļa).[58] Tajā pašā laikā, tāpat kā uz jebkuru īpašumu, uz privātajiem ūdeņiem var tikt noteikti īpašuma lietošanas tiesības aprobežojumi vai citi specifiski nosacījumi, kas, kā augstāk norādīts, ir ietverti gan pašā CL, gan var tikt noteikti ar "sevišķiem likumiem" (1082. pants).

Aprobežojumus var noteikt:

1) publiskās interesēs. "Šādus noteikumus nav iespējams grozīt uz privātas vienošanās pamata, un to izpildi kontrolē valsts vai pašvaldību institūcijas."[59]
2) "konkrētas personas, piemēram, kaimiņa (privātās) interesēs. Šādus noteikumus var izmainīt ar līgumu, testamentu."[60]

Tipisks piemērs publiskajās interesēs noteiktajiem aprobežojumiem ir lietošanas tiesību ierobežojumi, kas saistīti ar likumā noteiktām aizsargjoslām un attiecīgiem aprobežojumiem.[61]

2.1.2.1. Ūdeņu lietošanas tiesības aprobežojumi

CL Lietu tiesību V apakšnodaļa, III.3. daļa aptver specifiski "**Ūdeņu lietošanas tiesības aprobežojumus**," kas lielā mērā attiecas uz privāto ūdeņu lietošanas tiesībām un ierobežojumiem.

Apskatot noteiktos ierobežojumus, var secināt, ka tie noteikti, gan lai aizsargātu paša īpašnieka tiesību lietot, gan lai aizsargātu citas privātpersonas (piem., kaimiņus), līdzīpašniekus, kā arī (tomēr kā izņēmums) sabiedrības intereses.

Caur "kaimiņu" vai līdzīpašnieku aizsardzības prizmu ir noteikti virkne aprobežojumu, piemēram, "*Ja upe tek caur vairāku īpašnieku zemes gabaliem, tad katrs no viņiem drīkst ierīkot jaunas ūdensspēka izmantošanas ietaises tikai tad, ja no ūdens aizsprostojuma vai aizdambējuma nevar celties zaudējumi kaimiņiem*." (1121.p.)[62]

vai

"*Lai novērstu zaudējumus kaimiņu pļavām no ūdensspēka izmantošanas ietaišu aizdambējumu paceltā ūdens, visur, kur tas izrādās par vajadzīgu, šo ietaišu slūžas jāatstāj atvērtas četras nedēļas priekš un četras pēc Jāņu dienas*." (1123.p.)[63]

---

[58] Sk. augstāk komentāru par CL 1108. pantu
[59] A. Grūtups u.c., Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 178. lpp.
[60] J. Rozenfelds. Lietu tiesības, 1994, 35. lpp.
[61] Sk. sīkāk 4. nodaļu zemāk
[62] Šis pants uzliek par pienākumu attiecīgo ietaišu īpašniekiem "rīkoties tā, lai nenodarītu kaitējumu ne augšgala, ne lejasgala kaimiņiem." Sk. sīkāk: A. Grūtups u.c., Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 214.lpp, uzsverot, ka kaut likumā runa tikai par jaunu ietaišu ierīkošanu, "tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību būs arī gadījumā, ja zaudējums nodarīts arī ar ekspluatācijā esošām ūdens spēka ietaisēm" (215.lpp.)
[63] Ar pantā minēto Jāņu dienu ir saprotami vecie Jāņi (6. jūlijs), jo slūžu vaļā taisīšanas laiks šinī likuma pantā ir noteikts sakarā ar siena pļaujamo laiku,..." Civillikuma ar paskaidrojumiem. Lietu tiesības, sastādījuši F.Konradi un A.Valters, R., 1935, 231. lpp.: citēts no A.Grūtups u.c., Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 217. lpp. Turklāt, kā uzsvērts šajos komentāros, šī noteikuma mērķis "nav publiskās intereses, bet kaimiņu aizsardzība pret zaudējumiem."

Sk. arī CL 1094. un 1095. pantu attiecībā uz dažādu "ietaišu" lietošanas tiesību aprobežojumiem, kas nosaka, piemēram, ka *"Augstāk stāvoša zemes gabala īpašniekam nav tiesības uz tā ne ierīkot, ne iznīcināt kaut ko tādu, kas, kaitējot zemāk stāvošam zemes gabalam, novadītu no tā vai uz to ūdeni, novirzot ūdens tecējumu no tā dabiskā ceļa."* (1095. panta pirmā daļa).

Vienlaikus CL 1096. panta nosacījums ietver atrunu, ka 1094.-1095. panta nosacījums "piemērojami tiktāl, ciktāl meliorācijas vajadzībām izdotie likumi nenosaka citādi".

Jāatzīmē, ka šīs ir tā saucamās imperatīvās normas, kuras nav atceļamas uz līguma pamata, kā arī kuru ievērošanu (tostarp zaudējumu atlīdzināšanu) var prasīt tie, kuri ar šo normu tiek aizsargāti, izmantojot civiltiesiskā kārtībā domātos strīdus risināšanas juridiskos instrumentus. Vienlaikus tie neliedz valstij izstrādāt specifiskus nosacījumus (normatīvajos aktos noteikt speciālu kārtību), kādā veidā privātpersona (vai "ūdens resursa lietotājs") būvē kā arī lieto konkrētus ūdens spēka izmantošanas objektus tostarp privātajās upēs.[64]

CL Lietu tiesību daļa regulē arī "servitūta" institūta nosacījumus, tostarp augstākminēto "ūdens lietošanas" servitūtu. Šī pētījuma ietvaros nav plānots detalizēti apskatīt servitūta institūtu, tomēr tas ir jāpiemin, jo arī tas var radīt tiesības un pienākumus attiecībā uz privāto upju lietošanu. Tomēr, tā kā šāda institūta piemērošana vairāk balstās uz privāttiesisko attiecību nodibināšanu, grozīšanu un izbeigšanu, kurā valsts reti kad iejaucas, tad šis nav instruments, kas ietilptu vispārīgā tiesību un pienākumu apjomā attiecībā uz privātām upēm. Tajā pašā laikā to var piemērot, lai risinātu kādus problēmjautājumus attiecībā uz konkrētu ūdensobjektu.

2.1.2.2. Ūdens lietošanas servitūti (lietu tiesība)

Saskaņā ar CL servitūts ir tāda tiesība uz svešu lietu, ar kuru īpašuma tiesības uz to lietošanas ziņā aprobežota par labu kādai noteiktai personai (personālservitūts) vai noteiktam zemes gabalam (reālservitūts).[65] Servitūts apgrūtina tikai pašu lietu, bet ne tās īpašnieku. Tādēļ par servitūtu nevar būt lietas īpašnieka personisks pienākums.[66] Tajā pašā laikā kalpojošās lietas īpašnieks nedrīkst servitūta izlietotājam likt ceļā nekādus šķēršļus, attiecīgi jāatļauj darīt visu, kas nepieciešams attiecīgās servitūta tiesības sekmīgai lietošanai.[67]

Saskaņā ar CL 1231. pantu servitūtu var nodibināt ar:

- likumu;
- tiesas spriedumu;
- līgumu vai testamentu.

Atšķirībā no pirmajiem diviem, ar līgumu vai testamentu servitūtu uz nekustamā īpašuma lietošanu var tikai attiecīgā īpašuma īpašnieks.[68] Savukārt, lai kādai no pusēm būtu lietu prasība, servitūtam jābūt ierakstītam zemesgrāmatā, līdz tam laikam pastāv vienīgi personiska saistība.[69]

CL citu servitūtu veidu vidū paredz arī "ūdens lietošanas servitūtu," kura nosacījumi atrodami 1162. – 1171.pantā. Saskaņā ar 1162. pantu šāda veida servitūti ir:

1) ūdensvada (dod tiesības pievadīt ūdeni no sveša avota vai caur svešu zemi, kā arī novadīt (1163. pants);

[64] Sk. sīkāk nākamajā nodaļā
[65] CL trešās daļas IV nodaļa "Servitūti," sk.: 1130. un 1131. pantu
[66] CL 1134. pants
[67] CL 1140. pants
[68] CL 1232. pants
[69] CL 1235. pants

2) ūdens smelšanas (no upes, akas vai cita ūdenskrājuma (1168. pants);
3) lopu dzirdināšanas.

Ar šīm tiesībām var būt saistīta arī kāda cita servitūta izlietošanai svarīga tiesība, piemēram, smelšanas tiesība dod arī "kājceļa tiesību" (1169. pants).

2.1.2.3. Zvejas tiesība publiskajos un privātajos ūdeņos

(i) Zvejas tiesība kā patstāvīga tiesība

CL Lietu tiesību V apakšnodaļa, III.3. daļa, kas veltīta "Ūdeņu lietošanas tiesības aprobežojumiem", satur nosacījumus un aprobežojumus attiecībā uz *zvejas tiesību*, tātad kā ar ūdeņu lietošanas tiesību saistītu elementu, vienlaikus "patstāvīgu tiesību"[70], kuram nepieciešams atsevišķs regulējums.

Attiecīgi 1112. pants norāda, ka "Zvejas tiesības nosaka turpmākie (1113.-1119.) panti, kā arī zvejniecības likums un citi attiecīgi noteikumi."

Saskaņā ar *Zvejniecības likumu* "zveja" ir "darbība nolūkā iegūt zivis, izmantojot zvejas rīkus un paņēmienus." [71] Saskaņā ar šo likumu izšķir arī citus zivju ieguves veidus, piemēram, "makšķerēšanu, vēžošanu un zemūdens medības," un pašpatēriņa zveju, definējot tos kā zivju iegūšanu "savam patēriņam bez tiesībām pārdot,"[72] kā arī "rūpniecisko zveju" un "komerciālo zveju."[73]

Kaut detalizētus nosacījumus par zvejas tiesību izmantošanu regulē *Zvejniecības likums* un tam pakārtotie normatīvie akti, tomēr CL regulēto zvejas tiesību kontekstā attiecībā uz upēm ir izceļami vairāki būtiski nosacījumi (sk. zemāk apakšpunktus (a)-(d)). Tie norāda uz vispārīgajiem principiem zvejas tiesību regulējumā ūdeņu lietošanas un to aprobežojumu kontekstā, tostarp uz zvejas tiesību kā patstāvīgu (jeb suverēnu) tiesību kā uzsvērts CL komentāros.[74] **Tas attiecīgi nozīmē, ka šo tiesību var regulēt atsevišķi no ūdeņu īpašuma tiesības**.

(a) "Zvejas tiesība pieder katram sava īpašuma robežās, un īpašnieks var aizliegt, ciktāl likums nenosaka citādi, trešām personām zvejot tajās (1113. pants).

Jāatzīmē, ka, pamatojoties uz šo normu (jeb precīzāk, izņēmumu par iespējamību noteikt likumā citādi), **privātajās upēs**, "kurām to garuma dēļ visbiežāk ir ļoti daudz īpašnieku, visiem Latvijas iedzīvotājiem un arī ārzemniekiem ir atļauta **makšķerēšana**." [75] Saskaņā ar *Zvejniecības likuma* 10. pantu "*Fiziskā persona, ievērojot makšķerēšanu un vēžošanu regulējošos noteikumus, ir tiesīga tai noteiktās makšķerēšanas vai vēžošanas tiesības izmantot visos Latvijas Republikas ūdeņos, ja tajos kāds no minētajiem zivju vai vēžu ieguves veidiem nav aizliegts, izņemot ezerus, kuri ir privātā īpašumā un kuros zvejas tiesības nepieder valstij*."

Kā redzams kādā no retajām publikācijām šajā tiesiskā regulējuma analīzes kontekstā, šī makšķerēšanas atļaušana visos Latvijas Republikas ūdeņos ir "saistīta ar zivju krājumu pastāvīgu

[70] A.Grūtups u.c., Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 218. lpp.
[71] 1. panta 4. punkts. Zvejniecības likums (ar grozījumiem līdz 01.01.2015.), pieejams: https://likumi.lv/doc.php?id=34871
[72] Ko īsumā var raksturot kā fiziskas personas zveju-makšķerēšanu, vēžošanu vai zemūdens medības – atpūtai, sportam vai citā nolūkā zivju vai vēžu ieguvei savam patēriņam (sastopams arī apzīmējums – "amatierzveja").
[73] "Rūpnieciskā zveja – darbība nolūkā iegūt zivis, izmantojot rūpnieciskus zvejas rīkus;" komerciālā zveja – komersantam noteikto zvejas tiesību izmantošana nolūkā iegūt, piedāvāt tirgū vai pārdot zivis, lai gūtu peļņu..."
[74] A.Grūtups u.c., Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 218. lpp.
[75] Riekstiņš, "Latvijas ūdeņu īpašumi un to saimnieki." Gadagrāmatā „Latvijas zivsaimniecība 2002", raksts pieejams: http://www.fishing.lv/teorija/ipasumi.htm

pārvietošanos upēs, privāto upju tiešu saistību ar publiskām ūdenstilpēm, zivju krājumu aizsardzības un regulēšanas nepieciešamību un citiem faktoriem."[76]

(b) *Publiskās* upēs zvejas tiesība pieder katram piekrastes īpašniekam gar viņa robežu tajā ūdens daļā, kas ir tuvāk viņa nekā cita zemei (1117. pants).

(c) Līdzīgu principu CL nosaka arī attiecībā uz *kopējiem ūdeņiem*, t.i., *privātajos* ūdeņos, kas plūst caur vairākiem īpašumiem, zvejas tiesība pieder katram piekrastes īpašniekam tajā ūdens daļā, kas ir tuvāk viņa nekā cita zemei (1116. pants).

Attiecībā uz publiskajām upēm var piekrist, ka CL paredz zināmā mērā priekšrocības publisko upju piekrastes īpašniekiem, nosakot, ka *publiskās* upēs zvejas tiesības pieder upju piekrastes zemju īpašniekiem. Turklāt šāda priekšrocības norma nav noteikta publiskajos ezeros.[77] Tomēr, tā kā publiskie ūdeņi ir valsts (jeb visas sabiedrības) īpašums, tad *Zvejniecības likums*, papildus CL, publiskajos ūdeņos nosaka zvejas tiesības arī citām privātpersonām, paredzot arī detalizētas prasības šo tiesību iegūšanai un izmantošanai.

(d) CL 2. un 3. pielikumā ir uzskaitīti ūdensobjekti, kuros "zvejas tiesība, sarakstā norādītās daļās, pieder vienīgi valstij." Tātad tajās valsts var gan atļaut zvejot, gan ierobežot (neatkarīgi no ūdens objekta piederības).

Vērts pievērst uzmanību, ka atšķirībā no ezeriem (2. pielikums), 3. pielikuma sarakstā, kas attiecas uz upēm, galvenokārt ir uzskaitītas *publiskās* upes, jo, kā iepriekš bija minēts, saskaņā ar CL publiskajās upēs zvejas tiesību piederība automātiski ir paredzēta piekrastes zemju īpašniekiem. Tomēr tāda priekšrocība nebūs, ja upe ir ierakstīta 3. pielikumā.[78] Līdz ar to 3. pielikums ļauj valstij saglabāt pilnu kontroli pār zvejas regulēšanu un zivju krājumu izmantošanu attiecīgajās publiskajās upēs neatkarīgi no pieguļošo zemju īpašumtiesības.

Zvejas tiesību izmantošanas nosacījumus detalizē *Zvejniecības likums*, kā arī tam pakārtotie zvejas un makšķerēšanas noteikumi.[79]

Turklāt, kā ticis norādīts 2002. gadā, kad veidojās detalizētais regulējums zvejas tiesību jomā, "Zvejniecības likums un visa tālākā zivsaimniecības likumdošana ir veidota, balstoties uz Civillikumā noteikto ūdeņu un zvejas tiesību piederību."[80] Šis kopumā ir svarīgs aspekts, it īpaši attiecībā uz ūdeņiem, kurus skāris pēc Latvijas neatkarības atgūšanas aizsāktais privatizācijas process (pārsvarā gan attiecībā uz ezeriem), kur "ir notikusi privatizācija tai zemei, kas atrodas zem ūdeņiem." Kaut arī CL 1108. pants jau nosaka ūdeņu īpašuma piederību, zemes privatizācijas gaitā daudzos gadījumos tas neesot ņemts vērā un veidojas pretrunīgas situācijas.[81] Var piekrist, ka, balstoties uz augstākminētajām CL normām attiecībā uz privātiem ezeriem, ja ezera īpašniekam, kas privatizējis zemi *zem* ezera, paša zeme nepiekļaujas ezeram, tad zvejas tiesību piederība šādam īpašniekam tiešā veidā nav paredzēta,[82] jo, saskaņā ar CL zvejas tiesība ir saistīta ar piekrastes zemes piederību.

Šis pats princips izriet no CL arī attiecībā uz upēm, kuru piederību nosaka piekrastes zemes piederība, vienlaikus privātu zemi (atšķirībā no publiskas) īpašniekam ir tiesības pārdot, nodalot atsevišķi no savas (piekrastes) zemes (ja likumā nav šāda dalījuma aizlieguma). Tomēr zvejas tiesība

[76] Riekstiņš, "Latvijas ūdeņu īpašumi un to saimnieki." (2002)
[77] Riekstiņš, "Latvijas ūdeņu īpašumi un to saimnieki." (2002)
[78] Riekstiņš, "Latvijas ūdeņu īpašumi un to saimnieki." (2002)
[79] Jāatzīmē, ka CL neizšķir terminus: "makšķerēšanas" un "zvejas" tiesības, attiecīgi aptverot abus, tomēr mūsdienās detalizētais Zvejniecības likuma regulējums nodala šos terminus kā minēts augstāk
[80] Riekstiņš, "Latvijas ūdeņu īpašumi un to saimnieki." (2002)
[81] Sk. sīkāku diskusiju: Riekstiņš, "Latvijas ūdeņu īpašumi un to saimnieki." (2002)
[82] Riekstiņš, "Latvijas ūdeņu īpašumi un to saimnieki." (2002)

kā patstāvīga tiesība, kas saistīta ar piekrastes zemes piederību, "automātiski" nepāries jaunajam upes īpašniekam. Kā minēts augstāk, atsaucoties uz CL komentāriem, zvejas tiesības u.c. ar ūdeni saistītās tiesības (piemēram, uz ūdens spēka izmantošanu), ir patstāvīgas ("suverēnas"[83]) *tiesības* un attiecīgi tās regulējumu nosaka speciālās normas. **Tādēļ gultnes piederība (iegādājoties tikai zemi zem ūdeņiem) automātiski nenozīmēs arī zvejas tiesības upēs. Tomēr, tā kā zvejas tiesība nav vienīgā tiesība, kas var tikt izmantota, ja īpašumā ir upe vai kāds no tās elementiem/posmiem, tad šādas situācijas (dalīta īpašuma) var veidoties (it īpaši, ja pastāv kāda ekonomiska interese). Tas, savukārt, jāņem vērā likumdevējam, izstrādājot normatīvos regulējumus ūdeņu pārvaldības jomā.**

Papildus vēl jāatzīmē, ka *zvejas tiesības* piederība neapliecina *īpašumtiesības uz zivīm* un otrādi. Šīs divas komponentes bieži tiek jauktas kopā, no kā var veidoties dažādi pārpratumi, tādēļ nākamā sadaļa īsi pievērsīsies īpašumtiesību regulējumam attiecībā uz zivīm.

(ii) Īpašuma tiesība uz zivīm

Uz īpašuma tiesībām par savvaļā esošām zivīm attiecas CL normas par "īpašuma iegūšanu ar piegūšanu" (it īpaši 931.-935.pp.),[84] t.i., regulējums par savvaļas dzīvnieku kā "dzīviem bezīpašnieka priekšmetiem" iegūšanu īpašumā.[85]

CL 932. pants kā pamata normu deklarē "vispārējo principu, ka savvaļas dzīvnieki kļūst par tā īpašumu, kas viņus noķer," bet "vienlaikus atsaucas uz speciāliem likumiem un tur noteikto kārtību."[86]

1995. gada *Zvejniecības likuma* redakcijā likumdevējs bija iestrādājis principu, no kura izrietēja, ka attiecīgā ar CL deklarētā, bezsaimnieka manta ir *valsts īpašums.* Vienlaikus gan norādot, ka valsts īpašumā nav tās zivis, *"kas izaudzētas un iegūtas specializētās zivkopības un mākslīgās pavairošanas saimniecībās un uzņēmējsabiedrībās,"* kuras tad *"pieder attiecīgajām juridiskajām vai fiziskajām personām*."[87]

Saskaņā ar 2001. gada grozījumiem *Zvejniecības likumā* zivju īpašumtiesības tiek "atgrieztas" bezsaimnieka statusā, kuras var iegūt īpašumā ar piegūšanu, protams, ievērojot speciālajos likumos noteikto kārtību. Pašreizējā spēkā esošā *Zvejniecības likuma* redakcija atspoguļo 2001. gadā veiktos grozījumus attiecībā uz īpašumtiesībām, nosakot, ka: "*Īpašuma tiesības uz zivīm, kas iegūtas, izmantojot zivju resursus, nosakāmas saskaņā ar Civillikumu."*

Vēlākie grozījumi gan ir papildinājuši šo teikumu ar piebildi par ES tiesību aktos noteikto, kas faktiski attiecas uz "zvejas tiesībām", nevis īpašumtiesību piederību.[88]

Attiecīgi uz šodienu likums norāda, ka īpašuma tiesības uz zivīm nosakāmas, pamatojoties uz CL, kas, savukārt, samērā detalizēti atrunā zvejas tiesību piederības principu, tomēr attiecībā uz savvaļas dzīvniekiem, tostarp ūdeņos mītošajiem, nosaka īpašuma tiesību iegūšanas tiesību ar "piegūšanu."

---

[83] Sk. sīkāk: A. Grūtups u.c. Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 209. lpp.

[84] Sk. sīkāk: A. Grūtups u.c. Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 20.-24. lpp.

[85] Saskaņā ar CL 931. pantu: par "piegūšanas priekšmetu var būt: 1) dzīvi bezīpašnieka priekšmeti, it sevišķi meža dzīvnieki;" Faktiski 931. pants klasificē dzīvos bezīpašnieka priekšmetus un nedzīvās kustamās lietas. Katrā no šīm lietu grupām ir dažādi noteikumi, kurus ievērojot, var iegūt tās īpašumā. Kā skaidrots CL komentāros, "pie dzīviem bezīpašnieka priekšmetiem bez meža dzīvniekiem pieskaitāmi arī ūdens dzīvnieki." A.Grūtups u.c. Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 20. lpp.

[86] A.Grūtups u.c. Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 21. lpp. CL 932.pants nosaka: *Dzīvnieki, kas vēl atrodas dabiskā savvaļas stāvoklī, kļūst par tā īpašumu, kas viņus noķer vai nogalina, ciktāl likums nenosaka citādi. Dzīvnieka ievainošana, to nesaņemot savā varā, vēl nav piegūšana*

[87] Zvejniecības likuma 1995. gada redakcija, spēkā līdz 20.11.2001., kad stājās spēkā Grozījumi likumā par Zvejniecību. 2001. gada redakcija pieejama: https://likumi.lv/ta/id/34871-zvejniecibas-likums/redakcijas-datums/2001/11/20

[88] Zvejniecības likuma 3. panta otrās daļas redakcija 2018. gadā: "*Īpašuma tiesības uz zivīm, kas iegūtas, izmantojot zivju resursus, nosakāmas saskaņā ar Civillikumu, kā arī ievērojot Eiropas Savienības tiesību aktos Eiropas Savienības dalībvalstīm noteiktās zvejas tiesības*."

[Piezīme: Zvejniecības likuma iepriekšminētie grozījumi un no tā izrietošā principa maiņa ir jāņem vērā arī, vērtējot CL komentārus attiecībā uz īpašumtiesībām, kas izriet no Zvejniecības likuma, t.i., kurā gadā sniegti skaidrojumi un kā normas interpretējamas šodienas regulējuma gaismā.]

Pēc grozījumiem *Zvejniecības likumā* īpašuma tiesību uz zivīm kontekstā būtiski ir divi aspekti:

1) dabiskā savvaļā esošās zivis ir "dzīva bezīpašnieka" manta (precīzāk – objekts), kuru var iegūt īpašumā ar "noķeršanu vai nogalināšanu, ciktāl likums nenosaka citādi." Vienlaikus, lai iegūtu īpašumā ar piegūšanu, zivīm jāatrodas personas valdījumā, piemēram, "zivju kastēs" (un tās ir īpašumā tik ilgi, cik "atrodas pieguvēja valdījumā").[89]
2) īpašuma tiesība ar "piegūšanu" nav atkarīga no tā, vai savvaļas dzīvnieks (arī zivis) noķertas uz "savas vai sveša zemes." Tajā pašā laikā zemes īpašniekam ir tiesības aizliegt ikvienai svešai personai ķert vai medīt dzīvniekus viņam piederošās zemes robežās. Bet, ja aizliegums tiek pārkāpts, tad tiesības prasīt no pārkāpēja atlīdzinājumu.[90]

Apkopojot secināms, ka īpašuma iegūšana uz savvaļas dzīvniekiem, tostarp zivīm ar piegūšanu, ir patstāvīgs īpašuma iegūšanas veids, kuru saskaņā ar 935. pantu var ierobežot zemes īpašnieks attiecībā uz ķeršanu (piegūšanu) uz savas zemes,[91] izņemot zemāk apskatītās tauvas joslas zonā. Savukārt, attiecībā uz zivīm, uz to iegūšanu attiecas arī atsevišķie CL (1113.-1119. pp.) un speciālā likuma noteikumi par zvejas tiesībām, kas faktiski paredz specifiskus nosacījumus ("piegūšanas" kārtību), ņemot vērā, ka ūdeņi var būt publiski un privāti, kā arī tādi, kas pilnībā atrodas viena īpašnieka īpašumā vai tek cauri daudzu īpašnieku īpašumiem.

Turklāt CL *zvejas tiesības* regulē tādā veidā, ka pamatoti ir secināts, ka tās ir **patstāvīgas tiesības**, kuras var nebūt saistītas ar ūdeņu piederību. Tomēr piekrastes zemju piederība var dot papildus vai prioritāras *zvejas tiesības*, kā tas nepārprotami izriet no CL noteiktā,[92] kā arī *Zvejniecības likumā* ietvertā.[93] Tajā pašā laikā zemju (piekrastes) piederība "automātiski" nepiešķir īpašuma tiesību uz zivīm, kas saskaņā ar CL ir "bezsaimnieka" manta, ko var iegūt ar "piegūšanu."

(iii) Zvejas tiesības un tauvas josla

Papildus vēl vērts atzīmēt, ka *zvejas tiesība* var dot arī papildus citas tiesības, piemēram, lietot tauvas joslu[94] neatkarīgi no upju piederības pie privātiem vai publiskiem ūdeņiem.[95] Šīs tiesības tālāk ir detalizētas *Zvejniecības likumā*, no kura attiecīgi izriet, ka tauvas josla ir "20 m josla gar jūras piekrasti un 10 m plata josla gar publiskām upēm un ezeriem, kurā likumīgs makšķernieks un

[89] Sk. sīkāk: A. Grūtups u.c. Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 22. lpp.
[90] CL 935. pants
[91] Sk. sīkāk: A. Grūtups u.c. Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 23. lpp.
[92] Sk., piem., 1113. p. "Zvejas tiesība pieder katram sava īpašuma robežās.." vai attiecībā uz privātām upēm, kas tek cauri vairākiem īpašumiem 1116. pants nosaka, ka "Kopējos ūdeņos (1108. p.) zvejas tiesība pieder katram piekrastes īpašniekam tajā ūdens daļā, kas ir tuvāk viņa nekā cita zemei."
[93] Sk., piem., likuma 6. panta: "*Zvejas tiesības* publiskajās upēs pieder katram *piekrastes zemes īpašniekam* gar viņa īpašuma robežu tajā ūdeņu daļā, kas viņa zemei ir tuvāka nekā cita īpašnieka zemei, un tās tiek izmantotas saskaņā ar spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem."
[94] Tauvas joslas definējums nav atrodams CL, saskaņā ar Zvejniecības likumu tā ir "sauszemes josla gar ūdeņu krastu, kas paredzēta ar zveju vai kuģošanu saistītām darbībām un kājāmgājējiem" (1. panta 6. punkts)
[95] CL 1120. pants nosaka: "Kam pieder zvejas tiesība, tas var lietot tauvas joslu zvejas vajadzībām. Tuvāki noteikumi par tauvas joslu paredzēti sevišķā likumā; kur tās platums nav noteikts, tur tas ir četri metri."

zvejnieks drīkst likumīgi un brīvi pārvietoties"[96] un 4 m josla gar privātajiem ūdeņiem, tostarp tajos, kuros zvejas tiesības pieder valstij saskaņā ar CL 3. pielikumu.

Zemes īpašniekam nav tiesību apbūvēt vai citādi nosprostot šo ūdens piekrastes joslu. Kā norādīts CL komentāros, zemes gabala īpašnieks nezaudē īpašuma tiesības uz zemi, kas jāatvēl tauvas joslai, "tikai viņš nedrīkst pēdējo apsēt, apbūvēt" un vispār izmantot tādā veidā, kas traucē ar likumu atļauto darbību veikšanu attiecīgajā joslā.[97]

Attiecīgi zemes īpašniekiem jārēķinās ar likumā noteiktiem aprobežojumiem likumā noteiktā platuma tauvas joslā. Vienlaikus saglabājas īpašnieka atbildība par savu īpašumu, kas, piemēram, ietver arī pienākumu nepieļaut nelikumīgu atkritumu atrašanos tam nepiemērotās vietās u.tml.[98] Tomēr šajā kontekstā ir izvirzāms jautājums par saprātīga līdzsvara atrašanu starp privātīpašnieka pienākumu un sabiedrības interesēm. Nosakot kādu privātīpašuma daļu par publiski pieejamu, jādomā, kas ir mehānisms, kas vissamērīgāk nodrošinātu šādas teritorijas nepiesārņošanu.[99]

Turklāt nevar piekrist, ka ar tauvas joslas nosacījumiem jārēķinās tikai to piekrastes īpašniekam, kuru zeme piekļaujas *publiskiem* ūdeņiem vai privātajam ūdensobjektam, kurā zvejas tiesības pieder valstij.[100] Vienīgais izņēmums, kāds izriet gan no CL, gan Zvejniecības likuma, ir tas, ka tauvas joslu nenosaka, ja "privātie ūdeņi visā to platībā un tiem piegulošās sauszemes daļa pieder vienam un tam pašam īpašniekam un zvejas tiesības šajos ūdeņos nepieder valstij,"[101] kā arī likumā noteiktā kārtībā izveidotām ostu teritorijām.[102] Tas nozīmē, ka privātām upēm, kas tek caur vairāku īpašnieku īpašumu (augstāk minētajiem līdzīpašniekiem) arī ir tauvas josla (4 metru platumā).[103] Šis princips mūsdienās ir saistīts arī ar tiesībām nodarboties ar makšķerēšanu un vēžošanu. Kā augstāk jau norādīts, saskaņā ar Zvejniecības likuma 10. panta pirmo daļu, šīs tiesības "fiziskās personas" ir tiesīgas izmantot "visos Latvijas Republikas ūdeņos," izņemot tajos, kur konkrētais zivju ieguves veids ir aizliegts, kā arī izņemot "*ezerus*, kuri ir privātā īpašumā un kuros zvejas tiesības nepieder valstij."[104]

Tātad pārējos ūdeņos (arī vairākām personām piederošās privātās upēs) zvejas (arī makšķerēšanas) tiesību izmantošanai likums nosaka tauvas joslu.

Vienlaikus jānorāda, ka *Zvejniecības likums* definē, kādiem nolūkiem un ar kādiem nosacījumiem (ar/bez saskaņošanas) ir paredzēts lietot tauvas joslu.

---

[96] Riekstiņš, "Latvijas ūdeņu īpašumi un to saimnieki." (2002)

[97] Civillikuma ar paskaidrojumiem. Lietu tiesības, sastādījuši F.Konradi un A.Valters, R., 1935, 235. lpp.: citēts no A.Grūtups u.c., Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 212. lpp.

[98] Sk. Atkritumu apsaimniekošanas likuma, 15. panta ceturtā daļa, kas nosaka pienākumu zemes īpašniekam, "kura īpašumā tiek prettiesiski novietoti sadzīves, bīstamie un ražošanas atkritumi tam neparedzētā vietā, nodod tos atkritumu apsaimniekotājam, kurš ir saņēmis atļauju attiecīgo atkritumu apsaimniekošanai, sedz šo atkritumu apsaimniekošanas izmaksas un ir tiesīgs prasīt zaudējumu atlīdzību no šo atkritumu radītāja. Ja attiecīgo atkritumu radītājs ir noskaidrots, atkritumu apsaimniekošanas izmaksas sedz šis attiecīgo atkritumu radītājs."

[99] Jāatzīmē, ka CL pieņemšanas laikā (1937. gadā) atkritumu problēmas tostarp plastmasas apjomi utml., nebija un nevarēja būt problēma, par kuru autori varētu būt aizdomājušies, nosakot publisku pieejamību privātā īpašumā, tomēr situācija mūsdienās ir būtiski mainījusies

[100] Riekstiņš, "Latvijas ūdeņu īpašumi un to saimnieki." (2002)

[101] Zvejniecības likuma 9. panta pirmā daļa. Sk.arī CL 1118. pantu, kas nosaka vispārēju principu par 4 metru tauvas joslu, "kur tās platība nav noteikta." Attiecīgi neatkarīgi no ūdeņu piederības likums nosaka principu, ka tauvas josla ir visiem ūdeņiem, izņemot vienīgi ūdeņiem, kas sākas uz beidzas viena īpašnieka īpašumā un attiecīgi saskaņā ar 1108. pantu zvejas tiesības u.c. ūdeņu izmantošana ir pilnībā attiecīgā īpašnieka "ekskluzīvā" tiesība

[102] CL 9. panta 16. daļa

[103] Sk. arī A.Grūtups u.c., Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 213. lpp, norādi par tauvas joslu – 4 metri – gar privāto ūdeņu krastiem

[104] Te jāatzīmē, ka īpašniekam, kam pieder privāts ezers, kurā zvejas tiesības nepieder valstij, ir jāizvieto pie ezera attiecīgu privātīpašuma norāde, kā arī to, ka attiecīga veida zivju vai vēžu ieguve var notikt tikai ar īpašnieka atļauju (sk. 10. panta trešo un ceturto daļu)

Tā 9. panta sestā daļa nosaka, ka tauvas joslas *bezmaksas lietošana bez iepriekšējas saskaņošanas* ar zemes īpašnieku ir paredzēta:

1) kājāmgājējiem;
2) zivju resursu un ūdeņu uzraudzībai un izpētei;
3) robežapsardzībai;
4) vides aizsardzības, ugunsdrošības un glābšanas pasākumu veikšanai.

Papildus vēl pārsteidzoši plaši (ņemot vērā likuma mērķi) Zvejniecības likums definē tauvas joslas izmantošanas iespējas *pēc saskaņošanas* ar zemes īpašnieku, nosakot, ka tad tauvas joslā ir atļauta:

1) laivu un kuģu piestāšana (izņemot zvejas uzraudzības dienesta laivas un kuģus, ja tie izmantoti, pildot dienesta pienākumus), to izkraušana un pagaidu uzglabāšana;
2) laivu un kuģu pārziemošana, būve un remonts;
3) zvejnieku apmetņu ierīkošana, atpūta, zvejas rīku žāvēšana un citas ar zveju saistītas darbības;
4) ūdenstūristu apmetņu ierīkošana.[105]

(iv) Zvejas tiesība un tiesības uz "rīcību"

Papildus var diskutēt arī par to, kādas vēl tiesības iegūst persona, kurai pieder zvejas tiesības (vai kāda cita individuāla tiesība. Piemēram, ja tai pieder zvejas tiesība, tai var būt arī tiesības aktīvi rīkoties, lai veicinātu, ka zivju resursiem netiek nodarīts kaitējums, kā izriet no atziņām nesenā ES Tiesas spriedumā.[106] Tomēr, lai šādas tiesības gan atzītu, gan realizētu, tām jābūt nostiprinātām (paredzētām) valsts normatīvajos aktos. Šajā gadījumā var runāt par tā saucamajām vides procesuālajām tiesībām, kas nav šī pētījuma tiešais fokuss, tomēr pieminēšanas vērts, par ko būtu jādomā kopējā ūdeņu pārvaldības sistēmā, jo arī vides procesuālās tiesības[107] viennozīmīgi ietekmē kopējo ūdeņu pārvaldības un tai paredzēto tiesību/pienākumu kontroles un piemērošanas efektivitāti. Tā kā tās nav tiesības, kas izrietētu no CL vai ar to saistītajām normām, tad šajā nodaļā tālāk netiek detalizētas.

2.1.2.4. Privātie ūdeņi un (sabiedrības) interešu aizsardzība

Ņemot vērā 1937. gada CL fokusu uz privātīpašnieku/privātīpašuma aizsardzību, atzīmējams ir fakts, ka jau tajos laikos parādās normas (tostarp konkrētu ierobežojumu formā) plašākas sabiedrības vai sabiedrības interešu aizsardzībai,[108] kā arī zivju (vai to dzīvotņu) aizsardzībai, it īpaši nārsta

[105] Ņemot vērā šīs tauvas joslā potenciāli atļautās darbības, piemērots normatīvā regulējuma ietvars būtu likums, kas nosaka dažāda veida aizsargjoslas, tostarp tajās atļautās, ierobežotās darbības vai izvirza cita veida nosacījumus

[106] Sk. ES Tiesas lieta Nr. C-529/15 *Folk* (ierosināta pēc Austrijas Tiesas ierosinājuma), spriedums 2017. gada 1. jūnijā. Šajā lietā zvejas tiesība ir bijusi par pamatu, lai tiktu atzītas zvejas tiesību turētāja tiesības vērsties tiesā pret hidroelektrostacijas īpašnieku par zivju resursiem nodarīto kaitējumu, kas radies no tāda veida upes aizsprostojuma, kas neļauj zivju mazuļiem peldēt pa straumi un rezultējas zivju bojāejā un attiecīgi videi nodarītā kaitējumā, kas aptverts ar ES Direktīvas (2004/35) prasībām par videi nodarīto kaitējumu. *Folk lietā* strīds bija par fiziskas personas (G. Folk) tiesībām vērsties tiesā pret uzņēmumu *Wasserkraftanlagen Mürzzuschlag GmbH*, kas apsaimnieko hidroelektrostaciju uz Mircas [Mürz] upes Austrijā, kuras apsaimniekošanas teritorijā ietilpst 1455 metru pieguloša teritorija. Savukārt G. Folk ir atļauja nodarboties ar zveju šajā upē apmēram 12 km garā upes posmā, kas atrodas lejup pa straumi no aizsprosta

[107] Ar to šeit domājot: tiesības uz vides informāciju, sabiedrības līdzdalības tiesības vides lēmumu pieņemšanā un tiesības uz vērsties pārsūdzēšanas/pārskatīšanas iestādē, ja vides prasības nav ievērotas (Tiesības, kas izriet no Orhūsas Konvencijas (pieņemta 1998. g., Latvijā spēkā kopš 2002. g.)

[108] Sk., piem., augstāk citēto 1110. pantu, kā arī, piem., 1126. pantu, kas paredz, ka katrs īpašnieks drīkst uz savas zemes ierīkot ūdens piegādi no ūdeņiem, kas tek gar vai caur viņa robežām, bet no kuģojamām un pludināmām upēm vai tādām to pietekām, kuras pievada

laikā.[109] Tomēr tie nedaudzie panti, kas nosaka kādus aprobežojumus, kopējo interešu aizsardzībai pārsvarā attiecas uz kopēju lietu (tā saucamo *"commons"*) lietošanu. Attiecībā uz privātīpašuma un tā lietošanas aprobežojumiem jeb pienākumu noteikšanu CL dominē, ja tā var teikt, "kaimiņu" aizsardzība (t.i., lai apkārtējiem īpašniekiem nerastos zaudējumi vai kaimiņi netiktu apdraudēti), tomēr neizvirza konkrētus nosacījumus plašākas sabiedrības (vai vides) interesēs, ar dažiem izņēmumiem.[110]

CL atrodamā pieeja (fokusēties uz upes lietošanu nevis aizsardzību) ir viegli izskaidrojama, ja ņem vērā divus būtiskus aspektus.

Pirmkārt, CL regulējuma objekts ir privāttiesiskas attiecības, tostarp privātīpašnieku aizsardzība, attiecīgi tādi jautājumi, kas jārisina plašākas sabiedrības interešu aizsardzības kontekstā, ir drīzāk cita normatīvā regulējuma ietvars.[111] Otrkārt, visā Eiropā un starptautiskā mērogā tikai 1970-tajos gados sāka apzināties, ka ir nepieciešami normatīvi (juridiski) risinājumi, lai atbildētu uz jaunajiem izaicinājumiem, kas radušies, no vienas puses, pieaugot ekoloģiskajiem riskiem un izpratnei par cilvēku darbības sekām cita starpā uz ūdeņu bioloģisko un ķīmisko kvalitāti, no otras puses, jauno tehnoloģiju sniegtajām ūdeņu lietošanas iespējām. Tātad tikai pēc 1970. gada veidojās jaunas normatīvā regulējuma vēsmas sākotnēji pārsvarā Rietumu demokrātijās, nosakot specifiskas prasības, kas jāievēro privātpersonām (indivīdiem un uzņēmējiem), lai samazinātu to negatīvo ietekmi uz vidi. Attiecīgi tendences regulēt (tostarp ierobežot) privātpersonas vides aizsardzības dēļ attīstījās ievērojami vēlāk nekā tika pieņemts Latvijas CL.

Tomēr, neskatoties uz to, ka CL *Ūdeņu lietošanas tiesības aprobežojumu* nodaļas, līdzīgi kā daudzi citi CL panti, ir izstrādāti un lielā mērā saglabājušies tādi, kā tos pieņēma 1937. gadā, jāatzīmē, ka jau tajā laikā parādās normas, kas paredz, ka ir darbības, kuru veikšanu nosaka valsts varas institūcijas (neatkarīgi no ūdeņu piederības), kā arī kurām ir nepieciešamas speciālas atļaujas.[112] Turklāt, kā izriet no 1111. panta piezīmes, "**sīkāki noteikumi par ūdeņu lietošanas tiesības aprobežojumiem paredzēti sevišķā likumā**." Tātad principā ietverot nosacījumu, ka ūdeņu lietošanas tiesība var tikt aprobežota, kā arī regulēta ar speciālu likumu neatkarīgi no tā, vai ūdens ir publisks vai privātīpašumā.

Attiecīgi tas norāda uz loģisku šīs izpētes turpinājumu, pievēršoties pārējiem (speciālajiem) normatīvajiem aktiem, kas mūsdienās jau nosaka krietni detalizētus nosacījumus gan ūdeņu lietošanas, gan aizsardzības jomā, kas kopā veido ūdeņu pārvaldības un apsaimniekošanas pamatu, rūpējoties par ūdeņiem kā kopējo valsts ūdens resursu.

Tomēr šīs nodaļas kontekstā vēl vēršama uzmanība uz īpašumtiesību regulējuma konstitucionālo rāmi mūsdienās, kas būtiski mainījies ar Satversmes grozījumiem 1998. gadā, kad tajā iekļāva jaunu – VIII – nodaļu, nostiprinot,cita starpā īpašumtiesības (105. pants), kā arī tiesības uz kvalitatīvu vidi (115. p.) cilvēktiesību līmenī.

Vienlaikus vērts vēlreiz uzsvērt no CL principiem izrietošo, ka par "īpašuma tiesībām uz pašu ūdeni" (upju kontekstā) var runāt visai nosacīti, līdz ar to daudzos gadījumos var runāt par konkrētām lietošanas tiesībām vai "patstāvīgām tiesībām," piemēram, "zvejas un citas ūdens lietošanas tiesības", kuras, kā norādījuši CL komentētāji 1935. gadā, "faktiski izriet no cilvēka eksistences vitālām

---

tām vajadzīgo ūdeni *tikai tiktāl, ciktāl ar to nekaitē kuģniecībai vai koku pludināšanai*." (attiecīgi aizsargājot kuģošanas interesi kā sabiedrībai nozīmīgu interesi)

[109] CL 1125. pants, kas paredz, kad "zivis laiž ikrus, viņu cauriešanai katrā ūdensspēka izmantošanas ietaisē jāatstāj atvērtas slūžas vai jāierīko zivju ceļi." Sk. arī 1119. pantu, kas nosaka, ka ūdeņos, "kuros dzīvo zivis, aizliegts mērcēt kaņepājus un linus.."

[110] Tā, piem., 1126. pantā netieši parādās rūpes par upes (ūdeņu) kopējo kvantitatīvo stāvokli privātajā upē, paredzot, ka "Ūdens piegāde, ko privātpersonas ierīko no saviem kopējiem ūdeņiem, nedrīkst būt tik plašos apmēros, ka to dēļ ievērojami pazeminātos ūdens līmenis vai arī mainītos upes virziens." Attiecīgi var piekrist, ka panta norma vērsta "ne tik daudz uz citu kopējo ūdeņu līdzīpašnieku interešu aizsardzību, kā uz visas sabiedrības interešu aizsardzību." A.Grūtups u.c. Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības (1996), 219. lpp.

[111] Kā norādīts augstāk, tādi atrodami, piem., Zvejniecības likuma mērķu definējumā un attiecīgi no tā izrietošajā prasību izvirzīšanā.

[112] Sk., piem., CL 1111. pantu un 1125. pantu, nosakot atļauju nepieciešamību, piem., koku pludināšanai vai pieslēgumam pie publiskas ūdens piegādes

prasībām."[113] Turklāt "ūdeņu" kā dabas un visas ekosistēmas sastāvdaļas specifika prasa arī noteiktu regulējuma specifiku, lai nodrošinātu sabiedrības interešu aizsardzību ūdeņu kā vienotas ekosistēmas ilgtspējīgai un racionālai lietošanai un aizsardzībai jeb, citiem vārdiem, apsaimniekošanai.

2.2. Īpašumtiesības Satversmē un aprobežojumu satversmība – caur samērīguma un citu vispārēju principu prizmu

2.2.1. Satversmes 105. pants un tā duālā daba

Satversmes 105. pantā iekļautie nosacījumi faktiski atspoguļo jebkura īpašuma duālo dabu,[114] tā aizsardzību privātīpašnieka labā, bet respektējot, sabiedrības intereses. Attiecīgi, no vienas puses, 105. pantā nostiprināto tiesību īstenošana nozīmē, ka "valstij ir pienākums neiejaukties netraucētā īpašuma tiesību baudīšanā, kā arī izveidot pietiekamu tiesību aizsardzības mehānismu, kas ļautu īpašniekam aizsargāties pret nepamatotu iejaukšanos netraucētā īpašuma tiesību baudīšanā."[115]

No otras puses, atzīstot īpašuma sociālo lomu, Satversme paredz, ka valsts var "ierobežot īpašuma izmantošanu saskaņā ar sabiedrības interesēm." Attiecīgi katram īpašniekam ir pienākums rēķināties ar citu interesēm.[116] Kā nosaka Eiropas Cilvēktiesību konvencijas (turpmāk – ECK) Pirmā protokola 1. pants (kura ievērošanu Latvija nodrošina caur Satversmes 105. panta piemērošanu),[117] nevienam nedrīkst atņemt viņa īpašumu, izņemot, ja tas notiek sabiedrības interesēs.

Vienlaikus ECK uzsvērts, ka minētie īpašumtiesības aizsardzības nosacījumi "nekādā veidā nedrīkst ierobežot valsts tiesības izdot tādus likumus, kādus tā uzskata par nepieciešamiem, lai kontrolētu īpašuma izmantošanu saskaņā ar vispārējām interesēm vai lai nodrošinātu nodokļu vai citu maksājumu, vai sodu samaksu.[118]

Šī pētījumā kontekstā svarīgi arī atzīmēt, ka Satversmes 105. pantā noteiktās pamattiesības iespējams ierobežot, ne vien sašaurinot personas īpašuma tiesību apjomu vai ierobežojot tā lietošanu, bet arī uzliekot personai noteiktus ar īpašumu saistītus *pienākumus*.[119]

Savukārt, lai īpašuma (lietošanas) ierobežojums būtu tiesisks (attaisnojams), tam jāatbilst tiesiskas valsts principiem. Kā norādījusi Satversmes tiesa no "Satversmes 1. pantā ietvertā demokrātiskās republikas jēdziena izriet virkne tiesiskas valsts principu, arī samērīguma un tiesiskās paļāvības principi."[120]

---

[113] A. Grūtups u.c., Civillikuma komentāri. Īpašumtiesības. (1996), 218. lpp.

[114] 105. pants nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību." Vērts atzīmēt, ka šis pants vienlaikus arī nodrošina Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Pirmā protokola 1. panta ievērošanu

[115] "Tiesības un īpašumu." LR Tiesībsarga biroja skaidrojums, pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/socialas-un-ekonomiskas-tiesibas/tiesibas-uz-ipasumu (apskatīts, 08.08.18.)

[116] Turpat

[117] Sk., piem., Satversmes tiesas 2009. gada 28. maija spriedums lietā Nr.2008-47-01, 7.1. punkts

[118] ECK Pirmā protokola 1. pants, sk. sīkāk: H.J.Vildbergs un G.Feldhūne, Salīdzinošās konstitucionālās tiesības. EuroFaculty, Rīga, 2001, 38.-42. lpp.

[119] Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta spriedums lietā Nr. 2001-12-01, 8.3. punkts. Sk. arī lietu Nr. 2003-23-01 (par likuma „Par pašvaldībām" 43. panta pirmās daļas 6.punkta atbilstību Satversmei) un Nr. 2013-20-03 (par pašvaldības ar saistošajiem noteikumiem uzlikto pienākumu kopt īpašumam pieguļošo teritoriju).

[120] Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta spriedums lietā Nr. 2001-12-01, secinājumu daļas 3. punkts. Sk. arī lietu Nr. 2003-23-01 (par likuma „Par pašvaldībām" 43. pantu), kurā ST uzsvērusi, ka uzliekot pienākumu, jāizvērtē, kā nodrošināt samērīgumu starp personai uzlikto pienākumu un sasniedzamo mērķi

2.2.2. Īpašumtiesību ierobežojumu tiesiskums (satversmība) un samērīguma princips

Privātīpašuma ierobežojumu kontekstā vieni no būtiskākajiem principiem, kas daudzkārt piemēroti, vērtējot viena vai otra ierobežojuma tiesiskumu, ir "tiesiskuma," t.sk. "samērīguma" principi. Tiesiskuma princips ietver triju pamatelementu vērtēšanas kritērijus.

Attiecīgi ierobežojumam jābūt noteiktam **ar pienācīgā kārtībā pieņemtu normatīvo aktu, tam jābūt ar leģitīmu mērķi un samērīgam**.[121]

Tātad jebkuram ierobežojumam, kas skar ar konstitūciju aizsargātas īpašumtiesības, lai valsts noteiktais ierobežojums būtu attaisnojams un samērīgs (un attiecīgi konstitucionāls), ir jāatbilst šādiem kritērijiem:

- tiesību akts pieņemts normatīvajos aktos noteiktā kārtībā,
- ierobežojumam ir leģitīms mērķis,
- ierobežojums ir samērīgs.

Attiecībā uz "samērīguma" testu, var piekrist Tiesībsarga sniegtajam skaidrojumam, ka **"samērīguma princips noteic**, ka tad, ja publiskā vara ierobežo personas tiesības un likumiskās intereses, ir jāievēro saprātīgs līdzsvars starp sabiedrības un indivīda interesēm. Lai konstatētu, ka samērīguma princips ir ievērots, jānoskaidro, vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmo mērķu sasniegšanai, vai nav saudzējošāku līdzekļu šo mērķu sasniegšanai un vai likumdevēja rīcība ir atbilstoša jeb proporcionāla." [122]

Jeb, kā norādījusi Satversmes tiesa, izvērtējot pamattiesību ierobežojuma *samērīgumu*, tiesai jāpārbauda:

1) vai izraudzītie līdzekļi ir **piemēroti** leģitīmā mērķa sasniegšanai jeb vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt leģitīmo mērķi;

2) vai šāda rīcība ir **nepieciešama** jeb vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;

3) vai ierobežojums ir **atbilstošs** jeb vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu.[123] (Proporcionalitātes tests šaurākā nozīmē).

Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska.[124] Vienlaikus svarīgi piebilst, ka likumdevēja rīcība, kas vienā gadījumā rada nesamērīgu ierobežojumu, citā gadījumā, ievērojot konkrētos apstākļus, var tikt atzīta par samērīgu un atbilstošu konstitūcijas prasībām.[125]

Attiecīgi atbilde, vai viens vai otrs ierobežojums ir samērīgs, var būt atkarīga no konkrēto apstākļu kopuma, kas bijuši par pamatu likumdevēja izvēlei. Tajā pašā laikā secinājumi, ko var gūt no Satversmes tiesas lietu analīzes attiecībā uz ierobežojumu izvērtēšanu 105. panta un vides aizsardzības jautājumu kontekstā, viennozīmīgi veido kopējo konstitucionālo "rāmi," kas normatīvo aktu izstrādātājiem ir jāņem vērā un no kura var iegūt noderīgas "mācības" un secinājumus.

---

[121] Sk., piem., Satversmes tiesas 2002. gada 20. maija sprieduma lietā Nr.2002-01-03 secinājumu daļu; kā arī vides jomā, piem., ST 2015. gada 25. marta spriedums lietā Nr.2014-11-0103 (Mazo hidroelektrostaciju nodokļu lieta), 17. punkts

[122] "Tiesības un īpašumu." Latvijas Republikas Tiesībsarga biroja skaidrojums, pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/socialas-un-ekonomiskas-tiesibas/tiesibas-uz-ipasumu (apskatīts 08.08.18.)

[123] Satversmes tiesas 2014. gada 10. oktobra spriedums lietā Nr. 2014-04-03 (Mežaparka plānojuma lieta), 15. punkts

[124] Sk., piem., Satversmes tiesas 2007. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2006-42-01, 11. punktu; 2011. gada 18. marta sprieduma lietā Nr. 2010-50-03, 12. punktu

[125] Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra spriedums lietā Nr. 2009-11-01

Tādēļ nākamās divas sadaļas atspoguļos piemēru analīzi, kuri labi demonstrē Satversmes tiesas piemēroto *tiesiskuma* un *samērīguma* vērtēšanu (un pieeju) attiecībā uz vienu vai otru likumdevēja (tostarp pašvaldības caur saistošo noteikumu pieņemšanu) noteiktu īpašumtiesību ierobežojumu, kas saistīts ar vides aizsardzību. Šajās lietās tiek ievērtēta arī no vides tiesību principiem izrietošā specifika, kas atsevišķi apskatīta arī zemāk 2.2.5. sadaļā.

Jāatzīmē, ka analīze ir ierobežota ar Satversmes tiesā skatīto jautājumu loku un līdz šim tie nav skāruši normas, kas tieši attiecināmas uz privāto upju apsaimniekošanu un ar to saistītajiem īpašumtiesību ierobežojumiem.[126] Attiecīgi nav tiešu piemēru, kurus varētu analizēt šī projekta kontekstā. Tajā pašā laikā var izmantot citas Satversmes tiesā izspriestas lietas attiecībā uz īpašumtiesību ierobežojumiem vides aizsardzības nolūkos, lai ieskicētu normatīvajos aktos noteiktu ierobežojumu satversmības vērtēšanu caur tiesiskuma un samērīguma principu prizmu.

2.2.3. "Attaisnojams" (tiesisks) un "samērīgums" ("pozitīvie" piemēri)

Šajā apakšnodaļā tiks apskatīti galvenokārt divi Satversmes tiesas lietu piemēri, kuros ir vērtēti īpašumtiesību ierobežojumi, kas tikuši noteikti pirmajā gadījumā ar likumu, otrajā ar pašvaldības saistošajiem noteikumiem (caur teritorijas plānojumu). Abās lietās konkrētie ierobežojumi atzīti par atbilstošiem Satversmes 105. pantam (tādēļ dēvēti šeit kā "pozitīvie" piemēri).

2.2.3.1. Ar likumu noteikts īpašumtiesību ierobežojums un tiesiskuma un samērīguma tests – Mazo HES nodokļu lieta

(i) Dabas resursu nodoklis par ūdens resursa izmantošanu (Mazo HES nodokļa lieta)

Ar 2013. gada 6. novembra likumu „Grozījumi Dabas resursu nodokļa likumā" (turpmāk – DRNL grozījumi) DRNL tika papildināts ar vairākām tiesību normām, saskaņā ar kurām pienākums maksāt dabas resursu nodokli ir arī personai, kas lieto ūdens resursus elektroenerģijas ražošanai hidroelektrostacijā, kuras hidromezgla kopējā uzstādītā jauda ir mazāka par diviem megavatiem (turpmāk – mazās HES). Nosakot nodokļa likmi – 0,00853 *euro* par 100 kubikmetriem hidrotehniskajai būvei caurplūdušā ūdens. Savukārt, aprēķināšanas kārtības izstrādāšana tika deleģēta Ministru kabinetam (turpmāk – MK), nosakot galveno principu, ka nodoklim jābūt noteiktam – pamatojoties uz saražotās elektroenerģijas daudzumu un hidromezgla darbības lietderības koeficientu.[127]

Satversmes tiesā vairāki mazo HES īpašnieki ierosināja divas lietas (vēlāk apvienotas vienā ar Nr. 2014-11-0103) par minēto grozījumu atbilstību Satversmes 105. pantam (tiesībām uz īpašumu). Konstitucionālās sūdzības iesniedzēji uzskatīja, ka nodokļa maksāšanas pienākums nozīmē īpašuma tiesību ierobežojumu, tāpēc esot jāvērtē apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 105. pantam.

Samērīguma principa piemērošanas kontekstā šī lieta ir interesanta arī ar to, ka atšķīrās iesaistīto institūciju viedokļi par to, vai apstrīdētās normas ir samērīgs līdzeklis, neapšaubot, ka pieņemts ar likumu un tam ir leģitīms mērķis. Attiecīgi Saeima un MK savos paskaidrojumos norādīja, ka piemērotais līdzeklis ir samērīgs, savukārt Tiesībsargs bija pretējās domās, izsakot šaubas, ka dabas resursu nodokļa maksājuma apmērs un šā nodokļa piemērošanas sociālās, ekoloģiskās un ekonomiskās

[126] Atruna – mazo HES nodokļu lieta var tikt attiecināta uz šo jomu un tiks analizēta, tomēr jārēķinās, ka ietilpst zem nodokļu regulējuma specifikas (kas nosaka samērā plāšu valsts rīcības brīvības robežu)

[127] Šim mērķim MK 2014. gada 14. janvārī izdeva noteikumus Nr. 27„Grozījumi Ministru kabineta 2007.gada 19. jūnija noteikumos Nr.404 „Dabas resursu nodokļa aprēķināšanas un maksāšanas kārtība un kārtība, kādā izsniedz dabas resursu lietošanas atļauju"" (turpmāk – grozījumi **Noteikumos Nr.404(2014)**

sekas ir izvērtētas atbilstoši Ūdens apsaimniekošanas likuma 17. panta otrās daļas 4. punktam. Turklāt konkrētajā gadījumā esot apšaubāma arī dabas resursu nodokļa ieņēmumu izmantošanas efektivitāte.[128]

Lietas Secinājumu daļā Satversmes tiesa piekrita, ka "nodokļa maksāšanas pienākums vienmēr nozīmē īpašuma tiesību ierobežojumu." No minētā izriet, ka apstrīdētajās normās noteiktais regulējums, ciktāl tas paredz personai pienākumu maksāt dabas resursu nodokli, ietilpst Satversmes 105. panta pirmā un trešā teikuma tvērumā.[129] Vienlaikus norādot, ka, tā kā no apstrīdētajām DRNL normām izriet personas pienākums maksāt dabas resursu nodokli par ūdens resursu lietošanu elektroenerģijas ražošanai mazajā HES, tad šīs normas ierobežo personas īpašuma tiesības.[130]

Svarīgi atzīmēt, ka šī lieta skar *nodokļu politikas jautājumus*, kurā likumdevējam ir salīdzinoši liela rīcības brīvība, tādēļ šajā lietā, līdzīgi kā citās nodokļu jautājumu lietās, satversmības vērtējuma robežas ierobežo likumdevēja plašā rīcības brīvība. Līdz ar to "nodokļu tiesību specifika ietekmē konstitucionālās kontroles apjomu."[131]

Attiecīgi Satversmes tiesa ir atzinusi, ka nodokļu tiesību jomā likumdevējam nevar izvirzīt tādus pašus nosacījumus kā, piemēram, pilsonisko vai politisko tiesību aizsardzības un nodrošināšanas jomā.[132] Kā norādījusi Satversmes tiesa *Mazo HES nodokļu lietā* valstij, nosakot un realizējot savu nodokļu politiku, ir plaša rīcības brīvība. Tajā ietilpst tiesības izvēlēties, kādas nodokļu likmes un kādām personu kategorijām paredzamas, kā arī tiesības noteikt attiecīgā regulējuma detaļas.[133] Turklāt personas tiesības uz īpašumu nav aplūkojamas atrauti no personas konstitucionālā pienākuma maksāt pienācīgā kārtībā noteiktos nodokļus.[134]

Rezultātā šīs nodokļu jomā noteiktās konstitucionālās kontroles ietvaros Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, pārbaudot pamattiesību ierobežošanas tiesiskumu, tā var vērtēt galvenokārt to, vai **nodokļa maksājums nav nesamērīgs slogs adresātam un vai nodokļu normatīvais regulējums atbilst vispārējiem tiesību principiem,** tostarp, vai piemērotais nodoklis pēc sava rakstura nav konfiscējošs.[135]

(ii) "Samērīguma" vērtēšanas tests – dabas resursu nodokļa gadījumā

Lai izvērtētu īpašumtiesību aprobežojuma samērīgumu *Mazo HES nodokļu lietā,* Satversmes tiesa izmantoja tās "tradicionālo" testu, vērtējot:

1) likumdevēja izraudzīto līdzekļu "**piemērotību**" leģitīmā mērķa sasniegšanai;

2) "**nepieciešamību,**" t.i., vai šāda rīcība ir nepieciešama, proti, vai mērķi nevar sasniegt ar citiem, personas tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem un attiecīgi vai nepastāvēja saudzējošāki līdzekļi;

3) "**proporcionalitāti**," t.i., vai sabiedrības ieguvums ir lielāks par privātpersonas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

Atbildot uz jautājumu, vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir **piemēroti** leģitīmā mērķa sasniegšanai, Satversmes tiesa vērtēja, vai likumdevēja lietotajiem līdzekļiem ir *saprātīgs izskaidrojums*, kas pamatots ar *objektīviem un racionāliem apsvērumiem*. Proti, "vai nodokļa

---

[128] Mazo HES sprieduma 6. punkts, tiesas sēdē vēl papildinot argumentu, ka "neatbilstība samērīguma principam izpaužoties galvenokārt tādējādi, ka no dabas resursu nodokļa maksājumiem iegūtie līdzekļi nenonāk to pašvaldību budžetos, kuru teritorijā radīts kaitējums videi."
[129] Mazo HES sprieduma 15. punkts
[130] Mazo HES sprieduma 16. punkts
[131] Mazo HES sprieduma 20. punkts
[132] Sk., piem., Satversmes tiesas 2011. gada 13. aprīļa spriedumu lietā Nr. 2010-59-01, 9. punktu
[133] Mazo HES sprieduma 20. punkts; sk. līdzīgi Satversmes tiesas 2011. gada 20. maija spriedumu lietā Nr.2010-70-01, 9. punkts
[134] Satversmes tiesas 2011. gada 13. aprīļa spriedums lietā Nr. 2010-59-01, 9. punkts
[135] Mazo HES sprieduma 20. punkts; sk. līdzīgi Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-01-01 24. punktu

maksātāji, ar nodokli apliekamais objekts un nodokļa aprēķina princips nav noteikts patvaļīgi, un vai nodokļa aprēķināšanas kārtība ir tāda, kas ļauj matemātiski izskaitļot nodokļa maksājumu."[136]

Savukārt, atbildot uz augstākminētajām Tiesībsarga bažām par nesamērīgumu, kas izriet no DRN nenovirzīšanas pašvaldībām, kuru teritorijās atrodas konkrētās HES, Satversmes tiesa norādīja, ka kopējā DRN apsaimniekošanas sistēma no dabas resursu nodokļa ieņēmumiem ļauj "finansēt dažādus sociālos un ekonomiskos pasākumus, kas vērsti uz sabiedrības labklājības aizsardzību, tostarp arī vides jomā īstenojamus projektus."

Attiecīgi kopumā atzīstot, ka "likumdevēja lietotie līdzekļi ir *piemēroti* pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai."[137]

Otrkārt, vērtējot, vai nepastāvēja **saudzējošāki līdzekļi**, Satversmes tiesa līdzīgi kā citās lietās uzsvēra, ka "saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru leģitīmo mērķi var sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē." [138] Attiecīgi, piemēram, konkrētajā gadījumā pilnīgs atbrīvojums no nodokļa nevar tikt uzskatīts kā "saudzējošāks līdzeklis," jo nevar sasniegt izvirzītos leģitīmos mērķus tādā pašā kvalitātē. Kā norādījusi tiesa, "ja likumdevējs, izmantojot savu rīcības brīvību, ir nolēmis ieviest nodokli ar regulējošu funkciju, par saudzējošāku līdzekli nevar atzīt šāda nodokļa neesamību."[139]

Savukārt, lai izvērtētu, vai likumdevēja rīcībā bija mazāk ierobežojoši līdzekļi, Satversmes tiesa vērtēja, vai likumdevējs ir apsvēris apstrīdēto normu *alternatīvas*. Tā kā izskatāmajā lietā Satversmes tiesa konstatēja, ka "likumdevējs apsvēris apstrīdēto normu alternatīvas, un ir gūta pārliecība, ka nodokļa aprēķina principam ir saprātīgs izskaidrojums, kas pamatots ar objektīviem un racionāliem apsvērumiem," tad pieņemtās normas tika atzītas par **piemērotām** un nepieciešamām, konstatējot, ka **nav saudzējošāku līdzekļu**, ar kuriem būtu iespējams sasniegt izvirzīto leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē.

Samērīguma principa testam ir vēl trešā komponente: "**atbilstošs**" jeb proporcionāls (šaurākā nozīmē), vērtējot caur ieguvumu/zaudējumu prizmu.

Satversmes tiesa šajā lietā vērtēja, vai sabiedrības iegūtais labums no noteiktajiem īpašumtiesību aprobežojumiem var tikt atzīts kā lielāks, nekā īpašniekiem radušies zaudējumi. Jāatzīmē, ka šajā kontekstā tiesa ir aprobežojusies ar atziņu par mazo HES darbības devumu tautsaimniecībā, sniedzot pienesumu "valsts energoapgādē un enerģētiskās neatkarības stiprināšanā," kā arī valsts tiesībām piemērot dabas resursu nodokli kā regulatīvu instrumentu.

Attiecīgi uzsverot, ka valsts, "nosakot pienākumu maksāt dabas resursu nodokli par ūdens resursu lietošanu elektroenerģijas ražošanai, ir centusies padarīt mazo HES darbību vēl efektīvāku un videi draudzīgāku, proti, iespēju robežās veicināt modernāku tehnoloģiju ieviešanu mazo HES darbībā, kā arī apzināt mazo HES ietekmi uz vidi." Šādas pieejas ieviešana, nozīmē, ka "sabiedrība papildus tam labumam, kas tiek gūts no elektroenerģijas ražošanas mazajās HES, gūst labumu no efektīvākas mazo HES darbības un tādējādi kopumā tiek veicināta sabiedrības labklājība."

Nonākot pie secinājumiem par labumu sabiedrībai, ko dod mazo HES aplikšana ar DRN (precīzāk, neatbrīvošana no DRN, kā tas bijis līdz 2013. gada grozījumiem), papildus tam pienesumam, ko mazo HES darbība dod "valsts energoapgādē un enerģētiskās neatkarības stiprināšanā," Satversmes tiesa atzina, ka "labums, ko sabiedrība iegūst no apstrīdētajām normām, ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu."

---

[136] Mazo HES sprieduma 23. punkts
[137] Mazo HES sprieduma 24. punkts
[138] Mazo HES sprieduma 25.2. punkts; sk. sal. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija spriedums lietā Nr.2004-18-0106, 19. punkts
[139] Sk. 25.2. punktu

Attiecīgi secinot, ka apstrīdētās normas **atbilst samērīguma principam** un 105. panta pārkāpums nav konstatējams.

Interesanti ir papildu secinājumi, ko var iegūt no *Mazo HES nodokļu lietas* attiecībā uz kādu vidi ietekmējošu tehnoloģiju aplikšanu ar DRN nodokli.

No Satversmes tiesas izvēlētās pieejas, analizējot sabiedrības gūto labumu, lai secinātu, vai tas lielāks par zaudējumiem īpašniekiem, kas rodas no piemērotā DRN, redzams, ka faktiski nav pievērsta uzmanība konkrētu "zaudējumu" apjomam, t.i., cik liels nodoklis un kāds ir kopējais maksājumu slogs mazajām HES, izņemot lietas sākumā vērtētajam aspektam, lai nodoklim nebūtu "konfiscējoša" efekta.

Visdrīzāk pamatojums tam rodams 25. punkta skaidrojumā par vides nodokļu specifiku un valsts rīcības brīvību, izvēloties ieviest attiecīgā veida nodokli vienai vai otrai saimnieciskajai darbībai, kas ietekmē vidi.

Attiecīgi, kā norādīts sprieduma 25. punktā, ņemot vērā nodokļu, it īpaši vides nodokļa specifiku (tostarp regulējošo funkciju), Satversmes tiesa atzina, ka likumdevējs ir tiesīgs izvēlēties arī tādus līdzekļus noteiktā leģitīmā mērķa sasniegšanai, kuri var ietekmēt personas interesi pievērsties konkrētiem saimnieciskās darbības veidiem, vai izmantot konkrētas tehnoloģijas savā saimnieciskajā darbībā. Tostarp likumdevējs ar nodokļa palīdzību var palielināt attiecīgās saimnieciskās darbības izmaksas un tādējādi ierobežot ienākumu apmēru, kuru persona paredzējusi iegūt no attiecīgās darbības.[140] Tātad arī vērtējot "iegūto labumu" pret zaudējumiem tādās nodokļu lietās kā šī, faktiski ir runa par "ienākumu apjoma ierobežošanu," kādu īpašnieks ir plānojis gūt no saimnieciskajā darbībā izmantotā ūdens resursa (nevis "zaudējumiem" to civiltiesiskā izpratnē). **Savukārt, ierobežojuma apjoms ir atkarīgs no izmantotās tehnoloģijas, attiecīgi piemērojot nodokli ar mērķi veicināt ūdens resursus saudzējošāku pieeju, sabiedrības intereses ņem virsroku par atsevišķu privātpersonu īpašumtiesību ierobežošanu, kas faktiski nav uzskatāmi par pēdējo zaudējumiem, bet gan tiem noteikto ierobežojumu ūdens resursu izmantošanā, lai veicinātu ūdeņu racionālāku lietošanu.** Rezultātā šis pamatojums dod valstij vēl plašāku rīcības brīvību, nosakot nodokli (vai citus maksājumus, piemēram, projektā izskanējušais laivotāju-tūrisma nodoklis) par dabas resursu izmantošanu, lai veicinātu to saudzēšanu vai racionālāku (samazinātu) izmantošanu vai radītu līdzekļus to aizsardzībai no to lietošanas.

Eiropā plaši pazīstams piemērs tehnoloģiju un izvēles "virzīšanas" kontekstā ir "emisiju kvotas" jeb "tiesību piesārņot" gaisu tirgošana, kas bija centieni samazināt/ierobežot tiesības piesārņot gaisu caur ierobežotu emisiju kvotu izsniegšanu un piesārņotāju izvēli vai nu piepirkt emisiju kvotas, vai investēt jaunās tehnoloģijās, kas samazinās nepieciešamību pēc kvotām.

2.2.3.2. Ar saistošajiem noteikumiem noteikti īpašumtiesību ierobežojumi

Satversmes 105. panta pirmajā teikumā paredzētās tiesības var ierobežot ne vien ar **likumu**, bet arī ar **citu vispārsaistošu (ārējo) normatīvo aktu**. Tādējādi Satversmes 105. panta trešajā teikumā lietotais vārds „likums" nav interpretējams vienīgi gramatiski un neaprobežojas tikai ar Saeimas izdotajiem likumiem to formālajā nozīmē.[141]

Faktiski visvairāk izskatīto lietu Satversmes tiesas praksē attiecībā uz 105. panta pārkāpumiem ir ierosinātas par vienu vai otru normu, kas pieņemta ar *pašvaldību saistošajiem noteikumiem*, it īpaši apstiprinot teritorijas plānojumu.

---

[140] Mazo HES sprieduma 25.2. punkts

[141] Satversmes tiesas 2011. gada 14. aprīļa spriedums lietā Nr.2010-62-03, 9. punkts. *Lieta "Getliņi-2",* kurā analizēta pašvaldības teritorijas plānojuma (saistošo noteikumu) normas satversmība 105. panta kontekstā

Teritorijas plānojums ir "viens no veidiem, kā īpašuma tiesības var ierobežot sabiedrības interesēs."[142] Turklāt, kā norādījusi Satversmes tiesa, **ar teritorijas plānojumu "tiek nodrošināta vides aizsardzības prasību īstenošana, pareiza infrastruktūras celtniecība un funkcionēšana, kā arī kultūrvides saglabāšana**."[143] Ar "pašvaldības teritorijas plānojumu noteiktais īpašuma tiesību ierobežojums ir tiešs," jo plānojums sabiedrības interesēs nepastarpināti ierobežo privātpersonas tiesības uz īpašumu.[144] Tas nozīmē, ka teritorijas plānojuma rezultātā pieņemtās normas vienmēr būs līdzsvara meklēšana starp teritorijas izmantošanā iesaistīto personu interesēm, lemjot par kādu noteiktu darbību atļaušanu, ierobežošanu, aizliegšanu vai nosacījumu izvirzīšanu.[145]

Te vērts arī atzīmēt, ka Satversmes tiesā ir nostiprinājusies prakse, ka "noteikta veida saimnieciskās *darbības paredzošu* teritorijas plānošanas dokumentu atbilstība Satversmei pārbaudāma Satversmes 115. panta tvērumā [t.i., tiesībām uz kvalitatīvu vidi], bet noteikta veida saimniecisko darbību *liedzošu* teritorijas plānošanas dokumentu atbilstība Satversmei pārbaudāma Satversmes 105. panta tvērumā.[146]

Protams, var būt arī lietas, kur konstitucionālās sūdzības iesniedzēji atsaucas uz abu tiesību pārkāpumu, t.i., gan īpašumtiesību, gan tiesību uz kvalitatīvu vidi, kā, piemēram, *Grobiņas-Medzes VES lietā*,[147] kur ar teritorijas plānojumu pieļauto vēju ģeneratoru parku izvietojums, pieteicējuprāt, tiek pārkāptas gan viņu tiesības, kas aizsargātas ar 105., gan 115. pantu. Šajā lietā, līdzīgi kā *Mazo HES nodokļu* lietā, Satversmes tiesa piemēroja gan attaisnojama ierobežojuma, gan samērīguma testu, konstatējot, ka konkrētajā lietā nav pārkāptas tiesības uz īpašumu.[148]

Papildus vēl šajā sadaļā vērts pieminēt lietas, kuras norāda uz pašvaldību tiesībām izlemt, kurām no tiesībām – uz kvalitatīvu dzīves vidi vai īpašumtiesībām – dodama priekšroka konkrētajos apstākļos. Tomēr lēmumam jābūt izsvērtam un objektīvi pamatotam, kādēļ vienai vai otrai dota priekšroka un, lemjot jāievēro "ārējās," normatīvajos aktos noteiktās, robežas.[149] *Mežaparka plānojuma* lietā īpašumtiesības (apbūvēt Mežaparka teritorijā esošu zemi) tika aprobežotas par labu sabiedrības tiesībām uz kvalitatīvu vidi, nekonstatējot 105. panta pārkāpumu attiecīgā, privātpersonas īpašumam noteiktā, ierobežojuma dēļ.

Jāatzīmē, ka šī pētījuma kontekstā pamatots ir jautājums, vai iepriekš minētās pašvaldību tiesības teritoriju plānojuma jomā aprobežojas tikai ar tās teritorijā esošās "sauszemes" plānojumu, vai būtu attiecināmas arī uz ūdeņiem neatkarīgi no to piederības.[150]

---

[142] Satversmes tiesas 2005. gada 14. decembra spriedums lietā Nr. 2005-10-03, 8. punkts
[143] Satversmes tiesas 2007. gada 26. aprīļa spriedums lietā Nr. 2006-38-03
[144] Satversmes tiesas 2007. gada 26. aprīļa spriedums lietā Nr.2006-38-03, 8.1.punkts
[145] Sk. sal. Satversmes tiesas 2004. gada 9. marta sprieduma lietā Nr.2003-16-05 secinājumu daļas 5.1. punktu, kurā ST norāda, ka teritorijas plānošanas procesā "ir jāpanāk visu iesaistīto pušu interešu līdzsvarošana, vājāko dalībnieku aizsardzība un visas sabiedrības interešu nodrošināšana."
[146] Satversmes tiesas 2011. gada 3. maija spriedums lietā Nr. 2010-54-03, 7. punkts
[147] Satversmes tiesas 2011. gada 3. maija spriedums lietā Nr.2010-54-03 (Grobiņas-Medzes VES)
[148] Jāatzīmē, ka attiecībā uz tiesībām uz kvalitatīvu vidi Satversmes tiesa vērtēja tikai procesuālo normu ievērošanu, izstrādājot teritorijas plānojumu. Šajā lietā tiesa konstatēja, ka, tā kā procesuālās normas ir ievērotas, tad nav pārkāpts 115. pants. Šī ir ļoti šaura 115. panta interpretācija, no kura izrietētu, ka tiesībām uz kvalitatīvu vidi nav substantīva (pēc būtības) seguma. Tomēr tādas pēdējā laika lietas kā *Trokšņu (Kandavas) lieta* Nr. 2017-02-03 (19.12.2017. spriedums), līdzīgi arī zemāk minētā *Mežaparka plānojuma lieta*, dod pamatu uzskatīt, ka 115. panta tvērums ir daudz plašāks
[149] Sk. Satversmes tiesas 2014. gada 10. oktobra spriedumu lietā Nr. 2014-04-03 (*Mežaparka plānojuma lieta*). Tajā Satversmes tiesa norādījusi: "Sabiedrības tiesības uz dzīvi labvēlīgā vidē prasa noteikt ierobežojumus Mežaparka teritorijas izmantošanai. Labumu no šādiem ierobežojumiem gūst visa sabiedrība, bet iespējamā privātmāju apbūve Mežaparka teritorijā dotu labumu vienīgi atsevišķām personām. Rīgas dome kā lēmējinstitūcija, pieņemot Mežaparka lokālplānojumu, ir vērtējusi lietderības apsvērumus par to, kurai no iepriekš minētajām interesēm dodama priekšroka. Satversmes tiesa attiecīgo ierobežojumu varētu atzīt par nesamērīgu vienīgi tad, ja tas būtu acīmredzami neatbilstošs leģitīmā mērķa sasniegšanai" (18. punkts)
[150] Tas tiks vērtēts zemāk, sadaļā par teritorijas plānojuma normatīvo regulējumu

Vispārīgi šīs sadaļas noslēgumā var atzīmēt, ka

"Samērīgums," protams, vienmēr ir vērtēšanas jautājums, un "sāls" ir pareizā (taisnīgā) līdzsvara atrašanā starp dažādajām interesēm. Tomēr būtiska ir atziņa, ka mūsdienās īpašuma tiesībai nav neaizskaramības statusa, it īpaši, ja runa ir par kopējo resursu lietošanu vai tādu saimniecisko darbību, kas būtiski skar visas sabiedrības dzīves kvalitātei nozīmīgus resursus un ūdens ir viens no tādiem (neatkarīgi no to piederības statusa).

Tajā pašā laikā taisnīga līdzsvara atrašanā ir dažādi izaicinājumi, par ko liecina arī lietas Satversmes tiesā, kurās ir konstatēts īpašumtiesību pārkāpums (105. panta) no valsts vai pašvaldības puses.

Kā jau minēts iepriekš, kaut līdz šim Satversmes tiesas praksē šādu piemēru nav attiecībā uz ūdeņu lietošanu, tomēr arī citi piemēri ir analizēšanas vērti, lai labāk izprastu galveno likumdevēja rīcības konstitucionālo "rāmi," kura ietvaros valsts varas institūcijai jāatrod tiesiski līdzekļi vienas vai otras politikas realizēšanai, līdzsvarojot dažādās, ar likumu aizsargātās, tiesības un intereses.

2.2.4. Tiesiskuma vērtēšanas kritēriji un īpašumtiesību pārkāpums

Šajā sadaļā vairāk analizētas tās Satversmes tiesas lietas, kurās apstrīdētās normas attiecas uz, vai skar, vides aizsardzības jautājumus un īpašumtiesību ierobežojums **atzīts par neatbilstošu** 105. pantam pēc kāda no "(ne)-**attaisnojama" ierobežojuma vai samērīguma testa kritērijiem.**

Piezīme: Tomēr piemēru loks ir ierobežots ar Satversmes tiesas praksē izspriestām lietām uz 2018. gada jūniju un attiecīgi jārēķinās, ka ne visiem abu testu elementiem ir atrodami piemēri, kuru pārkāpumu būtu konstatējusi Satversmes tiesa.

Būtiskas normas privātīpašnieku tiesību kontekstā ir pieņemtas teritorijas plānojuma jomā, jo faktiski katram zemes īpašniekam piederošā nekustamā īpašuma lietošanas tiesību apjomu nosaka teritorijas plānojumā ietvertā atļautā izmantošana. (Tas pats būtu attiecināms uz ūdeņiem, ne tikai sauszemi)

Turklāt teritorijas plānojums ir viens no svarīgākajiem instrumentiem, ar kura palīdzību konkrēto teritoriju var ne tikai izmantot, bet arī aizsargāt.[151] Līdz ar to pašvaldībai ir tiesības un vienlaikus arī pienākums, ņemot vērā visas līdzsvarojamās intereses, ar savu rīcību sasniegt ilgtspējīgu, kā arī teritorijas plānošanas principiem un faktiskajai situācijai atbilstošāko risinājumu.[152]

Svarīgi ir arī atzīmēt, ka pašvaldība, "īstenojot savu rīcības brīvību teritorijas plānošanas jomā, lai nodrošinātu savas administratīvās teritorijas ilgtspējīgu attīstību, **ir tiesīga paredzēt augstāku vides aizsardzības standartu, nekā tas noteikts normatīvajos aktos**."[153]

Turklāt, kā norādījusi Satversmes tiesa, "pašvaldībai nav pienākuma izvēlēties tādu teritorijas izmantošanas veidu, kādu to vēlas redzēt vai panākt konkrēta nekustamā īpašuma īpašnieks. Vienlīdz nozīmīgas un izvērtējamas ir arī sabiedrības intereses."[154] Vienlaikus tai ir pienākums uzklausīt

[151] Satversmes tiesas 2009. gada 24. marta spriedums lietā Nr.2008-39-05, 7.punkts
[152] Satversmes tiesas 2004. gada 9. marta sprieduma lietā Nr.2003-16-05, 5.1. punkts un 2009. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr.2009-09-03, 15.punkts
[153] Satversmes tiesas 2011. gada 14. aprīļa spriedums lietā Nr.2010-62-03, (*Getliņi-2 lieta*) 11. punkts. Sk. diskusiju arī zemāk 3.2. sadaļā
[154] Satversmes tiesas 2007. gada 28. novembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2007-16-03, 7. punkts

sabiedrību, tostarp īpašniekus, it īpaši, ja to īpašumu lietošanas tiesības ir plānots mainīt vai ierobežot.[155]

Tālāk tiks izmantots vai nu "negatīvais" piemērs (ja tāds ir bijis apskatāmo principu testu konkrētā kritērija kontekstā), lai labāk demonstrētu šo vispārīgo principu būtību un piemērošanas metodi, vai dots vispārīgāks skaidrojums, ja piemēra nav, papildus iepriekš minētajam, kas izriet no iepriekš apskatīto pozitīvo piemēru lietām.

2.2.4.1. Pieņemts normatīvajos aktos noteiktā kārtībā

Šis kritērijs ietver gan procesuālo un formālo vērtējumu, vai, pieņemot tiesību aktu, ievērota normatīvajā regulējumā noteiktā kārtība, gan substantīvu vērtējumu. Attiecīgi tas iekļauj vērtējumu, vai noteiktie ierobežojumi iekļaujas "ārējās robežās" jeb normatīvā regulējuma rāmi, kurā ietilpst arī vispārējie tiesību principi, valsts pārvaldes un nozares specifiskie principi, piemēram, teritorijas plānošanas vai vides aizsardzības.[156] Šī "rāmja" ietvaros valsts varas institūcijām, tostarp pašvaldībām, ir jāpieņem to kompetencē esošie tiesību akti.

Piemēram, Satversmes tiesas praksē ir lietas, kur konstatēta viena vai otra teritorijas plānojuma neatbilstība teritorijas plānošanas principiem, tostarp par sabiedrības līdzdalību attiecīgajā procesā, kas rezultējies plānojuma atcelšanā, jo nav ievērota normatīvajos aktos noteiktā izstrādes kārtība, attiecīgi (apstrīdētais) normatīvais akts nevar tikt uzskatīts par pienācīgā kārtībā pieņemtu.[157]

Kā norādījusi Satversmes tiesa, ja teritorijas plānošanas procesā pašvaldība pieļauj būtiskus pārkāpumus, tad var secināt, ka īpašuma tiesību ierobežojumi nav noteikti saskaņā ar likumu. Savukārt "*būtisks* teritorijas plānošanas pārkāpums ir tāds pārkāpums, kura rezultātā pieņemts citāds, nevis tāds lēmums, kāds būtu bijis, ja procedūra tiktu ievērota, piemēram, ir būtiski pārkāptas sabiedrības tiesības izteikt savu viedokli par iespējamo teritorijas plānojumu."[158]

Attiecīgi procesuālo normu neievērošana, kas noteikta apstrīdētā normatīvā akta izstrādei, var novest pie neattaisnojama tiesību ierobežojuma, kura dēļ norma atzīstama par neatbilstošu Satversmei un atceļama.[159]

Papildus vēl vērts atzīmēt, ka īpašumtiesības ierobežojošs tiesību akts nevar balstīties uz kļūdainu likuma normas interpretāciju, kas bijis par pamatu vājāku vai striktāku nosacījumu izvirzīšanai, kā tas redzams no *Getliņi-2* lietas[160] par aizsargjoslas noteikšanu 100 metru platumā ap sadzīves atkritumu kompostēšanas laukumu. Tos pašvaldība bija noteikusi, atsaucoties uz *Aizsargjoslas likumu*, kas šādus nosacījumus neparedz attiecībā uz kompostēšanas laukumiem (atšķirībā no poligoniem). Tas gan vienlaikus nenozīmē, ka pašvaldība nevarēja noteikt kādus aprobežojumus ap attiecīgā veida saimniecisko darbību, tomēr tiem tad bija jābūt izskaidrotiem ar objektīviem un racionāliem argumentiem. Tā kā tādu nebija (papildus atsaucei uz Aizsargjoslu likumu), īpašuma tiesību ierobežojums, kas izrietēja no teritorijas plānojumā noteiktās 100 m aizsargjoslas, nebija noteikts ar "**pienācīgā kārtībā pieņemtu normatīvo aktu**" un attiecīgi konkrētā norma tika atzīta par neatbilstošu 105. pantam.

---

[155] Satversmes tiesas 2007. gada 26. aprīļa spriedums lietā Nr. 2006-38-03, 14.3. punkts, norādot, ka "saskaņošanā, jo sevišķi nepieciešams izvērtēt sabiedrības intereses un to personu viedokli, kuru nekustamajiem īpašumiem tiek noteikti īpašumtiesību ierobežojumi."

[156] Satversmes tiesas 2004. gada 9. marta spriedums lietā Nr. 2003-16-05, 5. punkts

[157] Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra spriedums lietā Nr. 2007-11-03, 16.punkts, atzīstot par būtisku pārkāpumu, kad ir "pārkāptas sabiedrības tiesības piedalīties teritorijas plānošanas procesā."

[158] 2009. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr.2009-09-03 (*Juglas kanāla apbūves lieguma lieta*), 13. punkts

[159] Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra spriedums lietā Nr. 2007-11-03, 16. punkts, sniedzot apkopojumu par to, kas atzīstams par "būtisku" pārkāpumu, vērtējot normu satversmību

[160] Satversmes tiesas lieta Nr.2010-62-03

Kopumā var izdalīt šādus aspektus, ko Satversmes tiesa ir vērtējusi, lai secinātu, vai ierobežojums **noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu normatīvo aktu**:

1) vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību, tostarp procesuālās prasības;

2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams, kā noteikts normatīvajos aktos;

3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas, kā arī, vai likums nodrošina aizsardzību pret tā patvaļīgu piemērošanu.[161]

2.2.4.2. Ierobežojumam ir leģitīms mērķis

Tā kā mūsdienās vides aizsardzības jautājumi ir atzīti par vienu no tādiem mērķiem, kuru noteikšana un pieņemšana ietilpst sabiedrības interešu lokā, kā minēts augstāk, tad parasti pasākumiem, kas noteikti vides aizsardzības nolūkos, tiek konstatēta atbilstība "leģitīmā" mērķa kritērijam. Eiropas Savienības dalībvalstu kontekstā šis virziens īpaši pārliecinoši attīstījās pēc pirmajām ES Tiesas lietām, kurās tiesa atzina, ka vides aizsardzība ir viens no "leģitīmajiem" mērķiem, kuru dēļ var tikt ierobežota kāda no četrām ES fundamentālajām brīvībām, kas aizsargātas ar ES Līgumu un no tā izrietošo normatīvo regulējumu.[162] Satversmes tiesas praksē arī nav izdevies atrast tiesu lietu, kurā būtu konstatēts, ka kāds no vides jomā (vai teritorijas plānošanas jomā attiecībā uz vides jautājumiem) pieņemtajiem normatīvajiem aktiem neatbilstu šim "leģitīmā" mērķa kritērijam, kuru Satversmes tiesa sasaista ar vienu no Satversmes 116. pantā minētajiem leģitīmajiem mērķiem, pārsvarā gadījumos "sabiedrības labklājības" nodrošināšanu.[163]

Jebkurā gadījumā pienākums norādīt leģitīmo mērķi Satversmes tiesas procesā visupirms ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu.[164] Tātad normatīvā akta pieņemšanas pamatojumā ir jābūt saprotami definētam leģitīmajam mērķim, it īpaši gadījumos, kad ar konkrētajām normām noteikti cilvēktiesību ierobežojumi.

Papildus vērts atzīmēt, ka attiecībā uz teritorijas plānošanas jomu un ar teritorijas plānojumu noteiktajiem ierobežojumiem, par leģitīmo mērķi ir atzīts "vietējās **pašvaldības pienākums** savai administratīvajai teritorijai izstrādāt teritorijas plānojumu, **kas teritorijas ilgtspējības interesēs** cita starp noteic arī konkrēta īpašuma atļauto izmantošanu." Rezultātā pamattiesību ierobežojums var tikt noteikts vietējās pašvaldības administratīvās teritorijas *ilgtspējīgas* attīstības interesēs.[165]

2.2.4.3. "Samērīgs" ierobežojums

Samērīgumu vērtē caur trīs papildus kritērijiem, kas augstāk jau apskatīti, caur pozitīvajiem lietu (iznākumu) piemēriem, t.i., kur atzīta atbilstība šim principam un attiecīgi trim samērīguma kritērijiem: "piemērotība" leģitīmā mērķa sasniegšanai; "nepieciešamība" un "atbilstība".

---

[161] Sk., piem., Satversmes tiesas 2009. gada 4. februāra spriedumu lietā Nr. 2008-12-01, 10.1. punktu

[162] Sk. pirmo lietu šajā kontekstā: C-240/83 (ADBHU); arī C-302/86 *Kom v Dāniju* (par depozīta sistēmas ieviešanu, uzliekot papildu prasības dzērienu iepakojuma ražotājiem u.c. tirgus dalībniekiem vides aizsardzības nolūkos)

[163] Kaut var atrast lietas, kurās konstitucionālās sūdzības iesniedzējs norāda uz šāda "leģitīmā" mērķa neesamību vai apšauba tā patiesumu, kā, piem., redzams no Mazo HES nodokļa lietas (Nr.2014-11-0103), kurā pieteicēji norāda: "Īpašuma tiesību ierobežojumam neesot leģitīma mērķa, jo no apstrīdētajām normām izrietošais mērķis –mazināt dabas resursiem nodarīto kaitējumu – esot simulatīvs ."

[164] Sk. Satversmes tiesas 2011. gada 25. oktobra sprieduma lietā Nr.2011-01-01 13.2.punktu

[165] 2009. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr.2009-09-03 (*Juglas kanāla lieta*), 14. punkts. Konkrētās lietas gadījumā īpašumtiesību ierobežojums tika noteikts attiecībā uz jaunu būvniecību, kvalitatīvas dzīves vides nodrošināšanai

(i) Piemērots tiesību instruments (līdzeklis)

Likumdevēja izraudzītais tiesību instruments (līdzeklis) ir *piemērots* leģitīmā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts. Parasti jautājumu, vai apstrīdētā norma sasniedz savu leģitīmo mērķi, vērtē kopsakarā ar apstrīdētās normas piemērošanas praksi.[166] Tādos jautājumos, kur likumdevējam ir plaša rīcības brīvība (kā nodokļu lietās), Satversmes tiesai jāpārliecinās, "vai likumdevējs ir izvērtējis, kas būtu piemērotākais līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai, un vai likumdevējs ar savu izvēli nav pārkāpis tam piešķirtās **rīcības brīvības robežas**."[167]

(ii) Nepieciešams

Pamattiesību ierobežojumu var atzīt par *nepieciešamu*, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi leģitīmā mērķa sasniegšanai un kurus izvēloties, pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk.

Šis kritērijs ietver Satversmes tiesas vērtējumu, vai leģitīmo mērķi var sasniegt ar alternatīviem līdzekļiem. Kā jau augstāk pie "pozitīvajiem" piemēriem minēts, Satversmes tiesas prakse ietver atziņu, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet gan tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē.

Saudzējošākā līdzekļa izvēles vērtējums ir būtisks elements, lemjot par viena vai otra īpašumtiesību aprobežojuma ieviešanu, it īpaši jomās kur likumdevējam ir plaša rīcības brīvība, kā tas ir nodokļu un arī citās budžeta jautājumus skarošās lietās, kā arī pašvaldības kompetencē ietilpstošajā teritorijas plānojumu lietās.

Nepieciešamības kritērijs ietver divus jautājumus, ko parasti vērtē Satversmes tiesa, t.i.,

- vai nepastāv **alternatīvi līdzekļi**, kas personām Satversmē noteiktās pamattiesības aizskartu mazāk;

- vai likumdevējs, ierobežojot kādas personas vai personu grupas pamattiesības, **pienācīgi izvērtējis**, vai konkrētajā gadījumā nepastāv kādi alternatīvi līdzekļi, kas personām Satversmē noteiktās pamattiesības aizskartu mazāk.[168]

Turklāt svarīgi ir uzsvērt, ka likumdevējam, izvēloties kādu no vairākiem potenciāli piemērotiem līdzekļiem leģitīmā mērķa sasniegšanai, ir vērtēšanas un lemšanas privilēģija. Attiecīgi, kā norādījusi Satversmes tiesa, šajās lietās tiesas "uzdevums ir izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmē noteiktajām pamattiesībām, nevis aizstāt likumdevēja rīcības brīvību ar savu viedokli par racionālāko tiesisko risinājumu."[169]

Tajā pašā laikā alternatīvu risinājumu *esamība,* kas personām Satversmē noteiktās pamattiesības aizskartu mazāk, ir iemesls, lai konstatētu neatbilstību Satversmes 105. pantam. Kā redzams no tā saucamās "*Sātiņu dīķu" lietas*.[170] Secinājums, ka likumdevējs varēja izvēlēties saudzējošāku līdzekli leģitīmā mērķa sasniegšanai, noveda pie 105. panta pārkāpuma konstatācijas.

---

[166] Sk., piem., Satversmes tiesas 2011. gada 3. novembra spriedums lietā Nr. 2011-05-01, 21.1. punkts, vērtējot arī piemērotājiem doto (vai liegto) rīcības brīvību normas piemērošanā, kas noved pie pamattiesību ierobežojuma (šīs lietas gadījumā – vienlīdzības principa)
[167] Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra spriedums lietā Nr. 2009-08-01
[168] Sk. Satversmes tiesas 2009. gada 15. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-36-01, 15. punkts; arī 2010. gada 30. marta spriedums lietā Nr. 2009-85-01, 19. punkts
[169] Sk. Satversmes tiesas 2005. gada 15. februāra spriedums lietā Nr. 2004-19-01, 7.5. punkts un 2012. gada 1. novembra spriedums lietā Nr. 2012-06-01, 13.2. punkts
[170] Satversmes tiesas 2014. gada 19. marta spriedums lietā Nr. 2013-13-01 (*Sātiņu dīķu lieta*)

Sātiņu dīķu lieta tika ierosināta par likumdevēja pieņemto normu apturēt *Sugu un biotopu aizsardzības likumā* paredzēto kompensāciju aprēķināšanu un izmaksu (uz vairākiem budžeta gada periodiem) zemes īpašniekiem, kam šis likums noteica tiesības saņemt no valsts kompensāciju par īpaši aizsargājamo nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarītajiem būtiskiem postījumiem. Satversmes tiesa norādīja, ka kompensācija par aizsargājamo sugu dzīvnieku nodarītajiem būtiskiem postījumiem ietilpst Satversmes 105. panta minētā jēdziena „īpašums" saturā.[171] Savukārt, vērtējot tiesību ierobežojuma atbilstību samērīguma principam, Satversmes tiesa atzina, ka likumdevējam ir bijusi iespēja noteikt personas **pamattiesības saudzējošāku risinājumu**, piemēram, atlikt kompensācijas izmaksu uz noteiktu laiku, vai noteikt kompensācijas procentuālu samazinājumu, nevis vispār atcelt kompensācijas izmaksu uz vairākiem gadiem.[172]

Šajā gadījumā Satversmes tiesa īpaši uzsvēra "sabiedrības ilgtermiņa ieguvumus," kas veidojas no aktīvas saimnieciskās darbības dīķsaimniecībā, lai radītu labvēlīgus apstākļus konkrētajai teritorijai – dabas liegumam „Sātiņu dīķi," kura vērtība ir putnu sugu daudzveidība un dīķi. Tātad, "apturot kompensācijas izmaksu un neatbrīvojot zemes īpašniekus no pienākuma nodrošināt labvēlīgus apstākļus aizsargājamo sugu dzīvniekiem, to nodarīto postījumu izmaksas tiek pilnībā pārliktas uz zemes īpašniekiem."[173]

Attiecīgi, tā kā "sabiedrība un valsts ir ieinteresēta ne tikai valsts budžeta līdzekļu taupīšanā, bet arī vides saglabāšanā un aizsardzībā," tad "**ilgtermiņā sabiedrības ieguvums būtu lielāks tad, ja** likumdevējs būtu izvēlējies kādu zemes īpašnieku tiesības saudzējošāku risinājumu."[174]

Papildus piezīme: šis ir mūsdienu ilgtspējīgas politikas kontekstā svarīgs Satversmes tiesas spriedums, jo tajā var konstatēt Satversmes tiesas netiešu norādi uz likumdevēja cilvēktiesībām neatbilstošu, dažādo interešu līdzsvarošanas rezultātu, kas veidojies no īstermiņa risinājuma, ignorējot to sekas no ilgtermiņa perspektīvas. Attiecīgi dodot priekšroku īstermiņa ekonomiskajām interesēm, šajā gadījumā taupīt budžeta līdzekļus, neņemot vērā sabiedrībai nepieciešamos risinājumus ilgtermiņā, šajā gadījumā īpašniekam uzlikto pienākumu veikšanas turpināšanu, lai nodrošinātu labvēlīgus apstākļus aizsargājamām sugām.

Rezultātā Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētā norma noteic **pamattiesību nesamērīgu ierobežojumu, tostarp neatbilst tiesiskās paļāvības principam un attiecīgi tā neatbilst Satversmes 1. un 105. pantam.**

Te jāmin, ka atbilstība Satversmei var tikt vērtēt arī Satversmes 1. pantā ietilpstošo principu kontekstā papildus substantīvajām pamattiesību normām (kas iekļautas VIII nodaļā), kā tas bija *Sātiņu dīķu lietā*, kurā konstitucionālā sūdzība tika pamatota arī ar tiesiskās paļāvības principa pārkāpumu.[175]

Nepieciešamības kritērijs kā "klupšanas" akmens ir bijis arī pašvaldības saistošo noteikumu (teritorijas plānojuma) kontekstā.

Piemēram, *Lažas pagasta plānojuma lietā*.[176] Lažas pagasta pašvaldība savā teritorijas plānojumā ietvēra normas, kas noteica, ka netiek atļauta esošo lopkopības fermu paplašināšana un/vai jaunu lopkopības fermu būvniecība, kā arī noteica maksimāli pieļaujamo mājdzīvnieku skaitu uz

[171] Satversmes tiesas 2014. gada 19. marta spriedums lietā Nr. 2013-13-01 (*Sātiņu dīķu lieta*), 8.3. punkts
[172] Satversmes tiesas 2014. gada 19. marta spriedums lietā Nr. 2013-13-01 (*Sātiņu dīķu lieta*), 15.2. punkts
[173] Satversmes tiesas 2014. gada 19. marta spriedums lietā Nr. 2013-13-01 (*Sātiņu dīķu lieta*), 16.2. punkts
[174] Satversmes tiesas 2014. gada 19. marta spriedums lietā Nr. 2013-13-01 (*Sātiņu dīķu lieta*), 16.3. punkts
[175] Sk. līdzīgi, piem., Satversmes tiesas spriedumu Nr. 2014-12-01 (*Subsidētās elektronerģijas nodokļa lieta*), kurā pārbaudot likuma normu konstitucionalitāti, Satversmes tiesa norādīja, ka apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 1. pantam šajā lietā jāvērtē kopsakarā ar Satversmes 105. pantu, jo tiesiskā paļāvība varētu izrietēt no tiesību normās ietvertajām īpašuma tiesībām, proti, konstitucionālās sūdzības iesniedzēju tiesībām saņemt apsolīto mantisko labumu (16. punkts). Attiecīgi personu tiesiskā paļāvība šajā lietā tika ņemta vērā, pārbaudot to, vai ir ievērots samērīguma princips
[176] Satversmes tiesas lieta Nr. 2008-05-03 (*Lažas pagasta plānojuma lieta*)

konkrētā apbūves gabala platību. Šie ierobežojumi tika apstrīdēti Satversmes tiesā no pieteikuma iesniedzēja (SIA *Nygaard International*) puses, kas vēlējās Lažas pagastā paplašināt ar cūku audzēšanu saistītu komercdarbību.

Satversmes tiesa secināja, ka, lai gan pašvaldībai bija tiesības paredzēt šādus ierobežojumus un apstrīdētajās normās paredzētajam ierobežojumam ir leģitīms mērķis, proti, citu cilvēku tiesību aizsardzība, pašvaldība nav izraudzījusies **saudzējošāko līdzekli leģitīmā mērķa sasniegšanai**. Lažas pagasta padome nav vērtējusi, vai pastāv tāds līdzeklis, kas pieteikuma iesniedzējas tiesības uz īpašumu ierobežotu mazāk nekā apstrīdētās normas.

Arī šajā lietā samērīguma princips tika vērtēts kopā ar "tiesiskās paļāvības principu," kas, kā norāda Satversmes tiesa, "noteic, ka valsts iestādēm jābūt konsekventām savā darbībā attiecībā uz to izdotajiem normatīvajiem aktiem, jāievēro tiesiskā paļāvība, kas personām varētu rasties uz konkrētā normatīvā akta pamata." Un attiecīgi arī vietējai pašvaldībai, izstrādājot teritorijas plānojumu un ietverot tajā īpašuma tiesību aprobežojumus, ir jāievēro šis princips un tās rīcībai jābūt konsekventai.[177]

Šajā lietā Satversmes tiesa īpaši uzsvēra nepieciešamību pamatot konkrētos īpašumtiesību aprobežojumus ar "**zinātniski pamatotiem aprēķiniem vai pētījumiem."[178] Tas, savukārt, norāda uz būtisku elementu, kas var būt nozīmīgs ūdeņu apsaimniekošanas jomā, diskutējot par Upju baseinu apsaimniekošanas plānu nozīmi un vietu Latvijas tiesību sistēmā un ūdeņu pārvaldībā.[179]**

(iii) Atbilstošs (proporcionāls)

Izvērtējot atbilstību šim samērīguma principa kritērijam, notiek privātpersonas un sabiedrības interešu "svēršana." Proti, Satversmes tiesa vērtē, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no konkrētā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā.

Attiecīgi Satversmes tiesai jānoskaidro konkrētajā lietā līdzsvarojamās intereses un tas, kurai no šīm interesēm būtu piešķirama prioritāte.[180]

Izpētes rezultātā nav izdevies atrast piemēru, kad Satversmes tiesa būtu atzinusi, ka izvēlētais īpašumtiesību ierobežojums vides aizsardzības nolūkos nav atbilstošs (t.i., proporcionāls šaurākā nozīmē), tomēr vienlaikus jāatzīmē, ka, ja Satversmes tiesa kādā lietā ir konstatējusi neatbilstību kādam no augstākminētajiem kritērijiem, tad tas ir pietiekami, lai atzītu pamattiesību pārkāpumu, un atbilstība pārējiem kritērijiem netiek vērtēta. Attiecīgi iespējams tas ir iemesls, kādēļ līdz šim nav tādu piemēru, kaut kopumā ir vairākas lietas, kur konstatēts 105. panta pārkāpums , kā tas norādīts augstāk.

2.2.5. Papildu secinājumi no Satversmes tiesas judikatūras analīzes

Šajā sadaļā apkopoti papildu secinājumi, ko, vispārinot Satversmes tiesas atziņas, ir pamatoti atzīmēt, ņemot vērā šī pētījuma mērķus un diskusijas par iespējamiem ūdeņu pārvaldības tiesiskā regulējuma uzlabojumiem Latvijas konstitucionālā "rāmja" ietvaros, it īpaši diskusijās par tiesībām, pienākumiem un atbildību.

---

[177] Satversmes tiesas 2008. gada 13. novembra spriedums lietā Nr. 2008-05-03 (*Lažas pagasta plānojuma lieta*), 15.4. punkts
[178] Satversmes tiesas 2008. gada 13. novembra spriedums lietā Nr. 2008-05-03 (*Lažas pagasta plānojuma lieta*), 16. punkts
[179] Sk. šī aspekta atspoguļojumu 2.2.5. sadaļā
[180] Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra spriedums lietā Nr. 2010-01-01, 15. punkts

2.2.5.1. "Ūdens" kā privāttiesību objekts un dabas elements [un vides aizsardzības principi]

Šī pētījuma fokusa kontekstā vērts uzsvērt, ka īpašuma "sociālā funkcija" jeb "robežas" [181] ir īpaši svarīgas, jo runa ir par dabas elementu, kas mijiedarbojoties veido visai sabiedrībai būtisku ekosistēmu. Līdzīgi kā Satversmes tiesa ir uzsvērusi attiecībā uz "zemi" kā privātīpašuma objektu, arī ūdens nav uzskatāms "tikai par privāto tiesību objektu," tā kā ūdens, tāpat kā zeme, "vienlaikus ir arī dabas resurss un dabas vides elements," kas "mijiedarbojas un ir cieši saistīts ar citām dabas sastāvdaļām" veidojot vienu kopīgu ekosistēmu. [182]

Attiecīgi šādu objektu izmantošanas jomā **privātpersonai nav *absolūtas* tiesības.[183] Tas, savukārt, nozīmē, ka, līdzīgi kā Satversmes tiesa secinājusi attiecībā uz "zemi," pašvaldībām ir tiesības (un kā par teritorijas izmantošanu atbildīgajam vietējās varas nesējam, faktiski arī pienākums) teritorijas plānojumā noteikt atļauto izmantošanu, kā arī nepieciešamos ierobežojumus, lai nodrošinātu ne tikai ilgtspējīgu teritorijas (tostarp ūdeņu) izmantošanu, bet arī nepieciešamo aizsardzību.**[184]

Vērtējot mūsdienu normatīvā regulējuma attīstību, it īpaši starptautiskajā un ES līmenī, pamatoti ir ticis norādīts, ka "mainoties sociālajiem un vides apstākļiem, tostarp pieaugot cilvēku skaitam un vides aizsardzības prasībām, īpašniekam piederošo zemes lietošanas tiesību apjomam ir tendence arvien samazināties." [185] Tas ir pamatots vērtējums, ņemot vērā, ka mūsdienās normatīvie akti, kuru mērķis ir vides aizsardzība, definē konkrētas prasības attiecībā uz vienu vai otru rīcību (vai tās ierobežojumu) vai attiecībā uz konkrētu dabas objektu vai elementu neatkarīgi no tā piederības, ņemot vērā, ka tie veido kopējo ekosistēmu un mijiedarbojoties ietekmē kopējo vides kvalitāti. Ne kaitējums, ne uzlabojumi vai veicamo pasākumu ietekme kādā dabas resursā nezina cilvēku noteiktās robežas vai piederības statusu.

2.2.5.2. Vispārējie tiesību principi un vides aizsardzības principu specifika

Vērts atzīmēt, ka lēmumu (tostarp normatīvā regulējuma izstrāde) vides aizsardzības jomā balstās uz šai jomai specifiskiem, vides aizsardzības principiem. Attiecīgi augstāk apskatītajiem vispārējiem tiesību principiem, tādiem kā tiesiskums un samērīgums, ir jāmin nozarei specifiskie principi, kas jāņem vērā, lemjot par nepieciešamajiem pasākumiem, tostarp tiesību instrumentiem, kā arī to satversmību.

Latvijā tie ir, pirmkārt, jau Vides aizsardzības likuma 3. pantā definētie, kas nosaka vai pamato viena vai otra risinājuma izvēli vai nepieciešamību. Detalizēta diskusija par tiem ir ārpus šī darba ietvara, turklāt tos ir detalizēti apskatījuši citi pētnieki,[186] tomēr te ir vērts pieminēt būtiskākos, kas nosaka normatīvā regulējuma attīstību vides jomā, un, kā pamatoti norādīts tiesību zinātnē, Latvijā

[181] Terminu "sociālās robežas" lietojums, sk., piem., Satversmes tiesas 2011. gada 3. maija spriedums lietā Nr.2010-54-03 (Grobiņas-Medzes VES), 16. punkts

[182] Grobiņas-Medzes VES lietas (Nr.2010-54-03) sprieduma 16. punkts, kurā Satversmes tiesa uzsver "zemes" kā dabas vides elementa regulējuma specifiku

[183] Satversmes tiesas 2011. gada 3. maija spriedums lietā Nr.2010-54-03 (Grobiņas-Medzes VES), 16. punkts, norādot, ka "privātpersonai zemes izmantošanas jomā nekad nav piederējušas absolūtas tiesības."

[184] Sk. augstāk minēto Satversmes tiesas 2009. gada 24. marta spriedumu lietā Nr.2008-39-05, 7. punkts, kur uzsvērts, ka "teritorijas plānojums ir viens no svarīgākajiem instrumentiem, ar kura palīdzību konkrēto teritoriju var ne tikai izmantot, bet arī aizsargāt." Sk. arī Satversmes tiesas 2009. gada 9. jūlija sprieduma lietā Nr. 2008-38-03 9.2. punktu, norādot, ka teritorijas attīstības plānojumā pašvaldības pieņemtajiem attīstības risinājumiem ir jābūt ilgtspējīgiem

[185] Grobiņas-Medzes lietas Nr.2010-54-03 sprieduma 16. punkts, kurā ST citē arī, piem., Beatly T. Ethical Land Use: Principles of Policy and Planning. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1993, p.195.-196.

[186] Labs ieskats tajos atrodams, piem., N.de Sadeleer, Environmental Principles. 2nd.ed, Annandale: The Federation Press 2005. Latvijas kontekstā, sk., piem., S. Meiere, "Vides aizsardzības principu tiesiskais raksturs un to ievērošana lēmumu pieņemšanā." Aktuālas tiesību realizācijas problēmas. LU 69 zinātniskās konferences rakstu krājums. 2011

veido tiesību normas, kas jāņem vērā, pieņemot lēmumus vai interpretējot likuma prasības gan iestādes, gan tiesas līmenī:[187] "**izvērtēšanas princips**"[188] un "**piesardzības princips**,"[189] kā arī "**piesārņotājs maksā**" princips.[190] Šie principi ir nostiprināti vides aizsardzību reglamentējošajos normatīvajos aktos un, kā norādījusi Satversmes tiesa, likumdevējs ar tiem detalizējis Satversmes 115. pantā noteikto valsts konstitucionālo pienākumu rūpēties par vides saglabāšanu un uzlabošanu.[191] Turklāt pamatoti ir ticis norādīts, ka šie principi attiecas uz visiem jautājumiem, kurus regulē vides normatīvie akti.[192]

Šie principi var būt kādu ierobežojošu vai aizliedzošu nosacījumu pamatā, kuru piemērošanā dominē vides risku izvērtējums un ierobežojumu noteikšana sabiedrības interesēs. Turklāt, kā norādījusi Satversmes tiesa, tāda principa kā "piesardzības" piemērošana, nodrošina, ka iespējamie riski tiek izvērtēti un novērsti pēc iespējas agrākā darbības vai lēmuma pieņemšanas stadijā. "Pēc iespējas ātrākai negatīvo cēloņu likvidēšanai ir arī ekonomisks pamatojums, jo parasti videi kaitīgo seku likvidēšanas izmaksas ir ļoti augstas."[193] Tādēļ svarīga ir gan preventīva darbība, gan lēmumu pieņemšana, balstoties uz piesardzības principu.

Savukārt, tāda principa, kā "piesārņotājs maksā," korekta ieviešana prasa, ka piesārņotājs (jebkurš saimnieciskās darbības veicējs), kura darbības rezultātā rodas piesārņojums vai kaitējuma videi riski (kas prasa izdevumus to novēršanai) sedz visas izmaksas, kas ar to saistītas. Šī principa ieviešanā ir vairāki izaicinājumi, pirmkārt jau, ieviest nosacījumus tā, ka piesārņotājs maksā par visiem izdevumiem, kas saistīti ar piesārņojumu, nevis daļa aizvirzīta uz sabiedrības kopējiem izdevumiem.[194] Otrkārt, izskaust "tradīciju" vai attieksmi, ka, ja maksā, tad drīkst piesārņot. "Atpirkšanās" elements neveicina kopējā mērķa – uzlabot vides kvalitāti – sasniegšanu. Tādēļ augstākminētie principi, kā arī citi normatīvajā regulējumā ietilpstošie principi ir piemērojami savstarpējā mijiedarbībā.

Ņemot vērā ūdeņu kā dabas elementa specifiku, normatīvo aktu izstrādē jāņem vērā gan vispārējie principi, kas ietver iepriekš minēto "samērīguma", gan vides aizsardzības jomas principi, kurus piemērojot, kādas īpašumtiesības var tikt ierobežotas vai kāds lietošanas veids liegts.

Attiecīgi, līdzīgi kā citās jomās ierobežojumu "samērīguma" vērtējumā, kas noteikti vides aizsardzības interesēs (un attiecīgi sabiedrības labklājības), ir jāietver arī nozarei specifiskie principi. To apliecina arī Satversmes tiesas judikatūra, līdz šim gan vairāk attiecībā uz citām jomām, piemēram, personas datu aizsardzībā, vērtējot, vai likumā noteiktais ierobežojums ir samērīgs (atbilstošs), ņemot vērā "personas datu aizsardzības pamatprincipus: tiesiskums, taisnīgums, minimalitāte un anonimitāte."[195] Savukārt teritorijas plānošanas jomā ņemot vērā teritorijas plānošanas normatīvajā regulējumā definētos, ilgtspējīgas attīstības, kā arī nepārtrauktības un pēctecības principus.[196]

---

[187] Sk. sīkāku diskusiju: S. Meiere, "Vides aizsardzības principu tiesiskais raksturs un to ievērošana lēmumu pieņemšanā." Aktuālas tiesību realizācijas problēmas. LU 69 zinātniskās konferences rakstu krājums. 2011, 83.-92. lpp.

[188] Sk. Vides aizsardzības likuma (turpmāk – VAL) 3. panta pirmās daļas 4. punktā ietverto definējumu, kā arī Satversmes tiesas skaidrojumu: Jebkuru darbību vai pasākumu, kas var ietekmēt vides kvalitāti, pieļaujams veikt tikai tādā gadījumā, ja sasniegtais pozitīvais rezultāts attiecīgās darbības veicējam un sabiedrībai kopumā pārsniedz attiecīgās darbības radīto negatīvo ietekmi uz vides kvalitāti vai šādas darbības vai pasākuma rezultātā nodarīto kaitējumu videi un sabiedrībai. Satversmes tiesas 2003. gada 14. februāra spriedums lietā Nr. 2002-14-04, 4. punkts

[189] Sk. VAL 3. panta pirmās daļas 2. punktā ietverto definējumu. Kā norādījusi Satversmes tiesa, saskaņā ar piesardzības principu vides aizsardzība neaprobežojas tikai ar aizsardzību pret jau draudošām briesmām un jau iestājušos seku likvidēšanu, jo vides iepriekšējā stāvokļa atjaunošana pēc negatīvo seku iestāšanās bieži vien ir neiespējama. Tādējādi piesardzības principa mērķis ir mazināt nākotnē iespējamās negatīvās sekas. Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra spriedums lietā Nr. 2007-11-03, 20.1. punkts

[190] VAL 3. panta pirmās daļas 1. punkts to definē kā "persona sedz izdevumus, kas saistīti ar tās darbības dēļ radīta piesārņojuma novērtēšanu, novēršanu, ierobežošanu un seku likvidēšanu." Sk. sīkāk: N.de Sadeleer, Environmental Principles. From Political Slogans to Legal Rules." 2002, 21.-23. lpp, uzsverot, ka sākotnēji tas ir bijis kā ekonomisks instruments izdevumu lokalizācijai, tomēr mūsdienās tas ir viens no konceptuāliem pamatiem daudziem juridiskiem instrumentiem, kas veido vides aizsardzības regulējuma pamatu, kā arī plaši izmantots no tiesu puses, interpretējot normas

[191] Satversmes tiesas 2007. gada 8. februāra spriedums lietā Nr. 2006-09-03 (*Garkalnes – aplūstošo teritoriju lieta*), 11. punkts

[192] S. Meiere "Vides aizsardzības principu tiesiskais raksturs.." (2011), 86. lpp.

[193] Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra spriedums lietā Nr. 2007-11-03, 20.1. punkts

[194] N.de Sadeleer, Environmental Principles. From Political Slogans to Legal Rules." 2002, 21. lpp.

[195] Satversmes tiesas 2016. gada 16. jūnija spriedums lietā Nr. 2015-18-01, 18. punkts

[196] Satversmes tiesas 2009. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr.2009-09-03, (*Juglas kanāla lieta*), 15. punkts

Attiecīgi vides aizsardzības jomā, vērtējot, piemēram, dabas resursu nodokļa piemērošanu, jāņem vērā, ka tā viens no pamatiem ir principa "piesārņotājs maksā" ievērošana. Tāpat arī, piemēram, aizliedzot kādas darbības realizēšanu vai vielas emisiju, kamēr vēl nav pietiekami zinātniski pierādījumi, ka konkrētā viela (darbība) ir nekaitīga, lēmums var tikt pamatots ar "piesardzības" principu.[197]

Apskatītie vides tiesību principi ir kā vieni no tiesību avotiem vides politikas izstrādes jomā, kas attiecīgi nozīmē, ka tos ir pamatoti un ir jāizmanto, izvēloties piemērotākos mehānismus (normatīvos instrumentus) arī ūdens apsaimniekošanas jomā neatkarīgi no ūdeņu piederības, kā arī jāņem vērā šo izvēlēto mehānismu piemērošanas un tiesiskuma vērtēšanā.

2.2.5.3. Ūdeņu lietošana, pārvaldība un dabas resursu nodoklis

Papildus jau norādītajam attiecībā uz īpašumtiesību ierobežojumiem un samērīguma testa piemērošanu nodokļu lietās no augstāk minētās *mazo HES nodokļu lietas* var izdarīt vairākus vispārīgus secinājums, kas var būt nozīmīgi šī pētījuma tēmas kontekstā.

Satversmes tiesa (līdzīgi kā Saeima savā paskaidrojumu rakstā tiesai) atzīst, ka valsts politika ūdeņu pārvaldības jomā (un attiecīgi tās ietvaros pieņemtā normatīvā regulējuma) balstās cita starpā uz Latvijai saistošajiem sasniedzamajiem mērķiem, kas, kā pamatoti norāda Saeima, "izriet no Eiropas Parlamenta un Padomes 2000. gada 23. oktobra direktīvas 2000/60/EK, ar ko izveido sistēmu Kopienas rīcībai ūdens resursu politikas jomā."[198] No tās, kā norādījis MK, izriet arī prasība nodrošināt tādu ūdens cenu politiku, kas stimulē ūdens resursu lietotājus šos resursus izmantot lietderīgi.[199] Turklāt Saeima paskaidrojumos tiesai pamatoti norādījusi, ka atbilstoši ES prasībām "Latvijai jāizveido mehānisms, kas nodrošinātu to, ka **ūdens lietotāji sedz visas ar šā resursa izmantošanu saistītās izmaksas**, nevis tikai saimnieciskās darbības rezultātā nodarītos zaudējumus zivju resursiem." Kā uzsvērusi Saeima, "Dabas resursu nodoklis ir piemērots un leģitīms mehānisms tādiem finansējuma nodrošināšanas pasākumiem, kuru mērķis ir mazināt ietekmi uz vidi."[200]

Attiecīgi tāds juridisks instruments, kā dabas resursa nodoklis, tiek uzskatīts par vienu no mehānismiem, lai panāktu, ka ūdeņu lietotāji sedz *visas* ar tā izmantošanu (ieguvi, lietošanu un piesārņošanu) saistītās izmaksas. Tam attiecīgi būtu jāietver arī ar piesārņojuma likvidēšanu saistītās izmaksas, jo vides nodokļa noteikšana balstās valsts pienākumā nodrošināt principa "piesārņotājs" maksā ievērošanu.[201]

Ņemot vērā šo aspektu, pamatoti ir uzdot jautājumu, vai visi saimnieciskās darbības veicēji, kas izmanto (tostarp piesārņo) ūdens resursus, ir aptverti ar līdzvērtīgu pienākumu? Jautājums, kas nereti izskanējis lauksaimnieciskās darbības kontekstā, kura ir atzīta par vienu no galvenajiem ūdeņu piesārņojuma avotiem, kas lielā mērā rodas no mēslošanas līdzekļu lietošanas.[202] Turklāt to nokļūšanu pazemes un virszemes objektos faktiski nav iespējams pilnībā novērst. Tajā pašā laikā jautājums ir, vai par mēslošanas līdzekļu lietošanu tiek piemērots atbilstošs maksājums, ierēķinot, ka ūdeņos nokļuvušais piesārņojums kādam ir jāattīra, lai izpildītu saistības nodrošināt "labu" ūdens kvalitāti

[197] Sk., piem., tipisks lēmums, kas balstīts uz piesardzības principa piemērošanu, ir EK lēmums, pieņemot Īstenošanas Regulu Nr. 485/2013 attiecībā uz noteikta veida pesticīdu lietošanas aizliegšanu, kas apdraud bišu populāciju (Preambulas 6. punkts)
[198] Sk. Saeimas paskaidrojumus, Mazo HES lietā, sprieduma 4. punkts, kā arī Satversmes tiesas atsauce uz ES prasību ņemšanu vērā, interpretējot nacionālās normas (19. punkts). Sk. sīkāku diskusiju par šo direktīvu zemāk 3. nodaļā
[199] ST spriedums Mazo HES lietā, 5. punkts
[200] Citāti no Saeimas paskaidrojuma raksta Satversmes tiesai, sk. Mazo HES lietas sprieduma 4. punktu
[201] VAL 3. panta pirmās daļas 1. punkts
[202] Sk. zemāk 5.3. sadaļu

visos ūdensobjektos. Un attiecīgi, vai tiek nodrošināta principa "piesārņotājs" maksā ievērošana šīs saimnieciskās darbības regulēšanas kontekstā?

Šī problemātika (ar lauksaimniecības nepilnīgas iekļaušanu ūdeņu pārvaldības sistēmā) īpaši ir izvērtējama Ūdens Struktūrdirektīvas prasību kontekstā, kas nosaka "ūdens pakalpojumu izmaksu, tostarp vides aizsardzības un resursu izmaksu atgūšanas principu," nosakot pienākumu dalībvalstīm nodrošināt, ka "dažādu ekonomikas sektoru, ko veido vismaz rūpniecības sektors, mājsaimniecību sektors *un lauksaimniecības sektors*," sniedz "*pienācīgu ieguldījumu ūdens pakalpojumu izmaksu atgūšanā*,.., ņemot vērā principu, ka maksā piesārņotājs."[203]

2.2.5.4. Ūdeņi un teritorijas plānojums

Ņemot vērā augstāk analizēto Satversmes tiesas praksi, it īpaši atziņas attiecībā uz pašvaldību tiesībām un pienākumu plānot savu administratīvo teritoriju, t.sk. noteikt atļauto izmantošanu, nepieciešamos ierobežojumus, izdarīt lietderības apsvērumus, ievērojot ilgtspējības principu[204] u.c. attiecībā uz savā administratīvajā teritorijā esošajiem objektiem, vērts uzsvērt, ka šīs pašvaldību tiesības un plānošanas pienākums neaprobežojas tikai ar kompetenci plānot sauszemes teritoriju. Kā jau augstāk ieskicēts un diskutēts zemāk 3.2. sadaļā, pašvaldību tiesības plānot tās administratīvo teritoriju **ir attiecināmas arī uz ūdeņiem neatkarīgi no to piederības**,[205] ievērojot "ārējās" robežas, t.i., normatīvajos aktos, tostarp Satversmes tiesas judikatūrā noteikto tiesību "rāmi."

Šis "rāmis" ietver arī teritorijas plānošanas principus tostarp ilgtspējības principu.[206] Kā pamatoti norādīts Satversmes tiesas tiesneses atsevišķajās domās, tas nozīmē, ka "plānošanas procesā ekonomiskie, sociālie, vides un kultūras faktori ir jāskata kopsakarā un ka šā principa ievērošana ar plānošanas kompetenci apveltītajai iestādei (institūcijai) ir saistoša prasība.[207]

Šis princips par pašvaldību kompetenci (tiesībām un pienākumiem) plānot ūdeņu teritorijas izriet arī no zemāk apskatītajiem MK noteikumiem Nr.240/2013 "Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi," kas cita starpā nosaka prasības "ūdeņu teritoriju plānošanai un izmantošanai (5.4. apakšnodaļa) un citus nosacījumus, kas būtiski ūdeņu apsaimniekošanas jomā, t.sk. par ūdensapgādi, notekūdeņiem, un "ūdensaimniecisku" teritorijas izmantošanu (kā izriet arī no "teritorijas izmantošanas veidu klasifikatora" 23 koda).[208]

3. Ūdeņu *pārvaldības* normatīvais ietvars un apsaimniekošanas mehānismi tajā

Šīs sadaļas mērķis ir sniegt pārskatu par normatīvajā regulējumā noteikto ūdeņu pārvaldības sistēmu un tajos ietvertos apsaimniekošanas mehānismus, t.sk. ieviešanas instrumentus. Līdz ar to pārskatam jāatspoguļo arī informācija par galvenajiem "spēlētājiem" ūdeņu pārvaldības (un apsaimniekošanas) jomā, kompetenci, tiesībām un pienākumiem (un specifiku attiecībā uz privātajām upēm), cik tālu tas izsecināms no spēkā esošā normatīvā regulējuma, kas pieņemts, lai "panāktu

[203] Direktīvas 2000/6 9. pants (nosacījumi, kas bija jāievieš līdz 2010. gadam)
[204] Kā norādījusi Satversmes tiesa, **plānošanas mērķis ir veidot ilgtspējīgas**, veselīgākas un labāk organizētas sabiedrības nosacījumus. Tādējādi ilgtspējīgu attīstību raksturo ne tikai kompakta apdzīvoto vietu struktūra, bet arī pilsētu ekosistēmu saglabāšana. Tas nozīmē, ka ilgtspējīga attīstība *inter alia* prasa plānotāju izšķiršanos starp, piem., jaunas apbūves atļaušanu vai ierobežošanu, uzlabojot dzīves kvalitāti. 2009. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr.2009-09-03, (*Juglas kanāla lieta*), 14. punkts
[205] Te jāņem vērā, ka tiesību/pienākumu apjoms tomēr atšķiras atkarībā no tā, vai ūdensobjekts ir publiskā vai privātā īpašumā, kur attiecībā uz pirmo veidojas samērā precīzs kompetenču un tiesību regulējums, kopš *Zemes pārvaldības likuma* pieņemšanas (sk. it īpaši 15. pantu par iekšzemes publisko ūdeņu pārvaldību), tomēr attiecībā uz privātajām ūdenstecēm šāda regulējuma nav
[206] Teritorijas plānošanas likuma 3. panta 1. punkts
[207] Satversmes tiesas lietas Nr.2008-03-03 (*Maskavas iela*), 2008. gada 7. oktobra K. Krūmas atsevišķās domas, 5.1. punkts
[208] Sk. MK Noteikumu Nr.240(2013), 3. pielikumu

ilgtspējīgu politiku ūdeņu resursu pārvaldībā," kā arī vides aizsardzības "pamatlikuma" un citiem tieši saistītajiem normatīvajiem aktiem.

Šajā jomā, līdzīgi kā citās, normatīvā regulējuma nosacījumi vērsti uz trim "spēlētājiem," no kuriem katram sava loma, kompetence, tiesības un pienākumi, t.i., valsts (valsts institūcijas), pašvaldības un privātpersonas. Turklāt privātpersonām var būt dažādas lomas, kas ietekmē tiesību un pienākumu loku, piemēram, persona kā īpašnieks, kā saimnieciskās darbības veicējs vai atpūtnieks.

Normatīvā regulējuma kontekstā ūdeņu apsaimniekošana ir viens no instrumentiem, lai nodrošinātu augstākminētos ūdeņu *pārvaldības* mērķus jeb trīs būtiskākās vajadzības, kuru nodrošināšanai tiek izstrādāta ūdens resursu politika, tostarp noteikti sasniedzamie kvalitātes u.c. standarti.

Šī darba ievadā tika identificēti "tradicionāli" zināmie un būtiskākie pārvaldības un apsaimniekošanas mehānismi, kurus izmanto normatīvajā regulējumā, kā, piemēram, mērķu un standartu definēšana, plānošanas instrumenti, ekonomikas instrumenti, kontroles prasības utt. Tie tiks izmantoti, lai analizētu, kuri no mehānismiem un kādā veidā noteikti Latvijas ūdeņu pārvaldības normatīvajā ietvarā un attiecīgi, kāds veidojas kompetenču un atbildības sadalījums, tiesību un pienākumu loks, kā arī analizēts, vai un kā attiecīgais normatīvais regulējums attiecas uz privātajām upēm.

3.1. Ūdeņu aizsardzība un apsaimniekošanas mehānismi - Ūdens apsaimniekošanas likums un ES prasības

Kā nozīmīgāko ūdeņu pārvaldības normatīvo regulējumu ir jāmin ***Ūdens apsaimniekošanas likumu*** (turpmāk – arī ŪAL). Šo likumu varētu atzīmēt, kā vienu no būtiskākajiem vides normatīvajiem regulējumiem, kas detalizē valsts (Satversmes 115. pantā ietverto) pienākumu – rūpēties par vides kvalitāti, izveidojot vides aizsardzības sistēmu ūdeņu pārvaldības jomā.

ŪAL cita starpā pārņem ES Direktīvu Nr. 2000/60/EK[209] (turpmāk – **Ūdens struktūrdirektīva** vai ŪSD), [210] lai panāktu ilgtspējīgu politiku ūdeņu resursu pārvaldībā. Direktīva nosaka Eiropas Savienības tiesisko ietvaru virszemes (un pazemes) ūdeņu aizsardzībai un ilgtspējīgai izmantošanai un prasības ES dalībvalstu rīcībai ūdeņu aizsardzības jomā.[211]

Kā redzams no *Ūdens struktūrdirektīvas* Preambulas, faktiski tā tapa, ES dalībvalstīm atzīstot pieaugošās problēmas ūdens kvalitātes jomā un rēķinoties ar aizvien pieaugošo pieprasījumu pēc ūdens labā kvalitātē un kvantitātē.[212] Tādēļ Direktīvā kā viens no mērķiem ir definēts "veicināt ilgtspējīgu ūdeņu lietošanu balstoties uz pieejamo ūdeņu resursa ilgtermiņa aizsardzību."[213] Tātad ES prasības pieņemtas, no vienas puses, lai rūpētos par ūdeņu aizsardzību, no otras, lai nodrošinātu to ilgtspējīgu lietošanu. Vienlaikus, uzsverot, ka "ūdens nav komercprodukts, bet drīzāk mantojums," kas attiecīgi jāaizsargā un jāapsaimnieko.[214]

Ūdens struktūrdirektīva tiešā veidā neregulē "lietošanas" jautājumus, bet fokusējas uz aizsardzību un vides kvalitātes mērķu noteikšanu, kas nodrošinātu "ilgtspējīgu ūdens lietošanu." Tomēr, nosakot prasības sasniegt visos ūdensobjektos (ar iespējamiem izņēmumiem[215]) "labu" ūdens

[209] Sk. sīkāk par ūdeņu apsaimniekošanas normatīvā regulējuma aizsākumiem pēc Latvijas neatkarības atgūšanas: I. Gavena, "Ūdens apsaimniekošana un pašvaldības." Latvijas Vēstnesis, 18.09.1998., Nr. 271/272 (1332/1333), kurā diskutēts par nepieciešamajām izmaiņām tostarp jauna normatīvā regulējuma izstrādi, balstoties uz ES ietveros izstrādāto ŪSD, lai nomainītu vēl 1998. gadā spēkā esošo LPSR Ūdeņu kodeksu (1978. g.)
[210] Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2000/60/EK, ar ko izveido sistēmu Kopienas rīcībai ūdens resursu politikas jomā
[211] Sk. sīkāk EK mājaslapu http://ec.europa.eu/environment/water/water-framework/index_en.html
[212] WFD Preambulas (4) u.c. punkti
[213] ŪSD, 1(b) pants
[214] WFD, Preambulas (1) punkts
[215] Sk. ŪSD 4. panta 3.-9. daļu

stāvokli, [216] tas neapšaubāmi skar pašreizējo un plānoto ūdensobjektu izmantošanu, kā arī visus ūdensobjektus neatkarīgi no to piederības. Dalībvalstu ziņā ir izvēlēties atbilstošus un efektīvus (regulējuma objekta specifikai atbilstošus) ieviešanas instrumentus (mehānismus), lai sasniegtu Ūdens struktūrdirektīvā noteiktos mērķus.

Tas nozīmē, ka valstij ir jāintegrē ūdeņu pārvaldībai būtiskie nosacījumi attiecīgo nozaru regulējumā, kā arī jāizvēlas apsaimniekošanas mehānismi caur konkrētās valsts tiesību sistēmai atbilstošiem tiesiskajiem instrumentiem, t.i., vai ieviešana un īstenošana notiek caur likumu, noteikumu līmeni, vadlīniju, plānu, programmu un citiem instrumentiem, kā arī – vai un kādi ir papildus veicinošie pasākumi, it īpaši, ja regulējuma objekts ir privātpersonu rīcībā esošs (kā, piemēram, privātās upes).

Izvēlēto instrumentu efektivitātes vai atbilstības vērtējums ir ārpus šī ziņojuma mērķiem, tomēr šī pētījuma kontekstā svarīgi ir uzsvērt, ka konkrētās prasības un uzstādījumi *jāintegrē* esošajā tiesību sistēmā (ne tikai vides jomā),[217] kā arī jānosaka atbilstoši pasākumi, ņemot vērā pārvaldāmā objekta specifiku, ūdeņu gadījumā arī to, ka ir publiskie, publiski pieejamie un privātie ūdeņi.

Tālākās šīs nodaļas sadaļas vērtēs, kādus no augstākminētajiem pārvaldības un apsaimniekošanas normatīvajiem mehānismiem paredz *Ūdens apsaimniekošanas likums* un ar to saistītie normatīvie akti, kā arī caur kādiem instrumentiem paredzēta to ieviešana, tostarp, vai un cik lielā mērā tie attiecas uz privātajām upēm.

3.1.1. Vides kvalitātes mērķi, normatīvi, izņēmumi

Ūdens apsaimniekošanas likums izvirza par mērķi sasniegt "visos virszemes ūdensobjektos – *labu* virszemes ūdeņu stāvokli" ES *Ūdeņu struktūrdirektīvā* noteiktajos termiņos. Attiecīgi šāds vides kvalitātes mērķis ir jāsasniedz visos dabiskos ūdens objektos neatkarīgi no to piederības.[218] Kā izriet no ŪAL 11. panta otrās daļas, tos paredzēts sasniegt, īstenojot saskaņā ar *Ūdens apsaimniekošanas likumu* izstrādātos upju baseinu apsaimniekošanas plānus un programmas. Pasākumus, kas jāiekļauj plānos un programmās, nosaka, "ņemot vērā konkrētā ūdensobjekta stāvokli un ūdeņu stāvokli pārējos ūdensobjektos, kuri atrodas vienā sateces baseinā."[219]

Savukārt, vides kvalitātes *normatīvus*, kuri nepieciešami vides kvalitātes mērķu sasniegšanai, nosaka saskaņā ar likumu "Par piesārņojumu."[220]

Piesārņojuma likums definē principus, kādā veidā ir nosakāmi vides kvalitātes normatīvi, deleģējot MK noteikt "kvalitātes normatīvus gaisam, virszemes ūdeņiem, pazemes ūdeņiem un augsnei," lai novērstu kaitējumu cilvēku veselībai vai videi un nodrošinātu bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu ilgākā laikposmā, ņemot vērā nepieciešamo drošības rezervi." [221] Saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 118/2002 ūdens kvalitātes normatīvi, kas nosaka *prioritāro vielu* (1. pielikuma 1. tabula) un *bīstamo vielu* (1. pielikuma 2. tabula) koncentrāciju *robežlielumus* ūdenī un prioritāro vielu koncentrāciju robežlielumus biotā (1. pielikuma 3. tabula), **attiecas uz visiem virszemes ūdeņiem, to**

[216] Saskaņā ar VPP 2020: „Labs stāvoklis" vienlaikus nozīmē gan pietiekamus un nenoplicinātus ūdens resursus, gan labu ekoloģisko un ķīmisko kvalitāti," Pielikums 2, p. 52. ŪAL šo definējumu konkretizē, skaidrojot arī "ekoloģiskās" un "ķīmiskās" kvalitātes jēdzienus (ŪAL, 5. pants), kā arī ieviešot kopējus kritērijus to noteikšanai un mērījumiem.

[217] Uz šo aspektu norāda arī ŪSD uzsvērtais, sk. Preambulas 16. punktu, uzsverot nepieciešamību labāk integrēt "ūdeņu aizsardzību un ilgtspējīgu pārvaldību tādās nozarēs kā enerģētika, transports, lauksaimniecība, zivsaimniecība, reģionālā politika un tūrisms."

[218] Likumā definēts izņēmums attiecas uz "stipri pārveidotiem ūdensobjektiem" (definējumu, sk. ŪAL, 1. panta 15. punktu). Tas nozīmē, ka atsevišķi bioloģiskie parametri var nesasniegt kvalitātes mērķus kā dabiskajos ūdensobjektos

[219] ŪAL 11. panta pirmā un otrā daļa

[220] Sk. likuma "Par piesārņojumu" III nodaļu, kā arī detalizētus nosacījumus: MK 12.03.2002. noteikumi Nr. 118 Noteikumi par virszemes un pazemes ūdeņu kvalitāti

[221] Likuma "Par piesārņojumu," 12. pants

skaitā prioritārajiem zivju ūdeņiem un dzeramā ūdens ieguvei izmantojamajiem virszemes ūdeņiem.

Papildus vēl pie vispārējām vides aizsardzības prasībām, kas noteiktas, lai sasniegtu vides politikas virsmērķus, t.sk. ūdeņu aizsardzības un kvalitātes jomā, jāmin MK noteikumi Nr. 34/2002 *par piesārņojošo vielu emisiju ūdenī*.[222]

MK noteikumi Nr. 34/2002 nosaka:

- notekūdeņu emisijas robežvērtības un aizliegumus piesārņojošo vielu emisijai ūdenī;
- īpaši jutīgas teritorijas, uz kurām attiecas paaugstinātas prasības komunālo notekūdeņu attīrīšanai, šādu teritoriju noteikšanas kritērijus, apsaimniekošanas kārtību un robežas;
- kārtību, kādā operators kontrolē piesārņojošo vielu emisijas apjomu ūdenī, veic monitoringu un sniedz attiecīgu informāciju;

Šie noteikumi attiecas uz "visiem ūdeņiem," tostarp virszemes ūdeņiem.[223]

Izvērtējot gan *Ūdens apsaimniekošanas likumā*, gan *Piesārņojuma likumā* noteikto, var secināt, ka attiecībā uz vides kvalitātes mērķiem un nosacījumiem to sasniegšanai regulējums neizdala *publiskie* vai *privātie* ūdeņi. ŪAL veido pieeju (dalījumu) caur upju baseinu apgabaliem,[224] kuros ietilpst visi ūdeņi. **Tas norāda uz integrētu un nedalītu pieeju ūdeņu pārvaldības jautājumiem, kas, pirmkārt, jau nozīmē, ka ŪAL izvirzītais mērķis – "labs" ūdens stāvoklis – jāsasniedz, likumā noteiktos termiņos, neatkarīgi no ūdeņu piederības.**[225]

Vērts atzīmēt, ka Eiropas izvēlētā un ŪSD definētā pieeja – sasniegt konkrētos termiņos "labu" ūdeņu stāvokli, neņemot vērā esošo vai plānoto lietojumu (kā sasniedzamās kvalitātes kritēriju) – iezīmē tā saucamo "ekocentrisma" virzienu. Jo šī pieeja fokusējas primāri uz ekosistēmas aizsardzību ar cilvēku kā tās elementu, tomēr nebūt ne centrālo.[226] Tajā pašā laikā antropocentriska pieeja ir iestrādāta caur iespēju noteikt (saskaņā ar Direktīvas II Pielikumu) konkrēta veida ūdens objektus kā "stipri pārveidotus."[227] Tas ļauj ņemt vērā jau veiktās cilvēku aktivitātes, kuras rezultējušās **stipri pārveidotā ūdensobjektā**, kura atgriešana dabiskā stāvoklī traucētu konkrētajām cilvēku aktivitātēm, piemēram, navigācijai, ostu darbībai, darbībām, kuru nodrošināšanai nepieciešams uzkrāt ūdeni, piemēram, dzeramā ūdens apgādei vai elektroenerģijas ražošanai, arī meliorācijai.[228] Tomēr tie ir izņēmumi no kopējās ūdeņu pārvaldības sistēmas un atļauti tikai tad, ja atbilstoši prasībām definēti. Ja ūdensobjekts definēts kā stipri pārveidots, tad ūdens kvalitātes prasības aprobežojas ar pienākumu noteiktos termiņos sasniegt "labu ekoloģisko potenciālu"[229] un labus ūdeņu *ķīmiskos* rādītājus.[230]

---

[222] MK 22.01.2002. noteikumi Nr. 34 "Noteikumi par piesārņojošo vielu emisiju ūdenī"

[223] MK noteikumu Nr.34/2002, 2.1. punkts

[224] "**Upes baseins**" ir zemes platība (teritorija), no kuras visi virszemes noteces ūdeņi pa strautiem, upēm un ezeriem nonāk upes grīvā, grīvlīcī (estuārā) vai deltā un ietek jūrā; savukārt "**upju baseinu apgabals**" ir sauszemes un jūras teritorija, ko veido vienas upes vai vairāku blakus esošu upju baseini, kā arī ar tiem saistītie pazemes ūdeņi un piekrastes ūdeņi, kas saskaņā ar ŪAL ir upju baseinu apsaimniekošanas pamatvienība (UAL, 1. panta 17. un 18. punkts)

[225] Sk.: ŪAL, 11. panta pirmo daļu. ŪSD prasa sasniegt „labu ūdeņu stāvokli", kas raksturots gan pēc bioloģiskiem (piem., konkrētā upē vai ezerā atrodamo ūdens augu un dzīvnieku sugu skaits), gan fizikāli–ķīmiskiem rādītājiem (piem., ūdens temperatūra, caurredzamība, pH līmenis, dažādu vielu koncentrācijas). Sk. sīkāk: "Būtiski ūdeņu apsaimniekošanas jautājumi Latvijas upju baseinos."(2014). Pieejams: http://www.varam.gov.lv/lat/darbibas_veidi/udens_aizsardziba_/upju_baseini/?doc=10159

[226] Tā ir atšķirīga pieeja no, piem., ASV izveidotās (uz kuru Eiropa bieži vien raudzījās, kad meklēja jaunas pieejas vides aizsardzības jomā 1980-90-tajos gados). ASV ūdeņu aizsardzības politika virzīta uz (sasniedzamajiem) kvalitātes kritērijiem, kas balstās uz noteiktu (*designated*) konkrētā ūdensobjekta lietojumu, arī racionāli iespējamo, līdz ar to sasniedzamie mērķi var krietni atšķirties vienā vai otrā ūdensobjektā, ņemot vērā konkrētās aizsargājamās intereses. Vienlaikus tas nenozīmē, ka vienas no definētajām interesēm nevar būt dabas (vai zivju resursu) aizsardzība. Informācija no: prof. Jill Witkowski Heaps, "Comments on Alabama Water Quality Standards Related to Designated Uses, Chapter 335-6-11, and Water Quality Criteria, Chapter 335-6-10." (26.07.2018) Environmental & Natural Resources Law Clinic

[227] "**Stipri pārveidots ūdens objekts**" ir virszemes ūdens objekts, kura īpašības cilvēku darbības izraisītu fizikālu izmaiņu rezultātā ir ievērojami mainītas, kā dalībvalsts norādījusi saskaņā ar II pielikuma noteikumiem (ŪSD 2. panta 9. punkts)

[228] ŪSD 4(1) panta 1. punkts

[229] "Labs ekoloģiskais potenciāls" ir stipri pārveidota vai mākslīgi veidota ūdens objekta stāvoklis, kas šādi klasificēts saskaņā ar Direktīvas V pielikuma attiecīgajiem noteikumiem. (ŪSD, 2. panta 23. punkts)

[230] ŪSD 4. panta pirmās daļas a. punkta (iii) apakšpunkts

Papildus vēl ŪSD paredz noteiktas elastības un **iespējas piemērot izņēmumus no konkrētiem mērķiem**.[231] Attiecībā uz tiem ŪSD definē nosacījumus, pie kādiem izņēmumi var tikt piemēroti. Šajās atkāpēs (izņēmumu piemērošanā) attiecīgi ir iespējams integrēt problēmsituācijas, tomēr kā izņēmumus, nevis sistēmu.

Vienlaikus jānorāda, ka no *Ūdens apsaimniekošanas likuma* ietvertā regulējuma, kura mērķis ir pārņemt ŪSD sniegtās iespējas noteikt izņēmumus attiecībā uz mērķu sasniegšanu (sk. ŪAL 12.-14. pantu), nav īsti izsecināma par šāda veida lēmumiem atbildīgā institūcija, ne arī kam, saskaņā ar 14. panta otro daļu, reģionālā vides pārvalde (turpmāk – RVP) atļauj atkāpes no kvalitātes prasībām ūdensobjektā, ja par tādu piemērošanu nav jāprasa RVP atļauja, jo tādu noteikšana ir valsts, nevis privātpersonu kompetence. Nav īsti skaidra arī uzraudzības kārtība.[232] Šī ir atsevišķa problemātika, kas netiks tālāk analizēta šajā pētījumā, jo saistīta ar valsts pienākumiem, pārņemot ES prasības, tomēr vērts uz tām vērst uzmanību, plānojot ūdeņu pārvaldības sistēmas uzlabojumus. Tas īpaši attiecas uz precīzu izņēmumu definēšanu un iestrādāšanu atbilstoša līmeņa tiesību aktos, lai var veiksmīgi saintegrēt vides un cilvēku vajadzības ūdeņu apsaimniekošanā.

Ņemot vērā augstāk diskutēto ūdeņu kā dabas elementa specifiku, pieeja, nosakot vides kvalitātes mērķus visiem ūdensobjektiem neatkarīgi no piederības, ir saprotama, tomēr jautājums ir, ar kādiem mehānismiem attiecīgos mērķus ir iespējams (un iecerēts) sasniegt.

Tālākās sadaļas atspoguļo likumā un saistītajos normatīvajos aktos ietvertos augstākminētos mehānismus, kas attiecināmi uz apsaimniekošanas ietvaru, t.sk. privātajās upēs.

3.1.2. Plānošana

Plānošana attiecībā uz ūdeņiem var aptvert dažādus līmeņus (tostarp nacionālos plānošanas un stratēģiskās plānošanas dokumentus). Tomēr šī pētījuma un *Ūdens apsaimniekošanas likuma* kontekstā tiks apskatīti divi, kas tajā ietverti: *sektorālais* – (primāri) caur ūdeņu apsaimniekošanas plāniem, un *teritoriālais* caur teritorijas plānošanas aspektu, cik tālu ŪAL to aptver.

3.1.2.1. Sektorālie plānošanas tiesību akti

(i) Upju baseinu apsaimniekošanas plāni

Viens no galvenajiem instrumentiem, caur kuriem *Ūdens apsaimniekošanas likumā* (tāpat kā ŪSD) ir paredzēts kompleksi risināt ūdeņu apsaimniekošanas jautājumus, ir ***upju baseinu apsaimniekošanas plāni*** (turpmāk – UBAP), kā arī tajos ietvertās programmas.[233] Tātad caur sektorālu plānošanas instrumentu.

UBAP projektus sagatavo valsts SIA "Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs," izstrādē iesaistoties speciāli šim mērķim izveidotajai konsultatīvajai padomei, kas sniedz atzinumus, priekšlikumus.[234] Plānus apstiprina vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs.[235]

---

[231] Sk.: ŪSD 4.(4) un 4(5). pantu. Kā arī ŪAL 12., 13. un 14. pantu, kuri paredz pārņemt attiecīgās Dalībvalstīm noteiktās iespējas piemērot izņēmumus no definētājiem mērķiem, ja tiek ievēroti Direktīvā definētie nosacījumi

[232] Sk. arī zemāk pie "Uzraudzības" 3.1.7. sadaļas

[233] Sk. sīkāk: http://www.varam.gov.lv/lat/darbibas_veidi/udens_aizsardziba_/upju_baseini/ Vērts atzīmēt, ka atbilstoši likuma prasībām ir jāizstrādā upju baseinu apsaimniekošanas plāni, izvērtējot esošo situāciju, ūdens kvalitātes u.c. rādītājus. 2015. gadā pēc progresa un problēmsituāciju izvērtējuma izstrādāti un apstiprināti UBAP otrajam periodam, t.i., 2016-2021.
Sk.: https://meteo.lv/lapas/vide/udens/udens-apsaimniekosana-/upju-baseinu-apgabalu-apsaimniekosanas-plani-/upju-baseinu-apgabalu-apsaimniekosanas-plani-un-pludu-riska-parvaldiba?id=1107&nid=424

[234] ŪAL, 9. pants

[235] ŪAL, 19. pants

Apsaimniekošanas plānus veido, pamatojoties uz likumā noteiktiem upju baseinu apgabaliem.[236] Tajos ietver cita starpā ūdensobjektiem noteiktos kvalitātes mērķus, kā arī informāciju par plānotajiem pasākumiem, lai sasniegtu vides kvalitātes mērķus.[237] Likums atsevišķi nosaka, kas ir ietverams programmās (kuras ir kā UBAP sastāvdaļa[238]), kā arī deleģē MK noteikt "minimālās prasības, nosacījumus un aizliegumus, kurus ietver pasākumu programmā, kā arī darbības, kas jāveic, ja attiecīgajā ūdensobjektā nav sasniegti šajā likumā noteiktie vides kvalitātes mērķi."[239] Vienlaikus, saskaņā ar ŪAL 13. un 14. pantu, plānos var tikt noteikti izņēmumi (īslaicīgi vai uz atsevišķiem ūdensobjektiem), un, skatoties jau izstrādātos plānus, tādi izņēmumi ir noteikti.[240]

Definējot vides kvalitātes mērķus un nosakot pienākumu izstrādāt pasākumus, lai sasniegtu attiecīgos mērķus, likums nenodala, vai runa par publiskiem vai privātiem ūdeņiem, līdz ar to tiem jāaptver visi Latvijas teritorijā esošie ūdeņi. Kā jau augstāk minēts, šī pieeja ir saprotama un pamatota, tomēr attiecībā uz konkrētiem pasākumiem, kas nosakāmi vienā vai otrā ūdensobjektā, lai sasniegtu izvirzītos mērķus, konkrētā objekta piederībai ir būtiska nozīme, tostarp attiecībā uz izņēmumu noteikšanu, ja tādi noteikti privātiem ūdensobjektiem.[241]

No ŪAL neizriet, ka upju baseinu apsaimniekošanas plāni un tajā iekļaujamās konkrēto pasākumu programmas ņemtu vērā īpašumtiesību aspektu. No otras puses, likuma formulējumi neliedz veidot atsevišķas programmas vai izdalīt atsevišķā "apakšplānā" specifiski risināmos apsaimniekošanas jautājumus, paredzot citus mehānismus (instrumentus), piemēram, privāto upju apsaimniekošanas veicināšanai u.tml., kā arī konkrētu lēmumu pieņemšanai.[242]

Vienlaikus būtisks ir plānu juridiskā statusa jautājums, vai tie ir citām nozarēm, institūcijām, privātpersonām saistoši dokumenti?

Ņemot vērā plānu juridisko statusu Latvijā (kopš 2010. gada grozījumiem),[243] tos var atzīt par konkrētajai nozarei saistošiem, plānojot tās darbību, finanšu resursus u.tml., tātad par **iekšējo normatīvo aktu**, kas tiešā veidā ir saistošs tam publisko tiesību subjektam, kas to izdevis (un tā padotajām institūcijām). Tā kā plāni tiek apstiprināti ar ministra rīkojumu, tie tiešā veidā nav piemērojami attiecībā uz trešajām personām.[244] Vienlaikus jāatzīmē, ka likumā ir iestrādāti vairāki mehānismi, kas plānos ietverto informāciju ļauj izmantot kā objektīvu, t.i., uz pamatotu informāciju un aprēķiniem balstītu informācijas avotu tālāku lēmumu pieņemšanai un prasību izvirzīšanai. Piemēram, tie kalpo par pamatu, lai noteiktu riska objektus, kuros pastāv risks nesasniegt vides kvalitātes

[236] Latvijā ir noteikti četri upju baseinu apgabali – Daugavas, Gaujas, Lielupes un Ventas, un katram upju baseinu apgabalam tiek izstrādāts savs apsaimniekošanas plāns 6 gadu periodam. Sk. ŪAL, 9. panta otro daļu

[237] ŪAL, 18(1) panta 6. un 7. punkts

[238] Saskaņā ar ŪAL 20.panta pirmo daļu: lai sasniegtu likumā noteiktos vides kvalitātes mērķus, "upju baseinu apgabala apsaimniekošanas plānā iekļauj pasākumu programmu attiecīgajam upju baseinu apgabalam..."

[239] ŪAL, 20. panta trešā daļa

[240] Sk., piemēram, Daugavas UBAP 2016-2021, 142.-144. lpp. (tabula), nosakot divus kvalitātes izņēmumus un vairākus termiņa (2027. g.) u.c.

[241] Tajā skaitā, kas ir tiesīgs pieņemt tāda veida lēmumu un kāds lēmumam "juridiskais" statuss (administratīvs akts, normatīva līmeņa lēmums, iekšējais, ārējais?)

[242] Tādu pieeju pieļauj arī Ūdens Struktūrdirektīva, sk.13. panta piekto daļu, kas paredz, ka upju baseinu apsaimniekošanas plānus var "papildināt, izstrādājot sīkākas programmas un apsaimniekošanas plānus attiecībā uz apakšbaseinu, nozari, jautājumu vai ūdens tipu, lai risinātu konkrētus ūdens resursu apsaimniekošanas aspektus."

[243] Saskaņā ar grozījumiem 2010. gadā "Ūdens apsaimniekošanas likumā" tos apstiprina vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs (19.panta pirmo daļu). Likuma pamatversija noteica, ka plānus apstiprina MK (19(1)), pieejama: https://likumi.lv/ta/id/66885-udens-apsaimniekosanas-likums#p5

[244] Te jāatzīmē, ka ŪAL 7. panta 3. punkts šķietami padara tos saistošus "ūdens resursu lietotājiem" (tātad trešajām personām), tomēr šāds nosacījums rada jautājumus, ņemot vērā normu hierarhiju Latvijā. Sk. izvērstu viedokli šajā aspektā, piem., Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas 2011. gada 31. maija viedoklis "Par iespējamo ministra noteikumu satversmību," īpaši, 182. lpp. Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas Viedokļi 2008-2011, Latvijas Vēstnesis, 2011. Tomēr, tā kā normas konstitucionalitāte nav tikusi apstrīdēta Satversmes tiesā, tad tās satversmība nav pārbaudīta

mērķus,[245] kā arī vides atļauju pārskatīšanai vai jaunu izsniegšanai saskaņā ar ŪAL 9. panta piekto daļu un 25. pantu.

Līdz ar to privāto upju kontekstā, var norādīt, ka, no vienas puses, plāniem ir jāaptver visi ūdensobjekti tātad t.sk. arī privātās upes; no otras puses, tajos paredzēto nosacījumu, pasākumu ieviešanas nodrošināšanai un veicināšanai būtu jābūt citiem mehānismiem, jo plāni tiešā veidā nav piemērojami privātpersonām.

Diskutējams ir arī jautājums par *izņēmumu* (no vides kvalitātes mērķiem visā ūdensobjektā) piemērošanu un tādu lēmumu juridisko statusu un vietu pārvaldības sistēmā, tostarp privātpersonu tiesībām šajā kontekstā.

Tajā pašā laikā, vai mehānismi, kas paredz UBAP izmantošanu institucionālo lēmumu pieņemšanas procesā, kā arī attiecībā uz atļauju izsniegšanu, ir piemēroti un atbilstoši mehānismi, lai nodrošinātu likumā noteikto vides kvalitātes mērķu sasniegšanu, kā arī ES prasību ieviešanu, attiecībā uz privātajām upēm, ir atvērts jautājums, kam nepieciešams papildus izvērtējums[246] un kas ir ārpus šī pētījuma mērķiem.

(ii) Plūdu riska pārvaldības plāni

Ūdens apsaimniekošanas likums paredz izveidot "plūdu riska novērtēšanas un pārvaldības *sistēmu*, lai mazinātu ar plūdiem saistītu nelabvēlīgu ietekmi uz cilvēku veselību, vidi, kultūras mantojumu un saimniecisko darbību."[247]

Viens no šīs sistēmas pamatelementiem ir *Plūdu risku pārvaldības plāns*. Saskaņā ar likumu to izstrādā valsts SIA "Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs" (turpmāk – LVĢMC), pamatojoties uz *sākotnējo plūdu riska novērtējumu*[248] un tā ietvaros identificēto teritoriju, kurās pastāv vai varētu rasties plūdu risks. LVĢMC arī sagatavo *iespējamo plūdu postījumu vietu kartes* un *plūdu riska kartes* attiecīgajām teritorijām. Plūdu postījumu un riska kartēs attēlotas applūstošās teritorijas pie trīs varbūtību scenārijiem (ar plūdu atkārtošanos 1 reizi 200, 100 un 10 gados).[249]

Savukārt, izstrādātos *Plūdu risku pārvaldības plānus* iekļauj UBAP kā tā sastāvdaļu.[250] Attiecīgi to juridiskais statuss un efekts ir identisks upju baseinu apsaimniekošanas plāniem, kuri tiek apstiprināti ar ministra rīkojumu kā norādīts iepriekš.

Vienlaikus jāatzīmē, ka tie balstās uz *sākotnējo plūdu riska novērtējumu*, kas ietverts "Plūdu riska novērtēšanas un pārvaldības nacionālajā programmā 2008.-2015.gadam."[251] Atbilstoši tai Latvijā tika noteiktas 25 nacionālas nozīmes plūdu riska teritorijas. Attiecīgi šie ir dati un MK lēmums, kas ir juridiski saistoši publiskās pārvaldes iestādēm (ne tikai programmas izstrādātājam).

---

[245] Sk. MK noteikumus Nr. 418 (2011) "Par riska ūdensobjektiem." Pieejami: https://likumi.lv/doc.php?id=231084

[246] Sk., piem., EK sniegtajā "Vides politikas īstenošanas pārskatā" (2017), kur norādīts, ka „Latvijai ir jāpieliek lielākas pūles, lai nodrošinātu, ka upju baseinu apsaimniekošanas plānos minētie pasākumi palīdz novērst attiecīgās problēmas un īstenošanas trūkumus, jo īpaši tie pasākumi, kas paredzēti lauksaimniecības radītā piesārņojuma novēršanai."

[247] ŪAL, 2. pants. Attiecīgi šādas sistēma izveide ir viens no ŪAL mērķiem. Sk. sīkāku informāciju un pašu plānus "Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs" mājaslapā: https://www.meteo.lv/lapas/vide/udens/udens-apsaimniekosana-/upju-baseinu-apgabalu-apsaimniekosanas-plani-/upju-baseinu-apgabalu-apsaimniekosanas-plani-un-pludu-riska-parvaldiba?id=1107&nid=424

[248] ŪAL "**plūdu risks**" definēts kā "plūdu iestāšanās iespējamība un to radītā varbūtējā nelabvēlīgā ietekme uz cilvēku veselību, vidi, kultūras mantojumu un saimniecisko darbību" (1. panta 14.[2] punkts)

[249] Vairāk informācijas sk. Plūdu risku informācijas sistēmā pieejama: https://www.meteo.lv/lapas/vide/pludu-riska-informacijas-sistema/pludu-riska-informacijas-sistema?&id=2103&nid=889

[250] ŪAL, 9. panta ceturtās daļas 13. un 14. punkts

[251] Programma apstiprināta ar MK rīkojumu Nr.830, 20.12.2007 (ar precizējumiem: MK 2014. gada 22. novembra rīkojums Nr.663) (tā kā plānošanas periods ir pagājis, tad konkrētā programma nav aktuāla attiecībā uz pašreizējo plānošanas periodu, tomēr satur pamatinformāciju tālākām darbībām šajā jomā)

Ūdeņu visaptveroša pārvaldība prasa integrētu un kompleksu rīcību, tādēļ divu savstarpēji saistītu plānošanas dokumentu sasaisti vienā var vērtēt kā pamatotu pieeju.[252] Vienlaikus, ņemot vērā attiecīgā plānošanas instrumenta (UBAP) juridisko statusu, ir jābūt citiem efektīviem mehānismiem, kas integrē objektīvi pamatotās prasības plūdu risku pārvaldības jomā citos normatīvos aktos. Kā piemēru šajā kontekstā var minēt ŪAL iestrādāto deleģējumu MK noteikt MK noteikumu līmenī "tos ūdens objektus, kuru hidroloģiskais režīms ir regulējams ar hidrotehniskajām būvēm un kuriem izstrādājami ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumi," **lai "novērstu plūdu draudus ūdens objektam piegulošajās teritorijās**."[253]

Attiecīgi šāda veida noteikumi un prasības par ūdens objektiem, kuru hidroloģiskais režīms ir regulējams ar hidrotehniskajām būvēm un kuriem izstrādājami ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumi, kas iekļauti MK noteikumu līmenī, attieksies kā uz publiskajiem, tā uz privātajiem ūdeņiem un to īpašniekiem/valdītājiem. Vienlaikus gan jāatzīmē, ka MK noteikumi Nr. 549/2011 ūdens objektus, kuru hidroloģiskais režīms ir regulējams ar hidrotehniskajām būvēm, ir definējis tādā veidā, kas izslēdz *upes* no to tvēruma, jo Pielikumā ir iekļauti "ezeri un ūdens krātuves". [254]

Papildus jautājumus izraisa *Plūdu risku pārvaldības plānu* vieta teritoriālās plānošanas jomā (līdzīgi kā UBAP gadījumā), it īpaši ņemot vērā, ka teritorijas plānojumā var būt atļautas (vai liegtas) tādas darbības kā "erozijas risku ierobežošanas, pretplūdu aizsardzības būvju un meliorācijas sistēmu izbūve," lai "nodrošinātu esošo un plānoto objektu funkcijas."[255] Turklāt *Pašvaldību likums* "pretplūdu pasākumus" definē kā pašvaldību autonomo funkciju, tātad pašvaldībām ir pienākums plānot šādus pasākumus, it īpaši, ja attiecīgā administratīvā teritorija atrodas plūdu riska zonā.[256]

Saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 240/2013 pašvaldībām ir jāņem vērā "plūdu riska teritorijas," izstrādājot teritorijas attīstības plānošanas dokumentus,[257] tomēr, kā izriet no nākamajā sadaļā analizētā, tās var ņemt un var neņemt vērā UBAP un attiecīgi *Plūdu risku pārvaldības plānu*s kā UBAP sastāvdaļu.

Šajā kontekstā diskutējams ir jautājums, vai tādā gadījumā var runāt par visaptverošas pārvaldības sistēmas esamību, it īpaši ņemot vērā, ka jebkuri pretplūdu pasākumi, kas tiek realizēti vienā administratīvā teritorijā, viennozīmīgi ietekmē citas, ar konkrēto ūdensobjektu saistītās teritorijas, līdz ar to tāda veida (valsts vai pašvaldības līmeņa) pasākumiem būtu jābalstās vienotā plānošanas un pārvaldības sistēmā.

Protams, šī ir plašāka problemātika, kas nav specifiski attiecināma uz privātajām upēm, tomēr līdzīgi kā citus ūdens objektus, tās skar plānošanas jautājumi (vai sistēmas esamība/neesamība).

(iii) Dabas aizsardzības plāni

Papildus pie sektorāliem plānošanas jautājumiem ir jāmin plānošanas dokumenti, kas tiek izstrādāti īpaši aizsargājamām dabas teritorijām (turpmāk – ĪADT), t.i., Dabas aizsardzības plāni

[252] Līdzīgi tas izriet arī no *Plūdu pārvaldības direktīva*s Nr.2007/60, sk. Preambulas 17. punktu, uzsverot, ka "Direktīvā 2000/60/EK paredzēto upes baseina apsaimniekošanas plānu un šajā direktīvā paredzēto plūdu riska pārvaldības plānu izstrāde ir integrētas upju baseinu apsaimniekošanas pasākumi."
[253] ŪAL7.[1] pants. Sk. nedaudz sīkāk: 3.3. sadaļā
[254] MK 12.07.2011.noteikumi Nr. 549 "Noteikumi par ūdens objektiem, kuru hidroloģiskais režīms ir regulējams ar hidrotehniskajām būvēm." Sk. pielikumu
[255] MK noteikumi Nr. 240/213, 5.5. punkts. Saskaņā ar 5. punktu tā ir atļautā izmantošana, ja "pašvaldības teritorijas plānojumā nav noteikts citādi."
[256] Pašvaldību likuma 15. panta pirmās daļas 2. punkts
[257] MK noteikumi Nr. 240/213, 212. punkts

(turpmāk – DA plāni), jo privātās upes var atrasties ĪADT un tad uz to lietošanu, apsaimniekošanu līdzīgi kā uz jebkuru (zemes) teritoriju attieksies prasības, kas jāievēro attiecīgā veida dabas teritorijā.

Kaut šie plānošanas dokumenti nav minēti *Ūdens apsaimniekošanas likumā*, šajā pārskatā tomēr tie jāmin, jo tiem ir sava vieta kopējā ūdeņu apsaimniekošanas sistēmā un attiecīgi tie var ietekmēt nosacījumus attiecībā uz privātām upēm. Tādēļ jāizvērtē DA plānu juridiskais statuss un vieta, lai noteiktu, vai tie var ietekmēt privāto upju apsaimniekošanas tiesību un pienākumu apjomu.

Saskaņā ar likumu "Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām" īpaši aizsargājamām dabas teritorijām var tikt izstrādāts DA plāns, lai "saskaņotu dabas aizsardzības, dabas resursu izmantošanas un reģiona ilgtspējīgas attīstības intereses, nodrošinot teritorijas dabas vērtību saglabāšanu, kā arī lai nodrošinātu labvēlīgu aizsardzības statusu tām īpaši aizsargājamām sugām un īpaši aizsargājamiem biotopiem, kuru aizsardzības nolūkā šī teritorija ir izveidota vai tiek veidota." [258]

Detalizētu plāna izstrādāšanas kārtību nosaka MK, bet likums ietver norādi, kas ir plāna obligātās sastāvdaļas, norādot, ka plānā ietver "zinātnisko informāciju par aizsargājamo teritoriju, pamatojumu funkcionālajam zonējumam, ja tāds nepieciešams, un nosaka vienotus visas teritorijas apsaimniekošanas pasākumus, lai sasniegtu tās aizsardzības mērķus."[259]

DA plānu apstiprina atbildīgais ministrs, savukārt pašvaldību izveidoto aizsargājamo teritoriju plānus izstrādā un apstiprina attiecīgā pašvaldība.[260]

Saskaņā ar ĪADT likuma 18. panta ceturto daļu plānam ir **ieteikuma statuss** gan attiecībā uz ministrijas izstrādājamo normatīvo aktu priekšlikumiem, piemēram, izstrādājot *īpaši aizsargājamo teritoriju individuālos aizsardzības un izmantošanas noteikumus*, gan attiecībā uz pašvaldībām, izstrādājot teritorijas attīstības plānošanas dokumentus, kā arī apsaimniekojot aizsargājamo teritoriju. Līdz ar to saskaņā ar likumu tiešā veidā uz privāto upju īpašniekiem šie plāni neattiecas, tomēr kalpo kā informatīvi, zinātniskās informācijas apkopojoši materiāli, kurus var izmantot, plānojot apsaimniekošanas pasākumus.

Tādēļ tajos ietvertā informācija, it īpaši korektu datu nodrošināšana, ir svarīga arī privāto upju īpašniekiem, kuru īpašums atrodas tāda veida ĪADT, kuram tiek izstrādāts DA plāns. Tajā pašā laikā konkrētas tiesības un pienākumus, ja teritorija atrodas ĪADT, jāskatās aizsargājamo teritoriju *vispārējos* aizsardzības un izmantošanas noteikumos, kā arī *individuālajos* aizsardzības un izmantošanas noteikumos.[261]

Vienlaikus jānorāda, ka attiecībā uz DA plāna statusu tiesību aktu hierarhijā, acīmredzot var veidoties tiesību normu kolīzija, jo ir normas, kas nosaka pienākumu privāto tiesību subjektiem tos "ņemt vērā." Piemēram, MK noteikumi Nr. 549/2011, nosaka: "Ja regulējamais ūdens objekts atrodas īpaši aizsargājamā dabas teritorijā, tad, izstrādājot ekspluatācijas noteikumus, ņem vērā īpaši aizsargājamās dabas teritorijas dabas aizsardzības plānu."[262]

Papildus vēl ir MK noteikumi, kas piešķir DA plāniem sevišķu vietu vai lomu, izmantojot tos par tiesisku pamatu izņēmuma noteikšanai "virszemes ūdensobjektu tīrīšanai vai padziļināšanai īpaši aizsargājamā dabas teritorijā." Saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 475/2006 par "Virszemes ūdensobjektu un ostu akvatoriju tīrīšanas un padziļināšanas kārtību," tīrīšanas darbu veicējam nav

[258] ĪADT likuma 18. pants
[259] ĪADT likuma 18. panta pirmā daļa
[260] ĪADT likuma 18. panta pirmā daļa
[261] Sīkāk sk. 4.3. sadaļu
[262] MK 12.07.2011. noteikumu Nr.549 "Noteikumi par ūdens objektiem, kuru hidroloģiskais režīms ir regulējams ar hidrotehniskajām būvēm," 4. punkts

jāsaņem Valsts vides dienesta (turpmāk – VVD) tehniskie noteikumi, ja darbi notiek ĪADT, "kurai ir izstrādāts un noteiktā kārtībā apstiprināts dabas aizsardzības plāns, ja darbus veic saskaņā ar šo plānu." [263]

Tomēr jautājums, vai, nosakot šāda veida regulējumu, ir tikušas vērtētas juridiskās sekas. Protams, var pieņemt, ka privātpersona rīkosies godprātīgi un ievēros DA plānā noteiktās prasības un tad nebūs iemesla vērtēt juridiskās sekas..... Tomēr, atšķirībā no VVD tehnisko noteikumu kā individuāla tiesību akta izpildes saistošā spēka, DA plāniem šāda juridiska spēka nav. Attiecīgi būtiski atšķiras tiesiskās sekas, ja netiek ievēroti VVD tehniskie noteikumi vai DA plānos noteiktais. Vienlaikus jāatzīmē, ka šie secinājumi automātiski neprasa noteikt, ka visos gadījumos jāsaņem VVD tehniskie noteikumi, ņemot vērā šo nosacījumu nopietni apgrūtinātu izpildi.[264]

3.1.2.2. Teritoriālā plānošana

Tā kā ūdeņi ir teritorijas sastāvdaļa, attiecīgi likumā noteiktās prasības ūdeņu lietošanas un aizsardzības jomā, it īpaši, ja noteiktas valstij saistošu mērķu sasniegšanai, būtu jāņem vērā, plānojot konkrētās teritorijas attīstību (tostarp atļautās darbības, lietošanas tiesību ierobežojumus u.c.).

Kopš jau minētajiem ŪAL grozījumiem 2010. gadā likums koriģēja pašvaldību līdz tam noteikto pienākumu "ņemt vērā" apsaimniekošanas plānus uz ievērojami vājāku juridisku "konstrukciju," ka tās "var ņemt vērā", "izstrādājot attiecīgā reģiona, rajona vai vietējās pašvaldības teritorijas plānojumu vai tā grozījumus."[265] Attiecīgi juridiskais noformējums (ministra rīkojuma veidā) kopā ar likumā ietverto formulējumu nozīmē, ka plāni nav juridiski saistoši pašvaldībām,[266] ja seko likuma burtam (diskutējams, vai tas izriet arī no likuma gara, it īpaši ņemot vērā UBAP vietu ūdeņu pārvaldības jomā, tostarp kāda tā izriet no ES prasībām).

Pēc likuma burta nozīmētu, ka ne UBAP ietvertie novērtējumi, ne risinājumi nav juridiski saistoši pašvaldībām (t.i., neizriet tiešs pienākums tos ievērtēt un iestrādāt attīstības plānos). Tajā pašā laikā likumā noteiktie vides kvalitātes mērķi, kas sasniedzami visos ūdensobjektos, tām ir saistoši. Vienlaikus likums neparedz alternatīvus mehānismus, kā tie sasniedzami, ja plānos noteiktos pasākumus pašvaldības neņem vērā, plānojot atļautās darbības (tostarp ūdeņu lietojumu) konkrētā teritorijā.

Līdz ar to no likuma nav īsti skaidrs UBAP ieviešanas mehānisms attiecībā uz konkrētām administratīvām teritorijām, par kuru attīstības plānošanu, tostarp potenciāli atļautām vai liegtām darbībām, ir atbildīgas pašvaldības.

No otras puses, ievērojot līdz šim sniegto Satversmes tiesas vērtējumu pašvaldību rīcības brīvības ietvaram teritorijas plānošanas jomā, citāda rīcība vai pieeja, nekā izriet no UBAP, prasītu zinātniski pamatotus aprēķinus un pētījumus, lai nodrošinātu, ka teritorijas plānojums attiecībā uz atļautām, liegtām vai ierobežotām darbībām ūdens objektos nav "patvaļīgs" un ir veikts uz objektīvi

[263] MK 13.06.2006. noteikumi Nr. 475, 23.1. punkts
[264] Sk. diskusiju 3.4.2. sadaļā par ūdensobjektu tīrīšanu
[265] ŪAL 18.panta ceturtā daļa
[266] Sk., piem., Satversmes tiesas atziņu attiecībā uz *ūdensobjektu applūšanas riska teritoriju kartēm*, kuras, tā kā "nav apstiprinātas ar normatīvo aktu," tad nav juridiski saistošas pašvaldībām: Satversmes tiesas 2008. gada 24. septembra sprieduma lietā Nr.2008-03-03, 4., 6.2. un 13.2.1. punkti. Tomēr vienlaikus Satversmes tiesa norādījusi, ka ar normatīvajiem aktiem uzlikto pienākumu ietvert aplūstošās teritorijas plānojumā "nevar būt patvaļīga – tā veicama uz objektīvi pārbaudītas informācijas pamata." 2009. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr.2009-09-03 (*Juglas kanāla apbūves lieguma lieta*), 16.3. punkts

pārbaudītas informācijas pamata.[267] Līdz ar to jautājums, **vai UBAP var neņemt vērā, ir atkarīgs no iespējamības pierādīt, ka pasākumi, ko pašvaldība plāno teritorijas plānojumā, veicina vai neapdraud valstī noteikto vides kvalitātes mērķu sasniegšanu**. Turklāt jebkuriem alternatīviem risinājumiem jāņem vērā "konkrētā ūdensobjekta stāvokli un ūdeņu stāvokli pārējos ūdensobjektos, kuri atrodas vienā sateces baseinā," ja tie var ietekmēt vides kvalitātes mērķus.[268]

Rezultātā UBAP ņemšana vai neņemšana vērā, plānojot kādas teritorijas attīstību, ir diskutējams jautājums, ņemot vērā UBAP vietu ūdens pārvaldības sistēmā, kāda izriet gan no ŪAL,[269] gan ŪSD, un faktu, ka Latvijai noteikto mērķu sasniegšana ūdeņu kvalitātes jomā ir saistoša valstij, tostarp pašvaldībām.

Jāatzīmē, ka cits regulējums attiecas uz "riska ūdens objektiem," [270] kuri kā tādi definēti ar MK noteikumiem. Pirmkārt, noteikumi ietver vispārēju pienākumu gan publiskajām personām, gan privātpersonām lietot un apsaimniekot ūdens resursus MK noteiktajos riska ūdens objektos tā, "lai novērstu vai mazinātu iespējamo negatīvo ietekmi uz attiecīgo ūdensobjektu un pakāpeniski uzlabotu tā stāvokli."[271] Otrkārt, pašvaldībām ir pienākums atspoguļot tos plānojumā, nosakot "izmantošanas veidu ierobežojumus," ņemot vērā noteiktās prasības attiecībā uz riska ūdensobjektiem.[272]

Kopumā *Ūdens apsaimniekošanas likums* noteicis vides kvalitātes mērķus attiecībā uz visiem virszemes ūdens objektiem, kas sasniedzami caur UBAP ieviešanu. Tomēr tā juridiskais statuss un efekts kā iekšējam normatīvajam aktam rada jautājumus par ieviešanas iespēju efektivitāti, it īpaši attiecībā uz teritoriju (tostarp ūdeņu) attīstības plānošanu. **Tā kā likumā nav skaidru alternatīvu mehānismu, kā sasniegt vides kvalitātes mērķus (izņemot riska ūdens objektos), tad šis šķiet viens no atvērtajiem jautājumiem, kuriem nepieciešams risinājums**.

Faktiski līdzīgs problemātikas ieskicējums izriet arī no Eiropas Komisijas vērtējuma attiecībā uz ūdeņu pārvaldības nodrošināšanu caur UBAP ieviešanas mehānismiem ES dalībvalstīs (ne tikai Latvijā). Kā uzsvērusi Eiropas Komisija "Upju baseinu apsaimniekošanas plānu novērtējums liecina, ka tie bieži nav atbilstoši koordinēti ar citiem teritoriāliem un sociālekonomiskiem plāniem, piemēram, zemes izmantojuma plāniem. Šis koordinācijas trūkums līdztekus finansiāla atbalsta plānu neesībai smagi skar upju baseinu apsaimniekošanas plānu īstenošanu kopumā un jo īpaši pasākumus saistībā ar ūdens trūkumu un sausumu (tostarp ūdens efektīvas izmantošanas pasākumus)."[273]

Papildus vēl šīs sadaļas un kopējā pētījuma tēmas kontekstā būtisks ir jautājums, vai pašvaldībām ir kompetence (tiesības un pienākums) plānot (izvirzīt nosacījumus, ierobežot

[267] Sk., piem., 2009. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr.2009-09-03 (*Juglas kanāla apbūves lieguma lieta*), 16.3. punkts (attiecībā uz aizsargjoslu noteikšanu)
[268] ŪAL, 11. pants, interpretējot kopā ar 18. panta ceturto daļu
[269] Sk., piem., to, ka likums paredz – nosakot pasākumus vides kvalitātes mērķu sasniegšanai, "ņem vērā konkrētā ūdensobjekta stāvokli un ūdeņu stāvokli pārējos ūdensobjektos, kuri atrodas vienā sateces baseinā," kas ir vieni no pamatelementiem ūpju baseinu apsaimniekošanas plānos
[270] ŪAL, 5. panta desmitās daļas 11. punkts. "Riska ūdensobjekti" tiek skaidroti kā virszemes ūdensobjekts, kuros pastāv risks nesasniegt šajā likumā noteikto labu virszemes ūdeņu stāvokli šajā likumā paredzētajā termiņā
[271] MK noteikumu Nr.418(2011) 6. punkts nosaka: "Publiskās personas un privātpersonas lieto vai apsaimnieko ūdens resursus šo noteikumu 2., 3. un 4.punktā minētajos ūdensobjektos, kā arī izmanto vai plāno izmantot teritorijas to sateces baseinā tā, lai novērstu vai mazinātu iespējamo negatīvo ietekmi uz attiecīgo ūdensobjektu un pakāpeniski uzlabotu tā stāvokli, ievērojot normatīvajos aktos noteiktās prasības..."
[272] Sk. MK Noteikumi 240/2013, kas paredz, ka pašvaldības "teritorijas plānojumā un lokālplānojumā nosaka izmantošanas veidu ierobežojumus ūdenstilpēs un ūdenstecēs, kas noteiktas par riska ūdensobjektiem saskaņā ar normatīvajiem aktiem par riska ūdensobjektiem." (75. punkts)
[273] EK "Ziņojums par Eiropas ūdens trūkuma un sausuma novēršanas politikas novērtējumu." COM(2012) 672 galīgā redakcija, 14.11.2012., 6. lpp.

lietošanas tiesības u.tml.) arī tāda veida teritoriju kā privātās upes? Šis aspekts ir ieskicēts augstāk pie Satversmes tiesas judikatūras analīzes un tiks vērtēts zemāk 3.2. sadaļā par ūdeņiem un teritoriju plānošanu.

3.1.3. Atļauja "ūdens resursu lietošanai"

Saskaņā ar ŪAL "ūdens resursu lietotājam"[274] ir pienākums saņemt atļauju (turpmāk – ŪRL), lai veiktu konkrētas darbības, kurām normatīvajos aktos noteiktajos gadījumos ir nepieciešama ūdens resursu lietošanas atļauja. *Ūdens apsaimniekošanas likuma* 21. pants attiecīgi definē darbības, kuru veicējiem ir jāsaņem atļauja ūdens resursu lietošanai:

1) hidrotehnisko būvju darbībai;

2) virszemes vai pazemes ūdeņu ieguvei (noteiktos apjomos);

3) ūdens ievadīšanai, lai paaugstinātu pazemes ūdeņu līmeni, un ūdens novadīšanai, lai šo līmeni pazeminātu, un ar to saistītām darbībām;

4) darbībām, kuru rezultātā rastos mākslīgs vai stipri pārveidots ūdensobjekts;

5) citām darbībām, kas saistītas ar regulāru virszemes ūdeņu līmeņa vai režīma maiņu.

Ūdens apsaimniekošanas likuma 21. pantā ietvertais nosacījums par darbībām, kurām nepieciešama atļauja, ļauj secināt, ka to definēšanā ir izmantots kritērijs par konkrētās darbības veida iespējamību ietekmēt "ūdens kvalitāti, daudzumu vai ūdens ekosistēmas," kādēļ attiecīgajai darbībai ir nepieciešama ūdens resursu lietošanas atļauja.[275]

Vienlaikus likums deleģē MK noteikt kritērijus, kurus ievērojot, augstāk uzskaitīto darbību ietekme uz "ūdens kvalitāti, daudzumu vai ūdens ekosistēmām uzskatāma par nebūtisku un atļauja ūdens resursu lietošanai nav nepieciešama,"[276] kā arī izstrādāt sīkākus nosacījumus par atļaujas saņemšanu, izvirzāmajām prasībām, kontroli un monitoringu.[277]

Savukārt, izsniedzot "normatīvajos aktos noteiktās atļaujas darbībām, kas ir saistītas ar ūdens resursu lietošanu, vai pagarinot to derīguma termiņu, reģionālās vides pārvaldes *ņem vērā* konkrētajai teritorijai noteiktos vides kvalitātes mērķus vai apsaimniekošanas plānā noteiktos pasākumus un to īstenošanas termiņus."[278] Tas nozīmē, ka attiecīgajai institūcijai ir pienācīgi jāizvērtē UBAP noteiktos mērķus, nepieciešamos pasākumus un citus nosacījumus, pirms izsniedz atļauju jaunām darbībām, kuras var ietekmēt ūdens resursu kvalitāti, kā arī, kad esošās atļaujas pārskata.

Faktiski VVD reģionālajām pārvaldēm likums nosaka tādu kā "rupora" jeb interpretētāja lomu, vienlaikus nosakot arī kompetentās iestādes statusu, kurai ir pienākums ņemt vērā UBAP, izsniedzot jebkura veida atļaujas.

---

[274] Termins "ūdens resursu lietotājs" šā likuma ietvaros tiek definēts kā "ikviena fiziskā vai juridiskā persona, kas iegūst ūdeņus vai lieto tos saimnieciskajā darbībā" (1. panta 21. punkts). Savukārt "ūdens resursu lietošana" tiek definēta plašāk, jo aptver ne tikai lietošanu saimnieciskajām vajadzībām, tomēr ierobežojot uz darbībām, kuras "būtiski ietekmē", t.i., "virszemes un pazemes ūdens resursu izmantošana fizisko vai juridisko personu vajadzībām, kā arī ūdenssaimniecības pakalpojumi un citas saimnieciskās, tajā skaitā piesārņojošas, darbības, kuras būtiski ietekmē virszemes vai pazemes ūdeņu kvalitāti vai kvantitāti (1. panta 21. punkts)

[275] ŪAL, 21. pants nosaka, ka "Reģionālās vides pārvaldes 60 dienu laikā no iesnieguma saņemšanas dienas izsniedz atļauju ūdens resursu lietošanai darbībām, kuras ietekmē vai var ietekmēt ūdens kvalitāti, daudzumu vai ūdens ekosistēmas..."

[276] ŪAL, 21. panta trešā daļa. Šī deleģējuma ietvaros MK ir pieņēmis MK noteikumus Nr.736/2003, kas ievieš papildus kritērijus (sliekšņus) likumā uzskaitītajām darbībām, **kurus nesasniedzot**, nav jāvēršas pēc atļaujas, piem., **virszemes un pazemes ūdeņu ieguvei, *ja* "diennaktī iegūst 10 m3 vai vairāk virszemes vai pazemes ūdens**; vai ja "ar ūdensapgādes pakalpojumiem tiek nodrošinātas vairāk nekā 50 fiziskās personas."

[277] Sīkāk sk.: MK noteikumi Nr.736/2003 par ūdens resursu lietošanas atļauju

[278] ŪAL, 25. panta otrā daļa

ŪRL atļauja un citas vides atļaujas

Ja ūdens resursu lietotājam saskaņā ar likumu "Par piesārņojumu" ir nepieciešama integrētā piesārņojuma kontroles atļauja,[279] tad atsevišķa ūdens resursu lietošanas atļauja nav jāsaņem, bet kompetentā iestāde nosacījumus ūdens resursu lietošanai integrē attiecīgajās A vai B kategorijas atļaujās.[280]

Savukārt, ja konkrētajai darbībai ir nepieciešams saņemt *zemes dzīļu izmantošanas atļauju (licenci*), ŪRL atļauju izsniedz tikai pēc tam, kad saņemta zemes dzīļu izmantošanas atļauja (licence). *Ūdens apsaimniekošanas likumā* ir ietverti detalizētāki nosacījumi attiecībā uz kompetentās institūcijas (VVD) izsniedzamo atļauju specifiski *hidrotehnisko būvju darbībai*, nosakot, ka atļaujā jāiekļauj "prasību veikt nepieciešamos zivju resursu aizsardzības pasākumus, **tajā skaitā** atvērt slūžas vai nodrošināt zivju ceļu izbūvi ūdenstilpju aizsprostos, ja attiecīgie pasākumi ir nepieciešami un bioloģiski pamatoti saskaņā ar zivsaimnieciskās ekspertīzes atzinumu, kā arī ir inženiertehniski iespējami saskaņā ar atzinumu, ko sniedz inženiera hidrotehniķa kvalifikāciju ieguvušie speciālisti ar pieredzi hidrotehnisko būvju ekspluatācijā un personas, kurām saskaņā ar Būvniecības likumu ir tiesības veikt hidrotehnisko būvju projektēšanu."[281]

Citi ŪRL atļaujā iekļaujamie nosacījumi ir detalizēti MK noteikumos Nr. 736/2003 *par ūdens resursu lietošanas atļauju*.

ŪRL atļauja un ietekmes uz vidi novērtējums un vides prasības tehniskajos noteikumos

Ja saskaņā ar likumu "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" konkrētajai darbībai nepieciešams veikt ietekmes uz vidi novērtējumu, tad ŪRL atļauju izsniedz tikai pēc ietekmes uz vidi novērtējuma (turpmāk – IVN) procedūras un akcepta saņemšanas.[282] Papildus vēršama uzmanība uz specifiskākiem nosacījumiem, kas attieksies uz gadījumiem, kad iecerētā darbība varētu būtiski ietekmēt Eiropas nozīmes aizsargājamo dabas teritoriju tīklu (*Natura 2000)*, tajos esošos biotopus vai sugas, kad jāveic atbilstošs ietekmes novērtējums, arī tad, ja nav jāveic parastā IVN procedūra.[283]

Attiecīgi IVN procedūras ietveros un atkarībā no iecerētās darbības būtiskuma var tikt piemērotas šādas procedūras:

(i) ietekmes uz vidi novērtējums, kas veicams saskaņā ar MK 13.01.2015 noteikumiem Nr. 183 „Kārtība, kādā novērtē paredzētās darbības ietekmi uz vidi un akceptē paredzēto darbību;"

(ii) ietekmes uz *Natura 2000* teritoriju novērtējums, ko paredz likums "Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām" 43. panta ceturtā daļa, un ko veic saskaņā ar MK 19.04.2011. noteikumiem Nr. 300 "Kārtība, kādā novērtējama ietekme uz Eiropas nozīmes īpaši aizsargājamo dabas teritoriju (*Natura 2000*)"

---

[279] Likums "Par piesārņojumu," kas definē darbības, kurām tāda nepieciešama (dalot A un B kategorijās). Pieejams: https://likumi.lv/doc.php?id=6075

[280] ŪAL, 21. panta 2^1 daļa

[281] ŪAL, 25. panta trešā daļa (kopš grozījumiem, kas pieņemti 31.05.2007.)

[282] Sīkāk sk.: Likums "Par ietekmes uz vidi novērtējumu." (IVN likums) Pieejams: https://likumi.lv/doc.php?id=51522. Vērts atzīmēt, ka IVN prasības ir papildinātas, lai pārņemtu cita starpā arī ES Direktīvas 2014/52/ES prasības, ar ko grozīja Direktīvu 2011/92/ES *par dažu sabiedrisku un privātu projektu ietekmes uz vidi novērtējumu prasības* t.sk. precizējot ietekmes uz vidi novērtējuma prasības darbībām, kas var ietekmēt *ūdensobjektus*

[283] IVN likuma 4. pirmais pants, kas nosaka gadījumus, kad jāveic *Natura 2000* izvērtējums "saskaņā ar atsevišķi noteiktu kārtību." Sk. detalizētāku komentāru zemāk: 4.3. sadaļu

(iii) *tehnisko noteikumu* izdošana vides prasību noteikšanai, kad IVN procedūra nav bijusi nepieciešama darbībām, kurām veikts sākotnējais IVN. Tos izdod saskaņā ar MK 27.01.2015. noteikumiem Nr. 30, "*Kārtība, kādā reģionālā vides pārvalde izdod tehniskos noteikumus paredzētajai darbībai*."

Jāatzīmē, ka prasība saņemt VVD (RVP) izdotus tehniskos noteikumus var būt arī atsevišķa procedūra (nesaistīta ar IVN), t.i., kad saskaņā ar MK noteikumu Nr. 30/2015 Pielikumu konkrētām, tajā uzskaitītajām darbībām ir nepieciešams saņemt RVP izsniegtus tehniskos noteikumus.[284] Šo noteikumu mērķis ir aptvert visas darbības, kurām var būt būtiska ietekme uz vidi, bet nav jāpiemēro IVN procedūra. Tomēr, ja darbības iespējamās ietekmes uz vidi dēļ ir nepieciešams izvirzīt vides prasības, lai samazinātu vai novērstu iespējamo ietekmi uz vidi, tiek noteikts pienākums saņemt tehniskos noteikumus. Tā, piemēram, tehniskie noteikumi ir jāsaņem "virszemes ūdensobjektu tīrīšanai un padziļināšanai, ja tehniskie noteikumi šai darbībai nepieciešami saskaņā ar virszemes ūdensobjektu un ostu akvatoriju tīrīšanas kārtību reglamentējošajiem normatīvajiem aktiem," un nav bijis jāveic IVN procedūru saskaņā ar IVN likumu.[285]

Izsniedzot tehniskos noteikumus, RVP nosaka vides aizsardzības prasības "vides kvalitātes robežlielumus un emisijas robežvērtības virszemes un pazemes ūdeņu, gaisa, augsnes, zemes dzīļu, kā arī citu vides jomu kvalitātes nodrošināšanai." MK noteikumi Nr. 30/2015 nosaka RVP pienākumu, izvirzot attiecīgās vides prasības, ņemt vērā plānotās darbības norises vietu, tostarp īpašu uzmanību pievēršot:

- ūdenstecēm, ūdenstilpēm (tajā skaitā ūdenstecēm un ūdenstilpēm, kas noteiktas normatīvajos aktos par **riska ūdensobjektiem**),
- vides un dabas resursu aizsardzības aizsargjoslām, īpaši aizsargājamām dabas teritorijām, īpaši aizsargājamām sugām un īpaši aizsargājamiem biotopiem, kā arī mikroliegumiem un īpaši aizsargājamiem meža iecirkņiem;
- īpaši jutīgām teritorijām utt.[286]

Ja, "veicot ietekmes uz vidi novērtējumu vai izdodot tehniskos noteikumus," kompetentās institūcijas secina, ka kādas plānotās darbības dēļ nebūs iespējams sasniegt ŪAL noteiktos vides kvalitātes mērķus vai īstenot UBAP noteiktos pasākumus, tai saskaņā ar ŪAL konkrētā darbība ir jāaizliedz.[287] Savukārt, ja darbība varētu negatīvi ietekmēt Eiropas nozīmes aizsargājamo dabas teritoriju *Natura 2000,* tad darbība nav atļaujama, izņemot, ja piemērota procedūra saskaņā ar *Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju likuma* 43. pantu.[288]

Par atļaujas izsniegšanu ir maksājama valsts nodeva (vienreizējs maksājums), kuras apjomu nosaka MK.[289]

ŪAL noteiktos gadījumos ūdens resursu lietošanai savām "personiskajām vajadzībām" arī var būt nepieciešama atļauja, piemēram, ja virszemes un pazemes ūdeņu ieguve "var radīt būtisku ietekmi uz *vidi*,"[290] kā arī par ūdens resursu lietošanu var tikt noteikta maksa vai nodoklis, par ko sīkāk nākamajā sadaļā.

---

[284] MK Noteikumu Nr.30/2015 Pielikums nosaka "Darbības, kuru veikšanai nepieciešami tehniskie noteikumi."
[285] MK Noteikumu Nr.30/2015 Pielikuma 8.14. punkts (sk. sīkāk par regulējumu attiecībā uz šo darbību 3.4.2 sadaļā)
[286] Sk. 21.punktu
[287] ŪAL, 25. panta otrā daļa
[288] Likums "Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām" (ĪADT likums) (ar grozījumiem līdz 11.01.2014.). Pieejams: https://likumi.lv/doc.php?id=59994; Sk. sīkāku diskusiju: 4.3. sadaļā
[289] ŪAL 21. panta 2^2 daļa. Sīkāku skaidrojumu sk.: Latvijas Vēstnesis, "Kam jāmaksā nodeva par ūdens resursu lietošanas atļauju." Pieejams: https://lvportals.lv/skaidrojumi/232664-kam-jamaksa-nodeva-par-udens-resursu-lietosanas-atlauju-2011
[290] Šāda norma paredzēta MK noteikumu Nr.736/2003, 2.1.4. punktā, tomēr īsti nav skaidrs tās ieviešanas mehānisms, turklāt nosacījums ievērojami paplašina likumā ietverto kritēriju, kad nepieciešama ŪRL. Ja likumā runa ir par ietekmi uz "*ūdens kvalitāti,* daudzumu vai ūdens ekosistēmām," tad MK noteikumos tiek lietots kritērijs "*vidi*," kas nenoliedzami ir plašāks

Noslēdzot sadaļu par atļauju sistēmu ŪAL gaismā, var atzīmēt, ka likumā noteikto darbību veicējiem atļaujas ir jāsaņem neatkarīgi no tā, vai ūdenstece, kurā ieplānota ūdens resursu lietošana, ir privāta vai publiska.

Atvērts ir jautājums, vai atļaujas tiek izsniegtas, ņemot vērā UBAP noteiktos datus, riskus, nepieciešamos pasākumus vai ierobežojumus, un vai kompetentajām institūcijām ir piemēroti ieviešanas instrumenti, lai noteiktu, piemēram, aizliegumus vai ierobežojumus, kā paredzēts ŪAL 25. panta otrajā daļā.

3.1.4. Ekonomikas (finanšu) instrumenti

3.1.4.1. "Bez maksas" lietošana

Ūdens apsaimniekošanas likums ir noteicis, kādos gadījumos "fiziskās un juridiskās" personas lieto ūdeņus bez maksas, neizšķirot, vai runa ir par publiskiem vai privātiem ūdensobjektiem. Tomēr ūdens resursu lietošana ir saistīta ar ūdens lietošanas tiesību, kura regulējums ir meklējams CL, kas tika apskatīts iepriekšējā nodaļā. Tādēļ jāatzīmē, ka bez maksas lietošanas tiesība ir saistīta ar vispārējo tiesību lietot (esamību/neesamību) attiecīgo ūdens resursu.

Saskaņā ar ŪAL 17(1). pantu bez maksas lieto:

- caurtekošos ūdeņus zivsaimniecībai (izņemot dabas resursu nodokli vai zaudējumu atlīdzību par ūdens piesārņojumu),
- nekomerciālam transportam,
- peldēšanai,
- ūdenssportam,
- ūdenstūrismam vai
- personiskām vajadzībām (ja konkrētajai darbībai nav nepieciešama atļauja).

Jāatzīmē, ka papildus nosacījumi var tikt ietverti speciālajos normatīvajos aktos, kā liecina, piemēram, MK 11.08.2009. noteikumi Nr. 918 *par ūdenstilpju un rūpnieciskās zvejas tiesību nomu un zvejas tiesību izmantošanas kārtību*. Tajos attiecībā uz "publisko ūdenstilpju" iznomāšanu, norādīts, ka "ūdenstilpes nomniekam nav tiesību iekasēt maksu par šo noteikumu 22. punktā minētajiem publiskās ūdenstilpes izmantošanas veidiem,[291] izņemot maksu par papildu pakalpojumiem, ar kuriem nomnieks nodrošina publisko ūdenstilpju izmantošanas iespējas atbilstoši šo noteikumu 22. punktā minētajiem ūdenstilpes izmantošanas veidiem, tajā skaitā, organizējot licencēto makšķerēšanu, vēžošanu un zemūdens medības. Paredzētos maksas pakalpojumus norāda ūdenstilpes nomas līgumā."

Ņemot vērā plašo "bezmaksas" lietošanas mērķu uzskaitījumu, jāsecina, ka "bezmaksas" nosacījums viennozīmīgi var tikt attiecināts uz publiskajiem ūdeņiem (neskatoties uz to, kā valdījumā ūdensobjekts atrodas), tomēr diskutējams ir jautājums, vai attiecināms identiski arī uz privātajām upēm? Vai tā būtu pārāk liela (nesamērīga) iejaukšanās privātīpašnieku tiesībās, jo valsts tad ir noteikusi, ka privātu īpašumu (jebkāda veida "ūdens resursus") citām privātpersonām būtu tiesības izmantot bez maksas, piemēram, ūdens sportam, personiskām vajadzībām. Vērtējot visu 17. panta loģiku, izrietētu secinājums, ka normas mērķis ir risināt valsts-privātpersonas attiecības, nevis savstarpējās privātpersonu (t.i., civiltiesiskās) attiecības, tostarp nosakot, pēc kādiem principiem maksa ir nosakāma publiskos ūdensobjektos. Tomēr, tā kā ir neskaidrības, uz ko attiecas, piemēram,

[291] MK noteikumu 918/2009 22. punkts paredz nomnieka pienākumu nodrošināt brīvu pieeju ūdenstilpei, lai to varētu izmantot, piem., dabas objektu, dzeramā ūdens apgādei, rekreācijai, valsts vides monitoringa veikšanai u.c.

"publiskā lietošanā esoši" ūdens objekti, kā arī rēķinoties, ka tomēr daudzas upes, kaut skaitās privātas, plaši tiek lietotas no iedzīvotāju puses, bieži vien pat nezinot, kāds upei statuss, tad iespējams, ka **17. panta pirmās daļas piemērošanā var rasties neskaidrības, tādēļ, iespējams, jādomā par tā precizēšanu attiecībā uz tā subjektiem un objektu.**

3.1.4.2. Dabas resursu nodoklis, tarifi, maksa par ūdens resursu lietošanu

(i) Dabas resursu nodoklis

Ūdens apsaimniekošanas likums paredz nosacījumus, kurus jāievēro, nosakot dabas resursu nodokli "par ūdens resursu ieguvi un ūdeņu piesārņošanu," kā arī ūdens resursu lietošanu elektroenerģijas ražošanai."[292] Attiecīgi, nosakot šāda veida maksājumu, ievēro:

1) ka fiziskās un juridiskās personas sedz visas ekonomiskās analīzes[293] rezultātā pamatotās ūdenssaimniecības pakalpojumu izmaksas, kā arī maksā par ūdens resursiem un tiem nodarīto kaitējumu;

2) principu – piesārņotājs maksā;

3) ka ūdens resursi lietojami racionāli, sekmējot šajā likumā noteikto vides kvalitātes mērķu sasniegšanu;

4) ģeogrāfiskos, ģeoloģiskos un klimatiskos apstākļus, kā arī izvērtējot maksājumu apmēra un maksas piemērošanas sociālās, ekoloģiskās un ekonomiskās sekas.

Savukārt sīkākus noteikumus par DRN, tajā skaitā nodokļu maksātājus, atbrīvojumus, likmes u.tml., nosaka *Dabas resursu nodokļu likums* (turpmāk – DRN likums).[294] Tā mērķis ir cita starpā "veicināt dabas resursu ekonomiski efektīvu izmantošanu, ierobežot vides piesārņošanu,... veicināt jaunu, vidi saudzējošu tehnoloģiju ieviešanu, atbalstīt tautsaimniecības ilgtspējīgu attīstību, kā arī finansiāli nodrošināt vides aizsardzības pasākumus."

DRN likums definē, kurām personām jāmaksā DRN, šis uzskaitījums ir krietni plašs ar mērķi aptvert dabas resursus un to lietošanu, par ko būtu jāpiemēro DRN, lai sasniegtu likumā definētos mērķus. Tādēļ šeit minēti nodokļu maksātāji tikai ieskatam, kuru aplikšana var būt saistīta ar ūdens resursu lietošanu, neuzskaitot visus DRN maksāšanas gadījumus.

Attiecīgi saskaņā ar likuma 3. pantu nodokļu maksātāji ir personas, kuras ir saņēmušas (vai bija pienākums saņemt) vides aizsardzības normatīvajos aktos noteiktās atļaujas vai C kategorijas apliecinājumu un kura Latvijas Republikas teritorijā, kontinentālajā šelfā vai ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā:

a) iegūst ar nodokli apliekamus dabas resursus,

b) realizē ar nodokli apliekamus dabas resursus, kas iegūti tādā saimnieciskajā darbībā, kura neattiecas uz derīgo izrakteņu ieguvi no zemes dzīlēm,

c) izmanto zemes dzīļu derīgās īpašības, iesūknējot ģeoloģiskajās struktūrās dabasgāzi,

d) emitē vidē ar nodokli apliekamas piesārņojošas vielas vai apglabā atkritumus,

f) lieto ūdens resursus elektroenerģijas ražošanai hidroelektrostacijā.

Tātad DRN piemērošanai ir faktiski divi savstarpēji saistīti kritēriji: *darbības*, kurām nepieciešama kāda no vides atļaujām vai C kategorijas apliecinājums, un *dabas resursa izmantošana* (ieguve vai

[292] ŪAL, 17. panta otrā daļa
[293] Ekonomiskās analīzes tvērumu šajā kontekstā, sk.: ŪAL, 16. pantu
[294] DRN, 15.12.2005. (ar grozījumiem līdz 2016)

lietošana, t.sk. emisijas vidē). Prasības nodokļa aprēķināšanai par dabas resursu ieguvi un lietošanu nosaka DRN likuma 13. pants. Savukārt, tālākais regulējums detalizē nodokļu aprēķināšanas un piemērošanas kārtību pa atsevišķiem darbības vai objektu veidiem, t.sk. nesen noteiktā nodokļa aprēķināšanas kārtību par ūdens resursu lietošanu elektroenerģijas ražošanai hidroelektrostacijās (19.[1]p.).[295] Te jāatzīmē, ka spēkā esošā redakcija vairs neparedz atbrīvojumu no DRN par "ūdeņu lietošanu (caurplūdi) hidrotehniskajos...objektos," kā tas bija noteikts, pieņemot DRN likumu 2005. gadā,[296] kā arī laikā no 2013. gada likums tika papildināts ar normām, kas noteica pienākumu maksāt DRN par ūdens resursu lietošanu elektroenerģijas ražošanai hidroelektrostacijās.

Par virszemes ūdens ieguvi, ja pārsniegts 10 m^3 dienā (un attiecīgi jāsaņem ŪRL atļauja,) jāmaksā arī DRN. [297] Turklāt, ja ūdens tiek iegūts vairāk nekā noteikts atļaujā, tad DRN maksājums tiek aprēķināts desmitkārtīgs no standarta likmes. *DRN likuma* 5. pielikums nosaka likmes par piesārņojošo vielu emisiju ūdenī. Tās variē no 5,50 *euro* par tonnu līdz pat 71 143,59 *euro* par tonnu par augsti bīstamu vielu emisiju.

(ii) Maksa par ūdens resursu lietošanu un tarifi

Tādi paši nosacījumi, kā nosakot DRN, [298] ir jāievēro, nosakot "ūdenssaimniecības (ūdensapgādes un kanalizācijas) *tarifus* un *maksu* par ūdens resursu lietošanas veidiem, kādus var noteikt "saskaņā ar normatīvajiem aktiem."[299] Vispārīgi no ŪAL ietvertajiem nosacījumiem izriet, ka "fiziskajām un juridiskajām" personām var noteikt maksu par ūdens resursu lietošanu, izņemot 17(1). pantā noteiktos gadījumus, **kad ūdens resursus ir tiesības lietot bez maksas – publiskajos ūdeņos, kā arī privātīpašniekam savā īpašumā (t.i., ka valsts nepiemēro maksu par ūdeņu lietošanu)**. Tomēr likums nenorāda, kuros normatīvajos aktos meklējams "maksas" noteikšanas regulējums, ne arī darbības vai kritērijus, no kuriem izrietētu, par kurām darbībām maksa būtu nosakāma. Likumā nav arī skaidru norāžu uz ieviešanas mehānismiem, ne arī pienākuma noteikt maksu par konkrētiem ūdens resursu lietošanas veidiem. Tajā pašā laikā likumā ir ietveri divi būtiski principi, pēc kuriem vadoties, būtu jānosaka maksa par ūdens resursu lietošanu: 1) ūdens resursu lietotājam segt visas ūdens resursu izmantošanas izmaksas un 2) ievērot principu – piesārņotājs maksā.

Savukārt, informāciju par maksas noteikšanas principu ieviešanu jāiekļauj UBAP.

Tā kā attiecīgās likuma normas ievieš cita starpā *Ūdens struktūrdirektīvas* 2000/6 prasības, tad šie likuma nosacījumi par ūdens resursu lietošanas maksu būtu interpretējami attiecīgās ŪSD prasību gaismā. Šajā kontekstā vērts uzsvērt, ka ŪSD paredz gan pienākumu noteikt maksu, gan nosacījumus, kas jāievēro, to nosakot, lai ieviestu "ūdens pakalpojumu izmaksu, tostarp vides aizsardzības un resursu izmaksu atgūšanas principu." Kā augstāk norādīts, ŪSD nosaka pienākumu dalībvalstīm nodrošināt, ka **izmaksas ir jāsadala starp dažādiem ekonomikas sektoriem**, bet jābūt iekļautam vismaz **rūpniecības sektoram, mājsaimniecību sektoram un lauksaimniecības sektoram**, kuriem jāsniedz "*pienācīgu ieguldījumu ūdens pakalpojumu izmaksu atgūšanā* (segšanā).., ņemot vērā principu, ka maksā piesārņotājs."[300] Tas, vai ievērotas šīs ŪSD prasības, jāskatās attiecīgo nozaru

[295] Sk. 06.11.2013. Grozījumus Dabas resursu nodokļu likumā, kas stājās spēkā 01.01.2014. Sk. arī augstāk analizēto Satversmes tiesas *Mazo HES nodokļu* lietu, kas vērtēja, vai šāda veida nodoklis atbilst ar Satversmi aizsargātajām tiesībām uz īpašumu (105. pants)
[296] Sk. sal. 5. panta 2. punktu Dabas resursu nodokļu likumā, 15.12.2005. un 23.11.2016. Grozījumi Dabas resursu nodokļu likumā, kas izslēdza "hidrotehniskos objektus" no 5. panta 2. punkta, t.i., no atbrīvojumiem par dabas resursu lietošanu. Pieejams: https://likumi.lv/ta/id/287234-grozijumi-dabas-resursu-nodokla-likuma
[297] Sk. DRN likuma 2. pielikumu: nodokļa likme variē starp €0.013 un €1.85 m^3 atkarībā no ūdeņu tipa, vērtības u.c. parametriem
[298] Sk. 292. atsauci
[299] Sk. iepriekšējā nodaļā uzskaitītos maksas noteikšanas principus
[300] Direktīvas 2000/6 9. pants (nosacījumi, kas bija jāievieš līdz 2010. gadam)

regulējošajos normatīvajos aktos. Tomēr, kā redzams arī no Upju baseinu apsaimniekošanas plāniem, šajā jomā vēl nepieciešami uzlabojumi.[301]

Atsevišķs regulējums attiecas uz "ūdenssaimniecību pakalpojumu" *tarifu* noteikšanu, kura galvenos principus, kompetences un atbildības kopš 2015. gada nosaka atsevišķs regulējums.[302] To izstrādājot, jādomā, ka tika ņemti vērā ŪAL 17. panta otrajā daļā ietvertie principi.

Galvenie nosacījumi, kas attiecas uz tarifu noteikšanu par ūdens lietošanu un iegūšanu gan privātpersonām, gan komercsabiedrībām – tie maksā, ja izmanto centralizēto ūdens apgādi, kā arī par centralizētu notekūdeņu apsaimniekošanu pēc noteiktiem tarifiem. Ja netiek izmantoti centralizētie pakalpojumu sniedzēji, un ja iegūst vairāk nekā 10 m^3 virszemes (vai pazemes) ūdens dienā vai novada vidē vairāk nekā 5 m^3 notekūdeņu dienā, tad jāsaņem *ūdens resursu lietotāju atļauja* un *jāmaksā dabas resursu nodoklis* par attiecīgo apjomu.

Papildus vēl atsevišķi ūdens resursu lietošanas maksas nosacījumi ir noteikti arī nozares regulējošos normatīvajos aktos, piemēram, *Zvejniecības likumā*. Saskaņā ar *Zvejniecības likuma* 25. pantu "Zvejas tiesības Latvijas Republikas iekšējos ūdeņos (neatkarīgi no īpašuma veida), teritoriālajos ūdeņos un ekonomiskās zonas ūdeņos, citu Eiropas Savienības dalībvalstu ūdeņos, trešo valstu ūdeņos, kā arī starptautiskajos ūdeņos, kuros Latvijas Republikai pieder zvejas tiesības, **tiek izmantotas par maksu, kas norādīta zvejas tiesību nomas līgumā vai zvejas atļaujā (licencē, makšķerēšanas kartē), ja zvejas tiesību nomas līgums netiek slēgts**."

Likums deleģē MK noteikt "maksu par zvejas tiesībām un tās atvieglojumus, zvejas tiesību nomas vai zvejas atļauju (licenču) izsoles kārtību, kā arī kārtību, kādā iznomātājs iemaksā valsts budžetā līdzekļus no kopējās summas, kas iekasēta par rūpnieciskās zvejas tiesību nomu, vai izsoli, vai rūpnieciskās zvejas tiesību un makšķerēšanas tiesību izmantošanu, un kārtību, kādā pašvaldības sniedz pārskatu par veiktajiem naudas līdzekļu atskaitījumiem."

Papildus vēl *Ūdens apsaimniekošos likumā* zem sadaļas par ūdens resursu lietošanas maksu nosaka atsevišķus nosacījumu attiecībā uz "Daugavas HES ūdenskrātuvju krastu nostiprināšanas darbiem..," paredzot ikgadēju dotāciju no valsts budžeta, lai finansētu darbus saistībā ar krastu eroziju Daugavas kaskādes HES ūdenskrātuvju ietekmes zonā. Šis ir acīmredzams izņēmuma mehānisms, kas noteikts, lai nodrošinātu, ka tiek "finansēti Daugavas HES kaskādes ūdenskrātuvju krastu nostiprināšanas darbi un Rīgas hidroelektrostacijas ūdenskrātuves inženieraizsardzības būvju ekspluatācijas izdevumi."[303] Te jāatzīmē, ka līdz 2017. gadam šos izdevumus finansēja attiecīgo HES pārvaldītājs, savukārt, kopš HES tika piemērots DRN, šī finansēšanas kārtība mainīta, paredzot attiecīgo darbu finansēšanai ikgadēju dotāciju no valsts budžeta, kuru izlieto MK noteiktajā kārtībā.[304]

Faktiski šo izmainīto finansēšanas modeli varētu vērtēt kā soli virzienā uz modeli, kad "dabas resursu nodoklis atgriežas dabā," t.i., valsts pamatbudžetā ieskaitītie dabas resursu nodokļa ieņēmumi tiek novirzīti vides aizsardzības finansēšanai.[305] Un attiecīgi vērtējams kā viens no ekonomikas (finanšu) instrumentiem, kas, no vienas puses, saistīts ar dabas resursu nodokļa un ieņēmumu

[301] Sk., piem., Daugavas UBAP 2016-2021, 186.-187. lpp.
[302] Sk. sīkāk: Ūdenssaimniecību pakalpojumu likums (18.06.2015.), kas nosaka gan atbildību un kompetenču sadalījumu, gan vispārīgās prasības un kārtību ūdenssaimniecības pakalpojumu sniegšanai un lietošanai, kā arī pakalpojumu sniedzēja un pakalpojumu lietotāja tiesības un pienākumus
[303] 2016. gada 23. novembrī pieņemto Grozījumu ŪAL Anotācija, pieejama: http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/3DC96ED7363BA75AC225804A002EDA19?OpenDocument
[304] ŪAL, 17. un 21. pants (redakcijā, kas stājās spēkā 01.01.2017.)
[305] Sk. salīdzināšanai UBAP (2016-2021) programmās ietvertos ieteikumus normatīvo regulējumu izmaiņām, piem., Daugavas baseina apsaimniekošanas plāna programma, 2016-2021, 195. lpp., pieejams: https://meteo.lv/fs/CKFinderJava/userfiles/files/Vide/Udens/Ud_apsaimn/UBA%20plani/Daugavas_upju_baseinu_apgabala_apsaimniekosanas_plans_2016_-2021_g__final.pdf

izlietošanas kārtību.[306] No otras puses, izlietojuma mērķi aptver pasākumus, kas veicami, lai novērstu attiecīgo objektu (HES) videi nodarītā kaitējuma sekas. Tomēr jautājums ir, vai šis mehānisms nav vairāk saistāms ar atbildības *par videi nodarīto kaitējumu* mehānismu, vai kā pašreiz tas sasaistīts ar "maksu par ūdens resursu lietošanu."

Papildus vēl jāatzīmē, ka maksas iekļaušana ŪAL, kā arī citos regulējumos, ieviešot "piesārņotājs maksā" principu, neatbrīvo no saskaņā ar *Vides aizsardzības likumu* noteiktās atbildības par videi nodarīto kaitējumu, kas cita starpā paredz kaitējuma ūdeņiem atlīdzināšanas pienākumu un nosacījumus, kā tas aprēķināms un kad piemērojams, ja attiecīga veida kaitējums ir radies.[307] Faktiski maksa par ūdens resursu lietošanu un kaitējuma (arī zaudējumu) atlīdzināšanas pienākums ir divi dažādi normatīvā regulējuma instrumenti ar atšķirīgiem ieviešanas mērķiem. Tādēļ tos nevajadzētu jaukt kopā,[308] lai neveidotu sajukumu starp maksas piemērošanas un atbildības noteikšanas principiem, t.sk. lai neveidotos maldinošs priekšstats par iespēju "atpirkties" no atbildības un pienākuma atlīdzināt kaitējumu videi, samaksājot resursu lietošanas maksu vai kompensējot naudas izteiksmē nodarītos zaudējumus, kad darbība tiek atļauta.[309]

Vienlaikus būtiska nianse privāto upju (kā jebkuru privātīpašnieku tiesību) kontekstā ir maksas, it īpaši nodokļu maksāšanas pienākuma juridiskā daba, t.i., kā norādījusi Satversmes tiesa augstāk analizētajā *Mazo HES nodokļu lietā* "nodokļa maksāšanas pienākums vienmēr nozīmē īpašuma tiesību ierobežojumu." Attiecīgi valsts noteikts pienākums personai maksāt dabas resursu nodokli tika atzīts par ietilpstošu Satversmes 105. panta tvērumā.[310] Tas, savukārt, nozīmē, ka, lemjot par tāda pienākuma noteikšanu (t.sk. subjektiem, kārtību u.c. nosacījumiem), jāņem vērā augstāk diskutētās prasības attiecībā uz tiesiskuma un samērīguma principu ievērošanu.[311] Jāatzīmē, ka *Mazo HES nodokļu* lietā Satversmes tiesa sniedz arī vadlīnijas (galvenos principus), uz kuriem balstoties, valsts ir tiesīga noteikt konkrētā veida nodokli tieši ūdeņu apsaimniekošanas jomā.

Satversmes 105. panta attiecināšanas/neattiecināšanas aspekts ir vēl viens iemesls, kādēļ svarīgi ir nošķirt maksājumus par kaitējumu videi (kas neietilpst kaitējuma nodarījušās personas īpašuma tiesību tvērumā), no aplikšanas ar dabas resursu nodokli u.tml., maksājumiem, kas tajā var ietilpt.

Papildus vērts atzīmēt, ka pārskats par ekonomikas (finanšu) instrumentu esamību un nepieciešamajiem uzlabojumiem ir atrodams katra upju baseina apsaimniekošanas plānā.[312] Saskaņā ar *Ūdens apsaimniekošanas likumu* UBAP jāiekļauj "pārskatu par pasākumiem, kurus paredzēts veikt," lai īstenotu prasības par ūdens resursu maksas noteikšanas principiem, kā arī "pārskatu par dažādu ūdens lietotāju ieguldījumu ūdens resursu lietošanas izmaksu segšanā."[313]

---

[306] Jāatzīmē, ka šajā gadījumā konkrēti "iezīmētiem" mērķiem, attiecīgi tas ir izņēmums no vispārējās nodokļu pārvaldības sistēmas, kāda izriet no Likuma "Par nodokļiem un nodevām"

[307] Sk. sīkāk: 3.1.9. sadaļā

[308] Šis "sajaukums" izriet no, piem., ŪAL, 17. panta pirmajā daļā ietvertā izņēmuma

[309] Sk. sīkāk par šo problemātiku: N.de Sadeleer, Environmental Principles. From Political Slogans to Legal Rules." 2002, 21.-23. lpp. (sk. arī augstāk minēto ES Tiesu lietu: Nr. C-529/15 Folk, kurā uzsvērts, ka darbības atļaušana neatbrīvo no atbildības par videi nodarītu kaitējumu, 2.1.2.3. sadaļa

[310] Mazo HES sprieduma, 15. punkts

[311] Sk. sīkāk, 2.2.3.(i) nodaļu, te vērts vēlreiz atkārtot arī to, ka nodokļu jomā valstij ir plaša rīcības brīvība, tādēļ konstitucionālās kontroles tvērums aprobežojas ar vērtējumu: vai nodokļa maksājums nav nesamērīgs slogs adresātam un vai nodokļu normatīvais regulējums atbilst vispārējiem tiesību principiem tostarp, vai piemērotais nodoklis pēc sava rakstura nav konfiscējošs

[312] Sk., piem., Daugavas UBAP 2016-2021, 170.-187. lpp., tostarp norādot, ka "vairākiem nozīmīgiem ūdens izmantošanas veidiem šobrīd nav instrumentu to radīto vides izmaksu segšanai, īpaši, attiecībā uz lauksaimniecības radīto biogēno un prioritāro un bīstamo vielu noteci, arī mežsaimniecības radīto biogēno vielu noteci u.c. (sk. sīkāk 187. lpp.)

[313] UAL, 17. panta trešā daļa

Kā redzams no MK noteikumiem Nr. 646/2009, UBAP iekļautajās programmās jābūt informācijai par obligātajiem pasākumiem, kas jāveic, lai "izpildītu Ūdens apsaimniekošanas likumā ūdens resursu lietotājam noteiktās prasības *segt visas ūdens resursu izmantošanas izmaksas un ievērot principu – piesārņotājs maksā*."[314]

Jāatzīmē, ka arī citi normatīvie akti ietver ekonomikas (finanšu) instrumentus, kas nozīmīgi upju apsaimniekošanā, piemēram, kas izriet no Zvejniecības likuma.[315]

Viens no visvairāk izskanējušajiem aspektiem attiecībā uz ekonomikas instrumentu izmantošanu vides, tostarp ūdeņu aizsardzības jomā, ir principa, ka maksājumi, kas iekasēti par dabas resursu lietošanu, atgriežas "dabā" vides aizsardzībai nepieciešamo pasākumu realizēšanai. Pretējā gadījumā faktiski nav iespējams nodrošināt resursu ilgtspējīgu lietošanu, ne arī apsaimniekošanu, kas ilgtermiņā rada risku kvalitatīvu resursu pieejamībai, tostarp cilvēkiem vitāli svarīgu vajadzību apmierināšanai. Starp tiem noteikti ir ierindojami arī kvalitatīvi ūdens resursi.

3.1.5. Brīvprātīgie pārvaldības un apsaimniekošanas instrumenti

Kā augstāk minēts, viens no vides aizsardzībā piemērojamiem apsaimniekošanas mehānismiem ir "brīvprātīgās vienošanās," kas parasti ir instruments, lai panāktu valsts noteiktos mērķus vai nepieciešamos pasākumus ar konkrētu rīcību (uzdevumu izpildi) stimulējošiem līdzekļiem, tostarp mērķorientētu iespēju radīšanu. Runājot alegorijās, šo mērķorientēto iespēju radīšana saistāma ar "burkāna" principu, kam būtu jāizskaužz, kur iespējams, "pātagas" principu, kas nenodrošina efektīvu ūdeņu apsaimniekošanu. Lai tādus (veicinošus) līdzekļus izmantotu valsts noteiktu mērķu sasniegšanai, to izmantošanas iespējamība būtu jāmin attiecīgās jomas regulējumā, it īpaši, ja kādu no šādu instrumentu veidiem ir tiesības slēgt vienošanās veidā starp, piemēram, privātīpašnieku (vai to apvienību) un valsts iestādi.[316]

Ūdens apsaimniekošanas likumā šādas atrunas nav iekļautas, ne arī norādes, kādu pasākumu veicināšanai varētu izmantot šāda veida instrumentus.

Tomēr *Vides aizsardzības* "jumta" likumā ir atrodama atsevišķa nodaļa "Brīvprātīgi vides pārvaldības pasākumi,"[317] paredzot, piemēram, nosacījumus, lai slēgtu vienošanās ar komersantiem (vai komersantus pārstāvošu organizāciju) par "tādu vides aizsardzības prasību ievērošanu, kuras pārsniedz vides normatīvo aktu prasības, vai par noteiktu vides mērķu sasniegšanu." (36. pants.). 36. panta otrā daļa paredz "stimulējošu" pasākumu šāda instrumenta izmantošanai, nosakot, ka "noslēgtās vienošanās sastāvdaļa var būt pilnīgs vai daļējs atbrīvojums no dabas resursu nodokļa maksāšanas Dabas resursu nodokļa likumā noteiktajos gadījumos."

Saskaņā ar 37. pantu valsts iestādes un pašvaldības "var ieviest brīvprātīgus vides pārvaldības līdzekļus, to skaitā vides sertifikātus, vai veicināt to piemērošanu," lai "veicinātu dabas resursu ekonomiski efektīvu izmantošanu, ierobežotu vides piesārņošanu un samazinātu vidi piesārņojošas produkcijas ražošanu un realizāciju".

Kā brīvprātīgie pārvaldības instrumenti ir arī "ekomarķējumi" un "vides vadības un audita sistēma." [318] Tostarp arī nozares asociāciju vai citu biedrību realizētie ūdeņu apsaimniekošanu veicinošie pasākumi.[319]

---

[314] 22.2. punkts, MK 25.06.2009. noteikumi Nr. 646 Par upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas plāniem un pasākumu programmām. Saskaņā ar ŪAL UBAP jāiekļauj "pārskatu par pasākumiem, kurus paredzēts veikt," lai īstenotu prasības par ūdens resursu maksas noteikšanas principiem, kā arī "pārskatu par dažādu ūdens lietotāju ieguldījumu ūdens resursu lietošanas izmaksu segšanā."
[315] Sk. sīkāk 5.2. sadaļā
[316] Piem., ĪADT likuma 26. pants, sk. 4.3. sadaļu
[317] VAL (redakcijā līdz 16.03.2015.) VII nodaļa
[318] VAL, 38. un 39. pants

Ūdeņu (it īpaši privāto upju) apsaimniekošanas jomā ir vērts apsvērt brīvprātīgo apsaimniekošanas mehānismu potenciālu, ieviešanas iespējas un mehānismus, un tam *Vides aizsardzības likumā* iekļautie nosacījumi ir labs pamats, lai gan neparedz mērķorientētus pasākumus attiecībā uz ūdeņu apsaimniekošanu. Tomēr dod pamatu apsvērt dažādas iespējas upju apsaimniekošanas jomā.

3.1.6. Monitorings

3.3.6.1. Vispārējais monitorings

Ūdeņu pārvaldības un apsaimniekošanas jomā runa ir par "vides monitoringu" kā instrumentu, kas nepieciešams, lai nodrošinātu objektīvi pamatotu lēmumu gan *ex ante*, gan *ex post* pieņemšanu. Vides monitorings nozīmē "sistemātiski, regulāri un mērķtiecīgi vides stāvokļa, sugu un biotopu, kā arī piesārņojuma emisiju novērojumi, mērījumi un analīze.[320] Un tā mērķis ir "noteikt vides stāvokli, izvērtēt tendences un perspektīvu, izstrādāt vides politikas pasākumus un novērtēt līdzšinējo pasākumu lietderību un efektivitāti."[321]

Saskaņā ar *Ūdens apsaimniekošanas likuma* 22. pantu MK nosaka prasības virszemes (un pazemes) ūdeņu monitoringam, t.sk. peldvietu ūdeņu monitoringam.[322] Ūdens stāvokļa monitoringa programmu apstiprina vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrs katram upju baseinu apgabalam, kas ietver virszemes ūdeņu, pazemes ūdeņu un aizsargājamo teritoriju monitoringu. Programma ietver gan ekoloģiskā un ķīmiskā stāvokļa, gan ekoloģiskā potenciāla monitoringu.[323]

Informācija par monitoringa tīklu un īstenoto monitoringa programmu rezultātiem ir jāiekļauj katra upju baseina apsaimniekošanas plānā.[324] Tajos iekļauj arī "monitoringā iegūto datu ticamību un precizitāti, kā arī par nepieciešamajiem grozījumiem monitoringa programmā."[325]

Monitoringa rezultātiem jāatspoguļo:

- virszemes ūdensobjektu ekoloģisko un ķīmisko kvalitāti;
- stipri pārveidoto un mākslīgo ūdensobjektu ekoloģisko potenciālu un ķīmisko kvalitāti;
- pazemes ūdensobjektu ķīmisko kvalitāti un kvantitatīvo stāvokli;
- aizsargājamās teritorijās izvietoto ūdensobjektu stāvokli.[326]

Sīkākas prasības par monitoringa veikšanas kārtību nosaka MK 17.02.2004. noteikumi Nr. 92 "Prasības virszemes ūdeņu, pazemes ūdeņu un aizsargājamo teritoriju monitoringam un monitoringa programmu izstrādei." [327] Ja upju baseinu apgabalā atrodas aizsargājamās teritorijas, kurās to

---

[319] Sk. dažus piemērus zemāk 5.4. sadaļā. Te kā piemērs būtu minama arī nevalstiskās organizācijas Latvijā realizētā starptautiski atpazīstamā "Zilā karoga" programma (ekosertifikācija, kas balstās uz 33 peldūdeņu un pludmales kvalitātes kritērijiem, kas jānodrošina, lai saņemtu konkrētā veida ekosertifikātu), vairāk informācijas: http://www.videsfonds.lv/lv/zilais-karogs

[320] VAL (02.11.2006, ar grozījumiem līdz 16.05.2013.), 1. panta 22. punkts

[321] VAL, 17. panta pirmā daļa

[322] Sk. sīkāk: MK 17.02.2004. noteikumi Nr. 92 "Prasības virszemes ūdeņu, pazemes ūdeņu un aizsargājamo teritoriju monitoringam un monitoringa programmu izstrādei." Attiecībā uz peldvietu ūdeņu monitoringu sk.:. MK 28.11.2017. noteikumi Nr. 692, "Peldvietas izveidošanas, uzturēšanas un ūdens kvalitātes pārvaldības kārtība."

[323] ŪAL, 22. panta otrā daļa

[324] Saskaņā ar MK 25.06.2009. noteikumu Nr. 646 par upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas plāniem un pasākumu programmām, 9. punktu

[325] MK noteikumu Nr. 646/2009, 9. punkts

[326] MK noteikumu Nr. 646/2009, 15.7. punkts

[327] Saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 92/2004, 7. punktu, virszemes ūdeņu monitoringu iedala: uzraudzības monitoringā, operatīvajā monitoringā, pētniecības monitoringā, kuru veic valsts deleģēta institūcija, atbilstoši izvirzītajiem mērķiem monitoringa veikšanai

aizsardzības režīma dēļ ir izvirzīti īpaši vides kvalitātes mērķi, monitoringa prasību veikšanai ir izvirzītas papildus prasības.[328]

Šie noteikumi nosaka gan prasības monitoringa veikšanai, gan arī "darbības, kas jāveic, ja ūdensobjektā nav sasniegti izvirzītie vides kvalitātes mērķi." Attiecībā uz darbībām noteikumi faktiski aptver nosacījumus, kas jāveic Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai, uzdodot vai nu LVĢMC, piemēram,

- pētīt un izvērtēt neatbilstības cēloņus;
- veikt piesārņojošo vielu koncentrācijas tendenču papildu novērtējumu pazemes ūdeņos, kuru kvalitāti var apdraudēt punktveida vai difūzais piesārņojums;
- pārskatīt un precizēt monitoringa un pasākumu programmas.[329]

Vai uzdodot RVP, piemēram,

- pārskatīt A vai B kategorijas piesārņojošās darbības atļauju vai ūdens resursu lietošanas atļauju nosacījumus;
- samazināt noteiktos emisijas limitus vai mainīt ūdens resursu lietošanas nosacījumus.[330]

Kā arī MK noteikumi Nr. 92/2004 nosaka pienākumus Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai veikt "citus pasākumus, lai novērstu turpmāku virszemes vai pazemes ūdeņu stāvokļa pasliktināšanos, prioritāro un bīstamo vielu koncentrācijas būtisku palielināšanos sedimentos un biotā un veicinātu virszemes vai pazemes ūdeņu stāvokļa uzlabošanos." (noteikumu 38.4. punkts.)

Atsevišķus monitoringa nosacījumus paredz MK noteikumi Nr. 692/2017 "Peldvietas izveidošanas, uzturēšanas un ūdens kvalitātes pārvaldības kārtība," kas nosaka peldvietu ūdeņu monitoringa veikšanas kārtību, atbildīgās institūcijas u.c.[331]

Ņemot vērā iepriekš jau minēto problemātiku ar kompetento institūciju rīcībā (ne)esošiem mehānismiem,[332] lai pārskatītu atļaujas, līdzīgus jautājumus ir jāuzdod monitoringa rezultātu piemērošanas kontekstā. Vai vēlamais un likumā noteiktais ir piemērojams, sākot jau ar vērtējumu, vai pastāv tam nepieciešamie instrumenti.

3.3.6.2. Ūdens resursu lietotāju veiktā "datu uzskaite" – monitorings

Monitoringa prasības (jeb speciālas prasības sistēmisku novērojumu veikšanai un reģistrēšanai, kā arī pārskatu iesniegšanai) var tikt izvirzītas (un vairākās jomās tiek) konkrētu piesārņojošo darbību veicējiem kā vienas no atļauju nosacījumu komponentēm. Piemēram, saskaņā ar *Piesārņojuma likuma* deleģējumu MK noteikumi Nr. 34/2002 nosaka "kārtību, kādā operators kontrolē piesārņojošo vielu emisijas apjomu ūdenī, **veic monitoringu un sniedz attiecīgu informāciju**."[333] Šī pieeja balstās integrētas piesārņojuma kontroles visaptverošā uzraudzības sistēmā, ko nodrošina gan valsts institūcijas, gan piesārņojošo darbību veicēji.

[328] Sk. MK noteikumi Nr. 92., 21. punktu
[329] MK noteikumi Nr. 92., 38.1. punkts
[330] MK noteikumi Nr. 92., 38.2. punkts.
[331] MK 28.11.2017. noteikumi Nr. 692. "Peldvietas izveidošanas, uzturēšanas un ūdens kvalitātes pārvaldības kārtība."
[332] Sk. 3.1.3. sadaļu
[333] MK 22.01.2002. noteikumi Nr. 34 "Par piesārņojošo vielu emisiju ūdenī."

Tātad monitoringa sistēma sastāv gan no operatora (piesārņojošās darbības veicēja) pašmonitoringa un paškontroles sistēmas (kas izriet no atļaujas nosacījumiem), gan valsts veiktā monitoringa un kontroles.

Attiecīgi ūdens resursu lietotāju veiktie datu uzskaites un novērojumu pasākumi faktiski ir valsts monitoringu papildinoši pasākumi, kas nepieciešami, lai nodrošinātu pilnīgāku informāciju par konkrēto darbību ietekmi uz ūdensobjektiem, kur darbība ir atļauta un var ietekmēt ūdeņu kvalitāti.

MK noteikumi Nr. 736/ 2003 *par ūdens resursu lietošanas atļaujām* nosaka arī **monitoringa** nosacījumus, ņemot vērā konkrētu darbību specifiku. Attiecīgi šie MK noteikumi ietver prasības atļauju turētājiem veikt konkrētus monitoringa pasākumus.[334] Piemēram:

(iii) **Atļaujā ūdens ievadīšanai,** lai paaugstinātu pazemes ūdeņu līmeni (mākslīgai pazemes ūdeņu krājumu papildināšanai), jāiekļauj nosacījumi virszemes ūdeņu monitoringam, lai nepieļautu būtisku virszemes ūdeņu režīma maiņu.[335]

(iv) **Atļaujā hidrotehnisko būvju darbībai** iekļauj vairākus nosacījumus, kas, kaut nav definēti kā "monitoringa" pasākumi, tomēr pēc būtības ir pieskaitāmi pie tādiem, piemēram, prasības mērierīču uzstādīšanai un kontrolei.[336]

(v) **Atļaujā derīgo izrakteņu ieguvei no ūdensobjekta gultnes** iekļauj prasības par virszemes ūdeņu monitoringu, lai nepieļautu virszemes ūdeņu režīma būtiskas izmaiņas un vides kvalitātes pasliktināšanos.[337]

Papildus vēl "ūdens resursu lietotāji," kuriem ir *ūdens resursu lietošanas* atļauja, vai operatori, kuriem ir *piesārņojuma integrētās kontroles* atļauja, kā arī notekūdeņu attīrīšanas iekārtu operatori, kuriem ir *C kategorijas piesārņojošas darbības apliecinājums*, ir pienākums iesniegt noteiktas formas pārskatus (tā saucamo 2-Ūdens formu)[338]. Šāda veida uzskaite tiek izmantota valsts statistikas datu apkopošanai un tālākai izmantošanai, t.sk. pārskatu par vides stāvokli izstrādei.[339]

Monitorings – privāto upju kontekstā: ņemot vērā valsts veiktā monitoringa mērķus un valstī definētos vides kvalitātes mērķu sasniegšanas pienākumus neatkarīgi no ūdensobjekta piederības, ir pamatoti secināt, ka valsts monitorings var tikt veikts arī privātajās upēs, ja tā veikšanas nepieciešamība ir iekļauta (un pamatota) monitoringa programmās.

Par to liecina arī *Vides aizsardzības likumā* noteiktās tiesības monitoringa veicējiem,[340] "informējot īpašnieku vai atbildīgo personu iekļūt valsts, pašvaldību un privātā īpašuma teritorijās, ciktāl tas nepieciešams, lai veiktu vides monitoringam nepieciešamos novērojumus un mērījumus."[341] Kā arī ŪAL, nosakot ūdens resursu lietotāja pienākumus "atļaut vides aizsardzības institūciju pārstāvjiem, kuri normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā veic ūdeņu stāvokļa valsts kontroli vai vides monitoringu, ņemt pazemes un virszemes ūdeņu paraugus *privātajos ūdeņos* vai ņemt augsnes paraugus un veikt monitoringa iekārtu kontroli privātīpašuma teritorijā".[342]

---

[334] Sk.: ŪAL, 7. pantu, kas nosaka ūdens resursu lietotāju pienākumus, kura 9. punkts paredz: "veikt monitoringu atļaujās vai normatīvajos aktos paredzētajos gadījumos un kārtībā."
[335] MK 23.12.2003. noteikumu Nr. 736 par ūdens resursu lietošanas atļauju, 35.4. punkts
[336] MK 23.12.2003. noteikumu Nr. 736 par ūdens resursu lietošanas atļauju, 36.-38. punkts, kā arī 49. punkts
[337] MK noteikumu Nr. 736/2003, 39. punkts
[338] Sk. sīkāk: MK 23.05.2017. noteikumi Nr. 271 „Noteikumi par vides aizsardzības oficiālās statistikas veidlapām", pieejami https://www.meteo.lv/lapas/vide/parskatu-ievadisana/parskatuievadisana?id=1039&nid=376
[339] Sk., piem., Centrālās Statistikas pārvaldes mājaslapā par pārskatiem par ūdens resursu lietošanu
[340] Saskaņā ar VAL, 17. pantu: "personām, kuras vides normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā veic vides monitoringu un kurām ir Valsts vides dienesta vai citas vides normatīvajos aktos noteiktās valsts iestādes izdota dienesta apliecība vai pilnvarojums."
[341] VAL, 17. pants, nosakot arī atrunu, ka "valsts drošībai un aizsardzībai paredzētajos objektos un teritorijās, arī ieslodzījuma vietās, drīkst iekļūt attiecīgajos normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā."
[342] ŪAL, 7. panta 8. punkts

Savukārt, vai valsts vides monitorings ir jāveic (kā pienākums, papildus tiesībai) arī privātajās upēs ir diskutējams jautājums (tiešā veidā nav atrunāts normatīvajā regulējumā), tomēr no kvalitātes prasību noteikšanas pieejas un veicamo pasākumu, kas nešķiro ūdens objektus pēc piederības, atbilde drīzāk ir pozitīva. Precīzāk kritērijs nav (nevar būt) objekta piederība, bet nozīmīgums ūdensobjektu kvalitātes nodrošināšanā.

Attiecībā uz ūdens resursu *lietotāju* atļaujās ietverto nosacījumu veikt monitoringa (datu uzskaiti u.tml.) pasākumus tie attiecas uz visiem ūdeņiem neatkarīgi no ūdensobjekta, kurā veic konkrēto darbību, piederības.

3.1.7. Uzraudzība

Ūdens resursu lietošanas jomā uzraudzība notiek, pirmkārt jau, caur vispārējo atbildīgās valsts pārvaldes institūcijas definēšanu, kuras uzdevumos ietilpst ŪAL noteikto prasību izpildes uzraudzība. Tas nozīmē gan politikas izstrādi attiecīgajā jomā, gan likumu ieviešanas uzraudzību caur ieviešanas efektivitātes vērtējumu un uzlabojumu izstrādi (izmantojot dažādus mehānismus, kas var nodrošināt atgriezenisko saiti attiecībā uz normatīvā regulējuma ieviešanas efektivitāti).

Kā viens no šādiem mehānismiem ir arī sūdzību (iesniegumu) institūts ar noteiktām tiesībām, pienākumiem un noteiktu institūciju, kas ir kompetenta izskatīt sūdzības. Saskaņā ar *Ūdens apsaimniekošanas likumā* noteikto par šī likuma prasību izpildi ir atbildīga Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija.[343] Tā tiešā veidā uzrauga arī UBAP korektu izstrādi un ieviešanu.[344]

Otrkārt, uzraudzība notiek caur augstāk apskatīto atļauju sistēmu, kā izsecināms arī no *Ūdens apsaimniekošanas likuma* 25. un 26. panta. Tātad caur konkrētu darbību, kuras var ietekmēt ūdens kvalitāti, regulēšanu un kontroli, izsniedzot atļauju/-as ar nosacījumiem konkrētās darbības veikšanai. Tos izstrādājot, kompetentajai institūcijai jāņem vērā "konkrētajai teritorijai noteiktos vides kvalitātes mērķus vai apsaimniekošanas plānā noteiktos pasākumus un to īstenošanas termiņus."[345]

Vides pārraudzības valsts birojs ir kompetentā iestāde izskatīt sūdzības par RVP izsniegtajām atļaujām un, ja pamatoti, pieņemt lēmumu par "nepieciešamo grozījumu izdarīšanu atļaujā, atļaujas anulēšanu vai citas atļaujas izsniegšanu."[346]

Papildus vēl likums nosaka arī Vides pārraudzības valsts biroja kompetenci pārskatīt RVP noteiktos "pasākumus," ar kuriem piemēroti izņēmumi no vides kvalitātes mērķiem saskaņā ar ŪAL 13. vai 14. pantu.[347] Tomēr šī mehānisma piemērošanas kārtība nav izsecināma no likumā iekļautā regulējuma, kā arī nav skaidri saprotama lēmumu pieņemšanas kārtība (ne arī tā juridiskais statuss) konkrētu izņēmumu piemērošanai, kuru "pasākumus" ir tiesības (kam?) apstrīdēt Vides pārraudzības valsts birojā, un Vides pārraudzības valsts birojam kompetence pārskatīt.

Attiecībā uz ūdensobjektiem, t.sk. privātām upēm, kurām piemērots **izņēmums** (īslaicīgs vai kā ūdensobjektam, kurā likuma 14. pantā noteikto apstākļu dēļ nav iespējams sasniegt "labu" ūdens stāvokli konkrētajos termiņos) šāda izņēmuma piemērošana vai, gluži otrādi, nepiemērošana, var būt ļoti būtisks aspekts valsts virzībai uz vides kvalitātes mērķu sasniegšanu, kā arī nepieciešamo

[343] ŪAL, 26. panta pirmā daļa
[344] ŪAL, 26. panta otrā daļa paredz, ka VARAM "izskata iesniegumus par apsaimniekošanas plānu un pasākumu programmu izstrādi un ieviešanu, arī par sabiedrības nepietiekamu līdzdalību minēto dokumentu izstrādē."
[345] ŪAL, 25. panta otrā daļa
[346] ŪAL, 26. panta trešā un ceturtā daļa
[347] Saskaņā ar ŪAL, 13. un 14. pantu atsevišķos ūdens objektos (14. p.) vai īslaicīgi (13.p.) var tikt noteikti izņēmumi vides kvalitātes mērķu sasniegšanai likumā noteiktajos termiņos

pasākumu, t.sk. apsaimniekošanas definēšanu. Tādēļ vērts apdomāt, kā novēršamas neskaidrības par lēmuma pieņemšanu attiecībā uz izņēmumu piemērošanu un tā tiesiskuma uzraudzības kārtību.

Attiecīgi diskutējami ir "uzraudzības" aspekti, kas attiecas uz 13. un 14. pantā definēto izņēmumu piemērošanas kārtību, kā arī lēmumu pieņemšanu un pārskatīšanas kompetenci.[348]

3.1.8. Kontrole – *Ūdeņu apsaimniekošanas likums* un pamat regulējuma ietvars vides kontroles jomā

ŪAL nav atsevišķi atrunāta kontroles sistēma, attiecīgi tā meklējama, pirmkārt jau, vides aizsardzības "jumta" likumā,[349] kā arī atsevišķu jomu regulējošajos normatīvajos aktos, t.sk. *Piesārņojumu likumā*, uz kuru tiešā veidā atsaucas arī ŪAL. Tā, piemēram, likumā tiek uzsvērts, ka attiecībā uz "emisijas ierobežošanu ūdenī" **nosaka** "kompleksu pieeju emisijas ierobežošanai no punktveida un difūzā piesārņojuma avotiem atbilstoši likumā "Par piesārņojumu" noteiktajām piesārņojuma novēršanas un kontroles prasībām."[350]

Vides aizsardzības likums paredz "valsts kontroli vides jomā" (jeb vides valsts kontrole), kas definēta kā "vides normatīvo aktu prasību ievērošanas kontrole" noteiktās jomās, kas likumā (ne-izsmeļoši) tiek uzskaitītas, piemēram:

- dabas resursu izpēte, ieguve, lietošana un uzskaite;
- piesārņojošo darbību veikšana;
- darbības ar ķīmiskajām vielām un maisījumiem;
- valsts nozīmes īpaši aizsargājamo dabas teritoriju, īpaši aizsargājamo sugu un biotopu, mikroliegumu apsaimniekošana un aizsardzība;
- paredzēto darbību veikšanas nosacījumu vai tehnisko noteikumu ievērošana atbilstoši normatīvajiem aktiem, kas reglamentē ietekmes uz vidi novērtējumu.

3.1.8.1. Kontroles institūcijas un sistēma

Vides aizsardzības likumā ir noteikti trīs "spēlētāji," kas tiesīgi veikt kontroli vai tikt iesaistīti kontroles veikšanā normatīvajos aktos noteiktās kompetences ietvaros.

(i) **Tiešās pārvaldes iestādes**, kurām noteikta šāda konkrētu normatīvo aktu ievērošanas kontrole.

Saskaņā ar *Vides aizsardzības likumu* tās ir "Valsts vides dienests, Dabas aizsardzības pārvalde un citas vides normatīvajos aktos noteiktās tiešās pārvaldes iestādes" (VAL, 19. panta pirmā daļa).

Attiecībā uz valsts (t.sk. Eiropas) nozīmes īpaši aizsargājamām dabas teritorijām ĪADT likums nosaka, ka kontroli šajās teritorijās, kā arī vides valsts kontroli "īpaši aizsargājamo sugu un biotopu, mikroliegumu apsaimniekošanas un aizsardzības jomā" īsteno **Dabas aizsardzības pārvalde** (turpmāk – DAP),[351] citās vides jomās — VVD, kā arī citas valsts institūcijas savas kompetences ietvaros."[352] Attiecīgi DAP valsts vides inspektori veic īpaši aizsargājamo dabas teritoriju aizsardzības režīma

[348] Jāatzīmē, ka ŪAL, 13. un 14. pantā ietvertos izņēmumus ES Dalībvalstīm ir tiesības noteikt saskaņā ar Ūdens Struktūrdirektīvu (4.pants), attiecīgi šādu lēmumu pieņemšanai noteikto sistēmu jāinterpretē attiecīgo ES prasību gaismā tostarp par šāda veida lēmumos iekļaujam informāciju kā arī juridisko statusu, saistošo spēku, iespējamo pārskatīšanas procedūru

[349] Sk. VAL (2006), V nodaļu

[350] ŪAL, 3. pants, norādot, ka šī pieeja tiek realizēta "ierobežojot difūzā piesārņojuma slodzes un, ja nepieciešams, veicinot labāko pieejamo tehnisko paņēmienu un vidi saudzējošu tehnoloģiju lietošanu."

[351] Saskaņā ar *Dabas aizsardzības pārvaldes nolikumu*, Pārvalde: "kontrolē aizsargājamo teritoriju, sugu un biotopu, kā arī mikroliegumu aizsardzību regulējošo normatīvo aktu ievērošanu." (MK 02.06.2009. noteikumi Nr.507, 3.10. punkts)

[352] ĪADT likuma, 27. pants

ievērošanas pārbaudes, kas var ietvert arī, piemēram, *Makšķerēšanas noteikumu* ievērošanas kontroli ūdeņos, kuri atrodas ĪADT.[353]

VAL definē kontroles institūciju **kompetenču sadalījuma principu**, nosakot, ka "Valsts vides dienests kontrolē to vides normatīvo aktu ievērošanu, kuru kontrole ar normatīvajiem aktiem nav nodota citu tiešās pārvaldes iestāžu vai pašvaldības kompetencē." (VAL, 19. panta otrā daļa).

Tātad *Vides aizsardzības likums* ietver divus būtiskus nosacījumus: (i) valsts vides aizsardzības prasību kontroli nodrošina VVD, izņemot gadījumus, kad normatīvajos aktos noteikts citādi; (ii) arī citu tiešās pārvaldes iestāžu un pašvaldības kompetencē var būt vides aizsardzības normatīvo aktu ievērošanas kontrole (ja tas paredzēts normatīvajos aktos).

Valsts vides aizsardzības kontroles ietvaros VVD ir ne tikai tiesības kontrolēt vides normatīvo aktu ievērošanu, bet arī normatīvajos aktos noteikti pienākumi, piemēram, veikt uzraudzību un kontroli caur izsniegto atļauju sistēmu.

Attiecīgi saskaņā ar *Ūdens apsaimniekošanas likuma* 9. panta piekto daļu VVD "uzrauga [UBAP] pasākumu programmas īstenošanu un, ievērojot centra [Valsts SIA "Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs"] veikto analīzi un izstrādātos priekšlikumus, normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā pārskata izsniegto atļauju nosacījumus."

Savukārt, MK noteikumi Nr. 736/2003, pirmkārt, paredz VVD (šajā kontekstā precīzāk būtu lietot – RVP jeb VVD reģionālā vides pārvalde) pienākumu, izsniedzot atļauju, iestrādāt tajā tādus nosacījumus, kas "nodrošina virszemes un pazemes ūdeņu aizsardzību no piesārņošanas un izsīkšanas un [..] noteikto vides kvalitātes mērķu sasniegšanu konkrētajā ūdensobjektā."[354]

Otrkārt, paredz tiesības VVD "pārskatīt atļaujā noteiktos nosacījumus tostarp, ja "pārvalde vai cita ar ūdeņu aizsardzību saistīta kompetenta institūcija konstatē, ka atļaujas nosacījumi nenodrošina šo noteikumu 22. punktā minēto prasību izpildi, vai tajos ir konstatētas nepilnības, kuru dēļ netiek nodrošināta ilgtspējīga un racionāla ūdens resursu lietošana, vai novērsti plūdu draudi [...] un nav iespējams sasniegt noteiktos vides kvalitātes mērķus."

VAL noteiktajam vispārīgajam valsts vides aizsardzības kontroles kompetenču sadalījumam iesaistīto institūciju tiesību un pienākumu loks ir skatāms kopā ar konkrēto jautājumu regulējošajiem normatīvajiem aktiem. Attiecīgi ūdeņu aizsardzības jomā, piemēram, MK noteikumi Nr. 736/2003 paredz RVP kompetenci rīkoties, ja "pārvalde konstatē, ka ūdens lietotājs iesniegumā vai ziņojumā par ūdens resursu lietošanu, ir apzināti sniedzis nepatiesu vai maldinošu informāciju," kā arī, ja "netiek ievēroti atļaujā noteiktie nosacījumi." Šajos gadījumos "pārvalde var pieņemt lēmumu uz laiku apturēt vai aizliegt darbību, kas neatbilst vides normatīvo aktu prasībām un rada negatīvas izmaiņas vidē vai apdraud cilvēku veselību vai dzīvību."[355]

Papildus vēl jāatzīmē, ka kontrolei (uzraudzībai) pār ūdens resursu lietošanas darbībām, kurām nepieciešama atļauja, **jānotiek caur periodisku atļauju pārskatīšanu**, t.i., ja nav iestājušies citi, MK noteikumos atrunātie, apstākļi, kuru dēļ atļauja ir jāpārskata ātrāk, tad ik pēc *septiņiem* gadiem RVP, "izvērtējot tās rīcībā esošo informāciju par ūdens resursu lietotāja darbību attiecīgajā laikposmā, ja nepieciešams, normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā precizē izsniegto atļauju."[356]

[353] MK 22.12.2015. noteikumi Nr. 800 "Makšķerēšanas, vēžošanas un zemūdens medību noteikumi" (turpmāk – Makšķerēšanas noteikumi), 49.punkts
[354] MK 23.12.2003. noteikumu Nr. 736 "Noteikumi par ūdens resursu lietošanas atļauju" 22. punkts; sk. arī 25. panta otro daļu
[355] MK Noteikumu Nr. 736/2003, 26. punkts
[356] MK Noteikumu Nr. 736/2003, 30. punkts

Tas faktiski nozīmē, ka kontroles institūcijām, pārskatot atļaujas, ir jāizvērtē, kādā veidā, ar kādiem nosacījumiem, kādos termiņos būtu ieviešamas prasības, kuras noteiktas pēc atļaujas izsniegšanas, it īpaši gadījumos, ja konstatēts, ka konkrētā darbība, kuras atļauja tiek pārskatīta, apdraud vides kvalitātes mērķu sasniegšanu vai tai izvirzāmas papildus prasības saskaņā ar normatīvajiem aktiem (ja to pārejas noteikumos nav noteikts citādi).[357]

Kā jau minēts augstāk, arī pašvaldību kompetencē var būt nodoti noteikti valsts vides aizsardzības kontroles jautājumi. Papildus tiem pašvaldības nodrošina arī uzraudzību un kontroli, realizējot savas funkcijas.[358] Attiecīgi to realizēšanas ietvaros var tikt izveidota kontroles sistēma, lai nodrošinātu, piemēram, "savas administratīvās teritorijas būvniecības procesa tiesiskumu,"[359] vai gādātu "par savas administratīvās teritorijas labiekārtošanu un sanitāro tīrību", t.sk. "atkritumu savākšanas un izvešanas kontroli" un citas likumā noteiktās funkcijas.[360]

Saskaņā ar *Vides aizsardzības likumu*:

(ii) **Vietējā pašvaldība** veic kontroli "vides jomā atbilstoši likumā "Par pašvaldībām" vai vides normatīvajos aktos noteiktajai pašvaldības atbildībai."[361]

Pašvaldībās saskaņā ar VAL 22. panta otro daļu šo funkciju veic "vides kontroles amatpersonas", kurām likums definē noteiktas tiesības, veicot vides kontroli.

Papildu nosacījumi par pašvaldību tiesībām un pienākumiem vides aizsardzības kontroles jomā meklējami atsevišķus jautājumus regulējošos normatīvajos aktos, piemēram, *Zvejniecības likumā*,[362] *Būvniecības likumā*,[363] *Meliorācijas likumā*.[364]

Tomēr galveno "rāmi" nosaka iepriekšminētais *Pašvaldību likums*, kas definē Latvijas pašvaldību darbības vispārīgos noteikumus, kā arī pašvaldību kompetenci, t.sk. to funkcijas.[365] Pašvaldību pienākumos un kompetencē ietilpst nodrošināt "likumos noteikto funkciju," kā arī *Pašvaldības likumā* paredzētajā kārtībā MK doto uzdevumu un "pašvaldības brīvprātīgo iniciatīvu izpildi, ievērojot valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju intereses."[366]

Realizējot vietējo pārvaldi, tostarp kontroles funkcijas, pašvaldība "likumā noteiktajos ietvaros ir publisko tiesību subjekts," bet privāttiesību jomā pašvaldībām ir juridiskās personas tiesības.[367]

Deleģēto valsts pārvaldes funkciju[368] un *pārvaldes uzdevumu*[369] izpildē pašvaldība pārstāv Latvijas Republiku un ir MK padotībā, kas attiecīgi nodrošina vienotu hierarhisku valsts pārvaldi – valsts

---

[357] Sk. sal., piem., ŪAL, 25. panta otro daļu, nosakot pienākumu RVP ņemt vērā "konkrētajai teritorijai noteiktos vides kvalitātes mērķus vai apsaimniekošanas plānā noteiktos pasākumus un to īstenošanas termiņus," ne tikai, kad izsniedz jaunu atļauju, bet arī atļaujas pārskatot

[358] Sk. *Pašvaldību likuma* 14. un 15. pantu

[359] *Pašvaldību likuma* 15. panta 14. punkts

[360] *Pašvaldību likuma* 15. panta 1. punkts

[361] VAL, 22. pants pirmā daļa

[362] Sk. Zvejniecības likuma 18. pantu, kas nosaka, ka "attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā" papildus "Valsts vides dienesta un Dabas aizsardzības pārvaldes, kā arī VVD pilnvarotām personām "zivju resursu aizsardzību un uzraudzību " veic arī "pašvaldības pilnvarotas personas."

[363] Būvniecības likums (09.07.2013.) ar grozījumiem līdz 01.03.2017, sk. piem., likuma 12. pantu, definējot pašvaldības iestādes Būvvaldes kompetenci, kuras ietvaros tās: "kontrolē būvniecības procesu un tā atbilstību šā likuma un citu būvniecību regulējošu normatīvo aktu prasībām." Saskaņā ar 18. pantu, "pārliecinās par vides aizsardzības prasību ievērošanu būvlaukumā un par konstatētajiem trūkumiem informē institūcijas, kuras veic vides valsts kontroli."

[364] *Meliorācijas* likums (14.01.2010, ar grozījumiem līdz 26.04.2017.) nosaka, piem., ka meliorācijas sistēmas būvniecību kontrolē pašvaldības būvvalde (Likuma 10. p.)

[365] Likums "Par pašvaldībām." (19.05.1994.), ar grozījumiem 06.11.2015. Likums publisko tiesību jomā pašvaldību funkcijas iedala: (i) "autonomajās" funkcijas, (ii) deleģētās valsts pārvaldes funkcijas, (iii) autonomās funkcijas kā brīvprātīgās iniciatīvas, kā arī (iv) pārvaldes uzdevumi, kuru izpilde uzdota pašvaldībām. (Likuma 6. pants)

[366] Pašvaldību likuma 3. pants

[367] Pašvaldību likuma 4. pants

pārvaldes uzdevumu izpildē. Šajos gadījumos valsts ir atbildīga par *deleģētās valsts pārvaldes funkcijas* vai *pārvaldes uzdevuma* tiesisku un lietderīgu izpildi.[370]

Piemērs attiecībā uz "deleģēto" funkciju atrodams, piemēram, MK noteikumos Nr. 918 par ūdenstilpju nomu, kas ietver norādi uz pašvaldībai deleģētu funkciju iznomāt publiskās ūdenstilpes noteiktiem mērķiem.[371]

Savukārt, realizējot *vietējo pārvaldi* caur *Pašvaldības likumā* noteikto pašvaldības *autonomo funkciju* nodrošināšanu, pašvaldības darbojas patstāvīgi. Vienlaikus to darbību *Pašvaldību likuma* ietvaros pārrauga Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija.[372]

Šis no *Pašvaldību likuma* izrietošais pašvaldību kompetenču, funkciju un attiecīgi atbildību sadalījums nosaka "pamat rāmi" pašvaldību darbībai, realizējot vietējo pārvaldi, kā arī iesaisti valsts pārvaldes funkciju un uzdevumu veikšanā.

Kā redzams no *Vides aizsardzības likuma* 22. panta, vides jomā pašvaldību kontroles pienākums tiek definēts pēc principa – kontrole pār tiem jautājumiem, par kuriem *Pašvaldību likumā* vai vides normatīvajos aktos noteikta "pašvaldības atbildība." Tas faktiski nozīmē, ka, ja pašvaldībai attiecīgajā regulējumā ir definētas konkrētas kompetences (pienākumi), tad būtu jābūt noteiktām arī kontroles funkcijām, lai veicinātu attiecīgu normu vai prasību ievērošanu.[373] Tas nenozīmē, ka normatīvajā regulējumā nevar noteikt citu par kontroli atbildīgu institūciju vai kontroles funkciju sadalīt starp tiešo valsts pārvaldes iestādi un pašvaldību, kā tas, piemēram, ir atkritumu apsaimniekošanas jomā, makšķerēšanas noteikumu ievērošanas jomā u.c. Tomēr šajā gadījumā ir jābūt labi saintegrētai sistēmai, kas nodrošina efektīvu funkciju izpildi, nedublējot citu institūciju funkcijas, bet vienlaikus nosedzot visus jautājumus, kuru izpildei ir nepieciešama kontrole no valsts (t.sk. vietējās) varas institūciju puses, kā, piemēram, makšķerēšanas, zvejošanas noteikumu ievērošanas kontrolei u.c.

Papildu valsts un vietējai pārvaldei noteiktajām kontroles funkcijām mūsdienās svarīgs kontroli veicinošs elements ir *sabiedrības* iesaiste, ko veicina caur normatīvajos aktos noteiktu tiesību un tiesību aizsardzības līdzekļu definēšanu. Var nodalīt **tiešo sabiedrības iesaisti kontroles procesā**, piemēram, paredzot sabiedrisko vides inspektoru institūtu kā valsts vides aizsardzības kontroli papildinošu elementu.[374] Un **netiešo** iesaisti caur dažādiem mehānismiem, tostarp vides informācijas publiskošanas pienākumu (piesārņojošo darbību veicējiem), tiesībām pieprasīt vides informāciju, kā arī paredzot plašas tiesības piedalīties lēmumu, kas var ietekmēt vidi, pieņemšanas procesā.[375] Papildus te jāmin arī *Vides aizsardzības likumā* noteiktās "sabiedrības tiesības gadījumā, kad ir radies kaitējums videi vai tieši kaitējuma draudi," ietverot tiesības vērsties kompetentā institūcijā un to pienākumu reaģēt.[376]

---

[368] Pašvaldību likuma 9. pants
[369] Pašvaldību likuma 11. pants
[370] Pašvaldību likuma 5. panta trešā un ceturtā daļa
[371] MK 11.08.2009. noteikumi Nr. 918 par ūdenstilpju un rūpnieciskās zvejas tiesību nomu un zvejas tiesību izmantošanas kārtību, sk. 9. punktu: "Ūdenstilpi šo noteikumu 2. punktā minētajiem izmantošanas veidiem, pildot deleģētās valsts (izpildvaras) funkcijas, iznomā pašvaldība."
[372] Pašvaldību likuma 5. panta pirmā un piektā daļa
[373] Piem., *Pašvaldību likums* definē kā pašvaldības autonomo funkciju: organizēt iedzīvotājiem komunālos pakalpojumus neatkarīgi no tā, kā īpašumā atrodas dzīvojamais fonds; gādāt par savas administratīvās teritorijas labiekārtošanu un sanitāro tīrību (t.sk. atkritumu savākšanas un izvešanas kontrole, pretplūdu pasākumi) (15. pants). Sk. arī Makšķerēšanas noteikumu Nr. 500/2015, 46. punktu, paredzot, ka "pašvaldība ar saistošajiem noteikumiem ir tiesīga noteikt no šiem noteikumiem atšķirīgu makšķerēšanas, vēžošanas un zemūdens medību kārtību."
[374] Šāds mehānisms parasti tiek izstrādāts valstīs, kurās ir disproporcionāli zema kontrolējošo institūciju kapacitāte (gan cilvēkresursu, gan finanšu utml.), bet vienlaikus augsts pārkāpumu līmenis konkrētajā jomā
[375] Būtiskākais normatīvais regulējums šajā jomā izriet no ANO/EEK Konvencijas "Par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem." (tā saucamā Orhūsas Konvencijas), kas pēc Latvijas ratifikācijas (2002) ir iestrādāts daudzos vides normatīvajos aktos, sākot jau ar VAL, it īpaši, tā II – IV nodaļā
[376] Sk., VAL 30. pants, kas pārņem Direktīvas 2004/35/EK (par atbildību par videi nodarīto kaitējumu) 12. un 13. pantu

Nenoliedzami abas šīs sabiedrības iesaistes formas vides aizsardzībā ir būtiskas kontroles sistēmas kontekstā, tomēr šajā sadaļā jāatzīmē pirmā, t.i., tiešā iesaiste, kas paredz tiešu sabiedrības pārstāvju iesaisti caur pilnvarojuma institūtu.

Attiecīgi *Vides aizsardzības likuma* 23. pants paredz šādu tiesību institūtu, kā arī mehānisma izveides kārtību, pirmkārt jau paredzot iespēju, ka "Valsts vides dienests var iesaistīt vides kontrolē sabiedriskos vides inspektorus – Valsts vides dienesta pilnvarotas personas."

(iii) Sabiedriskie vides inspektori šeit minami kā vides kontroles sistēmu papildinošs elements.

Sabiedriskajiem vides inspektoriem izvirzāmos kritērijus un prasības, kā arī statusa piešķiršanu un anulēšanu nosaka MK. Noteiktā kārtībā pilnvarotās personas ir tiesīgas veikt kontroli, likumā definēto tiesību (kompetenču) robežās.[377] VAL definē sabiedrisko vides inspektoru tiesības, uzskaitot dažas jomas, kurās sabiedriskie vides inspektori ir tiesīgi veikt kontroli, kā arī atstājot atvērtu formulējumu, t.i., paredzot, ka šādas tiesības var tikt noteiktas arī citos normatīvos aktos. Zvejniecības likums ietver šāda veida papildinājumu, nosakot sabiedrisko inspektoru tiesības zivsaimniecības kontrolē.[378]

Kā izriet no citiem normatīviem aktiem, piemēram, *Zvejniecības likuma* 19. panta, arī pašvaldības ir tiesīgas vides kontrolē iesaistīt "pilnvarotās personas."[379]

Tā kā šī ir tieša sabiedrības iesaiste valsts varas īstenošanā, tad ir jābūt precīzi un detalizēti izstrādātai sistēmai, kādā veidā izvēlas konkrētās personas, kādas ir to tiesības un arī kāda atbildība un pienākumi. Attiecībā uz VVD pilnvarotajām personām ir atrodama detalizēta sabiedrisko vides inspektoru sertificēšanas (pilnvarošanas) kārtība,[380] t.sk., kādos gadījumos un kārtībā anulē pilnvarojumu, tomēr izvērtējams ir jautājums, vai atbildības aspekti ir pietiekami atrunāti. Attiecībā uz pašvaldību pilnvarotajām personām šādas kārtības nav, tomēr tāda būtu nepieciešama, ja pašvaldības iesaista vides kontrolē sabiedrības pārstāvjus caur pilnvarojuma institūtu.

Kontrolē var tikt iesaistīta arī valsts un/vai pašvaldību policija. To tiesību un kompetenču regulējumu nosaka policijas darbību regulējošie normatīvie akti, kas šajā pārskatā netiek apskatīti.

Būtisks elements vides normatīvo aktu ievērošanas un attiecīgi vides aizsardzības veicināšanas kontekstā, kas ir galvenais kontroles uzdevums, ir arī piesārņojošo darbību veicēju (un plašāk arī jebkura ūdens resursu lietotāja) **paškontroles sistēmas** esamība (attīstīšana, veicināšana). Jo neapšaubāmi, ka pie katra darbības veicēja inspektoru klāt nepielikt (un tam faktiski nevajadzētu pat būt mērķim). Gluži otrādi, būtu jādomā par tādas sistēmas attīstīšanu, kas motivē ievērot vides normatīvos aktus. Viens no tādiem motivatoriem ir efektīvas paškontroles sistēmas esamība. Sīkāka analīze iziet ārpus šī darba mērķiem, tomēr te vērts atzīmēt, ka mūsdienās ir daudz analizēšanas vērtu iespēju, kas var noderēt paškontroles sistēmas attīstīšanai papildus tiem elementiem, kuri tika ieviesti ar *Integrētās piesārņojuma kontroles sistēmas* izveidi Latvijā, un dažādām monitoringa prasībām piesārņojošo darbību veicējiem.[381]

[377] VAL 23. panta trešā daļa
[378] Sk. Zvejniecības likuma 19. panta ceturto daļu
[379] Zvejniecības likuma (01.01.2015.redakcijā) 19. panta ceturtā daļa
[380] MK 2007. gada 4. decembra Noteikumi Nr. 833 "Noteikumi par sabiedriskā vides inspektora statusa piešķiršanu un anulēšanu, izvirzāmajiem kritērijiem un prasībām un apliecības paraugu." Tie nosaka: "sabiedriskajam vides inspektoram izvirzāmos kritērijus un prasības; kārtību, kādā Valsts vides dienests piešķir un anulē sabiedriskā vides inspektora statusu (1. punkts)
[381] Sk. citus piemērus šajā kontekstā, piem., Valsts ieņēmuma dienesta 2018. gadā ieviestā (pagaidām pilotprojekta veidā) **uzņēmumu reitinga novērtēšanas sistēma "Nodokļu maksātāja reitings,"** kas darbojas uz automatizēto, VID rīcībā esošo datu apstrādes un analīzes sistēmas pamata, piešķirot % "atzīmes" uzņēmumiem ar mērķi ne tikai informēt uzņēmumus par funkcionēšanas efektivitāti u.c., bet būt "arī motivācija pilnveidoties un tiekties uz vēl labākiem rezultātiem." Vairāk informācijas: https://www.vid.gov.lv/lv/vid-prezente-baltija-unikalu-uznemumu-novertesanas-riku-0

3.1.8.2. Kontrole un privātīpašums (upes)

Zvejniecības likums ietver *express verbis* norādi uz to, ka VVD ir "tiesīgs likumos un zvejniecību regulējošos normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā veikt zvejas pārbaudi *visos* Latvijas Republikas ūdeņos (*arī privātajos ūdeņos*)."

Savukārt *Vides aizsardzības likumā* šādas tiešas norādes nav attiecībā uz ūdeņiem, bet, nosakot VVD inspektoru tiesības veikt kontroli, likums lieto vispārīgākus terminus, kur inspektors ir tiesīgs "iebraukt vai ieiet un netraucēti pārbaudīt", t.i., "jebkuru teritoriju, iekārtu vai citu objektu neatkarīgi no īpašuma piederības." Vienlaikus normatīvajos aktos var būt iekļauta atruna par speciālu kārtību, nosacījumiem vai kādiem ierobežojumiem attiecībā uz kontroles veikšanu, ņemot vērā kontrolējamā objekta specifiku, piemēram, valsts drošībai un aizsardzībai paredzētos objektos.[382]

Tas nozīmē, ka kontroles tiesības normatīvajos aktos *noteiktajām institūcijām* un *noteiktajos apjomos* ir neatkarīgi no objekta piederības, tātad attiecināmas uz privātu īpašumu, t.sk. upēm. Tomēr privātas teritorijas kontekstā būtiska nianse ir tajā, ko, kad un kādā apjomā konkrētā kontroles institūcija tiesīga kontrolēt, lai neizskartu Satversmē aizsargātās cilvēktiesības, tostarp uz privātās dzīves neaizskaramību.[383] Tieši tādēļ kontrolējošo institūciju tiesību un kompetenču apjoms ir strikti definēts likumā.[384]

Kā norādījusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa, lai nodrošinātu personai adekvātu aizsardzību pret patvaļīgu iejaukšanos tās privātajā dzīvē, likumā ir pietiekami skaidri jānosaka kompetentajām iestādēm piešķirtās rīcības brīvības robežas un tās lietošanas veids, ievērojot attiecīgā pasākuma leģitīmo mērķi.[385]

Vairākos ūdeņu jomā specifiskos jautājumos *Ūdens apsaimniekošanas likums* deleģē MK noteikt kontroles nosacījumus un kārtību. Piemēram:

1) "lai novērstu plūdu draudus ūdens objektam piegulošajām teritorijām, MK jānosaka, gan tos "ūdens objektus, kuru hidroloģiskais režīms ir regulējams ar hidrotehniskajām būvēm un kuriem izstrādājami ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumi," gan "ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumos ietveramās prasības, kā arī šo noteikumu apstiprināšanas un ievērošanas **kontroles** kārtību."[386]

---

[382] VAL, 21. panta pirmā daļa

[383] LR Satversmes 96. pants noteic, ka ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību. 96. pantā garantētās tiesības valstij liedz aizskart mājokli un citu privātu teritoriju un uzliek pienākumu nodrošināt pienācīgu aizsardzību pret citām personām, kas var apdraudēt šīs tiesības. Tomēr 96. panta tiesības nav absolūtas, un saskaņā ar Satversmes 116. pantu tās var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrisko drošību utml. Attiecīgi valsts institūciju veikta kontrole ir viens no šādiem gadījumiem, kad šīs cilvēktiesības var tikt ierobežotas, bet, nosakot kontrolējošo institūciju tiesību apjomu, jāievēro vispārējie cilvēktiesību ierobežošanas priekšnoteikumi. (Sk. sīkāk par "tiesiskiem un samērīgiem" ierobežojumiem 2. nodaļu)

[384] Ūdeņu pārvaldības jomā sk., piem., Zvejniecības likuma 19. pantu, kas nosaka "Zivju resursu aizsardzības un uzraudzības institūciju tiesības." Sk. arī Būvniecības likumā, 18. panta trešā daļa

[385] Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2000. gada 4. maija sprieduma lietā "*Rotaru v. Romania,*" 55. Punktu

[386] ŪAL, 7. prim pants. Sk.: MK 12.07.2011. noteikumus Nr. 549 "Noteikumi par ūdens objektiem, kuru hidroloģiskais režīms ir regulējams ar hidrotehniskajām būvēm;" kopā ar MK 27.12.2005. noteikumiem Nr. 1014 „Ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumu izstrādāšanas kārtība."

Šie MK noteikumi Nr. 549/2011, nosaka, ka "regulējamā ūdens objekta"[387] ekspluatācijas noteikumu ievērošanu plūdu draudu gadījumā atbilstoši kompetencei **kontrolē Valsts vides dienests un pašvaldība**.[388]

2) MK nosaka ūdens resursu lietošanas nosacījumus, t.sk. atļaujā noteikto prasību **kontroles un monitoringa nosacījumus**.[389]

No noteikumiem tiešā veidā neizriet kontroles institūcija, attiecīgi kompetence nosakāma pēc augstāk minētā VAL 19. pantā ietvertā principa par normatīvajā regulējumā noteikto atbildību.

Papildus vēl, kā redzams no MK noteikumiem Nr. 646/2009, attiecībā uz prasībām, kas jāietver UBAP iekļautajās programmās, tad ir dažādi, ar virszemes ūdensobjektiem saistīti darbību veidi, kuru kontrole ir viens no obligātajiem pasākumiem (nenorādot gan kā kompetencē ir attiecīgo jautājumu kontrole).

Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 646/2009 20. punktu "programmā iekļauj obligātos pasākumus," kas jāveic, lai:

- **kontrolētu** virszemes saldūdeņu līmeņa vai režīma maiņu;
- kontrolētu emisiju no punktveida un izkliedētā piesārņojuma avotiem;
- kontrolētu darbības, kuras būtiski ietekmē ūdeņu stāvokli un ūdensobjektu hidromorfoloģiskās īpašības, lai varētu sasniegt vēlamo ekoloģisko kvalitāti vai labu ekoloģisko potenciālu;
- novērstu virszemes ūdeņu piesārņošanu ar prioritārajām vielām;
- pakāpeniski samazinātu virszemes ūdeņu piesārņojumu ar vielām, kas kavē noteikto vides kvalitātes mērķu sasniegšanu, un kontrolētu šo vielu emisiju, kā arī netīšas noplūdes no dažādām iekārtām;
- kontrolētu tādu nelabvēlīgo ietekmi uz ūdeņu stāvokli, kura nav minēta šajā punktā;

No pēdējā punktā ietvertā plašā formulējuma izriet, ka valstij būtu jānosaka atbildīgie un kontroles pienākumi pār jebkuru "nelabvēlīgo ietekmi uz ūdeņu stāvokli," vienlaikus definējot darbības, kas izraisa vai varētu izraisīt šādu ietekmi. Lielā mērā tas ir darīts caur nozares regulējošiem normatīvajiem aktiem, tomēr šī ziņojuma ietvaros grūti novērtējams, vai visaptveroši.

Kontroles prasības un nosacījumi attiecas kā uz publiskajām, tā uz privātajām upēm, tomēr atšķirīgs ir kontrolējošo institūciju tiesību apjoms, vai precīzāk, rīcības nosacījumi, atkarībā no tā, vai kontrole tiek veikta publiskā teritorijā, vai privātā.

Ņemot vērā projekta mērķus, kura ietvaros tiek izstrādāts šis ziņojums, jāatzīmē, ka papildus analīzi prasa vides aizsardzības kontroles jomā definētā pieeja, kas sasaista kontroles pienākumu vienai vai otrai institūcijai ar kritēriju "normatīvajos aktos noteikta atbildība" par konkrēto jomu vai jautājumiem. Neskaidrības var izraisīt atbildīgo institūciju loks, ja tas attiecīgajos normatīvajos aktos, kas regulē konkrēto jautājumu, nav skaidri noteikts. Tas, savukārt, reflektējas neskaidrībās attiecībā uz kontroles pienākumu, it īpaši jautājumos, kuri normatīvajos aktos tiek regulēti caur resursu "lietošanas" nevis "darbību" regulēšanas fokusu.

[387] Regulējamie ūdens objekti saskaņā ar šiem MK noteikumiem ir "ūdens objekti, kuru hidroloģiskais režīms ir regulējams ar hidrotehniskajām būvēm." Objektu saraksts ir iekļauts Noteikumu Pielikumā, un tiem attiecīgi ir jāizstrādā ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumus. (MK noteikumu Nr.549/2011, 2. punkts)

[388] MK noteikumu Nr. 549/2011, 10. punkts

[389] ŪAL, 21. panta otrā daļa. Uz šī panta pamata ir izdoti MK 23.12.2003. noteikumi Nr. 736 "Noteikumi par ūdens resursu lietošanas atļauju." Tomēr šajos noteikumos nav ietverti nosacījumi attiecībā uz valsts vides prasību kontroles institūcijām, bet iestrādāti nosacījumi, lai veicināt pašmonitoringa un paškontroles prasību ieviešanu konkrēto ūdens resursu lietošanai

Papildus vēl jautājums, vai nav precizējama kontroles iespēja caur pašvaldību pilnvarotajām personām (ja izmanto šādu institūtu), detalizējot pilnvarošanas kārtību, tiesības, atbildību, līdzīgi kā tas noteikts attiecībā uz VVD sabiedriskajiem vides inspektoriem.

3.1.9. Atbildība

Jēdziens *atbildība* ietver vairākus veidus, kuri visi var būt attiecināmi uz ūdeņu apsaimniekošanu. Attiecīgi tas var attiekties gan uz valsts līmenī noteiktu atbildību par savu pienākumu nepildīšanu, tostarp zaudējumu atlīdzināšanu, ja tādi radušies, gan institucionālo un politisko atbildību, gan administratīvo un kriminālatbildību, gan uzņēmēju un privātpersonu atbildību par videi nodarītu kaitējumu u.c. veidiem.

Šīs sadaļas kontekstā detalizētāk plānots pievērsties regulējumam attiecībā uz atbildību par videi nodarītu kaitējumu kā vienam no svarīgākajiem atbildības veidiem videi nodarītā kaitējuma vai kaitējuma riska novēršanas kontekstā. Vienlaikus jāuzsver, ka pārējie atbildības veidi ir vienlīdz svarīgi instrumenti vides aizsardzības normatīvo aktu ievērošanas veicināšanai, tostarp "iedarbīgu, ar nodarījumu samērīgu un preventīvu" sankciju noteikšana kā to prasa *Ūdens struktūrdirektīva*.[390] Turklāt caur administratīvās vai kriminālatbildības institūtu pie atbildības var saukt ne tikai fizisku vai juridisku personu, kas nodarījusi likumā noteikto pārkāpumu, par ko paredzēts sods, bet arī attiecīgās juridiskās personas amatpersonu, kā tas redzams, piemēram, no *Administratīvo pārkāpumu kodeksa* 83. panta vai 85.[1] panta.[391]

Tādēļ, pirms apskatīt atbildības par videi nodarītā kaitējuma regulējumu, nākamajā sadaļā īsi par atbildības tostarp administratīvās un kriminālatbildības regulējumu *Ūdens apsaimniekošanas likuma* kontekstā.

Ūdens apsaimniekošanas likums un atbildība

- **Institucionālā**

Ūdens apsaimniekošanas likumā ir vispārīgi norādīts, ka par šajā likumā noteikto prasību izpildi ir "atbildīga Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija." Faktiski norādot uz galveno par konkrēto jomu atbildīgo institūciju, kurai jāplāno politikas un normatīvo aktu izstrāde tādā veidā, kas nodrošinātu likumā noteikto prasību izpildi, tostarp atbildības sistēmas izveidi, kas paredz "iedarbīgus, samērīgus un preventīvus" sankciju mehānismus. Papildus vēl Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija veic augstāk jau minēto tiešo uzraudzību pār ŪBAP izstrādi un ieviešanu caur iesniegumu (sūdzību) izskatīšanas kompetenci.[392]

Citu tiešu norāžu *Ūdens apsaimniekošanas likumā* nav attiecībā uz vispārīgu, institucionālu atbildību par kādu likumā noteiktu uzdevumu izpildi. Vienlaikus jāatzīmē, ka tas automātiski nenozīmē, ka konkrētu uzdevumu izpildē nav iesaistītas citas (ne Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas padotībā esošas) institūcijas un pašvaldības, kā norādīts arī zemāk, piemēram,

[390] ŪSD Nr. 2000/60/EK, 23. pants un Preambulas 53. punkts

[391] Administratīvo pārkāpumu kodeksa (redakcijā uz 05.07.2018.), 83. pants nosaka, ka par "piesārņojošo vielu emisiju regulējošu vai ierobežojošu pasākumu neveikšanu, ja ir saņemtas ziņas par nelabvēlīgiem meteoroloģiskajiem vai hidroloģiskajiem apstākļiem, kā rezultātā ir radīts kaitējums videi, bioloģiskajai daudzveidībai, dabas resursiem vai cilvēku veselībai, - uzliek naudas sodu *amatpersonām* no septiņdesmit līdz septiņsimt *euro*;" 85.[1] pants, kas cita starpā paredz, ka pie atbildības var saukt arī amatpersonu par "projektu *dokumentācijā apzināti izdarītiem nepatiesiem ierakstiem* par ražošanas vai citu objektu celtniecības, rekonstrukcijas vai paplašināšanas projektu dokumentācijas atbilstību vides aizsardzības normām vai prasībām."

[392] ŪAL, 26. panta otrā daļa nosaka, ka "Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija izskata iesniegumus par apsaimniekošanas plānu un pasākumu programmu izstrādi un ieviešanu, arī par sabiedrības nepietiekamu līdzdalību minēto dokumentu izstrādē."

attiecībā uz plūdu risku pārvaldību, kad pašvaldību autonomo funkciju ietvarā ir iekļauts uzdevums gādāt par pretplūdu pasākumiem[393] vai teritorijas attīstības plānošanas ietvaros noteiktā kompetence un attiecīgi atbildība.[394]

- **Administratīvā un kriminālatbildība**

Saskaņā ar Latvijā pašreiz spēkā esošo sistēmu jautājumus par administratīvo atbildību, kā arī kriminālatbildību un to ietvaros noteikto sankciju nosacījumiem un apjomu paredz atsevišķi likumi: *Administratīvo pārkāpumu kodekss*[395] un *Krimināllikums*.[396] Attiecīgi, neskatoties uz to, vai konkrēto jomu regulējošajā normatīvajā aktā ir ietverta atruna par šādas atbildības esamību, vai nē, administratīvā vai kriminālatbildība iestājas, ja tāda paredzēta attiecīgajos speciālajos likumos. Vienlaikus jāatzīmē, ka konkrēto jomu regulējošajos normatīvajos aktos var būt ietverti konkrēti pienākumi, par kuru neveikšanu iestāsies administratīvā vai kriminālatbildība tad, ja attiecīgie pienākumi tiek klasificēti kā administratīvais pārkāpums vai noziedzīgs nodarījums saskaņā ar Administratīvo pārkāpumu kodeksu un Krimināllikumu. Piemēram, *Ūdens apsaimniekošanas likumā* ir noteikts "ūdens resursu lietotāju" pienākums "ievērot ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumos paredzētos ūdens objekta ekspluatācijas un izmantošanas nosacījumus."[397]

Savukārt Administratīvo pārkāpumu kodekss paredz *fizisko un juridisko personu* atbildību par "ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumu pārkāpšanu" (64. pants), kā arī atsevišķi par "hidroelektrostaciju hidrotehniskās būves ekspluatācijas noteikumu pārkāpšanu" (64.[1] pants), nosakot "naudas sodu fiziskajām personām no divsimt astoņdesmit līdz septiņsimt *euro*, bet juridiskajām personām – no divsimt astoņdesmit līdz tūkstoš četrsimt *euro*" pirmajā gadījumā; savukārt HES noteikumu pārkāpšanas gadījumā "naudas sodu fiziskajām personām no trīssimt piecdesmit līdz septiņsimt *euro*, bet juridiskajām personām – no trīssimt piecdesmit līdz tūkstoš četrsimt *euro*."

Otrajā gadījumā (HES kontekstā) dispozīcijas tvērums ir daudz plašāks, paredzot atbildību arī, piemēram, par "hidroelektrostaciju hidrotehnisko būvju drošuma programmas pārkāpšanu" un "ūdens objekta ūdenslīmeņa režīma un noteces regulēšanai nepieciešamo hidroelektrostaciju hidrotehnisko būvju neuzturēšanu ekspluatācijas kārtībā."

Ūdens apsaimniekošanas likums papildus vēl ietver norādi par hidrotehniskās būves īpašnieka vai tiesiskā valdītāja atbildību, t.i., 7. panta 12. punkts nosaka, ka "hidrotehniskās būves īpašnieks vai tiesiskais valdītājs **atbild** par savā īpašumā vai valdījumā esošās hidrotehniskās būves ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumos paredzēto **nosacījumu izpildi**".[398]

Vērtējot 64. un 64.[1] panta dispozīcijas var secināt, ka ŪAL 7. pantā ietvertā hidrotehniskās būves īpašnieka atbildība par "nosacījumu izpildi" noteiktos gadījumos var nesakrist ar pārkāpumu

[393] Pašvaldību likuma 15. panta pirmās daļas 2. punkts
[394] Sk. zemāk 3.2. sadaļu
[395] Administratīvo pārkāpumu kodekss, it īpaši VII nodaļa. Šī ziņojuma ietvaros nav vērtēts 25.10.2018. pieņemtais *Administratīvās atbildības likums*, kas stāsies spēkā 01.01.2020.
[396] Krimināllikums (redakcijā uz 23.05.2018.), sk. XI nodaļu, paredzot cita starpā kriminālatbildību par "iekšējo ūdeņu (virszemes vai pazemes) piesārņošanu ar bīstamām vai citām kaitīgām vielām, materiāliem vai atkritumiem, piegružošanu vai citādu kaitīgu iedarbību uz tiem jebkādā veidā, *ja ar to radīts būtisks kaitējums* dabas videi, mantiskajām vai saimnieciskajām interesēm" (102. pants)
[397] ŪAL, 7. panta 12. punkts
[398] ŪAL, 7. panta 12. punkts

veidiem, kas aptverti ar minētajiem Administratīvo pārkāpumu kodeksa pantiem. Diskutējams ir jautājums, vai likumdevējs vēlējies noteikt papildus Administratīvo pārkāpumu kodeksā uzskaitītajiem pārkāpuma veidiem hidrotehniskās būves īpašnieka atbildību par ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) *noteikumu ievērošanu*, kas tad ietvertu arī atbildību par to, ka citas, t.i., trešās personas ievēro attiecīgos noteikumus, piemēram, ja objekts tiek iznomāts. Tādā gadījumā atbildība būtu vērtējama pēc Administratīvo pārkāpumu kodeksa 62. panta.[399] Un tad par vienu un to pašu pārkāpumu var saukt pie administratīvās atbildības divas privātpersonas: 1) fiziska vai juridiska persona par ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumu neievērošanu; 2) īpašnieks (ja nesakrīt ar pārkāpuma izdarītāju) par attiecīgo noteikumu izpildes nenodrošināšanu savā īpašumā.

Citu norāžu uz privātpersonu administratīvo vai kriminālatbildību *Ūdens apsaimniekošanas likumā* nav, attiecīgi pārkāpumu veidi un sankciju apmēri jāskatās Administratīvo pārkāpumu kodekss un Krimināllkodekss.

Vienlaikus vērts atzīmēt, ka šajā sadaļā neapskatītajos pārējos ŪAL 7. panta punktos ir ietverti tik plaši (vispārīgi) ūdens resursu lietotāju pienākumi, ka saskaņā ar to un, ņemot vērā Administratīvo pārkāpumu kodeksa 62. panta plašo formulējumu, kontroles institūcijām ir ļoti plašas iespējas saukt pie administratīvās atbildības ļoti plašu personu loku, tostarp privāto upju īpašniekus. **Tomēr apšaubāmi, ka šāda interpretācija būtu saprātīga normu piemērošana, vienlaikus grūti atrast ierobežojošus nosacījumus, tādēļ jautājumus izraisa 7. pantā ietverto, plaši formulēto pienākumu uzskaitīšanas mērķis, it īpaši Administratīvo pārkāpumu kodeksa 62. panta kontekstā, kas paredz administratīvo atbildību par "virszemes un pazemes ūdeņu aizsardzības vai lietošanas noteikumu vai prasību pārkāpšanu," neparedzot nekādu papildus (jeb ierobežojošu) nosacījumu iestāšanos, piemēram, būtisku kaitējumu videi vai cilvēku veselībai v. tml.**

Atbildība par videi (ūdeņiem) nodarītu kaitējumu – Ūdens apsaimniekošanas likums un Vides aizsardzības likums

Ūdens apsaimniekošanas likums starp "ūdens resursu lietotāju" pienākumiem ietver arī norādi uz pienākumu: "atlīdzināt *zaudējumus*, kas ūdens resursu lietošanas rezultātā nodarīti videi vai ūdens bioloģiskajiem resursiem, ja atbilstoši spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem atzīta ūdens resursu lietotāja atbildība par šiem zaudējumiem;"[400]

Jāatzīmē, ka šis punkts ir drīzāk nepilnīga norāde uz atbildības par videi nodarīta kaitējuma tvērumu, jo šis atbildības veids neietver tikai atbildību par "zaudējumiem," bet par videi nodarīto *kaitējumu* un noteiktos gadījumos *kaitējuma risku,* kā iziet no vides aizsardzības pamatlikumā ietvertā "atbildības par videi nodarīto kaitējumu" regulējuma ietvara, kas aptver arī kaitējumu ūdens resursiem.[401] Turklāt *atbildība* ietver "neatliekamo pasākumu," "preventīvo" un "sanācijas" pasākumu veikšanas pienākumu likumā noteiktajos gadījumos, ne tikai konkrētu zaudējumu atlīdzināšanu.[402]

Attiecīgi ŪAL ietvertā norāde par zaudējumu atlīdzināšanu ir nepamatoti sašaurināts pienākuma (un atbildības) atspoguļojums gadījumos, kad nodarīts, vai pastāv risks nodarīt, kaitējumu videi, tādēļ apsverama normas dzēšana vai precizēšana, iekļaujot atsauci uz VAL.

[399] APK 62. pants paredz cita starpā atbildību par "virszemes un pazemes ūdeņu aizsardzības vai lietošanas noteikumu vai prasību pārkāpšanu."
[400] ŪAL, 7. panta 10. punkts
[401] Sk. VAL, VI nodaļa, kā arī 1. panta 8. punktu, kas definē "**kaitējums ūdeņiem**" kā "jebkāds kaitējums, kuram ir būtiska nelabvēlīga ietekme uz konkrēta ūdensobjekta ekoloģisko vai ķīmisko kvalitāti, kvantitatīvo stāvokli vai ekoloģisko potenciālu, izņemot nelabvēlīgu ietekmi, uz ko attiecas Ūdens apsaimniekošanas likuma 14.pants."
[402] Definējumu šiem terminiem sk.: VAL, 1. panta 10., 13. un 15. punktu

Ūdens apsaimniekošanas likums neietver citus nosacījumus attiecībā uz atbildību par videi nodarītā kaitējuma piemērošanu, attiecīgi tie meklējami vides aizsardzības "jumta" likumā, līdzīgi kā attiecībā uz kontroles un vispārējā monitoringa regulējumu.

Vides aizsardzības likums ietver gan vispārējos principus par atbildību ar videi nodarīto kaitējumu, gan specifiskas prasības iesaistīto pušu rīcībai, tostarp pasākumu veikšanai, lai novērstu kaitējumu, kā arī neatliekamo pasākumu veikšanas pienākumu, ja kaitējums radies u.tml. Jāatzīmē, ka šī likuma normas pārņem arī ES prasības, kas izriet no ES Direktīvas Nr. 2004/35/EK *par atbildību par videi nodarītu kaitējumu* (turpmāk – Atbildības direktīva).[403]

Attiecīgās Atbildības direktīvas mērķis ir "izveidot sistēmu atbildībai vides jomā, kuras pamatā ir princips – "piesārņotājs maksā.""[404] Šajā Direktīvā iestrādātās prasības balstās uz principu, ka "uzņēmējam, kura darbība rada kaitējumu videi vai tiešus šāda kaitējuma draudus, ir jābūt materiāli atbildīgam."[405] Vienlaikus vērts atzīmēt, ka Direktīva neskar tā saucamo "tradicionālo" kaitējumu un zaudējumu atlīdzināšanu par tiem, t.i., neaptver zaudējumu atlīdzināšanas regulējumu par nodarīto kaitējumu *īpašumam*, cilvēku veselībai, bet koncentrējas tikai uz atbildību par *videi* nodarīto kaitējumu.[406] Šis pats princips ir ietverts Latvijas *Vides aizsardzības likumā*, atstājot "tradicionālā" zaudējuma atlīdzināšanas kārtību CL regulējuma ietvaros.

Papildus vēl ES Atbildības direktīvas fokuss ir uz "**atbildības bez vainas**" (angļu valodā – *strict liability*) institūta ieviešanu, kura prasības, attiecīgi ir iestrādātas *Vides aizsardzības likumā*. Šajā kontekstā, svarīgākais nosacījums atrodams 25. panta ceturtajā daļa, nosakot, ka "operators ir atbildīgs par kaitējumu videi vai tiešiem kaitējuma draudiem **neatkarīgi no vainas**," ja kaitējums videi vai tieši kaitējuma draudi radušies, veicot likumā uzskaitītās profesionālās darbības, kas ietver cita starpā "ūdens ieguvi un uzkrāšanu, kuras veikšanai nepieciešama ūdens resursu lietošanas atļauja."[407]

Privāto upju kontekstā jāatzīmē, ka atbildība par videi nodarīto kaitējumu iestājas personai, kura veic likumā noteikto profesionālo darbību, neatkarīgi no ūdeņu piederības, kuros radies kaitējums videi, tostarp ūdeņiem.[408]

Papildus vēl atbildība par kaitējumu videi ir noteikta arī personām, kuras neveic profesionālo darbību, ja kaitējumu "izraisījusi tās tīša vai aiz neuzmanības veikta darbība vai bezdarbība, ar kuru ir pārkāptas vides normatīvo aktu prasības," kuru dēļ ir iestājies "kaitējums videi," t.i., vai nu "kaitējums augsnei vai zemes dzīlēm," "kaitējums īpaši aizsargājamām sugām vai biotopiem" vai "kaitējums ūdeņiem."[409]

Tādā gadījumā "šai personai ir pienākums **novērst** kaitējumu vai tiešus kaitējuma draudus **un segt izmaksas**, ko radījis tās nodarītais kaitējums videi, vai tieši kaitējuma draudi, to skaitā preventīvo, neatliekamo un sanācijas pasākumu izmaksas."[410]

---

[403] Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2004/35/EK (2004. gada 21. aprīlis) par atbildību vides jomā attiecībā uz videi nodarītā kaitējuma novēršanu un atlīdzināšanu
[404] Atbildības direktīvas 1. pants
[405] Atbildības direktīvas Preambulas 2. punkts
[406] Sk., piem., Atbildības direktīvas, Preambulas 11. punktu, kas ietver norādi "Šīs direktīvas mērķis ir novērst un atlīdzināt kaitējumu videi, un tā neskar tradicionālā kaitējuma kompensācijas tiesības.."
[407] VAL 25. panta ceturtās daļas 3. punkts
[408] Sk. termina definējumu augstāk esošajā sadaļā
[409] Definējumu šiem terminiem sk.: VAL, 1. panta 6., 7. un 8. punktā
[410] VAL 25. panta trešā daļa

Vērts atzīmēt, ka vispārīgais regulējums par atbildību par videi nodarīto kaitējumu neskar (neatceļ) specifiski kādām konkrētām piesārņojošām darbībām izvirzītās prasības attiecīgo darbību uzsākšanai vai veikšanai (piemēram, kompensēt negatīvo ietekmi videi, ko radīs, kāda atļauta darbība) un *vice versa* (t.i., ja arī kompensējošie pasākumi ir bijuši noteikti, atļaujot darbību, tas neatceļ pienākumu segt kaitējumu videi, kas radies veicot piesārņojošo darbību, izņemot likumā noteiktos gadījumos).

Attiecīgi bez *Vides aizsardzības likumā* ietvertā vispārīgā regulējuma par videi nodarītu kaitējumu, ja tas radies operatora darbības (ar vai bez vainas) vai personas (vainojamas) rīcības rezultātā, speciālās, atsevišķu jomu regulējošās normas var ietvert papildu nosacījumus darbības veikšanai, kas saistīti ar potenciālā kaitējuma novēršanas, samazināšanas vai kompensēšanas izdevumiem. Tomēr tāds regulējums parasti attiecas uz *plānoto* darbību, tātad *ex-ante* novērtējuma ietvaru (t.i., pirms darbības atļaušanu).[411] Savukārt *Vides aizsardzības likuma* VI nodaļas (Atbildības) prasības uz *ex-post* situācijām (pēc darbības atļaušanas vai konkrētas rīcības veikšanas, kurai atļauja nebija vajadzīga vai netika saņemta). Otrajā situācijā atbildība jāvērtē saskaņā ar *Vides aizsardzības likuma* normām. Savukārt, *ex-ante* situācija ietverta, piemēram, hidrotehnisko būvju darbību atļaušanas regulējumā, nosakot, ka, lai saņemtu ūdens resursu lietošanas atļauju "hidrotehnisko būvju darbībai" pieprasījumam jāietver cita starpā arī "zivsaimnieciskās ekspertīzes atzinumu par darbības ietekmi uz zivju resursiem, tiem nodarītiem zaudējumiem un kompensācijas pasākumiem, kā arī par rekomendējamo ekoloģisko caurplūdumu, kas nodrošina zivju resursu dabisku atražošanos."[412]

Vienlaikus jāatzīmē, ka, piemērojot kādai konkrētai situācijai normatīvos aktus, ir jāņem vērā gan vispārējās prasības, kas izriet no *Vides aizsardzības likuma*, gan speciālajās normās ietverto attiecībā uz atsevišķu darbību regulējošo, piemēram, *Zvejniecības likumam* pakārtotajiem normatīvajiem aktiem.[413]

Papildus vēl *Vides aizsardzības likums* ietver arī norādi, ka augstākminēto personu **"saukšana pie administratīvās atbildības vai kriminālatbildības par vides normatīvo aktu pārkāpumu *neatbrīvo to no pienākuma segt izmaksas*, ko radījis tās nodarītais kaitējums videi, vai tieši kaitējuma draudi.**"[414] Savukārt *Zvejniecības likums,* ietverot līdzīgu norādi, papildus vēl iekļauj nosacījumu par iespējamiem kaitējuma atlīdzināšanas veidiem, nosakot, ka neatkarīgi no uzliktā administratīvā soda vai kriminālsoda "*vainīgais* pilnībā kompensē zivju resursiem nodarīto zaudējumu. Zivju resursiem nodarīto zaudējumu *var kompensēt, arī veicot* zivju resursu pārzinātāja noteiktos un ar institūtu un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju saskaņotos *zivju resursu atražošanas pasākumus vai arī vides sakopšanu atbilstoši tiesas nolēmumam*.

Saskaņā ar šo normu MK 2005. gadā ir pieņēmis noteikumus Nr. 466 *Kārtība, kādā nosaka un veic vides sakopšanas darbus, kas kompensē zivju resursiem nodarītos zaudējumus.* Tomēr šo noteikumu efektivitāte vai izvēlētie piemērošanas instrumenti ir apšaubāmi, jo līdz pat 01.11.2018. tie ne reizi nav piemēroti un faktiski tos pat īsti nav iespējams piemērot, jo atbildību un attiecīgi zaudējumu atlīdzināšanas pienākumu zivju resursiem nodarīta kaitējuma gadījumā piemēro

[411] Lai gan pastāv arī izņēmumi, kā tas redzams no zemāk minētā piemēra Zvejniecības likuma kontekstā
[412] MK 23.12.2003. noteikumu Nr. 736 "Noteikumi par ūdens resursu lietošanas atļauju," 6.2.2. punkts
[413] Sk., piem., MK 05.08.2001. noteikumi Nr. 188 *Saimnieciskās darbības rezultātā zivju resursiem nodarītā zaudējuma noteikšanas un kompensācijas kārtība*. Noteikumos ietverta norāde, ka tie "attiecas uz tādu saimniecisko darbību, kuru veicot tiek nodarīts zaudējums zivju resursiem, tajā skaitā uz hidrotehnisko būvju celtniecību un ekspluatāciju, ūdenstilpju (upju, ezeru, ūdenskrātuvju), ostu, kuģošanas ceļu un kanālu padziļināšanu, spridzināšanas darbiem ūdeņos, grunts ņemšanu un izgāšanu, ūdenstilpju regulēšanu, *kā arī uz saimnieciskās darbības izraisītām avārijām vai negadījumiem un citām darbībām, kas ietekmē zivju resursus* (2. punkts)
[414] VAL 25. panta otrā daļa

administratīvā procesa ietvaros. Ja naudas sods, kā arī zaudējumu atlīdzināšana netiek izpildīti, VVD izpildi nodod tiesu izpildītāju institūcijai piespiedu izpildei, jo VVD nav piespiedu izpildes nodrošinošā institūcija saskaņā ar Administratīvo pārkāpumu kodeksu. Attiecīgi noteikumi, kas paredz, ka VVD iesaista vides sakopšanas darbos likuma pārkāpēju kā kompensējošu pasākumu (naudas kompensācijas aizstāšanai), nav realizēšanas instrumenta.

MK noteikumi Nr. 466/2005 – tipisks piemērs tā saucamajām "normām uz papīra."

Noslēgumā jāuzsver, ka *ex-ante* regulējums, paredzot kompensēšanas pasākumus pirms darbības atļaušanas, ir nodalāms no *ex-post* situācijas, kad kaitējums ūdens resursiem ir radies, un attiecīgi atbildība jāvērtē saskaņā ar *Vides aizsardzības likumu* tajā noteikto principu "piesārņotājs maksā" un tā realizēšanai izstrādāto atbildības un kaitējuma atlīdzināšanas sistēmu. Jāatzīmē, ka, piemēram, zivju resursiem nodarīto kaitējumu gadījumā šis varētu būt normatīvo aktu piemērotājiem sarežģīts uzdevums, jo augstāk minētie MK noteikumi Nr. 118/2001 aptver abus gadījumus, vienlaikus aptverot "tikai" "vainīgās personas" un citus principus atbildības par kaitējumu videi noteikšanai. Attiecīgi šādu kolīziju gadījumā situācijas jārisina, balstoties uz *Administratīvā procesa likumā* noteiktajām piemērošanas un interpretācijas metodēm.[415]

3.2. Teritorijas plānojums un ūdeņi

Viens no būtiskākajiem normatīvajiem regulējumiem ūdeņu pārvaldības un apsaimniekošanas jomā, kas skar vai var skart privātos ūdeņus, ir teritorijas plānojums, jo, kā jau norādīts augstāk, tas var attiekties uz ūdeņiem neatkarīgi no to piederības tikpat lielā mērā kā uz zemes plānošanu. Faktiski, kā redzams no teritorijas plānojumu regulējošajiem normatīvajiem aktiem, teritorija, par kuras plānošanu pašvaldībām ir noteikta kompetence (tostarp tiesības un pienākumi) ietver gan sauszemes teritoriju, gan iekšējos ūdeņus.

Galvenais "jumta" likums, kas nosaka teritorijas plānošanas fundamentu, ir *Teritorijas attīstības plānošanas likums*.[416] Šā likuma mērķis ir "panākt, ka teritorijas attīstība tiek plānota tā, lai varētu paaugstināt dzīves vides kvalitāti, ilgtspējīgi, efektīvi un racionāli izmantot teritoriju un citus resursus, kā arī mērķtiecīgi un līdzsvaroti attīstīt ekonomiku."[417]

Vietējās pašvaldības teritorijas attīstību plāno, izstrādājot cita starpā arī vietējās pašvaldības teritorijas plānojumu, ko likums definē kā "vietējās pašvaldības ilgtermiņa teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kurā noteiktas prasības teritorijas izmantošanai un apbūvei, tajā skaitā funkcionālais zonējums, publiskā infrastruktūra, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi, kā arī citi teritorijas izmantošanas nosacījumi un kuru izstrādā administratīvajai teritorijai vai tās daļai."[418]

Papildus var tikt izstrādāts arī lokālplānojums, tematiskais plānojums un noteiktos gadījumos arī detālplānojums.[419]

Savukārt vietējo pašvaldību pienākumu likumā noteiktajā kārtībā izstrādāt teritorijas plānojumu *expressis verbis* paredz likuma "**Par pašvaldībām" 14. panta** otrās daļas 1. punkts.[420] Vietējās

[415] Administratīvā procesa likuma 15. pants (ārējo normatīvo aktu piemērošana) un 17. pants (interpretācijas metodes)
[416] Teritorijas attīstības plānošanas likums, ar grozījumiem, kas izdarīti līdz 12.03.2014.: pieejams: https://likumi.lv/doc.php?id=238807
[417] TAPL, 2. pants
[418] TAPL, 1. panta 8. punkts
[419] Sk. terminu definējumus TAPL, 1. pants 9. un 10. punkts
[420] 14. pants nosaka, ka, lai izpildītu savas funkcijas, pašvaldībām likumā noteiktajā kārtībā ir pienākums "izstrādāt pašvaldības teritorijas attīstības programmu un teritorijas plānojumu, nodrošināt teritorijas attīstības programmas realizāciju un teritorijas plānojuma administratīvo pārraudzību."

pašvaldības teritorijas plānojums ir ārējais normatīvais akts (saistošo noteikumu formā), kas ir saistošs jebkurai fiziskajai un juridiskajai personai un kalpo par tiesisko pamatu konkrētu lēmumu pieņemšanai, piemēram, būvniecības procesa uzsākšanai.

Kā norādījusi Satversmes tiesa: "Piemērojot teritorijas plānošanas tiesību normas un principus, vietējās pašvaldības ar teritorijas plānojumu noteic konkrētu teritoriju plānoto (atļauto) izmantošanu. Līdz ar to katram zemes īpašniekam piederošā nekustamā īpašuma lietošanas tiesību apjomu nosaka teritorijas atļautā izmantošana."[421]

Te vērts atgriezties pie augstāk minētā, ka teritorijas plānojums, tostarp pienākums plānot savas administratīvās teritorijas ilgtspējīgu attīstību, racionālu izmantošanu u.tml., ir attiecināms kā uz *zemi,* tā uz *ūdeņiem* neatkarīgi no to piederības (protams, respektējot privātīpašnieku tiesības un līdzsvarojot sabiedrības intereses).[422] Kā uzsvērusi Satversmes tiesa, pašvaldībai ir tiesības un vienlaikus arī pienākums, ņemot vērā visas līdzsvarojamās intereses, ar savu rīcību sasniegt ilgtspējīgu, kā arī teritorijas plānošanas principiem un faktiskajai situācijai atbilstošāko risinājumu.[423] Turklāt teritoriju īpašnieku ierosinājumi par attīstības perspektīvu vai atļautajām darbībām var būt kā viens no informācijas avotiem, tomēr ne vienīgais, jo "pašvaldībai *ex officio* ir pienākums izvērtēt sabiedrības vajadzības un tās ievērot teritorijas plānošanas procesā." [424]

Līdz ar to ūdeņu *pārvaldības* jomā pašvaldībām ir viena no galvenajām lomām, ņemot vērā gan to tiesības, gan pienākumus savas teritorijas, tostarp ūdeņu plānošanas jomā, kurai jānotiek caur visu triju pārvaldības jautājumu prizmu: vides, ekonomisko un sociālo.

Attiecīgi arī ūdeņu *apsaimniekošanas* jomā teritorijas plānojumam ir izšķiroša nozīme, gan iezīmējot attīstības potenciālu, gan precizējot ierobežojumus, ņemot vērā kvalitātes u.c. vides rādītājus, kā arī sasniedzamos mērķus, kādi izriet no *Ūdens apsaimniekošanas likuma.* Tomēr jādomā par efektīvākajiem mehānismiem, kas nodrošinātu ŪAL, t.sk. UBAP ietverto kvalitātes rādītāju un mērķu, kā arī nepieciešamo pasākumu iestrādi (ņemšanu vērā) teritorijas plānojuma ietvaros. Attiecīgi (kā jau iepriekš minēts) te vērtējams, kā efektīvāk nodrošināt VVD kā UBAP "rupora" funkciju, lai palīdzētu pašvaldībām iestrādāt teritorijas attīstības plānošanas dokumentos prasības, kas nepieciešamas valsts noteikto saistošo mērķu sasniegšanai ūdeņu pārvaldības jomā.

Pašvaldības lomu *ūdeņu* pārvaldības jomā apstiprina pašvaldībām noteiktā kompetence ūdeņu teritoriju plānošanā. Tādēļ zemāk tiks apskatīts konkrētais regulējums, kas norāda uz pašvaldību kompetenci un to tvērumu ūdeņu plānošanas jomā pašreiz spēkā esošā regulējuma ietvaros, īpaši pievēršoties MK noteikumiem, kas paredz pašvaldību kompetenci teritorijas plānošanas jomā.

- MK noteikumi *"Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi"*[425] paredz noteikt funkcionālās zonas,[426] tostarp "**Ūdeņu teritorijas."**[427]

[421] 2009. gada 19. novembra spriedums lietā Nr.2009-09-03 (Juglas kanāla lieta) 11.2. punkts. Sk. arī Satversmes tiesas 2007. gada 26. aprīļa sprieduma lietā Nr.2006-38-03, 8.1. punktu

[422] Sk. sal. Satversmes tiesas 2007. gada 26. aprīļa spriedumu lietā Nr.2006-38-03 (*Limbažu plānojuma lieta*), arī 2009. gada 19. novembra spriedumu lietā Nr.2009-09-03 (*Juglas kanāla lieta*), uzsverot, ka "ievērojot Teritorijas plānošanas likumā nostiprināto ilgtspējības principu, teritorijas plānojuma izstrādāšanas procedūra ir reglamentēta ar mērķi nodrošināt to, ka plānošanas rezultātā tiek pieņemts izsvērts lēmums ar pienācīgu pamatojumu."

[423] 2009. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr.2009-09-03, (*Juglas kanāla lieta*) 14. punkts

[424] Satversmes tiesas 2007. gada 26. aprīļa spriedums lietā Nr. 2006-38-03 (*Limbažu plānojuma lieta)*

[425] 2013. gada 30. aprīļa MK noteikumi Nr. 240 „Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi."

[426] Saskaņā ar noteikumiem "funkcionālā zona" ir "pilsētas, ciema vai lauku teritorijas daļa ar definētām robežām, kurai teritorijas plānojumā vai lokālplānojumā noteikti atļautie izmantošanas veidi un apbūves parametri" (2.10. punkts)

[427] Sk. MK 240/2013, 17.2. punkts

- Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 240/2013, 57. punktu "ūdeņu teritorija" ir funkcionālā zona, ko nosaka, lai **"izplānotu un nodrošinātu** racionālu un ilgtspējīgu ūdens resursu izmantošanu"
  - saimnieciskai darbībai,
  - transportam,
  - rekreācijai un
  - vides aizsardzībai.

Pēc būtības lielā mērā šie plānošanas un nodrošināšanas mērķi atspoguļo trīs augstāk definētos ūdeņu pārvaldības mērķus, lai gan augstāk, kā arī citās jomās tie pamatoti ir vispārināti, lietojot plašākus terminus: saimnieciskai darbībai, ekoloģijai un sociālajai funkcijai.[428]

Savukārt, kā redzams no tālākajiem konkrētās apakšnodaļas punktiem par ūdeņu teritorijas funkcionālās zonas plānojumu, tie paredz ūdeņu galvenos izmantošanas veidus, kas ietver ūdenssaimniecisku izmantošanu,[429] kā arī "tehnisku apbūvi un teritorijas izmantošanu," tostarp energoapgādei, transportam.[430]

- Saskaņā ar 59. punktu, ūdeņu teritorijā var noteikt arī **"papildizmantošanu," uzskaitot pie tādas dzīvojamo apbūvi (uz ūdens)** un derīgo izrakteņu ieguvi.

Nosacījumi par "izmantošanu" vides aizsardzībai (vai ekoloģiskās funkcijas nodrošināšanai) šajā sadaļā nav atrodami, kaut tā ir viena no funkcionālās zonas noteikšanas mērķiem, kā redzams no 57. punkta.

- Savukārt MK noteikumu 58.3.punkts varētu tikt saistīts ar izmantošanu *rekreācijas* mērķiem, paredzot kā vienu no plānojumā ietveramajiem veidiem "ūdens telpas publiskā izmantošana." Saskaņā ar izmantošanas veidu klasifikatoru šis veids ietver: "ūdens akvatorijas izmantošana publiskiem pasākumiem, pakalpojumiem, atpūtai, sportam un to nodrošināšanai nepieciešamā infrastruktūra, tajā skaitā peldbūves vai uz pāļiem stiprinātas būves." (3. pielikuma, kods 24003).

- Šo MK noteikumu 5.4. apakšnodaļa nosaka "**Prasības ūdeņu teritoriju plānošanai un izmantošanai**," izvirzot konkrētus nosacījumus ūdeņu teritoriju plānošanai, kā arī dažus ierobežojošus noteikumus par to izmantošanu.

Lielā mērā šis regulējums attiecas uz *publiskajiem* ūdeņiem, piemēram, prasība iezīmēt plānojumā **publiskās peldvietas un atpūtas vietas**, kā arī piekļuves vietas.[431]

Tomēr ir arī nosacījumi, kas attiecas gan uz publiskajiem, gan privātajiem ūdeņiem, sākot jau ar virszemes ūdensobjektu attēlošanu plānojumā.

[428] Sk., piem., 51. punktu attiecībā uz "meža teritorijas" funkcionālā zonējuma mērķiem, nodrošināt "apstākļus mežu ilgtspējīgai attīstībai un ar mežu saistīto galveno – saimniecisko, ekoloģisko un sociālo – funkciju īstenošanai."

[429] MK noteikumu 240/2013 3. pielikumā ietvertais "teritorijas plānošanas klasifikators" ūdenssaimniecisko izmantošanu definē (apraksta) kā "dabiskas vai mākslīgas izcelsmes ūdens akvatorijas, kuras tiek izmantotas zivsaimniecībai, zvejniecībai un citiem ūdenssaimniecības veidiem" (kods: 23001).

[430] Sk. 58. punktu, kas nosaka, piem., ūdenssaimnieciskā izmantošana (58.1.); tehniskā apbūve un teritorijas izmantošana (58.2., kas cita starpā ietver, transporta lineārās infrastruktūras apbūve; inženiertehniskās infrastruktūras apbūve; ergoapgādes uzņēmumu apbūve utml.)

[431] Sk. MK 240/2013, 5.4. apakšnodaļas 69. punktu, 71. punktu u.c.

- Saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 240/2013 kā ūdeņu teritoriju **attēlo šādus virszemes ūdensobjektus**:

(i) pilsētās un ciemos – ūdensteces, kuru kopējais garums ir vismaz 3 km, bet lauku teritorijā – ūdensteces, kuru kopējais garums ir vismaz 10 km;

(ii) ūdenstilpes, kuru platība lauku teritorijā ir vismaz 1 ha un vismaz 0,1 ha – pilsētās un ciemos.[432]

- Uz teritorijas plānošanu neatkarīgi no ūdeņu piederības attiecināms arī nosacījums, ka "dabisko ūdenstilpju un ūdensteču akvatorijas teritoriju aizliegts samazināt, piemēram, veicot teritorijas uzbēršanu vai veidojot mākslīgas salas, izņemot gadījumus, ja tas nepieciešams ostas funkciju vai maģistrālās transporta infrastruktūras nodrošināšanai, erozijas risku ierobežošanai, pretplūdu aizsardzības būvju vai meliorācijas sistēmas būvniecībai."[433]

- 5.4. apakšnodaļā ir arī citi nosacījumi, kas attiecināmi uz privātajām upēm, tā kā nav norādes par ierobežošanu uz "publiskajiem" ūdeņiem. Attiecīgi skatīt, piemēram, 72., 74., 75. punktu.[434]

- Ūdeņu apsaimniekošanas un plānošanas jomā būtisks jautājums ir attiecībā uz tiesību/pienākumu apjomu attiecībā uz **peldbūvēm vai apbūvi uz ūdens.**

Nosacījumi attiecībā uz "peldbūvēm"[435] līdzīgi kā uz būvniecību principā ir attiecināmi uz būvniecību ūdensobjektos neatkarīgi no to piederības.

Tajā pašā laikā attiecībā uz peldbūvēm MK noteikumos Nr. 240/2013 ir atrodami tikai nedaudzi nosacījumi, kuri attiecas vai nu uz publiskajiem ūdeņiem[436] vai "publiskās ārtelpas" plānošanu (9. nodaļa).

Attiecīgi skatīt 9.2. apakšnodaļu par "pasažieru kuģu, jahtu, laivu piestātnes un **peldbūves izvietošanu,**" kas ietver nosacījumu, ka, plānojot "peldbūvju izvietojumu, nodrošina brīvu piekļuvi publiskajiem ūdeņiem un paredz atbilstošu inženierinfrastruktūras nodrošinājumu" (179. punkts).

Tomēr, ja ūdeņu funkcionālais zonējums kā "papildizmantošanu" paredz iespēju noteikt "dzīvojamā apbūve uz ūdens,"[437] tad prasība par "atbilstošas inženierinfrastruktūras nodrošinājumu" būtu attiecināma uz peldbūvi neatkarīgi no ūdens objekta piederības.

---

[432] 68.1.un 68.2. punkts

[433] MK noteikumu 240/2013, 70. punkts, kā viena no prasībām "ūdeņu teritoriju plānošanai un izmantošanai" (5.4. apakšnodaļa)

[434] MK noteikumu 240/2013, "72. Plānojot ūdensobjektu izmantošanu, teritorijas plānojumā vai lokālplānojumā var noteikt attālumu no krasta līnijas, kādā attiecīgajā ūdensobjektā var izvirzīt infrastruktūras būves un objektus."

MK noteikumu 240/2013, "74.Teritorijas plānojumā vai lokālplānojumā var noteikt ūdensteču posmus vai ūdenstilpju daļas, kurās **ir ierobežota tādu kuģošanas un citu peldošo līdzekļu izmantošana, kuriem ir iekšdedzes dzinēji**."

MK noteikumu 240/2013, "75.Teritorijas plānojumā un lokālplānojumā nosaka izmantošanas veidu ierobežojumus ūdenstilpēs un ūdenstecēs, kas **noteiktas par riska ūdensobjektiem** saskaņā ar normatīvajiem aktiem par riska ūdensobjektiem." Riska ūdensobjektu sarakstā ir atrodamas arī privātās upes.

[435] Saskaņā ar MK noteikumu 240/2013, 2.19. punktu "peldbūve – uz pontona vai peldošas platformas izvietots objekts, kam ir konkrēta funkcija." Peldbūve var būt, piem., arī "dzīvojamā apbūve uz ūdens," ko saskaņā ar 3.pielikuma (teritorijas izmantošanas klasifikatoru) klasificē kā "Apbūve, ko veido *peldbūves*, kas pielāgotas mājokļa funkcijai vai dzīvojamās ēkas, kas nostiprinātas uz pāļiem" (kods 11007)

[436] Sk. 73. punktu, kas paredz, ka teritorijas plānojumā un lokālplānojumā *publiskajos* ūdeņos var noteikt teritorijas, kurās atļauts izvietot peldbūves pakalpojumu objektu ierīkošanai

[437] Tā saskaņā ar "teritorijas izmantošanas klasifikatoru" tiek definēta kā "apbūve, ko veido peldbūves, kas pielāgotas mājokļa funkcijai vai dzīvojamās ēkas, kas nostiprinātas uz pāļiem." MK noteikumu 240/2013 3. pielikuma, 1. sadaļa "Apbūvēta teritorija" (11007 kods)

- **Citas prasības teritorijas plānojuma jomā, kas attiecas uz ūdeņiem**.

Papildus MK noteikumos Nr. 240/2013 ir atrodami arī citi teritorijas plānošanas nosacījumi (ārpus sadaļām par ūdeņu teritoriju plānošanu), kas norāda uz pašvaldību gan tiesībām, gan pienākumiem izvirzīt prasības teritorijas plānošanas jomā, kas aptver arī ūdeņu teritorijas vai skar upes.

Piemēram, saskaņā ar 217. punktu "pašvaldība var noteikt īpašas prasības būvniecībai un vides infrastruktūrai, tostarp notekūdeņu savākšanas un attīrīšanas sistēmām" **plūdu riska teritorijās**.

Kā arī "ievērojot katra konkrētā objekta vai teritorijas specifiku un riska pakāpi, pašvaldība teritorijas plānojuma vai lokālplānojuma apbūves noteikumos, pamatojoties uz izpētes rezultātiem, **var noteikt stingrākus ierobežojumus, nekā nosaka citi normatīvie akti vides aizsardzības vai veselības jomā.**" (218. punkts).

- Prasības attiecībā uz teritoriālo plānošanu ietver arī pienākumu plānot **ūdensapgādes un notekūdeņu savākšanas nosacījumus**.
  - *Ūdensapgādes jomā* pašvaldības "pilsētās un ciemos paredz centralizētu un nepārtrauktu dzeramā ūdens apgādi šādās apbūves teritorijās:
    - mazstāvu un daudzstāvu dzīvojamās apbūves teritorijas;
    - publiskās apbūves teritorijas;
    - jauktas centra apbūves teritorijas;
    - jaunveidojamas savrupmāju apbūves teritorijas, kurās paredzēta vairāk nekā 20 dzīvojamo māju (ar saimniecības ēkām un palīgēkām) būvniecība."[438]

  - *Notekūdeņu savākšanas* jomā MK noteikumi Nr. 240/2013 paredz vispārēju nosacījumu, ka "apbūves teritorijās nodrošina notekūdeņu centralizētu savākšanu un attīrīšanu atbilstoši normatīvo aktu prasībām vides aizsardzības jomā," ietverot atsevišķus nosacījumos par pašvaldību kompetenci (tiesībām un pienākumiem) plānojot notekūdeņu savākšanu.[439]

Noslēgumā vērts uzsvērt, ka, ņemot vērā *Teritorijas attīstības plānojuma likumā*, *Pašvaldību likumā* un augstāk analizētajos MK noteikumos Nr. 240/2013 par teritoriju attīstības plānošanu paredzēto, **pašvaldībai ir gan tiesības, gan pienākums plānot savu administratīvo teritoriju, tostarp nosakot ūdeņu teritoriju funkcionālo zonējumu ar mērķi "izplānot un nodrošināt ilgtspējīgu ūdens resursu izmantošanu" saimnieciskajai darbībai, rekreācijai un vides aizsardzībai, t.i., aptvert visus trīs ūdeņu pārvaldības mērķus.**

Protams, konkrētie nosacījumi ir jāvērtē kontekstā ar kopējo pašvaldību kompetenču ietvaru un konkrētā normatīvā akta regulējumu un no tā izrietošajām prasībām, kā arī teritoriju specifiku. Līdz ar to teritorijas atļauto (arī ierobežojumus) nosaka ne tikai teritorijas plānojums. Piemēram, MK noteikumu Nr. 240/2013 piektajā punktā ir noteikta atļautā teritorijas izmantošana, "lai nodrošinātu esošo un plānoto objektu funkcijas" paredzot, ka, ja "pašvaldības teritorijas plānojumā nav noteikts citādi," atļauta, cita starp, "erozijas risku ierobežošanas" un "pretplūdu aizsardzības" izbūve. Tomēr šāda veida teritorijas izmantošana varbūt liegta vai tai izvirzīti papildus nosacījumi ar citiem

[438] MK noteikumu 240/2013, 148. punkts. Sk. arī 149.-153. punktu, kas cita starpā paredz arī, kādos gadījumos var plānot centralizēto, kādos arī individuālo ūdensapgādi.

[439] Sk. sīkāk MK noteikumu 240/2013 8.2. sadaļu, piem., ja teritorijā nav izbūvēta centralizēta notekūdeņu savākšanas sistēma, var veidot lokālas notekūdeņu savākšanas sistēmas ar lokālām attīrīšanas iekārtām, ievērojot vides jomu regulējošo normatīvo aktu prasības (155. punkts). Veidojot jaunas vai paplašinot esošas savrupmāju apbūves teritorijas, kurās dzīvojamo māju skaits pārsniegs 20, paredz centralizētas notekūdeņu savākšanas sistēmas ierīkošanu (156. punkts)

normatīvajiem aktiem, piemēram, *Aizsargjoslu likumu*[440] vai normatīvo regulējumu dabas aizsardzības jomā. Attiecīgi jāņem vērā, ka vietējā teritorijas plānojumā var nebūt ietverti ierobežojumi, tomēr tie var izrietēt no citiem normatīvajiem aktiem.

Ņemot vērā pašvaldību kompetenci savas administratīvās teritorijas, tostarp ūdeņu izmantošanas un aizsardzības plānošanā, vietējās pašvaldības teritorijas plānojumam vajadzētu būt kā vienam no pamatiem (jeb stūrakmeņiem) ūdeņu pārvaldības un *apsaimniekošanas* jomā, t.sk. aptverot privātās upes, līdzīgi kā citas privātās teritorijas. Turklāt ūdeņu plānošanas kontekstā plānojumam (teritorijas, tematiskā[441] vai lokālplānojuma[442] formā) būtu jāietver gan racionālas lietošanas, gan saudzēšanas, gan uzlabošanas plānošanas aspekti, ņemot vērā visu ūdeņu savstarpējo mijiedarbību, veidojot vienotu ekosistēmu.

Šo secinājumu konceptuāla līdzība ir atrodama esošajās teritorijas plānojuma normatīvā regulējuma prasībās attiecībā uz "ainavu aizsardzību un plānošanu," t.i., MK noteikumu Nr. 240/3013 12. sadaļa paredz pieeju, caur kuru pašvaldība var plānot, piemēram, "veikt padziļinātu izpēti un izstrādāt detalizētākus vides atveseļošanas vai ainavu reģenerācijas plānus. Ainavu plānos ietver arī rekomendācijas ainaviski vērtīgo teritoriju attīstībai."[443]

Vienlaikus, ņemot vērā viena no galvenajiem plānošanas instrumentiem – UBAP – sistēmisko nozīmi ūdeņu pārvaldībā, ūdeņu apsaimniekošanas sistēma būtu nepilnīga, ja attiecīgie plāni tiek ignorēti no institūcijas puses, kas atbildīga par teritorijas tostarp ūdeņu plānošanu.[444]

Saskaņā ar *Pašvaldību likumu* pašvaldību pienākums ir gan "izstrādāt pašvaldības teritorijas attīstības programmu un teritorijas plānojumu," gan nodrošināt teritorijas attīstības programmas realizāciju un teritorijas plānojuma *administratīvo pārraudzību."* [445] Šo funkciju realizēšanai pašvaldība likumā noteiktos gadījumos izdod saistošos noteikumus.[446] Teritorijas plānojumu (arī lokālplānojumu) pašvaldības apstiprina ar pašvaldības saistošajiem noteikumiem. Apstiprinātais plānojums "stājas spēkā nākamajā dienā pēc attiecīga paziņojuma publicēšanas oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis"."[447]

Papildus pie šīs 3. sadaļas par ūdeņu pārvaldības normatīvo regulējumu caur aizsardzības prizmu ir jāmin **plūdu pārvaldība** tostarp risku apzināšana un rīcību definēšanas, plānošana, kas mūsdienās izveidojusies kā atsevišķa ūdeņu pārvaldības komponente ar savu specifiku gan regulējumā, gan kompetenču sadalījumā.

---

[440] Sk. sīkāku skaidrojumu šajā kontekstā: Satversmes tiesas 2011. gada 14. aprīļa spriedums lietā Nr.2010-62-03, 9. punkts, kurā uzsvērts, ka ".. **Aizsargjoslu likumā ietvertie saimnieciskās darbības ierobežojumi ir spēkā neatkarīgi no to ietveršanas teritorijas plānojumā**, aizsargjoslas faktiskās attēlošanas teritorijas plānojuma grafiskajā daļā, kā arī teritorijai noteiktās plānotās (atļautās) izmantošanas."

[441] "**tematiskais plānojums** — teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kurā atbilstoši plānošanas līmenim risināti specifiski jautājumi, kas saistīti ar [...] specifisku tematu (piem., inženiertīklu izvietojums, ainaviski vērtīgas teritorijas un riska teritorijas). TAPL, 1.panta 5.punkts.

[442] **lokālplānojums** — vietējās pašvaldības ilgtermiņa teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kuru izstrādā [...] teritorijas daļai kāda plānošanas uzdevuma risināšanai vai teritorijas plānojuma detalizēšanai vai grozīšanai. TAPL 1. panta 9. punkts

[443] MK noteikumu 240/2013 230. punkts

[444] Sk. arī ŪSD UBAP vietu un pieejas principus t.sk., kā atspoguļoti Preambulas 13. punktā, uzsverot nepieciešamību plānot pasākumus caur programmām, kas pielāgotas reģionāliem un vietējiem apstākļiem

[445] Pašvaldību likuma 14. panta otrās daļas 1. apakšpunkts

[446] Pašvaldību likuma 14. panta trešā daļa

[447] TAPL, 25. pants

3.3. Plūdu risku pārvaldība

Mūsdienās viens no ūdeņu pārvaldības būtiskiem elementiem ir plūdu risku novērtēšana un pārvaldība, it īpaši ņemot vērā pieaugošo plūdu postījumu apjomu. Nenoliedzami klimata pārmaiņu rezultātā plūdu[448] gadījumi visā pasaulē ir kļuvuši gan biežāki, gan ekstremālāki un postošāki un, lai gan plūdi ir dabas parādība, kas nav novēršama, cilvēka rīcības un klimata pārmaiņu ietekmē palielinās plūdu rašanās varbūtība un plūdu negatīvās sekas.[449] Tā kā cilvēku rīcība, tostarp ūdens resursu vai pieguļošo teritoriju lietošana var gan veicināt, gan novērst plūdus, tad **plūdu risku pārvaldībai ir būtiska loma kopējā ūdeņu pārvaldības sistēmā.**

Plūdu riski un apdraudētās teritorijas, tāpat kā jebkurš ar vidi saistīts jautājums, pastāv neatkarīgi no ūdens objekta piederības, attiecīgi plūdu risku novērtēšanai jāietver visi atbilstošie objekti neatkarīgi no to piederības. Tomēr attiecībā uz pārvaldības pasākumiem, kam jāietver konkrēti apsaimniekošanas mehānismi ar mērķi mazināt "ar plūdiem saistītu nelabvēlīgu ietekmi uz cilvēku veselību, vidi, kultūras mantojumu un saimniecisko darbību" piemērotāko pasākumu (mehānismu) noteikšanā piederības formai var būt nozīme. Tas saistīts gan ar augstāk apskatītajiem nosacījumiem, kādi jāievēro, ierobežojot privātīpašnieku tiesības, piemēram, uzliekot pienākumu veikt kādas darbības vai atturēties no kādu veikšanas, gan ar finanšu plānošanu un atbildīgo institūciju kompetenču noteikšanu, kā arī piemērotāko tiesību instrumentu formas izvēli.

Latvijā tradicionāli tiek izdalītas šādas applūstošās un applūšanas riska teritorijas:

(i) palieņu teritorijas, kas ir upes vai ezera ielejas daļa, kura applūst palu vai plūdu gadījumā;

(ii) jūras uzplūdu apdraudētās teritorijas, kur stipru vēju laikā notiek jūras ūdeņu ieplūšana upju ietekās un piejūras ezeros, kā arī jūras krastu erozija un applūšana;

(iii) polderu teritorijas, HES un citu mākslīgu uzpludinājumu teritorijas.

Latvijā plūdu risku pārvaldības jomā *Ūdens apsaimniekošanas likums* ir viens no būtiskākajiem normatīvajiem aktiem, kurā definēts mērķis "izveidot plūdu riska novērtēšanas un pārvaldības sistēmu, lai mazinātu ar plūdiem saistītu nelabvēlīgu ietekmi uz cilvēku veselību, vidi, kultūras mantojumu un saimniecisko darbību."

Plūdu risku pārvaldību ar tādiem pašiem mērķiem kā definēti ŪAL paredz arī 2007. gada 23. oktobrī pieņemtā EK Direktīva 2007/60/EK *Par plūdu riska novērtējumu un pārvaldību* (turpmāk - *Plūdu pārvaldības direktīva*). Šī Direktīva ir kā papildinājums augstākminētajai Ūdeņu struktūrdirektīvai, veidojot vienu no ūdeņu pārvaldības būtiskiem elementiem.

Plūdu pārvaldības direktīva uzliek par pienākumu izveidot plūdu "izvērtēšanas un pārvaldības sistēmu," tostarp apzinot plūdu riskus un iespējamo plūdu postījumu vietas un izstrādājot atbilstošas kartes, tomēr atstājot ES dalībvalstu ziņā noteikt mērķus attiecībā uz plūdu riska pārvaldīšanu, ievērojot vietējos un reģionālos apstākļus.[450]

Attiecīgi Latvija sistēmu uzsāka veidot normatīvā līmenī ar MK rīkojumu Nr. 730 (2007), kas apstiprināja "Plūdu riska novērtēšanas un pārvaldības nacionālo programmu 2008.-2015.gadam."[451] Saskaņā ar šo programmu Latvijā tika noteikts "prioritāro plūdu riska vietu saraksts, kurās jāveic

[448] ŪAL, 1. panta 14.[1] punkts definē "**plūdus**" kā "parasti ar ūdeni neklātas sauszemes īslaicīga applūšana ar ūdeni, tajā skaitā vētras radīto jūras ūdens uzplūdu piekrastes teritorijās vai palu vai ilgstošu lietavu izraisītas straujas ūdens līmeņa celšanās dēļ."

[449] "Plūdu riska novērtēšanas un pārvaldības nacionālā programma 2008.-2015. gadam." Informatīvā daļa, 5. lpp.

[450] Plūdu pārvaldības direktīva Nr.2007/60 Preambulas 10. punkts

[451] MK rīkojumu Nr. 830, 20.12.2007 (ar precizējumiem: MK 2014. gada 22. novembra rīkojums Nr.663) (tā kā plānošanas periods ir pagājis, tad konkrētā programma nav aktuāla attiecībā uz pašreizējo plānošanas periodu, tomēr satur pamatinformāciju tālākām darbībām šajā jomā)

detalizēti izpētes vai pretplūdu aizsardzības pasākumi." MK apstiprinātā programma ietvēra "pasākumus apdraudējuma samazināšanai prioritārajos objektos, nepieciešamo papildus finansējumu šo pasākumu veikšanai un atbildīgās institūcijas."[452] Programmā iekļautā informācija tika apkopota upju baseinu apgabalu griezumā.[453]

3.3.1. Atbildīgās institūcijas, normatīvais regulējums un problemātika

2008.-2015. gada programma bija viens no tiesību aktiem, lai uzsāktu plūdu pārvaldības sistēmas izveidi, tostarp arī pārņemtu attiecīgo EK Direktīvu. Tā kā programma apstiprināta ar MK rīkojumu, tā ir juridiski saistoša publiskās pārvaldes institūcijām, kuras atrodas MK hierarhiskā padotībā un to darbība (kompetence, atbildība) iekļauj jautājumus, kuri ir ietverti šajā plūdu risku pārvaldības programmā.

MK rīkojums ietvēra divus nosacījums par atbildīgajām institūcijām: 1) programmā minētās institūcijas ir atbildīgas par tām doto uzdevumu izpildi; 2) Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija noteikta kā atbildīgā institūcija "programmas īstenošanas vadībā, koordinācijā, pārraudzībā un izvērtēšanā."

MK rīkojums, ar ko apstiprināta programma, no tiesību normu hierarhijas aspekta un saskaņā ar augstāk apskatīto *Pašvaldību likumu*, ir juridiski saistošs pašvaldībām tik tālu, cik tas skar pašvaldībām nodotās vai deleģētās valsts pārvaldes funkcijas vai uzdevumus.[454]

Tomēr vienlaikus jānorāda, ka saskaņā ar *Pašvaldību likuma* 15. pantu "pretplūdu pasākumu" veikšana ir pašvaldību autonomā funkcija, kā izriet no detalizētā uzskaitījuma zem pienākuma "gādāt par savas administratīvās teritorijas labiekārtošanu un sanitāro tīrību". Attiecīgi šīs funkcijas nodrošināšanai būtu jābalstās uz plūdu risku pārvaldības plāniem, kas izstrādāti visai valsts teritorijai, ņemot vērā plūdu risku, dabas parādību un cilvēku rīcību savstarpējo mijiedarbību. Pretējā gadījumā nav iespējams runāt par "pārvaldības sistēmu."

Uz šodienu MK apstiprinātā 2008.-2015. gada programma nav vairs aktuāla, iztekot plānošanas periodam, uz kuru tā pieņemta. Tomēr tas neatceļ programmā ietvertā "sākotnējā plūdu risku novērtējuma,"[455] kā arī atbilstoši tai Latvijā noteikto 25 nacionālas nozīmes plūdu riska teritoriju juridisko nozīmīgumu.

Kā var secināt no *Ūdens apsaimniekošanas likuma*, galvenais plūdu risku pārvaldības instruments ir šādam mērķim izstrādātie *plāni*,[456] kas tiek apstiprināti kā **Upju baseinu apsaimniekošanas plānu sastāvdaļa**.[457]

Attiecīgi, ņemot vērā iepriekšējo diskusiju par UBAP vietu teritorijas plānošanas sistēmā, rodas līdzīgs jautājums attiecībā uz *Plūdu risku pārvaldības plāniem* un to vietu teritorijas plānošanā jeb vienā no būtiskākajiem tiesību instrumentiem, kuriem jānodrošina konkrēto administratīvo teritoriju gan racionāla un ilgtspējīga izmantošana, gan aizsardzība.

No vienas puses, pašvaldībām, "izstrādājot teritorijas attīstības plānošanas dokumentus," jāņem vērā valsts līmenī definētās plūdu riska teritorijas.[458] Turklāt teritoriālās plānošanas normatīvais

[452] Programma un ar to saistītie dokumenti tostarp izpildes ziņojums, pieejami: http://polsis.mk.gov.lv/documents/2432
[453] Sk. sīkāk informāciju: Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas mājaslapas sadaļā par Plūdu risku pārvaldību: http://www.varam.gov.lv/lat/darbibas_veidi/udens_aizsardziba_/pludu_riski/?doc=21612
[454] Sk. augstāk 3.1.8.1. sadaļu
[455] Sk. MK noteikumu Nr.1354/2009, Noslēgumu jautājumu, 17. punktu, kas norāda, ka "novērtējums šo noteikumu izpratnē ir Plūdu riska novērtēšanas un pārvaldības nacionālā programma 2008.–2015.gadam (kas apstiprināts ar MK rīkojumu Nr.830(2007)
[456] Detalizētas prasības nosaka MK 24.11.2009. noteikumi "Par sākotnējo plūdu riska novērtējumu, plūdu kartēm un plūdu riska pārvaldības plānu."
[457] Sk. sīkāk 3.1. sadaļu augstāk

regulējums paredz, ka pašvaldības var noteikt *plūdu riska teritorijās* "īpašas prasības būvniecībai un vides infrastruktūrai, piemēram, notekūdeņu savākšanas un attīrīšanas sistēmām."[459]

Tajā pašā laikā *Plūdu risku pārvaldībai* izstrādātie plāni var tikt un var netikt ņemti vērā kā augstāk norādīts. Tā kā kopš 2016. gada šie plāni ir galvenie plūdu risku novērtēšanas un pārvaldības plānošanas instrumenti (kā var secināt no *Ūdens apsaimniekošanas likuma*), tad nav īsti izprotama likumdevēja pieeja, nosakot, ka UBAP un attiecīgi Plūdu risku pārvaldības plāni būtu jāņem vērā ikvienam ūdens resursu lietotājam,[460] savukārt vietējo pārvaldi nodrošinošās vietvaras, kurām jārūpējas par "pretplūdu pasākumiem," un kuras ir tiesīgas noteikt papildus prasības plūdu riska teritorijās, tos var neņemt vērā.[461]

Protams, plānošanas dokumentu efektivitāte ir atkarīga no piemērotu ieviešanas instrumentu pieņemšanas un plānošanas dokumentu efektīvas izmantošanas lēmumu pieņemšanas procesā, veidojot pārējos konkrētās politikas realizēšanas tiesību instrumentus.

Ņemot vērā plūdu risku specifiku, kas pastāv neatkarīgi no ūdensobjektu piederības vai pieguļošo teritoriju administratīvā dalījuma, ir skaidrs, ka ar risku apzināšanu un publiskās pārvaldes rīcību plānošanu nepietiek, lai visaptveroši pārvaldītu plūdu riskus.

Risku un pārvaldības specifika ietver arī dažādos riskus veicinošos faktorus, t.i., gan cilvēku (ūdens resursu lietotāju) darbību izraisītos (kā, piemēram, HES radītie apdraudējumi vai antropogēnās slodzes palielināšana upju krastos, t.sk. apbūvējot aplūstošās teritorijas), gan dabiskā ceļā izveidojušos vai, piemēram, bebru radītos aizsprostus, gan izveidotos polderus[462] un meliorāciju sistēmas utt.[463]

Attiecīgi detalizētiem (saistošiem) nosacījumus, kas saistīti ar plūdu risku pārvaldību, būtu jāparādās konkrētas jomas regulējošos normatīvajos aktos, ja attiecīgā veida darbības var radīt plūdu riskus vai var novērst to rašanos.

3.3.2. Plūdu pārvaldība un privātpersonas

No *Ūdeņu apsaimniekošanas likuma* izriet vispārīgi "ūdens resursu lietotāju" pienākumi, kas ietver arī, piemēram, pienākumu, lietojot ūdens resursus, "**neradīt apstākļus, kas veicina plūdus**."[464] Tomēr ar šāda pienākuma izpildi varētu nesekmēties, ja tas pilnībā tiek atstāts ūdens resursu lietotāja izpratnes un rīcības ziņā. Attiecīgi šādi nosacījumi var kalpot kā vispārīgs princips (mērķis), uz kura balstoties, valsts izstrādā konkrētus nosacījumus ūdens resursu lietotājiem, lai izvairītos no rīcības, kas var veicināt plūdus. Tātad konkretizētus nosacījumus būtu jāiekļauj vai nu konkrēto jomu regulējošos normatīvajos aktos (kā vispārīgie nosacījumi), vai atļaujās u.tml., individuālos tiesību aktos, definējot nosacījumus ūdens resursu lietošanai. Pretējā gadījumā, t.i., ja nav ieviešanas mehānisma, tāda ŪAL norma eksistē kā tā saucamā "*paper tigers*" jeb norma "uz papīra."

Viens no šādu pienākumu ieviešanas mehānismiem ir atrodams tā paša panta (7. p.) zemāk esošajā 12. punktā attiecībā uz pienākumu "ievērot ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumos paredzētos ūdens objekta ekspluatācijas un izmantošanas nosacījumus."[465] Savukārt,

---

[458] MK noteikumi Nr.240/2013, 212.3. punkts
[459] MK noteikumi Nr.240/2013, 217. punkts
[460] ŪAL, 7. panta 3. punkts
[461] Kā 3.2. sadaļā diskutēts
[462] Kā norādīts 2008-2015. gada programmā: "polderu sistēmas" ne tikai nodrošina optimālu mitruma režīmu lauksaimniecībā izmantojamās zemēs, bet arī daudzviet aizsargā apdzīvotas vietas no applūšanas," tomēr mūsdienās var veidot arī plūdu riska teritoriju (12.-13. lpp.)
[463] Sīkāk sk. "Plūdu riska novērtēšanas un pārvaldības nacionālā programma 2008.-2015.gadam." Informatīvā daļa, 11.-15. lpp.
[464] ŪAL, 7. panta 4. punkts nosaka, ka ūdens resursu lietotāja pienākums ir "veikt visas ar ūdens resursu lietošanu saistītās darbības tā, lai nepasliktinātu pazemes un virszemes ūdeņu stāvokli, nenodarītu kaitējumu cilvēku veselībai vai videi, arī ūdens ekosistēmām un no tām tieši atkarīgajām sauszemes ekosistēmām, kā *arī neradītu apstākļus, kas veicina plūdus* vai zemes izkalšanu."
[465] ŪAL, 7. panta 12. punkts

saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 1014/2005 attiecīgajos ekspluatācijas noteikumos ir jāparedz "saimniecisko darbību veicēju tiesības un pienākumi, tostarp "saimnieciskās darbības veicēja darbība ārkārtējos dabas apstākļos."[466] Šādiem nosacījumiem nenoliedzami būtu jāietver arī pienākumus plūdu gadījumos, it īpaši, ja konkrētajā teritorija ir plūdu riska teritorija.

Papildus vēl jānorāda, ka tajā pašā ŪAL 7. panta 12. punkā ir ietverts augstāk jau minētais **hidrotehniskās būves** īpašnieka vai tiesiskā valdītāja pienākums *atbildēt* "par savā īpašumā vai valdījumā esošās hidrotehniskās būves ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumos paredzēto nosacījumu izpildi," vienlaikus nosakot pienākumu veikt "pasākumus, lai **novērstu plūdu draudus**." Tātad atšķirībā no pārējiem ūdens resursu lietotājiem, kuriem jādarbojas tā, lai "*neradītu apstākļus*, kas veicina plūdus," hidrotehnisko būvju īpašniekiem ir pienākums *veikt pasākumus, lai novērstu* draudus.

Šie likumdevēja formulējumi ir būtiski, izstrādājot likumam pakārtotos normatīvos aktus, kā arī "ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumus"[467] un izsniedzot atļaujas.

No ŪAL ietvertajiem formulējumiem izriet, ka šie ūdens resursu lietotājiem noteiktie pienākumi attiecas vienādi uz visiem ūdens resursu lietotājiem neatkarīgi no ūdensobjekta piederības.

Jāatzīmē, ka likums neatrunā, ko īsti ietver *pasākumi,* kas hidrotehnisko būvju īpašniekiem jāveic, lai novērstu plūdu draudus. Tomēr attiecībā uz tiem, kuriem ir jāsaņem ūdens resursu lietošanas atļauja,[468] šāda veida pasākumiem, kā arī lietošanas nosacījumiem ir jābūt atrunātiem šo objektu atļaujas nosacījumos.[469] Turklāt, kā norādīts augstāk, MK noteikumi Nr. 736/2003 definē, kādos gadījumos ŪRL atļauju nosacījumus pārskata, kas ietver arī pārskatīšanu ik pēc septiņiem gadiem, vērtējot faktiskās un tiesiskās situācijas izmaiņas.[470] Tas nozīmē, ka, pieaugot plūdu riskiem saskaņā ar likumā noteiktā kārtībā apstiprinātiem novērtējumiem, var tikt pārskatīti arī atļaujas nosacījumi, lai sekmētu ŪAL 7. pantā noteiktā pienākuma izpildi konkrētu ŪRL atļaujas turētāja rīcībā.[471]

Saskaņā ar 2013. gadā veiktajiem grozījumiem MK noteikumos Nr. 1014/2005, ir noteikta arī rīcība situācijā, kad "nepieciešams izdarīt grozījumus hidroelektrostacijas (turpmāk – HES) ūdenskrātuves ekspluatācijas noteikumos, **lai samazinātu plūdu risku**, bet saimnieciskās darbības veicējs to nedara."[472] Attiecīgi MK noteikumi Nr. 1014/2005 ietver arī principu, ka konkrētas institūcijas, kas "saskaņojušas hidroelektrostacijas ūdenskrātuves ekspluatācijas noteikumus" vai pašvaldība var ierosināt grozījumus, kas nepieciešami "lai samazinātu vai novērstu plūdu risku hidroelektrostacijai piegulošajās un hidroelektrostacijas darbības ietekmētajās teritorijās."[473]

Otrs ŪAL 7. panta 12. punktā definētā pienākuma ieviešanas mehānisms, kas saistīts ar **plūdu draudu novēršanas pasākumiem**, ir iestrādāts MK dotajā deleģējumā noteikt:

1) tos ūdens objektus, kuru hidroloģiskais režīms ir regulējams ar hidrotehniskajām būvēm un kuriem izstrādājami ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumi;

---

[466] MK 27.12.2005. noteikumiem Nr. 1014 „Ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumu izstrādāšanas kārtība," 3.3. un 3.4. punkts

[467] Šo jautājumu regulē divi MK noteikumi, sk. MK 27.12.2005. noteikumus Nr. 1014 „Ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumu izstrādāšanas kārtība." Un MK 12.07.2011.noteikumus Nr. 549 "Noteikumi par ūdens objektiem, kuru hidroloģiskais režīms ir regulējams ar hidrotehniskajām būvēm."

[468] Saskaņā ar MK noteikumu Nr.736/2003, 2.2. punktu, ŪRL atļauja jāsaņem: "hidrotehnisko būvju (t.sk. hidroelektrostaciju hidrotehnisko būvju) darbībai, ja būves izmanto saimnieciskās darbības veikšanai nepieciešamās ūdens noteces režīma un parametru regulēšanai (turpmāk – hidrotehnisko būvju darbība)

[469] Sk., piem., MK noteikumu Nr.736/2003, 36. punktu, kas ietver nosacījums hidrotehnisko būvju darbībai tostarp pieļaujamie ūdens līmeņi, arī "īslaicīgi" pieļaujamie "ūdenskrātuvē palu vai plūdu laikā, caur novadbūvi izvadot pārbaudes caurplūdumu."

[470] Sk. augstāk, kā arī MK noteikumu Nr. 736/2003 23.-26. un 30. punkts

[471] Tomēr, tā kā nav izdevies atrast piemērus, kad atļaujas ir tikušas pārskatītas ar šādu mērķi, tad šis pieņēmums ir diskutējams

[472] MK 2013. noteikumi Nr. 1360 "Grozījumi Ministru kabineta 2005. gada 27. decembra noteikumos Nr. 1014 "Ūdensobjektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumu izstrādāšanas kārtība." Sk. Projekta Anotācijā, skaidrojot, ka grozījumi risina situāciju, kad nepieciešami grozījumi ekspluatācijas noteikumos, bet HES īpašnieks tos neveic

[473] MK noteikumi Nr.1014/2005, $6^{\cdot 1}$ punkts, kā arī turpmākie, kas ietver grozījumu veikšanas un saskaņošanas kārtību

2) ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumos ietveramās prasības, kā arī šo noteikumu apstiprināšanas un ievērošanas kontroles kārtību.

Saskaņā ar likuma 7.[1] pantu deleģējums ir dots, lai "novērstu plūdu draudus ūdens objektam piegulošajās teritorijās."

Izvērtējot uz šī deleģējuma pamata pieņemtos, MK noteikumus,[474] it īpaši tā pielikumā uzskaitītos ūdensobjektus, var secināt, ka tā tvērumā *upes* nav iekļautas.[475] Tādēļ sīkāk tajā ietvertais regulējums šī pētījuma ietvaros netiek skatīts.

Atgriežoties pie ŪAL uzliktā pienākuma veikt "pasākumus, lai novērstu plūdu draudus," diskutējams ir jautājums, vai arī citiem hidrotehnisko būvju īpašniekiem vai tiesiskajiem valdītājiem, kuri neveic tādu saimniecisko darbību, kurai nepieciešama ŪRL atļauja saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 736/2003, ir jāveic pasākumi, lai novērstu plūdu draudus? Piemēram, ja Plūdu risku pārvaldības plānu izstrādes ietvaros atbilstoši MK noteikumiem Nr. 1354/2009 tiek konstatēts, ka "esošo pretplūdu aizsardzības hidrotehnisko būvju efektivitāte"[476] nav pietiekama, lai novērstu plūdus, apdraudot cilvēku veselību, vai lielu teritoriju aplūšanu, vai citus likumā definētos mērķus, kuru sasniegšanai ir jāizveido plūdu pārvaldības sistēma. Vispārīgā atbilde daļēji ir atrodama CL normās par ūdens lietošanas tiesībām un ierobežojumiem, kuri apskatīti iepriekšējā nodaļā.

Tomēr, ņemot vērā mūsdienu izaicinājumus plūdu risku pārvaldības jomā, tur piedāvātie risinājumi (galvenokārt īpašniekam rīkoties tā, lai neradītu kaitējumu vai zaudējumus kaimiņiem) varētu nebūt pietiekami, lai sekmētu adekvātu plūdu risku pārvaldību vietās, kur tie veidojas, piemēram, neefektīvu hidrotehnisko būvju dēļ vai kādu citu pamestu (saimnieciskā darbībā neizmantotu) privātīpašumā esošu objektu dēļ. Normatīvajā regulējumā nav atrodamas normas, kas aptvertu privātīpašnieku (tostarp privāto upju īpašnieku) pienākumus tieši plūdu risku pārvaldības kontekstā. Vienlaikus te vērts minēt vispārīgo Satversmē nostiprināto principu, ka privātīpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm un tādēļ apsverama ir analoģijas izmantošana, piemēram, no regulējuma, kas nosaka privātīpašnieku pienākumus cilvēku drošību apdraudošu būvju gadījumā.[477]

Attiecīgi noslēgumā var uzsvērt, ka plūdu pārvaldības kontekstā, tostarp attiecībā uz pienākumiem privātās upēs, būtu vēlams izsvērt, cik lielā mērā pārējie ūdens resursu lietotāji, kas neiegūst un nelieto ūdeņus saimnieciskajām vajadzībām, ir aptverti ar pienākumu rīkoties.....

3.4. Atsevišķas prasības ūdeņu apsaimniekošanas (aizsardzības) jomā

No *Ūdens apsaimniekošanas likuma* un tajā ietvertajiem deleģējumiem MK izriet vairākas papildus jeb specifiskas prasības attiecībā uz konkrētām darbībām vai ūdensobjektiem. Tā kā tās nenoliedzami saistāmas ar ūdeņu apsaimniekošanu plašākas pārvaldības rāmja ietvaros, tad šajā sadaļā tie tiks apskatīti atsevišķi, jo var ietvert tiesības un/vai pienākumus saistībā ar ūdens objektu apsaimniekošanu.

---

[474] MK 12.07.2011. noteikumi Nr. 549 "Noteikumi par ūdens objektiem, kuru hidroloģiskais režīms ir regulējams ar hidrotehniskajām būvēm."

[475] MK Noteikumu Nr. 549/2011 Pielikumā uzskaitīti "ūdens objekti (ezeri un ūdenskrātuves)."

[476] MK 24.11.2009. noteikumi Nr. 1354 "Noteikumi par sākotnējo plūdu riska novērtējumu, plūdu kartēm un plūdu riska pārvaldības plānu," sk. 3.3. punktu, kas nosaka Centram pienākumu Pretplūdu novērtējumā iekļaut cita starpā "esošo pretplūdu aizsardzības hidrotehnisko būvju efektivitāti."

[477] Sk. Būvniecības likuma 21. panta 9. daļu, kas nosaka, ka: „Ja būve ir pilnīgi vai daļēji sagruvusi vai nonākusi tādā tehniskajā stāvoklī, ka ir bīstama vai bojā ainavu, šīs būves īpašniekam atbilstoši pašvaldības lēmumam tā jāsakārto vai jānojauc.". Šā lēmuma izpildi nodrošina Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā

3.4.1. Ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumi

- **Kādos gadījumos jāizstrādā "ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumi"?**

Ūdens apsaimniekošanas likuma 5. pants deleģē MK noteikt "ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumu *izstrādāšanas kārtību*." Vienlaikus likumā nav atrodams un arī deleģējumā nav ietverts ne šādu noteikumu izstrādāšanas mērķis, ne gadījumi, kādos tie jāizstrādā, ne arī citas vadlīnijas, kas būtu jāņem vērā, nosakot izstrādāšanas kārtību vai to piemērojot.

Lielāku skaidrību neievieš arī MK rīkojums Nr. 220 (2005), ar kuru tika izveidota darba grupa, lai "nodrošinātu *Ūdens apsaimniekošanas likuma* 5. panta desmitās daļas 5. punkta izpildi un sagatavotu MK noteikumu projektu par ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumu izstrādes kārtību."[478]

Vienlaikus ar *Ūdens apsaimniekošanas likuma* 7. pantu "ūdens resursu lietotājam," tātad "ikvienai fiziskai vai juridiskai personai, kas iegūst ūdeņus vai lieto tos saimnieciskajā darbībā," ir noteikts augstāk jau minētais pienākums "ievērot ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumos paredzētos ūdens objekta ekspluatācijas un izmantošanas nosacījumus."

Kā arī šajā pašā punktā ietverts "hidrotehniskās būves īpašnieka vai tiesiskā valdītāja" pienākums "atbildēt" par savā īpašumā vai valdījumā esošās hidrotehniskās būves ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumos paredzēto nosacījumu izpildi...."[479]

Ņemot vērā šo obligāto pienākumu – ievērot ekspluatācijas noteikumus, bet, nenodefinējot, kādos gadījumos tie izstrādājami – būtu secināms, ka tādi noteikumi ir izstrādājami pilnīgi visiem ūdens objektiem, kuros tiek veikta "ūdens resursu iegūšana vai lietošana saimnieciskajām darbībām," lasot to kopā ar "ūdens resursu lietotāja" definējumu. Vienlaikus jautājumus raisa termins "ūdens objekts," kas ŪAL tiek lietots tikai kontekstā ar šo deleģējumu un attiecīgi ūdens objekta ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumiem. Vienlaikus ŪAL definē terminu "ūdensobjekts," ietverot plašu loku, tostarp ūdensteces (t.i., upe, strauts, kanāls vai to daļa) un ūdenstilpes, t.i., ezers, dīķis, ūdenskrātuve vai to daļa. Vai "ūdens objekts" ir domāts kā cits termins un lietots šaurākā nozīmē, nav izsecināms ne no likuma, ne MK noteikumiem Nr. 1014/2005.[480]

Saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 1014/2005[481] MK ir vispārīgi uzskaitījis,[482] ka ekspluatācijas noteikumus konkrētam virszemes ūdensobjektam izstrādā gadījumos, kuri noteikti normatīvajos aktos par:

- meliorācijas sistēmu un hidrotehnisko būvju būvniecību,[483]
- ūdens resursu lietošanas atļauju,[484]

---

[478] MK 2005. gada 1. jūnija rīkojums Nr. 220 (zaudējis spēku pēc uzdevuma izpildes). Pieejams: https://likumi.lv/doc.php?id=109478
[479] ŪAL, 7. panta 12. punkts
[480] Izpratne par termina **"ūdens objekts"** ir būtiska, ņemot vērā, ka tas tiek lietots attiecībā uz pienākumu katrai saimnieciskajai darbībai izstrādāt "savus" ūdens objekta apsaimniekošanas noteikumus, kā redzams no tālāks diskusijas šajā sadaļā
[481] MK 27.12.2005. noteikumi Nr. 1014 "Ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumu izstrādāšanas kārtība."
[482] MK noteikumu 1014/2005, 3. punkts
[483] Jāatzīmē, ka ne Meliorācijas likums (26.04.2017. redakcijā), ne Likumā "Par hidroelektrostaciju hidrotehnisko būvju drošumu," (2013. gada redakcijā), ne MK 16.09.2014. noteikumos Nr.550 "Hidrotehnisko un meliorācijas būvju būvnoteikumi," ne citos MK noteikumos, kas regulē šo būvju darbību, nav atrodams pienākums izstrādāt apsaimniekošanas (ekspluatācijas) noteikumus
[484] Noteikumi, kas regulē ūdens resursu lietošanas atļauju izsniegšanu (Nr. 736/2003), paredz hidrotehnisko būvju īpašniekam pienākumu iesniegt "ūdenstilpju ekspluatācijas noteikumu kopiju" (6.2.5. punkts), lai saņemtu ŪRL atļauju. MK noteikumu 22. prim punkts paredz pienākumu precizēt "jau esošajos ūdenskrātuves ekspluatācijas noteikumos," ja tiek grozīta atļauja, izvirzot stingrākas prasības nekā esošajos ekspluatācijas noteikumos

- *ūdenstilpju* un rūpnieciskās zvejas tiesību nomu un zvejas tiesību izmantošanas kārtību,[485]
- kā arī vides aizsardzību regulējošajos normatīvajos aktos.[486]

Faktiski uzskaitījums rezultējas neskaidrā normā, jo, izvērtējot attiecīgo jomu regulējošos normatīvos aktus, skaidri noteikts izstrādāšanas pienākums ir tikai vienā no tiem, bet ar ierobežotu tvērumu.[487] Turklāt MK noteikumi satur norādi, ka ŪEA noteikumus izstrādā saskaņā ar šiem 2005. gada noteikumiem, "izņemot gadījumus, ja saskaņā ar normatīvajiem aktiem par ūdenstilpju un rūpnieciskās zvejas tiesību nomu un zvejas tiesību izmantošanas kārtību tiek izstrādāti ekspluatācijas noteikumi ūdens objektu izmantošanai zivsaimnieciskiem mērķiem."[488] Tātad vienīgajā jomā, kurā ir skaidri noteikts šādu noteikumu izstrādes pienākums, tā izstrāde ir izņemta no šo, 2005. gada noteikumu Nr.1014 tvēruma.

Attiecīgi diskutējams ir jautājums, vai nebūtu pienākums izstrādāt ŪEA noteikumus ietverams *Ūdens apsaimniekošanas likumā*, nodefinējot precīzāk, kādos gadījumos ūdensobjektiem ir nepieciešami šāda veida noteikumi, it īpaši, ja ŪAL nosaka pienākumu tāda veida noteikumus ievērot. Kā arī, ņemot vērā, ka likumdevējs ir iestrādājis *Ūdens apsaimniekošanas likumā* pilnvarojumu MK par ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumu izstrādes kārtību, to izstrādes nepieciešamība nedrīkstētu aprobežoties tikai ar ūdens objektu **izmantošanas** (lietošanas) nosacījumiem, bet jāietver arī **aizsardzības un uzlabošanas** mērķi. Attiecīgi ŪEA noteikumu izstrādes pienākums ir jādefinē, balstoties uz noteiktu, likumā definētu mērķi.

Normas attiecībā uz ūdens objektu apsaimniekošanas noteikumu izstrādes pienākumu būtu precizējamas, ņemot vērā, ka liela daļa uzskaitīto normatīvo aktu neparedz pienākumu izstrādāt, vai paredz netiešu pienākumu, piemēram, nosakot pienākumu iesniegt "*ūdenstilpju* ekspluatācijas noteikumu kopiju," lai saņemtu ŪRL atļauju (tātad sašaurinot terminu "ūdens objekta" uz "ūdenstilpju.") Turklāt vienīgais likums, kas ietver pienākumu par ekspluatācijas noteikumu izstrādi ir *Zvejniecības likums*, kas, raisa jautājumu, vai likums, kura mērķis ir regulēt ar zvejniecību saistītus jautājumus ir atbilstošs normatīvais akts, uz kura pamata izdot MK noteikumus attiecībā uz visām iespējamām darbībām ūdeņu lietošanas kontekstā, kā izriet no MK noteikumiem Nr.918/2009. Noteikumi Nr.918/2009 izdoti saskaņā ar Zvejniecības likuma 7. panta deleģējumu un ietver nosacījumus *ūdenstilpju* [489] nomai, tostarp "hidrotehnisko būvju celtniecībai, ekspluatācijai un ūdensspēka izmantošanai," "rekreācijai (atpūtas uz ūdeņiem un peldvietu organizēšanai)," "ūdenstransporta izmantošanai," utt.[490]

---

[485] Zvejniecības likuma 7. pantā atrodamas normas par "ūdenstilpes ekspluatācijas noteikumu" izstrādi pašvaldības saistošo noteikumu veidā, kas veido "ūdenstilpes nomas līguma" neatņemamu sastāvdaļu (sk.7. panta ceturto daļu). Te jāatzīmē, ka runa ir par "**ūdenstilpēm**" (tātad ezeru, dīķi vai ūdenskrātuvi) un to ekspluatācijai izstrādājamiem apsaimniekošanas noteikumiem, attiecīgi varētu domāt, ka izslēdz no to tvēruma upes, ņemot vērā ŪAL definējumu "ūdenstilpēm," kas ir "ezers, dīķis, ūdenskrātuve vai to daļa." (ŪAL, 1. panta 22. punkts)

[486] Nav atrodami tādi citi vides aizsardzības normatīvie akti, kuri uzliek par pienākumu izstrādāt ūdensobjekta apsaimniekošanas (ekspluatācijas) noteikumus, uz kuriem tad būtu attiecināmas šo MK noteikumu 1014/2005 prasības

[487] Zvejniecības likuma 7. pants

[488] MK noteikumu Nr. 1014/2005, 7. punkts

[489] Saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 918/2009 terminā "ūdenstilpes" tiek ietverti gan ezeri, gan upes, lai gan saskaņā ar ūdeņu pārvaldības pamatregulējumu "**ūdenstilpe**" ir ezers, dīķis, ūdenskrātuve, savukārt upes ir aptvertas ar terminu "**ūdenstece**." Sk. ŪAL, 1. panta 22. punktu. Zvejniecības likumā, uz kura pamata izdoti MK noteikumi Nr.918/2009, nav atrodams šo terminu skaidrojums, tātad, ņemot vērā normu hierarhiju Latvijas tiesību sistēmā, MK noteikumos būtu jāizmanto no likuma izrietošais skaidrojums, ja likumdevējs tādu ir devis, nevis jāieviešas jauns, vai likumdevējam jāprecizē zvejniecības jomā lietojamie termini Zvejniecības likumā, ja ir pamats tos lietot citādi nekā ŪAL definēts

[490] MK noteikumi Nr.918/2009, 2. punkts. Sk. arī uz Zvejniecības likuma 7(4). panta pamata izdotos, piem., Liepājas pilsētas domes saistošos noteikumus Nr. 22 (2016. gada 13. oktobrī) Liepājas pilsētas Tirdzniecības kanāla ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumi." Pieejami: https://likumi.lv/ta/id/286536-liepajas-pilsetas-tirdzniecibas-kanala-ekspluatacijas-apsaimniekosanas-noteikumi; vai Ķīšezeram 2011. Gada maijā izstrādātos "Ķīšezera ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumus. Pieejami: http://www.sus.lv/sites/default/files/media/faili/kisezera_raksturojums_un_ta_ekspluatacijas_noteikumi.pdf

- **Kam jāizstrādā**?

Faktiski ŪAL un MK noteikumos Nr. 1014/2005 tiek lietoti dažādi termini (normu subjektu kontekstā), kas attiecīgi izraisa neskaidrības un apgrūtina regulējuma analīzi.

Tā, piemēram, ja *Ūdens apsaimniekošanas likuma* 7. pantā ekspluatācijas noteikumus ir jāievēro "ūdens resursu lietotājiem," tad MK ir izvēlējies lietot citu terminu attiecībā uz noteikumu ievērošanu, kas jānodrošina – *personai, kura veic vai plāno uzsākt saimniecisko darbību ūdens objektā*. Tomēr, tā kā MK nav deleģējuma sašaurināt likumā noteikto personu loku, tad ekspluatācijas noteikumu *ievērošanas* pienākums būtu attiecināms uz likumā definētajiem "ūdens resursu lietotājiem," saskaņā ar ŪAL 1. panta 21.punktu un 7. panta 12.punktu.

MK noteikumi Nr. 1014/2005 definē **personu loku, kurām "jānodrošina izstrāde**," paredzot, ka noteikumu izstrādi "nodrošina," persona, kura veic vai plāno uzsākt saimniecisko darbību ūdens objektā. Tomēr, ņemot vērā, ka vienā ūdensobjektā ļoti dažādas personas var plānot, kā arī daudzas veikt, saimniecisko darbību, nav īsti skaidrs, vai ar šāda nosacījuma ietveršanu, jāsaprot, ka "ūdens objekta ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumus" (turpmāk – ŪEA noteikumus) būtu jāizstrādā katrai darbībai, ja ŪEA noteikumus ir jāizstrādā katram darbības veicējam...Tomēr tādā gadījumā tie būtu nevis *ūdensobjekta apsaimniekošanas* noteikumi, bet konkrētās darbības veikšanas nosacījumi v. tml., un tad ir jautājums, ar ko tie un vai atšķiras no tādiem individuāliem lēmumiem kā atļaujas, un vai pamats prasīt gan noteikumus, gan saņemt atļauju?

Vienlaikus, tā kā *Ūdens apsaimniekošanas likumā* pietrūkst konkrētas norādes, kādos gadījumos un kādiem mērķiem ir jāizstrādā ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumus, tad grūti novērtēt, vai šāds secinājums ir pamatots. Ja patiešām katrs saimnieciskās darbības veicējs izstrādā "savus" ūdens objekta ekspluatācijas noteikumus, tad tas būtu pretrunā ūdeņu pārvaldības virsmērķiem, kas ietver kompleksu risinājumu nepieciešamību, tas nozīmē arī integrētus apsaimniekošanas pasākumus. No otras puses, vērtējot pārējās noteikumu Nr. 1014/2005 normas, izskatās, ka patiesi katram saimnieciskās darbības veicējam ir jāizstrādā ūdens objekta apsaimniekošanas noteikumi. Un tad rodas jautājums, kas un cik plašs tvērums ir terminam "ūdens objekts" kā norādīts augstāk.

MK noteikumu Nr. 1014/2005 3.-5. punkts definē arī ŪEA noteikumu **"izstrādātāju" loku**, kurš tiek ierobežots, ņemot vērā noteiktus kritērijus un darbību specifiku.[491] Šī pieeja, nosakot kvalifikāciju, apstiprina, ka ŪEA noteikumus ir jāizstrādā atsevišķi katrai saimnieciskajai darbībai. Tas pats izriet no prasībām veikt ŪEA noteikumu saskaņošanu, kas jāveic "saimnieciskās darbības veicējam."[492] Tomēr šīs pieejas pamatotība ir diskutējama.

Kam jānodrošina ievērošana?

Kā izriet no ŪAL 7. panta 12. punkta, pienākums ievērot ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumos "paredzētos ūdens objekta ekspluatācijas un izmantošanas nosacījumus" ir ikvienam "ūdens resursu lietotājam," kurš aptverts ar ŪAL tvērumu. Turklāt šis

[491] Sk. MK noteikumu 1014/2005, 3., 4. un 5. punktu, piem., ja "ūdens objektu paredzēts izmantot zivsaimniecībā, ekspluatācijas noteikumus izstrādā valsts zinātniskais institūts "Pārtikas drošības, dzīvnieku veselības un vides zinātniskais institūts" vai cita juridiska persona, kura veic zinātniskās pētniecības darbus." Tomēr citu juridisku personu izstrādātos noteikumus jāsaskaņo ar institūtu

[492] Sk. MK noteikumu Nr.1014/2005 8. punktu

vispārīgais pienākums būtu lasāms kopā ar citiem, visnotaļ cieši saistītiem 7. panta pienākumiem, piemēram:

- nodrošināt ūdens kvalitātes un kvantitātes saglabāšanu savā īpašumā vai lietošanā esošajos ūdensobjektos un teritorijā;
- veikt visas ar ūdens resursu lietošanu saistītās darbības tā, lai nepasliktinātu pazemes un virszemes ūdeņu stāvokli, nenodarītu kaitējumu cilvēku veselībai vai videi, arī ūdens ekosistēmām un no tām tieši atkarīgajām sauszemes ekosistēmām, kā arī neradītu apstākļus, kas veicina plūdus vai zemes izkalšanu;
- ievērot citu ūdens resursu lietotāju un ūdensobjektiem piegulošās zemes īpašnieku tiesības.

Tātad katrai saimnieciskajai darbībai izstrādājamos ŪEA noteikumus ir pienākums ievērot visiem "ūdens resursu lietotājiem," tas ir "ikvienai fiziskai vai juridiskai personai, kas iegūst ūdeņus vai lieto tos saimnieciskajā darbībā."

Savukārt "hidrotehniskās būves īpašnieks vai tiesiskais valdītājs atbild par savā īpašumā vai valdījumā esošās hidrotehniskās būves ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumos paredzēto nosacījumu izpildi." Tātad hidrotehniskās būves īpašniekiem jānodrošina "savu" ŪEA noteikumu izpildi.

Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 1014/2005 Pielikumu (kas ietver ŪEA noteikumu saturu) tajos ir jānorāda: "Institūcijas, kas kontrolē ekspluatācijas noteikumu ievērošanu."[493] (4. punkts).

Tātad ŪEA noteikumu izstrādātajam ir jāzina, kurš kontrolēs viņa izstrādāto noteikumu ievērošanu, lai varētu šādu informāciju ietvert noteikumos. Ne MK noteikumi, ne deleģējošais likums nesatur šādu norādi. Daļēji atbilde meklējama augstāk atspoguļotajā diskusijā par Kontroles institūcijām, tomēr tā nav visaptveroša, ņemot vērā iepriekšminēto gadījumu uzskaitījumu, kad varētu būt jāizstrādā ŪEA noteikumi.

- **ŪEA noteikumi un to grozījumi**

MK noteikumi Nr. 2014/2005 vispārīgi nosaka, kurš ir tiesīgs ierosināt grozījumus, nedefinējot, kādos gadījumos tie ir jāierosina, t.i., ko nozīmē "nepieciešamie" grozījumi (izņemot 11. punktā ietverto atrunu).

Attiecīgi 6.punkts paredz: "Nepieciešamos grozījumus ekspluatācijas noteikumos var ierosināt saimnieciskās darbības veicējs vai jebkura institūcija, kas saskaņojusi ekspluatācijas noteikumus.

11. punkts paredz, ja saimnieciskās darbības dēļ **plānots mainīt ūdens objekta hidroloģisko režīmu vai ekspluatācijas nosacījumus**, izstrādā jaunus ekspluatācijas noteikumus vai groza esošos ekspluatācijas noteikumus, saskaņojot tos ar visām ieinteresētajām pusēm atbilstoši šo noteikumu 8. punkta prasībām."

2013. gadā veiktie grozījumi MK noteikumos Nr.1014/2005 precizē "nepieciešamības" faktorus attiecībā uz "hidroelektrostacijas *ūdenskrātuves* ekspluatācijas noteikumiem" (tātad vienu šauru grupu no visiem iespējamiem saimniecisko darbību veicējiem, kā arī aptverot tikai "ūdenskrātuves").

Attiecīgi 6.[1] punkts un sekojošie *prim* punkti ietver atsevišķi atrunātu kārtību gadījumiem, kad nepieciešami "grozījumi hidroelektrostacijas ūdenskrātuves ekspluatācijas noteikumos, **lai samazinātu**

[493] Sk. MK noteikumu Nr.1014/2005 Pielikuma 4. punktu

vai novērstu plūdu risku hidroelektrostacijai piegulošajās un hidroelektrostacijas darbības ietekmētajās teritorijās."[494]

Šie MK noteikumu Nr. 1014/2005 grozījumi nosaka kārtību, kā ierosināmi grozījumi HES *ūdenskrātuves* ekspluatācijas noteikumos, nosacījumus šādu grozījumu izstrādei, kā arī pašvaldību, kuru teritorijās atrodas HES, rīcību (kompetenci), ja HES īpašnieki neveic pieprasītos grozījumus.

Kopumā no MK noteikumiem Nr. 1014/2005 nav skaidrs, ne kam pienākums izstrādāt, ne arī procedūra, kādā ierosināms tas, ka jāizstrādā jauni vai jāgroza esošie ŪEA noteikumi. Tā kā šādu noteikumu izstrāde ir ievērojams administratīvais slogs jebkurai iesaistītajai pusei, kā arī nopietns apgrūtinājums jebkuram darbības veicējam, tad vēlams apsvērt, kā iespējams precizēt noteikumu izstrādes pienākumu, grozīšanas un jaunu noteikumu nepieciešamības kārtību (un gadījumus, kad nepieciešami un kam, kas tiek saprasts ŪAL ar terminu "ūdens objekts").

- **ŪEA noteikumi un teritorijas plānojums**

Papildus vēl MK noteikumi Nr. 1014/2005 paredz sasaistīt ūdens objekta ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumus ar teritoriālo plānojumu, nosakot pienākumu ekspluatācijas noteikumos norādīt arī **ūdens objekta plānoto (atļauto) izmantošanu**. Proti, ekspluatācijas noteikumiem jāsniedz informācija gan par plānoto vai esošo rekreācijas infrastruktūru, gan vietējās pašvaldības teritorijas plānojumā norādīto ūdensobjekta un tā krastu plānoto (atļauto) izmantošanu.[495]

Nenoliedzami konceptuāli var piekrist, ka ŪEA noteikumiem būtu jāņem vērā teritorijas plānojumā noteiktā atļautā vai ierobežotā izmantošana u.c. informācija. Tomēr prasība atspoguļot šo informāciju katrai saimnieciskajai darbībai izstrādātajos noteikumos vēlreiz liek uzdot jautājumu, kam un kādos gadījumos, ar kādu mērķi ir izstrādājami ŪEA noteikumi, un, ja tas ir katrai saimnieciskajai darbībai, vai tad teritorijas plānojuma atspoguļojums tajos ir samērīga prasība?

MK noteikumi Nr. 1014/2005 par "Ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumu izstrādāšanas kārtība" ir attiecināmi uz jebkuru ūdens objektu neatkarīgi no piederības, kurā tiek veiktas attiecīgā veida darbības (ūdens resursu lietošana). Pretējā gadījumā nav iespējas izpildīt ŪAL noteikto "ūdens resursu lietotāja" pienākumus, t.sk. "ievērot ūdens objektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumos paredzētos ūdens objekta ekspluatācijas un izmantošanas nosacījumus."[496] Tomēr vienlaikus jāatzīmē, ka daudzi jautājumi šajos MK noteikumos, kā arī ŪAL ir precizējami, lai ieviestu skaidrību gan par mērķi, kādēļ ŪAL paredz ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumu izstrādi, gan subjektiem, gan grozījumu un jaunu noteikumu izstrādes kārtību. Attiecīgi izvērtējot arī, vai to izstrādes mērķi un nepieciešamība nebūtu iekļaujami *Ūdens apsaimniekošanas likumā.*

[494] Sk. MK 26.11.2013. noteikumus Nr. 1360 "Grozījumi Ministru kabineta 2005. gada 27. decembra noteikumos Nr.1014 "Ūdensobjektu ekspluatācijas (apsaimniekošanas) noteikumu izstrādāšanas kārtība," sk. 6.[1], 6.[2] 6.[3] 6.[4] punktu

[495] Sk. MK noteikumu 1014/2005 (ar grozījumiem 26.11.2013.) 5.1. punktu, kas paredz iekļaut informāciju par "ūdenstilpes vai ūdensteces aizsargjoslu, hidrotehnisko būvju izvietojumu un drošības aizsargjoslām ap aizsprostiem akvatorijā un krastos, ar esošo vai paredzēto peldvietu vai piestātņu izvietojumu un paredzēto peldbūvju pieļaujamām atrašanās vietām (ja tādas ir paredzētas), kā arī ar atbilstoši attiecīgās vietējās pašvaldības teritorijas plānojumam norādītu attiecīgā ūdensobjekta vai tā posma un tā krastu teritorijas plānoto (atļauto) izmantošanu."

[496] ŪAL, 7. panta 12. punkts

3.4.2. Virszemes ūdensobjektu un ostu akvatoriju tīrīšana un padziļināšana

Ūdens apsaimniekošanas likuma 5. panta piektā daļa, kas minēta pie iepriekšējā punkta, ietver vēl vienu deleģējumu MK noteikt kārtību, kādā veicama virszemes ūdensobjektu un ostu akvatoriju tīrīšana un padziļināšana.

Attiecīgi ir pieņemti MK noteikumi Nr. 475 par "Virszemes ūdensobjektu un ostu akvatoriju tīrīšanas un padziļināšanas kārtību."[497]

- **Uz kādiem gadījumiem attiecas?**

Likumā, līdzīgi kā attiecībā uz iepriekšējā sadaļā analizēto ŪEA noteikumu izstrādi, nav atrunāts, kādos gadījumos, kam un vai ir jāveic tīrīšanas un padziļināšanas darbi. Šāda pienākuma vai tiesības esamība nav atrodama arī MK noteikumos Nr. 475/2006. Tomēr šie noteikumi definē, uz kādiem gadījumiem neattiecas prasības, - *kā* veicama tīrīšana[498]:

- virszemes ūdensobjektiem, kas atrodas viena īpašuma robežās, - strautiem, urgām un dīķiem;
- vēsturiskā militārā piesārņojuma likvidāciju Liepājas Karostas kanālā;
- meliorācijas sistēmu ekspluatāciju.

Vienlaikus, saskaņā ar MK noteikumu Nr. 475/2006 4. punktu, noteikts, ka "Valsts vides dienests izsniedz tehniskos noteikumus virszemes ūdensobjektu vai ostu akvatoriju tīrīšanai vai padziļināšanai, ja šīm darbībām saskaņā ar likumu "Par ietekmes uz vidi novērtējumu" nav nepieciešams ietekmes uz vidi novērtējums."

No šī nosacījuma izrietētu secinājums, ka normatīvajā regulējumā ir atrunāts, uz kādiem gadījumiem attiecas prasības – kad nepieciešami VVD tehniskie noteikumi un kad jāveic IVN un attiecīgi jāsaņem akcepts. Pēdējā gadījumā akcepta lēmumam būtu jāiekļauj nosacījumi – *kā* veicama tīrīšana vai padziļināšana.

Saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 30/2015, VVD tehniskie noteikumi ir nepieciešami: "virszemes ūdensobjektu tīrīšanai un padziļināšanai, ja tehniskie noteikumi šai darbībai nepieciešami saskaņā ar virszemes ūdensobjektu un ostu akvatoriju tīrīšanas kārtību reglamentējošajiem normatīvajiem aktiem,"[499]

Savukārt, NMK noteikumi Nr. 475/2006, kas nosaka virszemes ūdensobjektu un ostu akvatoriju tīrīšanas un padziļināšanas kārtību, ietver augstāk minēto norādi, ka VVD izsniedz tehniskos noteikumus, izņemot, ja nepieciešams IVN (un attiecīgi jāsaņem akcepts).

IVN likuma (2. pielikums) aptver šādas darbības: "derīgo izrakteņu ieguve, tīrot vai padziļinot virszemes ūdens objektus vai jūru (izņemot ostas akvatorijas remonta padziļināšanu sākotnējā projektētā dziļuma atjaunošanai), ja kopējais izrakteņu ieguves apjoms ir 1000 kubikmetru un vairāk."

Tātad pārējiem virszemes ūdens objektu tīrīšanas un padziļināšanas darbiem ir nepieciešami VVD tehniskie noteikumi, izņemot MK noteikumos Nr. 475/2006 uzskaitītos gadījumus:

(i) virszemes ūdensobjektu tīrīšanai vai padziļināšanai īpaši aizsargājamā dabas teritorijā, kurai ir izstrādāts un noteiktā kārtībā apstiprināts dabas aizsardzības plāns, ja darbus veic saskaņā ar šo plānu;

[497] MK 13.06.2006. noteikumi Nr. 475
[498] MK Noteikumu Nr. 475/2006 2. punkts
[499] MK 27.01.2015. noteikumi Nr. 30 "Kārtība, kādā reģionālā vides pārvalde izdod tehniskos noteikumus paredzētajai darbībai." Pielikuma 8.14. punkts

(ii) mākslīgu ūdensobjektu padziļināšanai un tīrīšanai, ja šis ūdensobjekts atbilst normatīvajiem aktiem par meliorācijas sistēmām un to hidrotehniskām būvēm;

(iii) zivju dīķu tīrīšanai vai padziļināšanai (sākotnējā projektētā dziļuma atjaunošanai), ja šis objekts neatrodas uz dabiskas ūdensteces;

(iv) ūdensaugu pļaušanai privātās ūdenstecēs vai ūdenstilpēs, ja pļaušana notiek laikposmā no 1. jūlija līdz 31. martam.[500]

Mk noteikumi Nr. 475/2006 definē arī tīrīšanas un padziļināšanas (kapitālās vai remonta) darbus, kas tiek aptverti ar šiem noteikumiem. Attiecīgi 3.3. punkts nosaka, ka "virszemes ūdensobjektu ... **tīrīšana"** ir "peldošu gružu izvākšana, zāles un apauguma likvidēšana, akmeņu un koku izcelšana, nogrimušu priekšmetu izcelšana un citi darbi, tajā skaitā gultnes attīrīšana, lai novērstu ūdens caurvadīšanas spēju samazināšanos."

Šo prasību ievērošana attiecas uz tāda veida darbiem neatkarīgi no ūdeņu piederības statusa,[501] izņemot MK noteikumos Nr. 475/2006 atrunātos trīs gadījumus, kad šie noteikumi par tīrīšanas un padziļināšanas darbiem nav piemērojami.

Tas nozīmē, ka arī gadījumos, kad nav nepieciešams saņemt VVD tehniskos noteikumus, ir jāievēro MK noteikumu Nr. 475/2006 prasības, tostarp tās, kas atrunātas zem sadaļas "Vispārīgie noteikumi," cik tālu tie attiecināmi uz konkrēto darbību, piemēram, sk. 17. punktu, "tīrīšanas darbos izņemto piesārņoto grunti novieto īpaši paredzētā vietā attīrīšanai vai poligonā, kuram ir A vai B kategorijas atļauja šādu atkritumu apglabāšanai." Kā arī, piemēram, 30. punktā iekļautās prasības (sk. zemāk).

- **Tīrīšanas darbi un VVD Tehniskie noteikumi**

Ja plānotie tīrīšanas darbi neatbilst nevienam no 23. punktā uzskaitītajiem 4 gadījumiem, kad darbus *var veikt bez* VVD Tehniskajiem noteikumiem, tad pirms darbu uzsākšanas personai jāiesniedz iesniegums Tehnisko noteikumu saņemšanai.[502]

VVD Tehnisko noteikumu saņemšanai MK noteikumi Nr. 475/2006 ietver virkni prasību, t.sk. "ja ūdensteces sateces baseins ir lielāks par 25 kvadrātkilometriem...", darbības ierosinātājs papildus šo noteikumu 24. punktā minētajam iesniedz vairākus ekspertu atzinumus: par ietekmi uz zivju resursiem, par ietekmi uz ĪADT, par ietekmi uz apkārtējiem ūdensobjektiem.[503]

Papildus nepieciešamās informācijas iesniegšanai, lai saņemtu *VVD Tehniskos noteikumus*, darbības veicējam, "ja paredzēts tīrīt vai padziļināt privātu ūdensteci vai ūdenstilpi, kā arī ūdensteci vai ūdenstilpi, kurā zvejas tiesības nepieder valstij un kas nav publiskā ūdenstece vai ūdenstilpe," ir jāsaņem "**ūdensobjekta īpašnieka rakstisku piekrišanu**."[504]

Tas nozīmē, ka, ja, piemēram, valsts vai pašvaldība (tās deleģēts darbu veicējs) saskaņā ar ŪBAP paredzētiem pasākumiem (ietvertiem programmā) saņemtu finansējumu, lai veiktu kādu upju/upes tīrīšanu visā tās garumā (neatkarīgi no piederības), darbu veicējam būtu jāsaņem katra līdzīpašnieka rakstiska atļauja.

[500] MK noteikumu Nr.475/2006. 23. punkts
[501] Sk. 26. punktu un 27. punktu, kas attiecas uz "publiskām" un "privātām" ūdenstecēm
[502] Iesnieguma forma ar detalizētu iesniedzamās informācijas izklāstu ir pieejama arī VVD mājaslapā (ieteikumu formā): http://www.vvd.gov.lv/atskaisu-iesniegumu-un-veidlapu-formas/
[503] MK noteikumu Nr.475/2006. 25. punkts
[504] MK noteikumu Nr. 475/2006. 27. punkts

Par tehnisko noteikumu izsniegšanu maksājama valsts nodeva – 50,00 *euro* apmērā.[505]

- **Nosacījumi, veicot tīrīšanas darbus:**

MK noteikumi Nr. 475/2006 paredz konkrētus nosacījumus, kas jāievēro, tīrot un padziļinot virszemes ūdensobjektus, tātad konkrētu pienākumu apjomu, t.sk. veicot privāto upju tīrīšanu, neskatoties uz to, vai ir bijis jāsaņem VVD tehniskie noteikumi:

- tīrīšanu vai padziļināšanu veic, nenodarot kaitējumu zivju resursiem;
- upes tīrīšanu uzsāk un veic virzienā pret straumi;
- ūdensaugus vispirms pļauj vietās, kur pastiprināti veidojas dūņu slānis, kā arī smilšainās seklūdens vietās, kurām raksturīga pastiprināta aizaugšana;
- ūdensaugus ezeros pļauj, veidojot koridorus, lai nodrošinātu ūdens apmaiņu starp seklūdens un dziļūdens zonām;
- nopļautos ūdensaugus savāc, lai novērstu atkārtotu ūdensobjekta piesārņošanu ar viegli noārdāmām organiskām vielām un sedimentu uzkrāšanos.[506]

Attiecīgi MK noteikumi Nr. 475/2006 par "Virszemes ūdensobjektu un ostu akvatoriju tīrīšanas un padziļināšanas kārtību" attiecas uz privātajām upēm, t.sk., kā veicami tīrīšanas darbi, kā arī, kad ir (vai nav) jāsaņem VVD tehniskie noteikumi.

Diskutējams jautājums par prasību samērīgumu, ņemot vērā šauri definētos izņēmumus, kad nav jāsaņem VVD tehniskie noteikumi un plaši definēto "tīrīšanu," kas ietver arī, piemēram, "peldošu gružu izvākšana, zāles un apauguma likvidēšana.." Savukārt, ja tehniskie noteikumi jāsaņem, tad iesniedzamās informācijas apjoms, t.sk. dažādie ekspertu atzinumi var būt nesamērīgi liels un attiecīgi darbību veicējus ierobežojošs. Tas attiecas arī uz pienākumu darba veicējam maksāt 50,00 *euro* nodevu par tehnisko noteikumu saņemšanu.

3.4.3. Peldvietas un privātās upes

Ūdeņu izmantošana peldēšanās mērķiem ir viens no "ikdienišķas lietošanas" veidiem, kura regulēšana nepieciešama tikai gadījumos, ja tāda izmantošana var apdraudēt vai nu cilvēku veselību, drošību vai vides (ūdeņu) kvalitāti.

Šie ir lielā mērā līdzīgi apsvērumi, kādēļ jau 1976. gadā tika pieņemtas un 2006. gadā precizētas ES prasības attiecībā uz peldūdeņu kvalitāti, sk. Direktīvu Nr. 2006/7 par peldvietu ūdens kvalitātes pārvaldību (turpmāk – Peldūdeņu direktīva).[507]

Saskaņā ar *Ūdeņu apsaimniekošanas likumu* "peldvietas" ir "zonas, kur peldēšanās ir nepārprotami atļauta vai kur parasti peldas daudz peldētāju un peldēšanās nav aizliegta." Faktiski ar šo definējumu ir mēģināts aptvert tās peldvietas, uz kurām attiecas minētā ES Peldūdeņu direktīva un attiecīgi, kurās jāievēro prasības par peldvietu pārvaldību, tostarp monitoringu, uzskaiti, apsaimniekošanu un kvalitātes nodrošināšanu.

[505] Sīkāk informācija pieejama: http://www.vvd.gov.lv/biezak-uzdotie-jautajumi/tehniskie-noteikumi-ietekmes-uz-vidi-novertejums/
[506] MK noteikumu Nr.475/2006. 30. punkts
[507] ES Direktīva Nr. 2006/7/EK par peldvietu ūdens kvalitātes pārvaldību un Direktīvas 76/160/EEK atcelšanu, kuras prasības attiecas uz peldvietām, kurās "peldēšanās ir nepārprotami atļauta vai nav aizliegta un kurā tradicionāli liels cilvēku skaits peldas." ("*bathing must either be explicitly authorised, or not prohibited and traditionally practiced by a large number of people*"). Sk. sīkāk: Eiropas Vides Aģentūras mājaslapā: https://www.eea.europa.eu/themes/water/europes-seas-and-coasts/assessments/state-of-bathing-water/bathing-water-directives

Saskaņā ar *Ūdens apsaimniekošanas likumā* ietverto deleģējumu, kā arī ar Epidemioloģiskās drošības likuma deleģējumu MK, ir pieņemti noteikumi Nr. 692/2017 "**Peldvietas izveidošanas un uzturēšanas kārtība.**"[508]

Noteikumi nosaka:

1) peldvietas izveidošanas un uzturēšanas kārtību;
2) peldvietas, kurās ūdens monitoringu peldsezonas laikā veic par valsts budžeta līdzekļiem;
3) drošības un higiēnas prasības peldvietām;
4) prasības sabiedrības informēšanai un kārtību, kādā izvietojami informatīvie uzraksti vai simboli par peldvietu;
5) prasības peldvietu ūdens monitoringam;
6) peldvietu ūdens kvalitātes novērtēšanas un klasificēšanas kārtību;
7) prasības peldvietu ūdens aprakstiem;
8) pasākumus peldvietu ūdens kvalitātes nodrošināšanai un cilvēku veselības aizsardzībai.

Vienlaikus MK noteikumi Nr. 692/2017 ierobežo konkrēto prasību piemērošanu, nosakot, ka tie attiecināmi tikai uz šo noteikumu 1. un 2. pielikumā minētajām peldvietām.[509]

Peldvietas attiecīgajos pielikumos tiek iekļautas:

- pamatojoties uz pašvaldību sniegto informāciju par attiecīgajā administratīvajā teritorijā esošo peldvietu apmeklējumu tendencēm, kā arī peldvietu infrastruktūru, tajās esošajām iekārtām vai veiktajiem labiekārtošanas pasākumiem peldēšanās veicināšanai;
- Veselības inspekcijas atzinumu, kurā jākonstatē, vai to "apmeklē liels skaits peldētāju."

Noteikumi paredz arī, ka pašvaldības **katru gadu izvērtē** informāciju par to teritorijā esošajām peldvietām un līdz 31. decembrim iesniedz Veselības inspekcijā priekšlikumu, ja nepieciešama peldvietas iekļaušana šo noteikumu 1. vai 2. pielikumā minētajā sarakstā vai svītrošana no tā.[510]

Ņemot vērā MK noteikumu Pielikumos iekļautās peldvietas, jāsecina, ka visos Latvijas iekšzemes ūdeņos ir tikai apmēram 24 peldvietas, no tām, piemēram, Rīgā, trīs:

- Bābelītes ezera peldvieta;
- Daugavas peldvieta "Lucavsala";
- Daugavas peldvieta "Rumbula".

Papildus vēl uz peldvietām var attiekties citas normatīvajos aktos ietvertās normas, piemēram, saskaņā ar nākamajā nodaļā apskatīto *Aizsargjoslu likumu*, virszemes ūdensobjektos "normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā ierīkotajās peldvietās aizliegts braukt ar motorlaivām un ūdens motocikliem, ja tas nav saistīts ar specializēto dienestu darbību, šo teritoriju apsaimniekošanu vai uzraudzību."[511] u.c.

Izvērtējot Latvijas normatīvo regulējumu, pārņemot un ieviešot attiecīgās Direktīvas 2006/7 prasības par peldvietu pārvaldību, var secināt, ka pašreiz valsts (tostarp pašvaldības) ir identificējušas

[508] MK 2017. gada 28. novembra noteikumi Nr.692 "Peldvietas izveidošanas, uzturēšanas un ūdens kvalitātes pārvaldības kārtība"
[509] MK noteikumi Nr.692/2017 1. pielikumā paredz peldvietas jūras ūdeņos un 2. Pielikumā – peldvietas iekšzemes ūdeņos
[510] MK noteikumu Nr.692/2017. 4. punkts
[511] Aizsargjoslu likuma 37. panta otrā daļa

un attiecīgi iekļāvušas MK noteikumos Nr. 692/2017 pielikumos tikai peldvietas, kas atrodas publiskajos ūdeņos.[512]

Līdz ar to no pašreizējā Latvijas regulējuma tiešā veidā neizriet pienākumi nodrošināt peldvietas ūdeņiem atbilstošu ūdeņu kvalitāti privātajās upēs.

Tomēr, ņemot vērā ES Direktīvas Nr. 2006/7 ietverto galveno mērķi: "*saglabāt, aizsargāt un uzlabot vides kvalitāti un aizsargāt cilvēku veselību, papildinot Direktīvu 2000/60/EK*" (ŪSD),[513] kā arī definētos gadījumos, kādos Direktīvu piemēro,[514] un kādos tā nav piemērojama,[515] diskutējams ir jautājums par to, vai Direktīvas prasības nebūtu attiecināmas arī uz citām peldēšanās vietām, kuras izmanto liels cilvēku skaits un kurās peldēšanās nav aizliegta.

Attiecīgi Direktīvas 2006/7 mērķa kontekstā *"saglabāt, aizsargāt un uzlabot vides kvalitāti un aizsar*gāt cilvēku veselību" pamatoti būtu apsvērt, kuras no Direktīvas prasībām un kādā veidā būtu attiecināmas arī uz pārējiem sabiedrības izmantotajiem ūdeņiem (kur nav norādes par peldēšanās aizliegumu). Tostarp par sabiedrības informēšanu (tas var ietvert, piemēram, arī informāciju, ka ūdeņu kvalitāte netiek kontrolēta, vai, ka ir nepilnīga informācija par to v. tml.). Šāda veida pieeja tad aptvertu gan pašvaldības, kurām ir pienākums savas teritorijas plānojuma ietvaros apsvērt/noskaidrot šādu vietu esamību savā teritorijā, gan privātīpašniekus, kuru īpašumā ir upe (upes krasts), kuru daudzi cilvēki izmanto peldēšanai (ja tajā peldēšanās nav aizliegta, t.i., nav norādes, nav norobežojumu). Te jāatzīmē, ka privātīpašniekiem pieder arī tiesība noteikt aizliegumu peldēties attiecīgajā īpašumā un vienlaikus pienākumu tādā gadījumā nodrošināt, ka "daudzi cilvēki" konkrēto privātīpašnieka krasta ūdeni neizmanto peldēšanai, kas izslēgtu tad konkrēto vietu no peldvietu definējuma tvēruma, kurās jāievēro monitoringa un kvalitātes prasības.

4. Ūdeņu aizsardzība caur citiem vides normatīvajiem aktiem

4.1. Aizsargjoslu likums

Aizsargjoslu likuma ietvaros ūdeņi tiek aizsargāti, nosakot atsevišķas prasības noteiktai teritorijai gar upēm, tostarp saimnieciskās darbības vai lietošanas ierobežojumus. Saskaņā ar *Aizsargjoslu likuma* 1. panta 1. punktu **aizsargjoslas** ir "noteiktas platības, kuru uzdevums ir aizsargāt dažāda veida (gan dabiskus, gan mākslīgus) objektus no nevēlamas ārējās iedarbības, nodrošināt to ekspluatāciju un drošību vai pasargāt vidi un cilvēku no kāda objekta kaitīgās ietekmes."

Likums nosaka dažādu veidu aizsargjoslas, bet šīs nodaļas kontekstā jāizceļ viena, kura vistiešāk atspoguļo ūdeņu aizsardzības mērķi caur konkrētu teritoriju aizsardzību, tās ir **vides un dabas resursu aizsardzības aizsargjoslas**.[516] Tāda veida aizsargjoslas ir cita starpā:

- virszemes ūdensobjektu aizsargjoslas,
- aizsargjoslas ap ūdens ņemšanas vietām.

[512] MK 2017. gada 28. novembra noteikumi Nr. 692 "Peldvietas izveidošanas, uzturēšanas un ūdens kvalitātes pārvaldības kārtība" un to 1. pielikums (peldvietas jūras ūdeņos) un 2. pielikums (peldvietas iekšzemes ūdeņos)
[513] 1(2). pants, Direktīva Nr. 2006/7
[514] Direktīvas 1(3). pants nosaka, ka to "piemēro attiecībā uz jebkuru virszemes ūdeņu daļu, ja kompetentā iestāde paredz, ka tajā peldēsies liels skaits cilvēku, un ja tā nav piemērojusi pastāvīgu peldēšanās aizliegumu vai nav sniegusi pastāvīgu ieteikumu nepeldēties (turpmāk – "peldvietu ūdens")."
[515] 1(3). pants, limitējot nepiemērošanas gadījumus tikai uz: a) peldbaseiniem un dziednieciskiem ūdeņiem; b) norobežotu ūdeni, kas pakļauts apstrādei vai ko izmanto ārstnieciskiem nolūkiem; c) mākslīgi radītu, norobežotu ūdeni, kas nošķirts no virszemes ūdeņiem un gruntsūdeņiem
[516] Aizsargjoslu likuma 6. panta otrās daļas 2. punkts un 4. punkts

Saskaņā ar Aizsargjoslu likumu *vides un dabas aizsardzības aizsargjoslas* nosaka ap objektiem un teritorijām, kas ir nozīmīgas no dabas resursu aizsardzības un racionālas izmantošanas viedokļa. To galvenais uzdevums ir **samazināt vai novērst antropogēnās negatīvās iedarbības ietekmi** uz objektiem, kuriem noteiktas aizsargjoslas.[517]

Šī pētījuma ietvaros papildus jāmin arī aizsargjoslas, kas saistītas ar ūdens objektiem, bet noteiktas citu, ne vides aizsardzības mērķu dēļ. Attiecīgi **ekspluatācijas aizsargjoslas**[518] un **drošības aizsargjoslas**.[519]

Ekspluatācijas aizsargjoslu galvenais uzdevums ir nodrošināt noteiktu komunikāciju un objektu efektīvu un drošu ekspluatāciju un attīstības iespējas.[520] Ūdeņu apsaimniekošanas kontekstā minamas:

- "ap meliorācijas būvēm un ierīcēm;"
- "gar ūdensvadu un kanalizācijas tīkliem" u.c. komunikāciju līnijām.

Tās, līdzīgi kā pārējās šī veida aizsargjoslas, noteiktas, "lai nodrošinātu [attiecīgo objektu] ekspluatāciju un drošību."

Drošības aizsargjoslu galvenais uzdevums ir nodrošināt vides un cilvēku drošību šo objektu ekspluatācijas laikā un iespējamo avāriju gadījumā, kā arī pašu objektu un to tuvumā esošo objektu drošību.[521] Un šī veida ietvaros tiek noteiktas, piemēram, "aizsargjoslas ap aizsprostiem."[522]

Jāatzīmē, ka **aizsargjoslu veidi un mērķi to noteikšanai ir svarīgi aspekti, lai pareizi izprastu un interpretētu tajos noteiktos lietošanas nosacījumus**, **kā arī īpašuma lietošanas tiesību aprobežojumus**. Ņemot vērā *vides un dabas aizsardzības aizsargjoslu* noteikšanas mērķus, to lietošanas nosacījumos ir iekļauti virkne darbību ierobežojumu un īpašuma lietošanas tiesību aprobežojumu, kas uzskaitīti *Aizsargjoslu likumā*, vienlaikus norādot uz pieļaujamiem izņēmumiem. Piemērojot noteiktos izņēmumus, tie ir jāinterpretē, ņemot vērā attiecīgās aizsargjoslas noteikšanas mērķi.

4.1.1. Virszemes ūdensobjektu aizsargjoslas

Virszemes ūdensobjektu aizsargjoslas nosaka cita starp, arī ūdenstecēm, lai "samazinātu piesārņojuma negatīvo ietekmi uz ūdens ekosistēmām, novērstu erozijas procesu attīstību, ierobežotu saimniecisko darbību applūstošajās teritorijās, kā arī saglabātu apvidum raksturīgo ainavu."[523]

4.1.1.1. Noteikšana

Likums ietver arī *minimālos* virszemes ūdensobjektu aizsargjoslu platumus. To nosakot, tiek, pirmkārt, ņemts vērā, vai ūdensobjekts atrodas lauku apvidū vai pilsētā un ciemā; otrkārt, platuma definējums ir atkarīgs no kopējā ūdensteces garuma.

[517] Aizsargjoslu likuma 6. panta pirmā daļa
[518] Aizsargjoslu likuma III. nodaļa
[519] Aizsargjoslu likuma V. nodaļa
[520] Aizsargjoslu likuma 12. pants
[521] Aizsargjoslu likuma 21. pants
[522] Aizsargjoslas ap aizsprostiem nosaka, lai "nodrošinātu aizsprostu hidrotehnisko būvju ekspluatāciju un drošumu, kā arī cilvēku drošību pie aizsprostiem". Sk. sīkāk: Aizsargjoslu likuma 32. pants
[523] Aizsargjoslu likuma 7. panta pirmā daļa

Attiecīgi:

1) **lauku apvidos (neatkarīgi no zemes kategorijas un īpašuma)**:

a) Daugavai – ne mazāk kā 500 metrus plata josla katrā krastā,
b) Gaujai – no izteces līdz Lejasciemam ne mazāk kā 300 metrus plata josla katrā krastā,
c) Gaujai – no Lejasciema līdz ietekai jūrā ne mazāk kā 500 metrus plata josla katrā krastā,
d) Lielupei – ne mazāk kā 300 metrus plata josla katrā krastā,
e) Ventai – ne mazāk kā 300 metrus plata josla katrā krastā,

f) pārējām **vairāk par 100 kilometriem garām ūdenstecēm** – ne mazāk kā 300 metrus plata josla katrā krastā,
g) 25-100 kilometrus garām ūdenstecēm – ne mazāk kā 100 metrus plata josla katrā krastā,
h) 10-25 kilometrus garām ūdenstecēm – ne mazāk kā 50 metrus plata josla katrā krastā,
i) līdz 10 kilometriem garām ūdenstecēm – ne mazāk kā 10 metrus plata josla katrā krastā,

2) **pilsētās un ciemos**:

a) ne mazāk kā 10 metrus plata josla gar virszemes ūdensobjekta krasta līniju, izņemot gadījumus, kad tas nav iespējams esošās apbūves dēļ,
b) gar ūdensobjektiem ar **applūstošo teritoriju**[524] – visā tās platumā vai ne mazāk kā līdz esošai norobežojošai būvei (ceļa uzbērumam, aizsargdambim), ja aiz tās esošā teritorija neapplūst.

Tā kā aizsargjoslu noteikšana dabā un vispārīgo normu piemērošana ir sarežģīts process, kas aptver dažādas kompetences, tad šī veida, kā arī visu pārējo aizsargjoslu noteikšanai likums paredz izstrādāt *metodikas*, nosakot par metodikas izstrādi atbildīgo valsts pārvaldes institūciju. Tā, piemēram, par virszemes ūdensobjektu aizsargjoslu noteikšanas metodikas projektu izstrādi ir atbildīga Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija.[525] Metodikas izstrādi regulē MK 2008. gada 3. jūnija noteikumi Nr. 406 "Virszemes ūdensobjektu aizsargjoslu noteikšanas metodika." Attiecīgie MK noteikumi detalizē iesaistīto institūciju kompetenci. Piemēram, attiecībā uz applūstošo teritoriju noteikšanai nepieciešamo hidroloģisko novērojumu veikšana, to novērtējums un hidroloģisko prognožu izstrādāšana ir Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centra kompetencē. Papildus vēl šo noteikumu 8. punkts paredz: "Valsts vides dienesta reģionālās vides pārvaldes ņem vērā šajos noteikumos noteiktās prasības, izsniedzot nosacījumus vietējās pašvaldības teritorijas plānojuma izstrādei, kā arī izsniedzot atzinumu par minētā plānojuma atbilstību izsniegtajiem nosacījumiem saskaņā ar normatīvajiem aktiem par vietējo pašvaldību teritorijas plānošanu."

Šie MK noteikumi detalizē arī, kas ir jāņem vērā pašvaldībām, nosakot gan applūstošās teritorijas, gan virszemes ūdensobjekta aizsargjoslas robežas teritorijas plānojumā.

4.1.1.2. Nosacījumi aizsargjoslu lietošanai, t.sk. ierobežojumi

Saskaņā ar *Aizsargjoslu likumu* pastāv gan "vispārīgie aprobežojumi aizsargjoslās" (35. pants), gan individuālie, ņemot vērā katra aizsargjoslu veida specifiku.

[524] Likuma 1. panta 11. punkts definē: "**applūstošā teritorija**" ir ūdensteces ielejas vai ūdenstilpes ieplakas daļa, kura palos vai plūdos pilnīgi vai daļēji applūst un kuras platums ūdensteces vai ūdenstilpes aizsardzības nolūkos tiek noteikts vietējās pašvaldības teritorijas plānojumā atbilstoši šā likuma 7. panta sestajā daļā noteiktajai metodikai
[525] Aizsargjoslu likuma 7. panta sestā daļa

Likuma 35. pants nosaka, ka vispārīgos aprobežojumus aizsargjoslās nosaka "likumi un MK noteikumi, tos var noteikt arī ar pašvaldību saistošajiem noteikumiem, kas izdoti to kompetences ietvaros." 35. pantā ietvertie vispārīgie nosacījumi ietver prasības, pārsvarā, lai nodrošinātu objektu, kuriem noteiktas aizsargjoslas netraucētu ekspluatāciju, remontu, atjaunošanu vai pārbūvi. Vienlaikus, paredzot pienākumu respektēt konkrēto zemju, uz kurām noteiktas aizsargjoslas, īpašnieku intereses, tostarp segt zaudējumus, ja tādi radušies pēc darbu veikšanas. Likums 35. panta ceturtā daļa nosaka, ka "objekta īpašnieks vai valdītājs sakārto zemes platības, lai tās būtu derīgas izmantošanai paredzētajām vajadzībām, kā arī atlīdzina zemes īpašniekam vai tiesiskajam valdītājam darbu izpildes gaitā nodarītos zaudējumus. Zaudējumu apmēru nosaka un zaudējumus atlīdzina likumos noteiktajā kārtībā vai pēc savstarpējas vienošanās."

Virszemes ūdensobjektu aizsargjoslās noteiktos ierobežojumus jāskatās likuma individuālajos nosacījumos, kas ietverti 37. pantā. Šajā pantā ir noteikti gan aprobežojumi, tostarp būvniecības, mežsaimnieciskās darbības u.c. visā aizsargjoslu platumā,[526] gan atsevišķas prasības attiecībā uz **applūstošajām teritorijām** un **10 metru joslu** no ūdens.[527]

Papildus vēl *Aizsargjoslu likuma* 37. pants ietver atsevišķu ierobežojumu "braukt ar motorlaivām un ūdens motocikliem, ja tas nav saistīts ar specializēto dienestu darbību.." normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā ierīkotajās **peldvietās**.

Ja virszemes ūdensobjektu aizsargjoslā ir uzbūvēts nelikumīgs nožogojums, tad likums pilnvaro un nosaka kā atbildīgo iestādi *vietējo pašvaldību*, kurai jāpieņem "attiecīgu lēmumu par jebkādu nelikumīgu nožogojumu nojaukšanu;" norādot, ka vietējā pašvaldība "veic vai organizē nožogojumu nojaukšanu, ja īpašnieks vai tiesiskais valdītājs pēc pašvaldības lēmuma pieņemšanas nožogojumu viena mēneša laikā nav nojaucis. Ar nojaukšanu saistītos izdevumus sedz nožogojuma īpašnieks vai tiesiskais valdītājs."[528] Jāatzīmē, ka šāda pašvaldību kompetence ir plašāka, nekā tikai attiecībā uz konkrētā veida aizsargjoslā uzbūvētu nelikumīgu būvju nojaukšanu, kas izriet no vispārējā regulējuma par būvniecību,[529] kā arī, piemēram, Administratīvās tiesas judikatūras, risinot strīdu attiecībā uz ūdens ņemšanas vietu aizsargjoslu.[530]

Saskaņā ar *Aizsargjoslu likumā* noteiktajām prasībām par virszemes ūdensobjektu aizsargjoslu noteikšanu, attiecīgā veida aizsargjoslas nosaka neatkarīgi no to piederības, vismaz minimālajā platībā, kāda noteikta likumā. Aizsargjoslu platums atkarīgs no upes garuma. Saskaņā ar metodiku, noteiktajās aizsargjoslās ir piemērojami likumā noteiktie aprobežojumi un lietošanas nosacījumi neatkarīgi no konkrētās upes piederības. Izņēmumi, ierobežojumi u.tml. nosacījumi interpretējami, ņemot vērā konkrētās aizsargjoslas noteikšanas mērķi.

4.1.2. Aizsargjoslas ap ūdens ņemšanas vietām

Saskaņā ar Aizsargjoslu likuma 9. pantu **aizsargjoslas ap ūdens ņemšanas vietām** nosaka, lai "nodrošinātu ūdens resursu saglabāšanos un atjaunošanos, kā arī samazinātu piesārņojuma negatīvo

[526] Vienlaikus ietverot vispārēju izņēmumu, ka uzskaitītās darbības var veikt, ja minētās darbības "nav pretrunā ar vietējās pašvaldības teritorijas plānojumu un ir ievērotas normatīvo aktu prasības, arī prasības, kas noteiktas attiecībā uz ietekmes uz vidi novērtējumu." (Likuma 37. panta pirmā prim daļa)
[527] Sīkāk sk. Pielikumu Nr. 4
[528] Aizsargjoslu likuma 37. panta trešā daļa
[529] Būvniecības likuma 18. panta piektā daļa
[530] Sk. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012. gada 8. maija spriedumu lietā Nr. SKA-16/2012, 9. punktu, norādot uz privātpersonas tiesībām vērsties administratīvajā tiesā "ar pieteikumu par faktiskās rīcības – žoga nojaukšanas – veikšanu."

ietekmi uz iegūstamo ūdens resursu kvalitāti visā ūdensgūtnes ekspluatācijas laikā (ne mazāk kā uz 25 gadiem)."

Ap ūdens ņemšanas vietām nosaka stingra režīma, kā arī bakterioloģisko un ķīmisko aizsargjoslu.

Savukārt, urbumiem, akām un avotiem, kurus saimniecībā vai dzeramā ūdens ieguvei *izmanto savām vajadzībām individuālie ūdens lietotāji* (fiziskās personas), aizsargjoslas nenosaka, ja ir veikta labiekārtošana un novērsta notekūdeņu infiltrācija un ūdens piesārņošana.[531]

Metodiku izstrādā Veselības ministrija pēc saskaņošanas ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju.

Konkrēti aprobežojumi, kas noteikti visu trīs ūdens ņemšanas vietu aizsargjoslām: "stingra režīma," bakterioloģiskā un ķīmiskā, atrodami likuma 39. pantā.[532] Jāatzīmē, ka "stingrā režīma" joslā noteiktie aprobežojumi ir noteikti tik strikti, ka ir izraisījuši tiesu lietas.[533] Šajā kontekstā *Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments* nonāca pie secinājuma, ka "Īpašuma tiesību ierobežojums, nosakot aizliegumu jebkādām darbībām īpašumā un pat iespēju tajā atrasties, bet neizmaksājot atlīdzību naudā vai nekompensējot citādā veidā (tostarp nerosinot formālu atsavināšanas procesu), ir būtisks un faktiski apdraud tiesību pašu būtību. Taču administratīvā procesa kārtībā nav izskatāmi prasījumi par tādu zaudējumu kompensāciju, kas nodarīti ar normatīvo aktu. Ar šādu prasījumu pieteicējs un trešās personas var vērsties vispārējās jurisdikcijas tiesā."[534]

Jāatzīmē, ka šīs lietas rezultāta MK ierosinātie grozījumi Aizsargjoslu likumā attiecībā uz "centralizētās ūdens ņemšanas vietas īpašnieks vai lietotāja" pienākumu vienoties ar zemes īpašnieku "par saimnieciskās darbības aizlieguma *kompensēšanu stingrā režīma aizsargjoslā* ap centralizēto ūdens ņemšanas vietu, piedāvājot līdzvērtīgu zemes gabalu citā vietā, kompensāciju naudā vai citā mantiska vai saimnieciska rakstura labumā" līdz šim nav guvis likumdevēja atbalstu.[535]

Attiecīgi *Aizsargjoslu likumā* ir saglabāts princips, ka par *vides un dabas resursu aizsargjoslās* noteiktajiem ierobežojumiem nav paredzēta kompensācija (ne arī sistēma tādas noteikšanai).

Ūdens ņemšanas vietu aizsargjoslu nosacījumi attiecas uz visa veida īpašuma piederības objektiem. Izņēmums paredzēts, pieļaujot nenoteikt attiecīgā veida aizsargjoslu, ja urbumus, akas un avotus izmanto saimniecībā vai dzeramā ūdens ieguvei "savām vajadzībām individuālie ūdens lietotāji (fiziskās personas)." Tomēr tad ūdens ņemšanas vietām jābūt labiekārtotām un novērstai notekūdeņu infiltrācijai un ūdens piesārņošanai.

Kopumā svarīga nianse, kas attiecas uz augstāk apskatītajām *vides un dabas resursu aizsargjoslām,* ir, ka likums neparedz kompensācijas par šajā likumā ietvertajiem lietošanas tiesību ierobežojumiem.

---

[531] Aizsargjoslu likuma 9. panta otrā daļa

[532] Sīkāk sk. Pielikumu Nr.4

[533] Faktiski strīdi par zemes izmantošanu veidojas tajos gadījumos, kad zemes reformas laikā uz zemi, kurā atrodas centralizētās ūdens ņemšanas vietas, ir atjaunotas īpašuma tiesības, tādējādi veidojot konflikta situācijas starp zemes īpašniekiem un ūdens ņemšanas vietas īpašniekiem par zemes izmantošanu, jo stingra režīma zonās aizliegts atrasties nepiederošām personām, kuras nav saistītas ar ūdens ieguves un apgādes objektu darbības nodrošināšanu ūdens ņemšanas vietās

[534] Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012. gada 8. maija spriedums lietā Nr. SKA-16/2012. Strīds ar privātpersonu (zemes īpašnieku, kura īpašumā atrodas SIA Rīgas ūdens piederoša ūdens ņemšanas vieta). Jāatzīmē, ka AT Senāts uz šīs lietas pamata vērsās Satversmes tiesā, kā arī pieņēma blakus lēmumu, lai vērstu MK "uzmanību uz normatīvā regulējuma nepilnību jautājumā par kompensāciju īpašuma faktiskas atņemšanas gadījumā." (sk. lietas SKA-16/2012, 11. punktu)

[535] Sk. MK izstrādātos Grozījumu priekšlikumus un Anotāciju Saeimas mājaslapā: http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/CB6CBABE0C3382D3C2257D65003FF875?OpenDocument

Vienlaikus nosaka pienākumu objekta īpašniekam, kuram par labu ir noteikta aizsargjosla cita īpašumā, segt **zaudējumus**, ja tādi radušies "pēc darbu veikšanas," piemēram, remontējot ūdens ņemšanas vietu.[536]

4.2. Ūdeņu aizsardzība caur *Piesārņojuma likuma* ietvaru

Piesārņojuma likuma mērķis un darbības jomas ir definētas tik plaši, ka tās aptver gan piesārņojošo darbību regulēšanas nosacījumus, gan arī vides aizsardzībai, tostarp ūdeņu pārvaldībai būtiskas vispārīgās prasības, kā norādīts jau iepriekšējā nodaļā, runājot par vides kvalitātes normatīvu noteikšanu, t.sk. attiecībā uz virszemes ūdeņu kvalitāti.[537]

Šajā sadaļā ir plānots norādīt uz pārējām būtiskākajām *Piesārņojuma likuma* prasībām, kas skar ūdeņu pārvaldības un apsaimniekošanas jautājumus.

4.2.1. Ūdens (un augsnes) aizsardzība no nitrātu piesārņojuma

Piesārņojumu likums nosaka prasības "piesārņojošo darbību veikšanai," kas ietver pienākumus piesārņojošo darbību veicējiem ievērot:

1) aizliegumu attiecībā uz noteiktu piesārņojošu vielu emisiju vidē;

2) noteiktu piesārņojuma veidu emisijas robežvērtības un limitus, kā arī ar labākajiem pieejamiem tehniskajiem paņēmieniem saistītos emisiju līmeņus;

3) emisijas samazināšanas, novēršanas vai kontroles kārtību noteiktās saimnieciskās darbības jomās vai attiecībā uz noteikta veida iekārtām vai vielām;

4) ar noteiktu emisiju saistītu iekārtu vai iekārtu grupu atbilstības novērtēšanas kārtību.[538]

Šo prasību izpildei likums deleģē MK, cita starpā, izstrādāt "noteikumus par ūdens un augsnes aizsardzību no lauksaimnieciskas darbības izraisīta piesārņojuma ar nitrātiem."[539]

Šīs prasības, saskaņā arī ar ES Direktīvu 91/676/EEK *attiecībā uz ūdeņu aizsardzību pret piesārņojumu, ko rada lauksaimnieciskas izcelsmes nitrāti* noteikto,[540] likums attiecina uz teritorijām, kuras atzītas likumā noteiktā kārtībā par "īpaši jutīgām teritorijām."

Piesārņojuma likums definē "**īpaši jutīgās teritorijas**" kā teritorijas, "kur piesārņojums var pastiprināti ietekmēt cilvēku veselību vai vidi un tās bioloģisko daudzveidību, vai teritorijas, kuras ir īpaši jutīgas pret piesārņojuma radīto slodzi."[541]

Vienlaikus deleģējot MK reglamentēt: "īpaši jutīgu teritoriju noteikšanas kritērijus un apsaimniekošanas kārtību, nosaka attiecīgo teritoriju robežas vai visas valsts vai noteiktu pašvaldību administratīvo teritoriju robežas kā jutīgo teritoriju robežas", kā arī to:

1) uz kurām īpaši jutīgām teritorijām attiecas paaugstinātas prasības pilsētu notekūdeņu attīrīšanai;

2) uz kurām īpaši jutīgām teritorijām attiecas paaugstinātas prasības ūdens un augsnes aizsardzībai no lauksaimnieciskas darbības izraisīta piesārņojuma ar nitrātiem.[542]

---

[536] Aizsargjoslu likuma 35. panta 4. daļa
[537] Sk. 3.1.1. sadaļu
[538] Likums "Par piesārņojumu" (turpmāk – Piesārņojuma likums, redakcijā līdz 01.06.2018.), 11. panta pirmā daļa
[539] Piesārņojuma likuma 11. panta otrā daļa
[540] Eiropas Parlamenta un Padomes 1991. gada 12. decembra direktīva 91/676/EEK attiecībā uz ūdeņu aizsardzību pret piesārņojumu, ko rada lauksaimnieciskas izcelsmes nitrāti (Nitrātu direktīva). Šīs ES Direktīvas mērķis ir gan piesārņojuma kontrolēšana, gan ūdens kvalitātes uzlabošana, novēršot gruntsūdeņu un virszemes ūdeņu piesārņojumu, ko izraisa lauksaimnieciskās izcelsmes nitrāti, un vienlaikus atbalstot labu lauksaimniecības praksi
[541] Piesārņojuma likuma 18. panta pirmā daļa
[542] Piesārņojuma likuma 18. panta otrā daļa

MK 23.12.2014. noteikumi Nr. 834 *Par ūdens un augsnes aizsardzību no lauksaimnieciskās darbības izraisīta piesārņojuma ar nitrātiem* nosaka:

- prasības ūdens un augsnes aizsardzībai no lauksaimnieciskās darbības izraisīta piesārņojuma ar nitrātiem;
- īpaši jutīgās teritorijas, uz kurām attiecas paaugstinātas prasības ūdens un augsnes aizsardzībai no lauksaimnieciskās darbības izraisīta piesārņojuma ar nitrātiem (turpmāk – īpaši jutīgās teritorijas), to robežas un noteikšanas kritērijus;
- īpaši jutīgo teritoriju apsaimniekošanas kārtību.

UBAP ir atrodama apkopota informācija, kuras no teritorijām Latvijā ir noteiktas kā nitrātu jutīgas teritorijas un attiecīgi tās, kurās jāievēro paaugstinātas prasības ūdens un augsnes aizsardzībai no lauksaimnieciskās darbības.[543] Kā norādīts, piemēram, Daugavas UBAP 2016-2021 definētajās nitrātu jutīgās teritorijās, "jāīsteno labas lauksaimniecības prakses nosacījumi un citi normatīvajos aktos paredzētie pasākumi, kā arī jāievēro prasības mēslošanas līdzekļu lietošanai un kūtsmēslu glabāšanai, lai samazinātu lauksaimnieciskās darbības rezultātā radušos nitrātu piesārņojumu – gan no zemkopības, gan no lopkopības." [544]

Kontrole ir jānodrošina VVD un Valsts augu aizsardzības dienestam.

Pamatojoties uz tiem pašiem principiem, kas noteikti lauksaimnieciskās darbības veikšanai īpaši jutīgās teritorijās, kā arī, lai pārņemtu Nitrātu direktīvas prasības, MK ir pieņēmis 2014. gada 23. decembra noteikumus Nr.829 *„Īpašās prasības piesārņojošo darbību veikšanai dzīvnieku novietnēs"*.

Noteikumi nosaka īpašās prasības piesārņojošo darbību veikšanai dzīvnieku novietnēs.

Savukārt, attiecībā uz dzīvnieku novietnēm, kurās atrodas mazāk par 10 dzīvnieku vienībām vai, ja dzīvnieku novietne atrodas īpaši jutīgās teritorijās, – mazāk par piecām dzīvnieku vienībām, piemēro šos noteikumus tikai daļēji.[545]

Noteikumu ievērošanu nodrošina VVD, kā arī operatoru "paškontroles" sistēma caur obligātām monitoringa prasībām. [546]

Saskaņā ar MK 30.11.2010. noteikumiem "*Kārtība, kādā piesakāmas A, B un C kategorijas piesārņojošas darbības un izsniedzamas atļaujas A un B kategorijas piesārņojošo darbību veikšanai*" augstāk minēto darbību veikšanai šajos noteikumos noteiktajos gadījumos ir jāsaņem B kategorijas atļauja vai C kategorijas apliecinājums.

4.2.2. Piesārņotas un potenciāli piesārņotas vietas

Papildus vēl *Piesārņojuma likums* nosaka prasības attiecībā uz "**piesārņotām" vai "potenciāli" piesārņotām vietām** un kārtību, kādā tās apzina, reģistrē un veic tajās sanāciju, tostarp izmaksu segšanas principus.

---

[543] Sk., piem., Daugavas UBAP 2016-2021., kur prasības attiecas uz nitrātu jutīgo teritoriju Daugavas baseinu apgabalā – Salaspils, Stopiņu, Ropažu, Garkalnes, Mālpils, Siguldas novadu teritorijas. Vienlaikus uzsverot, ka arī ārpus īpaši jutīgajām teritorijām Daugavas 190 baseinu apgabalā uz visiem lauksaimniekiem attiecas prasības par jebkura veida mēslošanas līdzekļu izmantošanu, kā arī kūtsmēslu uzglabāšanu un lietošanu, izņemot norādi par kūtsmēslu izkliedēšanas laika periodu, kas jāievēro tikai īpaši jutīgo teritoriju apsaimniekotājiem

[544] Sīkāku informāciju sk. arī: http://www.varam.gov.lv/lat/darbibas_veidi/piesarnojums/

[545] Šajās novietnēs jāievēro tikai šo noteikumu 4.4.1. apakšpunkta prasības. Sk. MK Noteikumu Nr.829/2014. 2. punktu

[546] MK Noteikumu Nr.829/2014 III nodaļa

Saskaņā ar likuma 1. panta 8. punktu "piesārņota vieta" ietver gan augsni, gan zemes dzīles, gan ūdeņus. Savukārt par potenciāli piesārņotām vietām uzskata tādas kurās, "pēc nepārbaudītas informācijas," ir vai varētu būt piesārņojošas vielas.

Attiecīgi likums nosaka atbildīgās institūcijas (VVD un pašvaldības), kā arī operatoru un/vai teritoriju īpašnieku atbildību, kompetenci, pienākumus.

4.2.3. Prioritārie zivju ūdeņi

Virszemes ūdeņu kvalitātes regulējuma ietvaros papildus iepriekš minētajiem mērķiem[547] MK noteikumi Nr. 118/2002 *Noteikumi par virszemes un pazemes ūdeņu kvalitāti* nosaka arī "**prioritāros zivju ūdeņus**", definējot tos kā saldūdeņus, "kuros nepieciešams veikt ūdens aizsardzības vai ūdens kvalitātes uzlabošanas pasākumus, lai nodrošinātu zivju populācijai labvēlīgus dzīves apstākļus."

Noteikumi lielā mērā pamatojas ES prasībās, kas izriet no ES Direktīvas 2006/44/EK *par saldūdeņu kvalitāti, ko nepieciešams aizsargāt vai uzlabot nolūkā atbalstīt zivju dzīvi*.[548] Direktīva balstās uz ES Līguma pantu par vides aizsardzības nodrošināšanu (tagad – 192.p.) un, kā uzsvērts preambulā, pieņemta, lai pasargātu zivis no dažādiem kaitīgiem faktoriem, kas rodas kā sekas tam, ka ūdenī noplūst piesārņotājvielas. Šīs ES izvirzītās prasības ir nepieciešams nodrošināt gan no ekoloģijas, gan no tautsaimniecības viedokļa.[549]

Attiecīgi ES dalībvalstīm bija jānosaka tos ūdeņus, attiecībā uz kuriem ir piemērojamas konkrētās prasības nodrošināt noteiktus ūdeņu kvalitātes parametrus, kas nepieciešami attiecīgā veida zivju dzīvotnēs. Turklāt kvalitāte jāsasniedz piecu gadu laikā pēc ūdensobjekta definēšanas un atbilstošo parametru noteikšanas. Lai nodrošinātu to, ka tiek pārbaudīta to saldūdeņu kvalitāte, kurus var apdzīvot zivis, "jāņem minimālais pieļaujamais paraugu skaits" un jāveic mērījumi attiecībā uz Direktīvas pielikumā noteiktajiem parametriem.[550]

Ūdensobjektus (gan ūdensteces, gan ūdenstilpes) un vēlamo aizsargājamo zivju sugu veidus definē dalībvalsts pēc diviem parametriem:

(i) vietējām sugām, kurās izpaužas dabas daudzveidība, vai;

(ii) pie tādām sugām, kuru klātbūtni dalībvalstu kompetentas iestādes atzinušas par vēlamu no ūdenssaimniecības viedokļa.

Latvijā Direktīvas prasības pārņemtas cita starpā ar MK noteikumu Nr. 118/2002 grozījumiem, papildinot tos ar "prioritārajiem zivju ūdeņiem."[551]

Šis pielikums uzskaita "**upes un upju posmi, kas noteikti par prioritārajiem zivju ūdeņiem,**" tostarp iekļaujot tajos lielu daļu privāto upju (kopā 123 objektus, t.i., upes vai to posmus), norādot, vai attiecīgais ūdens objekts pieder pie "karpveidīgo zivju ūdeņiem" vai "lašveidīgo zivju ūdeņiem."

Kā **lašveidīgo zivju ūdeņus** klasificē, ja tajos "dzīvo vai kuros iespējams nodrošināt lašu (*Salmo salar*), taimiņu un strauta foreļu (*Salmo trutta*), alatu (*Thymallus thymallus*) un sīgu (*Coregonus*) eksistenci;"

Kā **karpveidīgo zivju ūdeņus** klasificē, ja tajos "dzīvo vai kuros iespējams nodrošināt karpu dzimtas (*Cyprinidae*) zivju, kā arī līdaku (*Esox lucius*), asaru (*Perca fluviatilis*) un zušu (*Anguilla anguilla*) eksistenci."[552]

---

[547] Sk. 3.1.1. sadaļu

[548] Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 6. septembra Direktīva 2006/44/EK par saldūdeņu kvalitāti, ko nepieciešams aizsargāt vai uzlabot nolūkā atbalstīt zivju dzīvi

[549] Direktīvas 2006/44/EK Preambulas 3. punkts

[550] Direktīvas 2006/44/EK Preambulas 8. punkts

[551] MK Noteikumu 118/2002, 2.[1] pielikumā

Saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 118/2002 attiecīgā veida ūdeņos, lai "kontrolētu prioritāro zivju ūdeņu kvalitātes atbilstību šo noteikumu prasībām," "ūdens paraugus ņem, ievērojot vides aizsardzības normatīvajos aktos par prasībām virszemes ūdeņu,..monitoringam un monitoringa programmu izstrādei noteikto paraugu ņemšanas biežumu virszemes ūdeņu monitoringam."[553] MK noteikumi Nr. 118/2002 nosaka divas kvalitātes rādītāju grupas prioritārajiem lašveidīgo un karpveidīgo zivju ūdeņiem – robežlielumus un mērķlielumus. Robežlielumi ir obligāti ievērojami rādītāji, bet mērķlielumi ir vēlamie kvalitāte rādītāji.

Vērts atzīmēt, ka pirmajos gados, kad tika uzsākts prioritāro zivju ūdeņu kvalitātes monitorings, samērā liels ūdensobjektu skaits neatbilda robežlielumiem, norādot kā vissliktāko situāciju Daugavas apgabala monitorēto ūdeņu kvalitāte, bet labāko Gaujas (no tām, kurās veikts monitorings).[554] Turklāt neviena neatbilda stingrākiem – mērķlielumiem. Visbiežāk tika pārsniegtas amonija jonu (NH4) un nitrītu jonu (NO2) pieļaujamo koncentrāciju vērtības, kas liecina par lokālu organiskā piesārņojuma ietekmi.[555]

No normatīvo aktu analīzes nav skaidrs, vai Latvija ir nodrošinājusi piecu gadu laikā to, ka attiecīgie ūdensobjekti, kuri norādīti kā prioritāri zivju ūdeņi, atbilst noteiktajiem parametriem un kādas darbības tiek veiktas, vai plānots veikt, lai atbilstu.[556]

4.3. Ūdeņi un dabas aizsardzības normatīvais regulējums

Normatīvais regulējums dabas aizsardzības jomā nosaka prasības noteiktu aizsargājamu sugu, to dzīvotņu un biotopu aizsardzībai, tostarp šādas aizsardzības nodrošināšanai izveidojamo normatīvo un institucionālo sistēmu. Normatīvā regulējuma prasības dabas aizsardzības jomā var ietvert īpašas prasības arī ūdeņu aizsardzības un apsaimniekošanas jomā, tostarp attiecībā uz privātām upēm, līdzīgi kā uz sauszemes teritorijām, t.i., neatkarīgi no īpašuma piederības.

Attiecīgi ūdeņu pārvaldības jomā ir jāņem vērā prasības, kas izriet no dabas aizsardzības normatīvā regulējuma.

Tā kā šīs prasības var atšķirties atkarībā, par kuru teritoriju runa, tad šajā sadaļā sniegts šīs jomas normatīvā regulējuma vispārīgs pārskats, fokusējoties uz normatīvo regulējumu, kas attiecas tikai uz *valsts izveidotām* īpaši aizsargājamām dabas teritorijām.[557]

Pamatregulējums ir ietverts divos likumos. Papildus tiem var būt pieņemti atsevišķi likumi par kādu īpaši aizsargājamo dabas teritoriju,[558] tomēr tiem ir jābalstās zemāk minēto likumu definētajā "pamatrāmī":

---

[552] MK Noteikumu 118/2002, 10. punkts

[553] MK Noteikumu 118/2002, 11. punkts

[554] Sk. sīkāk "Prioritāro zivju ūdeņu kvalitāte", 2005, norādot, ka "35 % Daugavas apgabala monitorēto prioritāro zivju ūdeņi neatbilst robežlielumu izvirzītajām prasībām. Lielupes apgabalā šādu ūdeņu daudzums ir 33 %, bet Ventas apgabalā – 12 %. Turpretī Gaujas apgabalā visi zivju ūdeņi, kuros 2004. gadā veikti novērojumi, atbilst minētajiem kvalitātes kritērijiem." Piem., Daugavas apgabalā neatbilstoša kvalitāte bija 2 lašveidīgo zivju upēm (*Arona un Ogre*); kā arī 2 karpveidīgo zivju upēm (*Balupe un Rēzekne*); Lielupes apgabalā neapmierinoša kvalitāte ir bijusi 3 karpveidīgo zivju upēs – *Iecavā, Mēmelē un Misā*, bet Ventas apgabalā robežlielumu 3 kritērijiem neatbilda 1 lašveidīgo zivju upe (*Bārta* posmā no Lietuvas robežas līdz Bārtas-Dunikas ceļa tiltam)

[555] "Prioritāro zivju ūdeņu kvalitāte", 2005, LVĢMC, Ziņojums pieejams: http://www2.meteo.lv/produkti/sowq_lv/2004/zivju_udenu_kvalitate.pdf

[556] Saskaņā ar Direktīvas 2006/44/EK 5. pantu "Dalībvalstis izveido programmas, lai samazinātu piesārņojumu un nodrošinātu, ka norādītie ūdeņi piecus gadus pēc to norādīšanas saskaņā ar 4. pantu" atbilst noteiktajiem parametriem

[557] Saskaņā ar ĪADT likumu arī pašvaldības var izveidot aizsargājamās dabas teritorijas un attiecīgi noteikt to aizsardzībai nepieciešamos pasākumus. ĪADT likuma 13. pants paredz ka "Dabas liegumus, dabas parkus un dabas pieminekļus, kuri ir nozīmīgi dabas vai kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanai attiecīgajā teritorijā, var izveidot arī pašvaldības."

[558] Piem., "Slīteres nacionālā parka likums" (2015), "Gaujas nacionālā parka likums" u.c. Pilnu sarakstu sk.: http://www.varam.gov.lv/lat/likumdosana/normativie_akti/?doc=3151

1) likums "Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām;" (turpmāk – ĪADT likums);
2) Sugu un biotopu aizsardzības likums.

Atbilstoši *Sugu un biotopu aizsardzības likumam* ir izveidoti īpaši aizsargājamo sugu un biotopu saraksti, kuros tiek iekļautas apdraudētas, izzūdošas vai retas sugas un biotopi vai sugas, kuras apdzīvo specifiskus biotopus. Šajos sarakstos ir iekļautas gan sugas, kas tradicionāli aizsargātas Latvijā, gan arī sugas, kuru aizsardzību paredz ES *Putnu*[559] un *Biotopu* direktīva.[560] Savukārt, šo sugu un biotopu aizsardzība tiek nodrošināta īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, kuras tiek izveidotas saskaņā ar *ĪADT likumu*.[561]

Attiecīgi, ja privātā upe ietilpst īpaši aizsargājamā dabas teritorijā, tad to lietošanā, arī apsaimniekošanā jāievēro *ĪADT likuma* normas.

Saskaņā ar *ĪADT likumu* 15. pantu "Aizsargājamām teritorijām var izstrādāt aizsardzības un izmantošanas noteikumus, lai nodrošinātu šo teritoriju aizsardzību un tajās esošo dabas vērtību saglabāšanu." Likums nosaka, ka ir aizsargājamo teritoriju *vispārējie* aizsardzības un izmantošanas noteikumi, *individuālie* aizsardzības un izmantošanas noteikumi, kā arī *aizsargājamo teritoriju dabas aizsardzības plāni*.

Kā jau iepriekšējā nodaļā minēts, DA plāniem ir ieteikuma raksturs un tos var izmantot kā informāciju apkopojošus materiālus. Dabas aizsardzības valsts institūcijas tos izmanto savu atzinumu izstrādei, piemēram, par pašvaldību teritorijas plānojumiem un tajos ietveramajām prasībām no dabas aizsardzības viedokļa, kā arī izsniedzot atļaujas.[562]

Šajā sadaļā sīkāk par pārējiem diviem "aizsardzību un izmantošanu" regulējošiem instrumentiem.

Jāatzīmē, ka saskaņā ar *ĪADT likumu* aizsargājamās teritorijas iedala šādās kategorijās: dabas rezervāti, nacionālie parki, biosfēras rezervāti, dabas parki, dabas pieminekļi, dabas liegumi, aizsargājamās jūras teritorijas un aizsargājamo ainavu apvidi.[563]

Uz *ĪADT likuma* pamata ir izdoti MK 16.03.2010. noteikumi Nr. 264 „Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi," kā arī var tikt izdoti "individuālie" aizsardzības noteikumi. Ja konkrētajai ĪADT nav individuālo aizsardzības noteikumu, tad uz to ir attiecināmi minētie MK noteikumi Nr. 264/2010 par vispārējām prasībām, kuros ir iekļautas cita starpā specifiskas prasības katrai no augstāk minētajām teritoriju kategorijām.

4.3.1. Vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi

MK noteikumi Nr. 264/2010 nosaka īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējo aizsardzības un izmantošanas kārtību, tajā skaitā *pieļaujamos un aizliegtos darbību veidus* aizsargājamās teritorijās, kā arī aizsargājamo teritoriju apzīmēšanai dabā lietojamās speciālās informatīvās zīmes paraugu un tās izveidošanas un lietošanas kārtību.

---

[559] ES 2009. gada 30. novembra direktīva 2009/147/EK par savvaļas putnu aizsardzību
[560] ES 1992. gada 21. maija direktīva 92/43/EEK par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību
[561] Sīkāka informācija, t.sk. normatīvā regulējuma apkopojums: http://www.varam.gov.lv/lat/likumdosana/normativie_akti/?doc=3148
[562] Sk., piem., MK noteikumus Nr.264/2010, kas paredz, ka "Dabas aizsardzības pārvalde, izsniedzot rakstisku atļauju vai saskaņojot noteikumos minētās darbības, izmanto informāciju no dabas aizsardzības plāniem un jaunāko pieejamo informāciju par īpaši aizsargājamām sugām un biotopiem konkrētajā teritorijā" (6. punkts)
[563] ĪADT likuma 2. panta trešā daļa

Šie Noteikumi attiecas uz Saeimas un MK izveidotām aizsargājamām teritorijām, **kurām nav individuālo** aizsardzības un izmantošanas noteikumu.

Atkarībā no aizsargājamās teritorijas kategorijas var tikt noteikti dažādi aprobežojumi un pieļaujamās darbības atšķirīgi katrā no tām, piemēram, parasti darbību ierobežojumi ir būtiski striktāki *dabas rezervātā* [564] salīdzinoši ar *dabas parku* vai *ainavu aizsardzības apvidu* u.tml., kā arī ierobežojumu noteikšana ir atkarīgas no konkrētās teritorijas izveides mērķiem, t.i., kuras sugas un/vai biotopa aizsardzībai tā ir izveidota.

Šī ziņojuma kontekstā zemāk identificētās normas ir tikai kā piemēri nosacījumu veidiem, kuri būtu attiecināmi uz privātajām upēm (privāto upju īpašniekiem), tomēr, vai tādi ir noteikti un kuri no tiem, ir atkarīgs, kuras kategorijas aizsargājamā teritorijā upe atrodas, kā arī, vai teritorijai ir izstrādāti individuālie noteikumi un tad attiecīgi, kādi nosacījumi iekļauti tajos.

MK noteikumi Nr. 264/2010 paredz virkni ar aizliegumus, piemēram,

dabas liegumos:

- kurināt ugunskurus ārpus speciāli ierīkotām vietām, kuras nodrošina uguns tālāku neizplatīšanos;
- lietot ūdensputnu medībās šāviņus, kas satur svinu;
- pārvietoties pa virszemes ūdensobjektiem ar kuģošanas un citiem peldošiem līdzekļiem, kuru mehāniskā dzinēja vai motora jauda pārsniedz 3,7 kW, kā arī ūdens motocikliem;
- rīkot ūdensmotosporta un ūdensslēpošanas sacensības;
- **veikt darbības**, kuru rezultātā **tiek mainīta** ezeru, upju, vecupju un strautu krasta **līnija un gultne**, **izņemot** upju dabiskā tecējuma vai ūdenstecēm un ūdenstilpēm piegulošo teritoriju dabiskā hidroloģiskā režīma atjaunošanu;
- **būvēt hidrotehniskas būves un ierīkot meliorācijas sistēmas**, veikt to rekonstrukciju un renovāciju, **izņemot**, lai novērstu teritoriju applūšanu ārpus aizsargājamās teritorijas, kā arī ar Dabas aizsardzības pārvaldes rakstisku atļauju:

a) upju dabiskā tecējuma, ūdenstecēm un ūdenstilpēm piegulošo teritoriju hidroloģiskā režīma atjaunošanu;

b) īpaši aizsargājamo biotopu un īpaši aizsargājamo sugu dzīvotņu atjaunošanas pasākumu veikšanu;

c) zivju migrācijas ceļu atjaunošanu.[565]

Noteikumi ietver arī vairākas darbības, kuras var veikt tikai tad, ja saņemta Dabas aizsardzības pārvaldes atļauja, piemēram,

- DAP atļauja nepieciešama, lai ierīkotu publiski pieejamus dabas tūrisma un izziņas infrastruktūras objektus, piemēram, takas, maršrutus, skatu torņus, telšu vietas, stāvlaukumus, apmeklētāju centrus un informācijas centrus),
- DAP atļauja zemes lietošanas veida maiņai, lai paplašinātu kuģošanas līdzekļu bāzes vai ierīkotu piestātnes.

Savukārt **dabas parka** teritorijās daļa ir līdzīgu aizliegumu kā augstāk minētajos attiecībā uz dabas liegumiem, piemēram, par ugunskuru kurināšanu un bez svina šāviņu lietošanu medībās, bet,

[564] Šīs kategorijas ĪADT faktiski ir aizliegta "uzturēšanās un pārvietošanās, kā arī saimnieciskā un cita veida darbība" ar MK noteikumos Nr.264/2010 definētiem izņēmumiem, piem., "ugunsdzēsības un ugunsdrošības pasākumu īstenošana, kā arī cilvēku glābšana un meklēšana" (8.2. punkts)

[565] MK noteikumu 264/2010, 16. punkts

piemēram, rīkot ūdensmotosporta un ūdensslēpošanas sacensības ir pieļaujams, ja ir saņemta DAP atļauja. DAP atļauja vajadzīga arī vairākos citos gadījumos, kas dabas lieguma zonā bija liegti.

4.3.2. Individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi

Jebkurai no ĪADT var izstrādāt individuālos aizsardzības un izmantošanas noteikumus. Ja tādu izstrādā, nosacījumu definēšanā jāņem "vērā konkrētās aizsargājamās teritorijas īpatnības, kā arī tās izveidošanas un aizsardzības mērķus un uzdevumus." Aizsargājamās teritorijas individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi "reglamentē pieļaujamo un aizliegto darbību veidus šajā teritorijā, kā arī, ja nepieciešams, tās iedalījumu funkcionālajās zonās."[566]

Kopumā uz 2018. gadu ir pieņemti vairāk nekā 60 individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi.[567]

Viens no jaunākajiem, kas pieņemts 2018. Gadā, ir *Dabas lieguma "Ziemupe" individuālie aizsardzības un izmantošanas noteikumi*.[568] Ar šiem noteikumiem izveidots arī dabas lieguma zonējums, kas ietver "neitrālo zonu." Šādā konkrētās teritorijas zonējumā ir paredzētas atvieglotas prasības tās izmantošanai, lai, kā norādīts Dabas lieguma Ziemupe gadījumā, "nodrošinātu bijušo militāro teritoriju sakopšanu un veicinātu ilgtspējīgu saimniecisko darbību apdzīvotajās vietās, kā arī nodrošinātu transporta infrastruktūras objektu uzturēšanu un attīstību."[569]

Savukārt pārējā dabas lieguma teritorijā noteikti striktāki nosacījumi pieļaujamajām darbībām vai aizliegumi, tostarp, piemēram, dabas lieguma zonā aizliegts: "būvēt hidrotehniskas būves un ierīkot meliorācijas sistēmas, veikt to pārbūvi, atjaunošanu un uzturēšanu (arī grāvju tīrīšanu un to krastu kopšanu), **izņemot caurteku būvi un atjaunošanu ceļu uzturēšanas vajadzībām un gadījumu, ja** ir saņemta Dabas aizsardzības pārvaldes rakstiska atļauja", **un tas nepieciešams**, lai:

- novērstu teritoriju applūšanu ārpus dabas lieguma teritorijas vai līdz šim neapplūdušu teritoriju applūšanu;
- nodrošinātu upju dabiskā tecējuma un ūdenstecēm un ūdenstilpēm piegulošo teritoriju hidroloģiskā režīma atjaunošanu;
- nodrošinātu īpaši aizsargājamo sugu dzīvotņu un īpaši aizsargājamo biotopu aizsardzības, saglabāšanas un atjaunošanas pasākumu īstenošanu.[570]

Noteikumi satur arī citus līdzīgus aizliegumus, kādi iekļauti augstāk apskatītajos vispārējos aizsardzības un izmantošanas noteikumos, bet ar dažiem izņēmumiem.

Vienlaikus vērts vērst uzmanību, ka abu veidu noteikumi (gan Vispārējie, gan Individuāli) dominējoši satur "aizliedzošus" noteikumus, fokusējoties uz konkrētu, uzskaitītu darbību aizliegšanu vai ierobežošanu, un atspoguļo samērā kazuistisku pieeju konkrētas teritorijas aizsardzības kontekstā. Tas ir nevis definējot sasniedzamos mērķus un atstājot plašāku rīcības brīvību par apsaimniekošanu atbildīgajai institūcijai, bet iekļaujot konkrētas darbības, kas nav pieļaujamas vai kurām vajag rakstisku saskaņojumu.

Vienlaikus noteikumi faktiski nesatur nosacījumus, kas nepieciešami konkrētu teritoriju apsaimniekošanas kontekstā, ja apsaimniekošana nenozīmē tikai *atturēšanos no* konkrētas rīcības, bet arī dabas teritorijas aizsardzības mērķu sasniegšanai *nepieciešamu rīcību*. Acīmredzot šādus, aktīvu

[566] ĪADT likuma 17. panta pirmā daļa
[567] Pilnu sarakstu sk.: http://www.varam.gov.lv/lat/likumdosana/normativie_akti/?doc=3151
[568] MK 24.04.2018. noteikumi Nr. 238
[569] MK noteikumu 238/2018, 8. punkts
[570] MK noteikumu 238/2018, 13.8. punkts

rīcību veicinošus pasākumus jāmeklē trešajā ĪADT likuma 15. pantā minētajā instrumentā – DA plānos.[571] **Tomēr, ņemot vērā to juridisko dabu, atvērts ir jautājums, cik tie ir efektīvi teritorijas (tostarp ūdeņu, kas atrodas ĪADT) *apsaimniekošanas* kontekstā ārpus valsts institucionālā nodrošinājuma, t.i., attiecībā uz privātpersonām**. Jāatzīmē, ka privātpersonas un it īpaši teritorijā esošie īpašnieki vai uzņēmēji mūsdienās ir neatņemama vides aizsardzības nodrošināšanas sastāvdaļa, kā nereti ir uzsvērts,[572] attiecīgi, būtu jādomā, kā tie ieintegrējami apsaimniekošanas pasākumos, nevis izslēdzami. Protams, šī pieejama nav aktuāla visa veida dabas aizsardzības teritorijās (piemēram, rezervātos tas noteikti atšķirīgi, salīdzinot ar nacionālajiem parkiem). No normatīvo aktu analīzes nav redzami mehānismi, kas vecinātu tādu iekļaušanu, lai gan vispārīgi princis ir iestrādāts.

Attiecīgi jautājums par privātpersonu (īpašnieku) iesaisti ir aktuāls arī *ĪADT likumā* noteikto pienākumu kontekstā. Saskaņā ar ĪADT likuma 22. pantu "zemes īpašnieka un lietotāja pienākums ir": "nodrošināt aizsargājamo teritoriju aizsardzības un izmantošanas noteikumu ievērošanu **un veikt attiecīgajās teritorijās aizsardzības un kopšanas pasākumus**."

Turklāt uz privātpersonu līdzdalības nozīmi un nepieciešamību norāda arī *ĪADT likumā* iestrādātā norma par "Aizsargājamās teritorijas apsaimniekošanas organizēšanu" kas nosaka, ka aizsargājamās teritorijas **apsaimniekošanas pasākumu veikšanai:** "likumā noteiktā kārtībā var izveidot biedrības un nodibinājumus. Vietējās pašvaldības var finansēt un veikt savā administratīvajā teritorijā esošo aizsargājamo teritoriju apsaimniekošanu. Biedrības, nodibinājumi un pašvaldības par plānotajiem apsaimniekošanas pasākumiem informē Dabas aizsardzības pārvaldi."[573]

4.3.3. Darbību atļaušanas specifika ĪADT – kā *Natura 2000* teritorijās

Runājot par tiesībām un pienākumiem ūdeņu apsaimniekošanas jomā ĪADT kontekstā, jāmin papildus arī specifiskas prasības, kas attiecas uz visām ĪADT, ja tās vienlaikus ir arī *Natura 2000* teritorijas.[574]

Kopumā jebkurai plānotai darbībai, kas būtiski var ietekmēt vidi, ir jāveic ietekmes uz vidi novērtējuma procedūra vai sākotnējais ietekmes uz vidi izvērtējums, ja attiecīgā plānotā darbība ir iekļauta kādā no IVN likuma pielikumiem.[575] Tomēr, ja plānotā darbība var būtiski ietekmēt *Natura 2000* teritoriju, tad atbilstošs ietekmes novērtējums ir jāveic neatkarīgi no tā, vai darbība uzskaitīta kādā no IVN likuma pielikumiem.[576] Turklāt, ja, veicot novērtējumu, tiek atzīts, ka paredzētā darbība var būtiski ietekmēt ĪADT (vai pastāv objektīvi riski negatīvai ietekmei), tad darbību **nevar atļaut, izņemot ĪADT likuma 43. pantā noteiktajā kārtībā un gadījumos**. Tas faktiski nozīmē, ka šādos gadījumos IVN rezultāts (un kompetentās institūcijas atzinums) ir saistošs lēmums un attiecīgi akceptu pieņemošajai institūcijai (pārsvarā gadījumos, pašvaldībai) nepastāv rīcības brīvība atļaut darbību. Savukārt, akcepta pieņemšana (lēmums par darbības atļaušanu, ja plānots piemērot, kādu no likumā

[571] Jāatgādina, ka ĪADT 15. pants nosaka trīs instrumentus, "lai nodrošinātu šo teritoriju **aizsardzību un tajās esošo dabas vērtību saglabāšanu:"** vispārējos noteikumus, individuālos un DA plānus. DA plāni cita starpā "nosaka vienotus visas teritorijas apsaimniekošanas pasākumus, lai sasniegtu tās aizsardzības mērķus." (Likuma 18. pants)

[572] Sk., piem., Satversmes tiesas judikatūras nostiprinājušās atziņas par to, ka "mērķus un uzdevumus, ko mūsdienu sabiedrībai izvirza vides (ekoloģiskās) tiesības, var sasniegt, vienīgi cieši līdzdarbojoties valstij, pašvaldībām, kā arī nevalstiskajām organizācijām un privātajam sektoram." Satversmes tiesas 2008. gada 17. janvāra spriedums lietā Nr. 2007-11-03, 11. punkts

[573] ĪADT likuma 26. pants

[574] *Natura 2000* teritorijas ir Eiropas nozīmes aizsargājamās dabas teritorijas, kas izveidots kā vienots Eiropas nozīmes aizsargājamo dabas teritoriju tīkls (ĪADT likuma 43. pants). Tās izveidotas Eiropas nozīmes sugu un biotopu aizsardzībai un uz tām attiecas arī ES prasības papildus valsts regulējumam

[575] Likums "Par ietekmes uz vidi novērtējumu"

[576] ĪADT likuma 43. panta ceturtā daļa, kas ietver nosacījumu, ka "paredzētajai darbībai..., kas atsevišķi vai kopā ar citu paredzēto darbību var būtiski ietekmēt Eiropas nozīmes aizsargājamo dabas teritoriju (*Natura 2000*), veic ietekmes uz vidi novērtējumu." Nosacījums pārņem līdzīgu ES prasību, kas ietverta Biotopu Direktīvas 6. panta trešajā daļā

definētajiem izņēmumiem) jānodod MK.[577] Vienlaikus šādos gadījumos ir jāparedz negatīvās ietekmes kompensējošie pasākumi.[578]

Kopsavelkot, no dabas aizsardzības normatīvā regulējuma izriet papildu prasības ūdeņu apsaimniekošanas (aizsardzības) kontekstā, kas attiecināmas uz privātām upēm tad, ja tās atrodas kādā no īpaši aizsargājamām dabas teritorijām. Normatīvā līmeņa regulējumā, kas ietverts ĪADT likumā, vispārējos aizsardzības un izmantošanas noteikumos, kā arī individuālajos noteikumos (ja tādi pieņemti), dominē konkrētu darbību vai rīcību "aizliedzoša" pieeja vai ierobežojoša, t.i., uzskaitot, kādas darbības var atļaut tad, ja saņemta DAP atļauja. Papildus vēl ĪADT aizsardzība kā *Natura 2000*, jeb Eiropas nozīmes aizsargājamā teritorija, uzliek pienākumu veikt ietekmes uz vidi novērtējumu jebkurai darbībai, kas var būtiski negatīvi ietekmēt *Natura 2000* teritoriju. Plānotā darbība ir atļaujama tikai tad, ja konstatē, ka būtiskas negatīvas ietekmes nebūs. Ja IVN atzinums apstiprina negatīvu ietekmi uz *Natura 2000* teritorijām, tad darbību var atļaut tikai ĪADT likuma 43. panta noteiktajos izņēmuma gadījumus, par kuru atļaušanu (kā izņēmumu) jālemj MK.

Vienlaikus normatīvā regulējuma līmenī, kas izrietētu tiešā veidā no dabas aizsardzības regulējuma, nav atrodami konkrēti apsaimniekošanas pasākumi (vai principi), kas ietvertu nosacījumus, kā izpildāms ĪADT likumā noteiktais īpašnieku pienākums "veikt attiecīgajās teritorijās aizsardzības un kopšanas pasākumus." Ne arī prasības, kuri tieši darbi un kādos gadījumos teritorijas (zemes vai ūdeņu) īpašniekiem būtu jāveic. Tas attiecas arī uz citos normatīvajos aktos iekļautajiem nosacījumiem par kādu konkrētu darbību veikšanu, kuras varētu klasificēt kā apsaimniekošanas pasākumus. Piemēram, augstāk apskatītie nosacījumi "virszemes ūdensobjektu tīrīšanai."[579]

4.4. Zemes dzīles un iekšējie ūdeņi

Likums "Par zemes dzīlēm " definē zemes dzīles kā "zemes garozas daļa, kas atrodas zem augsnes, *iekšzemes un jūras ūdeņiem* līdz dziļumam, kurā ekonomiski un tehniski ir iespējama tās izmantošana." Attiecīgi uz ūdeņu apsaimniekošanas jautājumu loku var attiecināt arī zemes dzīļu izmantošanas[580] nosacījumus, kas skar tās zemes dzīles, kas atrodas zem iekšējiem ūdeņiem, ja "ekonomiski un tehniski" ir iespējama to izmantošana.

Tādēļ tiesību un pienākumu jautājumu loks var ietvert prasības, kas izriet no *Zemes dzīļu likuma*, kura mērķis ir: "nodrošināt zemes dzīļu kompleksu, racionālu, vidi saudzējošu un ilgtspējīgu izmantošanu, kā arī noteikt zemes dzīļu aizsardzības prasības."[581]

Zemes dzīļu likums definē arī īpašumtiesības (3. pants), nosakot, ka zemes dzīles un visi derīgie izrakteņi, kas tajās atrodas, pieder zemes īpašniekam, norādot, ka zemes īpašnieks (vai tā attiecīgi pilnvarota persona, ja zemes īpašnieks ir publiska persona) var rīkoties ar zemes dzīlēm, ciktāl šis likums un citi normatīvie akti neierobežo viņa tiesības.[582]

Faktiski 3. pants reflektē Civillikumā paredzēto nosacījumu, ka zemes īpašniekam "pieder nevien tās virsa, bet arī gaisa telpa virs tās, kā arī zemes slāņi zem tās un visi izrakteņi, kas tajos atrodas."[583]

---

[577] Sk. ĪADT likuma 43. panta 10. daļu
[578] ĪADT likuma 43. panta 9. daļa
[579] Sk. sīkāk 3.4.2. nodaļā
[580] "Zemes dzīļu izmantošana – ģeoloģiskā izpēte, derīgo izrakteņu ieguve un zemes dzīļu derīgo īpašību izmantošana" (Likuma 1. panta 21. punkts
[581] Zemes dzīļu likuma 2. pants
[582] Zemes dzīļu likuma 3. panta otrā daļa (ar grozījumiem, kas stājās spēkā 04.01.2018.)
[583] CL 1042. pants

Ņemot vērā CL ietverto privāto upju piederības definējuma principu, sasaistot to ar piekrastes zemes piederību, var secināt, ka attiecīgajiem piekrastes zemju īpašniekiem ir tiesības arī uz zemes dzīlēm zem to īpašumā esošajiem ūdeņiem un attiecīgi jāievēro Zemes dzīļu likumā noteiktās prasības "zemes dzīļu" izmantošanai.

Sākot jau ar vispārīgu principu, ka "zemes dzīļu izmantotāji zemes dzīles izmanto, ievērojot normatīvo aktu prasības par kultūras pieminekļu aizsardzību, ietekmes uz vidi novērtējumu, īpaši aizsargājamo dabas teritoriju aizsardzību un izmantošanu, kā arī citu vides aizsardzības normatīvo aktu prasības."[584]

Likums arī definē gadījumus, kad zemes dzīļu izmantošanai ir nepieciešamas zemes dzīļu ieguves atļaujas vai izmantošanas licences un kad privātpersona var zemes dzīles izmantot bez speciālām atļaujām, paredzot likuma 11. pantā, ka "Zemes īpašnieki vai pilnvarotās personas zemes dzīles, izņemot ogļūdeņražus, sava zemes īpašuma robežās izmanto bez zemes dzīļu izmantošanas licences vai bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļaujas šādos gadījumos:

1) iegūstot šā likuma pielikumā noteiktos bieži sastopamos derīgos izrakteņus kopējā platībā līdz 0,5 hektāriem un līdz 2 metru dziļumam, ja iegūtos derīgos izrakteņus izmanto sava zemes īpašuma robežās;
2) ierīkojot un izmantojot grodu akas un ūdens ieguves urbumus dziļumā līdz 20 metriem, ja diennaktī paredzēts iegūt ne vairāk kā 10 kubikmetrus pazemes ūdeņu."

Kā arī nosakot papildus regulējumu attiecībā uz gadījumiem ("blakusefektu"), kad zemes dzīles tiek "izmantotas, iegūstot derīgos izrakteņus pazemes un virszemes būvju būvniecības rezultātā." (11.[1] pants). Tādos gadījumos, izpildoties attiecīgiem nosacījumiem, var būt nepieciešama **dabas resursu lietošanas atļauja un/vai zemes dzīļu izmantošanas licence.**

Attiecīgi likums definē, ka **dabas resursu lietošanas atļauja, ko izsniedz** reģionālās vides pārvaldes, nepieciešama**, ja** "pazemes un virszemes būvju būvniecības, tajā skaitā dīķu un citu ūdenstilpju ierīkošanas, virszemes ūdensobjektu gultnes tīrīšanas vai padziļināšanas rezultātā tiek iegūti derīgie izrakteņi" kurus "**paredzēts realizēt**," izņemot gadījumus, kad apjoms mazāks nekā 1000 kubikmetru. Pēdējā gadījumā atļauja nebūs vajadzīga (11.[1] panta otrā daļa).

Savukārt **zemes dzīļu izmantošanas licence** saņemama gadījumos, kad virszemes ūdensobjektu ierīkošanas, gultnes tīrīšanas vai padziļināšanas rezultātā tiek iegūti derīgie izrakteņi, ja:
1) attiecīgās darbības veic "derīgo izrakteņu atradņu reģistrā iekļautas derīgo izrakteņu atradnes teritorijā" vai
2) viena vai vairāku virszemes ūdensobjektu ierīkošanas gaitā paredzēts iegūt Zemes dzīļu likuma pielikumā minētos derīgos izrakteņus vairāk nekā 20 000 kubikmetru apjomā;
3) virszemes ūdensobjekta ierīkošanas gaitā paredzēts iegūt derīgos izrakteņus, kas nav minēti šā likuma pielikumā.

Līdz ar to zemes dzīļu izmantošanas jomā noteiktais regulējums var attiekties uz privātām upēm pie augstākminētiem nosacījumiem, piemēram, kad gultnes tīrīšanas vai padziļināšanas rezultātā tiek iegūti derīgie izrakteņi[585] vairāk nekā 20 000 kubikmetru apjomā.

Vienlaikus jāatzīmē, ka atšķirībā no iekšzemes publiskajiem ūdeņiem un jūras,[586] attiecībā uz privātajām upēm valsts nav izdevusi atsevišķus noteikumus par zemes dzīļu izmantošanas kārtību

[584] Zemes dzīļu likuma 6. panta trešā daļa.
[585] Zemes dzīļu likuma pielikumā minētie ir, piem.: māls, smilts, smilts-grants, irdenie saldūdens kaļķieži, smilšmāls, mālsmilts, aleirīts
[586] Sk. MK 18.09.2012. noteikumus Nr.633 "Zemes dzīļu izmantošanas kārtība iekšzemes publiskajos ūdeņos un jūrā." Noteikumi nosaka zemes dzīļu izmantošanas kārtību iekšzemes *publiskajos* ūdeņos un kārtību, kādā zemes dzīļu izmantotājs (licenciāts) maksā ikgadēju valsts nodevu par tiesībām izmantot zemes dzīles iekšzemes publiskajos ūdeņos, kā arī nodevas apmēru

tajās. Tomēr tas nenozīmē, ka esošais zemes dzīļu izmantošanas regulējums attiecībā uz, piemēram, atļauju saņemšanu, neattiektos uz aktivitātēm privātajās upēs.

Detalizēta analīze, kādos gadījumos un attiecībā uz kuriem derīgajiem izrakteņiem, ir ārpus šī pētījuma robežām.

4.5. Būvniecību regulējošie normatīvie akti un ūdeņi

Ūdens apsaimniekošanas likuma 6. pants ietver vispārīgu nosacījumu (tiesību formā) attiecībā uz "ūdens resursu lietotāju" paredzot, ka tam ir cita starpā tiesības **"veikt būvniecību ūdensobjektos vai to tuvumā** un ierīkot ūdens resursu lietošanai nepieciešamās būves**, ja** saņemtas normatīvajos aktos paredzētās atļaujas un ievēroti normatīvajos aktos noteiktie ierobežojumi."[587]

Attiecībā uz būvniecības nosacījumiem nepieciešamajām atļaujām un iespējamiem ierobežojumiem, jāskatās, pirmkārt jau, *Būvniecības likumu* un tam pakārtotos normatīvos aktus, papildus katru jomu atsevišķi regulējošajiem normatīvajiem aktiem, kas attiecas uz vienu vai otru plānoto darbību.

Būvniecības likuma mērķis ir "kvalitatīvas dzīves vides radīšana, nosakot efektīvu būvniecības procesa regulējumu, lai nodrošinātu ilgtspējīgu valsts ekonomisko un sociālo attīstību, kultūrvēsturisko un vides vērtību saglabāšanu, kā arī energoresursu racionālu izmantošanu."[588]

Attiecīgi tajā ietvertajām prasībām ir jānodrošina gan efektīvs būvniecības process, gan vides vērtību saglabāšana, gan racionāla energoresursu izmantošana.

Šo mērķu sasniegšanai likums deleģē MK izstrādāt virkni MK noteikumu, lai noteiktu specifiskas prasības konkrētu objektu būvniecībai. Tie ir papildu nosacījumi tām prasībām, kuras izriet no augstāk apskatītā regulējuma attiecībā uz plānoto darbību veikšanas atļaušanu, t.i., vides atļauju saņemšanu un/vai noteiktos gadījumos ietekmes uz vidi novērtējuma veikšanu u.tml.

Uz būvniecības procesu attiecas gan Vispārīgie būvnoteikumi (MK noteikumi Nr. 500),[589] gan atsevišķiem objektiem būvniecībai izvirzītās prasības, kas noteiktas atsevišķos MK noteikumos (ja ir),[590] kā arī *būvnormatīvi*.[591]

Galvenie, kas minami šī ziņojuma kontekstā:

(i) Speciālie būvnoteikumi:

- MK 16.09.2014. noteikumi Nr. 550 "Hidrotehnisko un meliorācijas būvju būvnoteikumi." Noteikumi nosaka prasības *hidrotehnisko un meliorācijas būvju* (izņemot ostu, jūras un enerģijas ražošanas hidrotehniskās būves ar jaudu virs 2 MW) būvniecības procesa kārtību, būvniecības procesā iesaistītās institūcijas un atbildīgos būvspeciālistus.

[587] ŪAL, 6. panta 2. punkts
[588] Būvniecības likuma 2. pants
[589] MK 19.08.2014. noteikumi Nr. 500 "Vispārīgie būvnoteikumi."
[590] Būvniecības likuma 5. panta pirmās daļas 2. Punkts paredz tiesības MK izdot "speciālos būvnoteikumus," kuros jāietver likumā definētie nosacījumi. Likuma 5. panta otrajā daļā likumdevējs ir iekļāvis norādi, kādos gadījumos izdodami speciālie noteikumi, piem., (i) ēkām (ii) dzelzceļa būvēm (valsts, pašvaldību un privātajām); (iii) enerģijas ražošanas, glabāšanas, pārvades un sadales būvēm; (iv) hidrotehniskajām un meliorācijas būvēm, kā arī "būvēm Latvijas Republikas **teritoriālajos ūdeņos** un ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā."
[591] Likums deleģē MK izdot "būvnormatīvus, kuros nosaka tehniskās prasības attiecībā uz būvēm un to elementiem" (5. panta pirmās daļas 3. punkts), vienlaikus nenosakot, kuriem objektiem tie ir izdodami kā obligāta būvniecības sastāvdaļa

(ii) **Atsevišķi noteiktie *būvnormatīvi*:**

- MK 30.06.2015. noteikumi Nr. 329 "Noteikumi par Latvijas būvnormatīvu LBN 224-15 "Meliorācijas sistēmas un hidrotehniskās būves", kas nosaka prasības meliorācijas sistēmu un hidrotehnisko būvju projektēšanai un virszemes ūdensobjektu hidroloģiskajiem aprēķiniem;

- MK 01.09.2015. noteikumi Nr. 505 par Latvijas būvnormatīvu LBN 229-15 "A klases hidroelektrostaciju hidrotehniskās būves." Klasificēšanu klasēs nosaka zemāk apskatītais likums "Par hidroelektrostaciju hidrotehnisko būvju drošumu";

- MK 30.06.2015. noteikumi Nr. 326 par Latvijas būvnormatīvu LBN 222-15 "Ūdensapgādes būves." Būvnormatīvs nosaka prasības ūdensapgādes būvju (izņemot pagaidu ūdensapgādes inženiertīklu un ēku iekšējo ūdensvadu) projektēšanai un būvdarbiem.

Saskaņā ar *Būvniecības likumu* ir izstrādāti MK 30.06.2015. noteikumi Nr. 340 par Latvijas būvnormatīvu LBN 211-15 "Dzīvojamās ēkas," kā arī ar to saistīti citi normatīvi, piemēram, MK 30.06.2015. noteikumi Nr. 332 par Latvijas būvnormatīvu LBN 221-15 "Ēku iekšējais ūdensvads un kanalizācija." Detalizēta šo prasību analīze ir ārpus pētījuma robežām, tomēr vispārīgs izvērtējums liecina par to, ka konkrētos nosacījumus būtu grūti piemērot (un šķiet nav domāts piemērošanai) **peldbūvju,** kā arī **dzīvojamai apbūvei uz ūdens** domāto būvju **būvniecības** gadījumā.

Vienlaikus jāatzīmē, ka MK ir izdevis MK noteikumus attiecībā uz Latvijas Republikas iekšējo *jūras ūdeņu, teritoriālās jūras un ekskluzīvās ekonomiskās zonas būvju* būvnoteikumi.[592] **Tomēr nav atsevišķu noteikumu attiecībā uz peldbūvju vai citu būvju (izņemot hidrotehnisko būvju) būvniecību iekšējos ūdeņos.**

Vērtējot *Būvniecības likumā* ietverto nosacījumu, kādos gadījumos MK jāizdod "speciālos būvnoteikumus,"[593] varētu sagaidīt, ka attiecībā uz jebkura veida "ēkām," neskatoties uz to plānoto atrašanās vietu (uz sauszemes vai ūdeņiem), vajadzētu būt noteiktai būvniecības kārtībai, tostarp ņemot vērā ēku specifiku, ja tās plānots būvēt uz ūdens.

Šo secinājumu pastiprina arī augstāk minētās "ūdens resursu lietotāju" tiesības, kā arī pašvaldību tiesības plānot "peldbūvju," arī "dzīvojamās apbūves uz ūdens" atļaušanu ūdens objektos.[594]

Attiecīgi jautājums par valsts līmenī noteiktu minimālo prasību un nosacījumu izvirzīšanu tāda veida būvju būvniecībai būtu viens no risināmiem jautājumiem ūdeņu apsaimniekošanas (lietošanas un aizsardzības) kontekstā, tostarp ņemot vērā šādiem objektiem nepieciešamās infrastruktūras (notekūdeņu, kanalizācijas u.c.) specifiku.

5. Ūdens un to lietošanas regulējums citos normatīvos aktos

Šīs sadaļas mērķis ir īsumā ieskicēt normatīvā regulējuma prasības, tostarp tiesības un pienākumus, kas var skart privātās upes, ņemot vērā atsevišķu darbību specifiku, kuras vai nu tiešā veidā izmanto (saimnieciskajai) darbībai ūdeņus (ūdens resursus), vai kuras var būtiski ietekmēt ūdens resursus. Iepriekšējās nodaļas analizēja normatīvo regulējumu, kas izriet no vides normatīvajiem

[592] MK 14.10.2014. noteikumi Nr. 631
[593] Būvniecības likuma 5. panta pirmās daļas 2. punkts, skatot kopā ar 5. panta otro daļu
[594] Sk. Iepriekšējo – 3.2. – nodaļu, kā arī, piem., MK noteikumi Nr.240/2013, 59. punkts

aktiem, nosakot ūdeņu pārvaldības pamatrāmi. Tas balstās uz iepriekš minētajiem vides aizsardzības principiem, tostarp "izvērtēšanas" principu (izveidojot IVN un vides atļauju sistēmu), "piesārņotājs maksā" (nosakot ekonomikas, nodokļu un atbildības sistēmu), kā arī "integrēšanas" principu u.c. Attiecīgi visa jau apskatītā sistēma un normatīvais regulējums tās realizēšanai nenoliedzami arī attiecas uz ūdens resursu *lietošanu,* faktiski nosakot prasības, kuras ievērojot, valsts ir (var) atļaut veikt konkrētās darbības (lietot ūdens resursus). Tādēļ saprotams, ka iepriekšējās nodaļas no šīs nav strikti nodalāmas, un dalījums tiek izmantots tikai šī ziņojuma ietvaros, lai sistematizētu apskatāmo jautājumu loku, vienlaikus jāatzīmē, ka šajā nodaļā mēģināts neatkārtot augstāk jau apskatītos jautājumus, kaut tie attieksies arī uz zemāk minēto darbību regulējošo ietvaru.

5.1. Enerģētika – ūdens spēka izmantošana

Otrajā nodaļā apskatītais regulējums, kāds izriet no CL, jau atspoguļoja privāto ūdeņu īpašnieku *tiesības* izmantot ūdens spēku, tostarp enerģijas ražošanai. Specifiski šo jomu regulējošie normatīvie akti izvirza papildu prasības, kādā veidā attiecīgās darbības veicamas papildus jau augstāk minētajam vides normatīvo aktu regulējumam, kas nosaka cita starpā pienākumu saņemt ūdens resursu lietošanas atļauju, kā arī ievērot aizsargjoslu regulējumā ietvertos nosacījumus u.tml. Šajā nodaļā sniegtais pārskats fokusējas uz regulējumu attiecībā uz mazajām HES, kas ir nozīmīgākais ūdens spēka izmantošanas objekts privāto upju kontekstā.

5.1.1. Mazo HES būvniecība un ekspluatācija

Papildus augstākminētajam regulējumam, kas izriet no Būvniecības likuma un tam pakārtotajiem normatīvajiem aktiem, jāmin arī papildus HES izvirzītie citi nosacījumi, kas jāievēro, lai saņemtu atļauju realizēt HES būvniecību un ekspluatāciju.

- Likums *Par hidroelektrostaciju hidrotehnisko būvju drošumu* (turpmāk – HHBD likums). [595]

Likums nosaka HES hidrotehnisko būvju valdītāju darbības tiesiskos pamatus, kā arī organizatoriskos pasākumus, kas veicami, lai panāktu esošo, atjaunojamo un jaunbūvējamo HES hidrotehnisko būvju drošumu, un valsts institūciju, kura kontrolē HES hidrotehnisko būvju drošuma programmas, drošuma deklarācijas un civiltiesiskās atbildības apdrošināšanas esamību.

Likums definē "**hidroelektrostaciju"** kā būves un iekārtas, ar kuru palīdzību ūdens hidraulisko enerģiju pārveido elektroenerģijā.[596] Hidroelektrostacijas darbībai nepieciešamo **būvju kompleksa** apzīmēšanai lieto terminu "**hidroelektrostacijas hidrotehniskās būves**," kas var ietvert aizsprostus, dambjus, hidroelektrostacijas ēkas, ūdens novadbūves, kanālus, cauruļvadus, tuneļus, sūkņu stacijas, drenāžu, zivju aizsardzības un pārvades būves, aizsargdambjus, krastu nostiprinājumus, atbalsta sienas un citas būves, uz kurām iedarbojas ūdens spiediens.[597]

[595] Likums "Par hidroelektrostaciju hidrotehnisko būvju drošumu." (2000, ar grozījumiem līdz 08.03.2013.) (turpmāk – HHBD)
[596] HHBD likuma 1. panta 1. punkts
[597] HHBD likuma 1. panta 2. punkts

HHBD likums nosaka trīs HES drošuma veidus, paredzot trīs "klases": A, B un C klases HES.

(i) A klase – būves, kuru avāriju rezultātā rodas draudi fiziskās personas dzīvībai un veselībai, tiek nodarīts būtisks zaudējums fizisko un juridisko personu īpašumam un būtisks kaitējums videi;

(ii) B klase – būves, kuru avāriju rezultātā nerodas draudi fiziskās personas dzīvībai un veselībai, bet tiek nodarīts zaudējums fizisko un juridisko personu īpašumam un kaitējums videi;

(iii) C klase – būves, kuru avāriju rezultātā nerodas draudi fiziskās personas dzīvībai un veselībai, bet zaudējums fizisko un juridisko personu īpašumam un kaitējums videi ir nenozīmīgs.

Objekta atbilstība (kvalificēšanās) vienai vai otrai klasei ir jānorāda objekta būvprojektā.

Katrai klase atkarībā no drošuma pakāpes nosaka attiecīgas prasības, piemēram, saskaņā ar *HHBD likuma* 4. pantu A un B klases HES hidrotehnisko būvju valdītāja pienākums ir **apdrošināt savu civiltiesisko atbildību par tā darbības vai bezdarbības rezultātā nodarīto kaitējumu trešo personu dzīvībai un veselībai, zaudējumu trešo personu īpašumam un kaitējumu videi**, ekspluatējot (lietojot un uzturot) savā valdījumā esošās hidrotehniskās būves.

HES hidrotehnisko būvju valdītājs iesniedz Ekonomikas ministrijai HES hidrotehnisko būvju civiltiesiskās atbildības apdrošināšanas polises kopiju.[598]

HES hidrotehnisko būvju valdītāja pienākums ir izstrādāt **HES hidrotehnisko būvju drošuma programmu**. Saskaņā ar *HHBD likuma* 8. pantu HES hidrotehniskās būves valdītājam ir **aizliegts ekspluatēt HES hidrotehnisko būvi,** ja nav izstrādāta HES hidrotehnisko būvju drošuma programma un nav iesniegta HES hidrotehnisko būvju drošuma (ikgadējā) deklarācija.

Elektroenerģijas ražošanas pārtraukšana neatbrīvo HES valdītāju no drošuma programmas pildīšanas.[599] Vienlaikus jāatzīmē, ka nav skaidrs šī pienākuma nodrošināšanas mehānisms, pieņemot, ka elektroenerģijas ražotājs pārtraucot darbību un likvidē uzņēmumu, tad no kā tiks prasīta atbildība vai kam būs pienākums atbrīvot upi no aizsprosta, kas ticis izmantots elektroenerģijas ražošanai, bet vairs netiek utt.?

- Prasības par drošuma programmu un drošas ekspluatācijas kritērijus, kā arī to izstrādāšanas, apstiprināšanas un izpildes kontroles kārtību nosaka MK 26.01.2010. noteikumi Nr. 70 *par hidroelektrostaciju hidrotehnisko būvju drošuma programmām un deklarācijām*.

MK noteikumu Nr. 70/2010 2. punkts nosaka, ka būvniecības ieceres stadijā: "HES hidrotehnisko būvju valdītājs nodrošina programmas izstrādi un **saskaņo to ar pašvaldībām**, kuru teritorijās atrodas HES hidrotehniskās būves un objekti, kurus var ietekmēt avārija, **un Valsts vides dienestu**." Pašvaldībai un VVD ir pienākums sniegt rakstisku atzinumu par iesniegto programmu. Tostarp pašvaldības atzinumā norāda programmas atbilstību pašvaldības teritorijas plānojumam un būvniecības prasībām. Tālāk izstrādāto (un saskaņoto) programmas kopiju jāiesniedz Ekonomikas ministrijā – "vismaz mēnesi pirms būvatļaujas saņemšanas A drošuma klases būvēm un vismaz mēnesi pirms būves pieņemšanas ekspluatācijā B un C drošuma klases būvēm."

[598] Sk. attiecīgi HES apdrošināšanas polišu uzskaitījumu, tostarp darbības laika periodu, ir pieejama EM mājaslapā
[599] HHBD likuma 8. panta trešā daļa

Pati programma (saskaņā ar MK noteikumu 1. pielikumu) un ikgadējā deklarācija (saskaņā ar 2. pielikumu) ietver norādes (informāciju), kas ļauj secināt par ekspluatācijai, uzraudzībai un kontrolei nepieciešamās informācijas iekļaušanas pienākumu attiecīgajos dokumentos, piemēram, nosakot, parametrus/informāciju, kas nodrošinātu "HES hidrotehnisko būvju stāvokļa novērošanu un pārbaudi" (Programmas B daļa).

- MK ir noteicis arī prasības par *aizsprostu un hidroelektrostaciju hidrotehnisko būvju drošuma kontrolmērietaišu aizsardzību un aizsargjoslu noteikšanas metodika*.[600]

- Uz šo jomu attiecas arī 2002. gadā izdotie MK noteikumi *par upēm (upju posmiem), uz kurām zivju resursu aizsardzības nolūkā aizliegts būvēt un atjaunot hidroelektrostaciju aizsprostus un veidot jebkādus mehāniskus šķēršļus.*"[601] Noteikumi Nr. 27/2002 nosaka upes (upju posmus), uz kurām zivju resursu aizsardzības nolūkā aizliegts būvēt un atjaunot hidroelektrostaciju aizsprostus un veidot jebkādus mehāniskus šķēršļus. Tajā ir iekļauti arī izņēmumi, kad šis aizliegums netiek piemērots.

- MK 05.08.2001. noteikumi Nr. 188 *Saimnieciskās darbības rezultātā zivju resursiem nodarītā zaudējuma noteikšanas un kompensācijas kārtība*. Noteikumi nosaka kārtību, kādā tiek noteikti un kompensēti saimnieciskās darbības rezultātā zivju resursiem nodarītie zaudējumi.

Tie attiecas cita starpā arī uz "tādu saimniecisko darbību, kuru veicot, tiek nodarīts zaudējums zivju resursiem, tajā skaitā uz hidrotehnisko būvju celtniecību un ekspluatāciju."

Atvērts jautājums, kas ieskicēts šajā sadaļā un projekta diskusijās – nav skaidrs, vai ir un kāds ir mehānisms, kam ir atbildība, pienākumi un kādi, ja elektroenerģijas ražotājs pārtrauc darbību un likvidē uzņēmumu. Vai un kam būs pienākums atbrīvot upi no aizsprosta, kas ticis izmantots elektroenerģijas ražošanai, bet vairs netiek utt.? Vai kādam ir un kam noteikta atbildība, pienākumi un kādā veidā tas nodrošināms, ja HES pārtrauc savu darbību? Šie ir jautājumi, kas prasa atbildes, rēķinoties, ka pamazām patiesi notiek atteikšanās no elektroenerģijas ražošanas, pēdējā dekādē samazinoties strādājošo mazo HES skaitam.

5.1.2. Ūdens resursu lietošana un mazās HES

Papildus šiem augstākminētajiem nosacījumiem, kas attiecas uz HES būvniecību un ekspluatācijas uzsākšanai izvirzītajām prasībām, HES darbības uzsākšanai jāsaņem 3. nodaļā minētā **ūdens resursu lietošanas atļauja**. Tās saņemšanai MK noteikumi Nr. 736/2003 izvirza detalizētas prasības, tostarp pienākumu iesniegt VVD:

- informāciju par tādu ierīču tehnisko risinājumu, kuras novērš zivju iekļūšanu tehnoloģiskajā aprīkojumā vai šo ierīču shēmu;
- zivsaimnieciskās ekspertīzes **atzinumu par darbības ietekmi uz zivju resursiem**, tiem nodarītiem zaudējumiem un kompensācijas pasākumiem, kā arī par rekomendējamo ekoloģisko caurplūdumu, kas nodrošina zivju resursu dabisku atražošanos;
- ģeodēziskajiem darbiem sertificētas personas **atzinuma kopiju** par augšbjefa un lejasbjefa ūdens līmeņu **mērīšanas iekārtu (mērlatu) piesaisti** EVRS realizācijai Latvijas teritorijā;

[600] MK 25.02.2003. noteikumi Nr. 93
[601] MK 15.01.2002. noteikumi Nr. 27

- eksperta vai speciālista vides jomā atzinumu par darbības ietekmi uz vides stāvokli (turpmāk – eksperta atzinums);
- **atzinumu par iespējamiem inženiertehniskajiem risinājumiem** zivsaimnieciskajā ekspertīzē noteikto zivju resursu aizsardzības pasākumu īstenošanai atbilstoši Ūdens apsaimniekošanas likumā noteiktajām prasībām (tajā skaitā slūžu atvēršana vai zivju ceļa izbūve);
- u.c.

Tie paredz pienākumu iesniegt arī augstāk minēto **hidrotehnisko būvju drošuma programmu** un "ūdenstilpju ekspluatācijas noteikumu kopiju."[602]

Tomēr attiecībā uz **ūdenstilpju ekspluatācijas noteikumiem** jautājums ir, uz kura normatīvā akta pamata tiek balstīts šāds pienākums un ar kādu mērķi, kādos gadījumos un kam noteikumi, kuru kopija jāiesniedz HES, ir jāizstrādā, kā diskutēts sadaļā 3.4.1. augstāk, un vai tie nepārklājas daļēji ar ūdens resursu lietošanas atļauju un daļēji ar drošuma programmu.

5.2. Zivsaimniecība

Zivsaimniecība ietver dažādos nolūkos veiktus ūdens bioloģisko resursu ieguves un izmantošanas veidus – gan **zveju** (rūpniecisko, komerciālo, īpašos un zinātniskās izpētes nolūkos un pašpatēriņa),[603] gan **makšķerēšanu, vēžošanu un zemūdens medības**,[604] gan **akvakultūru** jeb ūdens organismu audzēšanu.[605] Tās ir aktivitātes, kas tiešā veidā skar ūdeņu apsaimniekošanas jautājumus, jo izmanto ūdeņus vai ar to saistītos resursus darbības veikšanai vai nodrošināšanai. Līdz ar to šo darbību regulējošajos normatīvajos aktos ietvertais tiesību un pienākumu loks tiešā veidā skar ūdeņu apsaimniekošanas jautājumus.

Tālāk uzskaitīti galvenie normatīvie akti, kas nosaka tiesības un pienākumus zvejniecības un akvakultūru jomā, kas minami šī pētījuma kontekstā.

5.2.1. Zivju ieguves regulējums attiecībā uz privātām upēm

Zvejniecības likums regulē Latvijas iekšējo ūdeņu, teritoriālo jūras ūdeņu un ekskluzīvās ekonomiskās zonas ūdeņu zivju resursu iegūšanu, izmantošanu, pētīšanu, saglabāšanu, palielināšanu, pavairošanu un pārraudzīšanu, kā arī zivju audzēšanu.

Kā jau nodaļā par CL ietverto regulējumu norādīts, CL nosaka īpašumtiesību principus, tostarp lietošanas aprobežojumu un nosacījumus zvejas tiesību definēšanai, tomēr detalizētie nosacījumi šo tiesību izmantošanai meklējami no Zvejniecības likuma izrietošajā regulējumā. Uz šī likuma pamata ir izdoti arī tādi MK noteikumi, kuri ir attiecināmi uz zivju resursu iegūšanu privātajās upēs, t.sk.:

[602] MK noteikumu Nr.376/2003, 6.2. punkts

[603] Zveja – zvejas tiesību izmantošana nolūkā iegūt, piedāvāt tirgū vai pārdot zivis, lai gūtu peļņu (rūpnieciskā un komerciālā zveja) vai zvejas tiesību izmantošana nolūkā iegūt zivis savam patēriņam bez tiesībām tās piedāvāt tirgū, pārdot vai nodot citām personām labuma gūšanai (pašpatēriņa zveja) vai zveju īpašos un zinātniskās izpētes nolūkos bez tiesībām iegūtās zivis vai vēžus piedāvāt tirgū, pārdot vai nodot citām personām labuma gūšanai (Zvejniecības likuma 1. pants)

[604] Makšķerēšana, vēžošana un zemūdens medības – zivju vai vēžu ieguve savam patēriņam bez tiesībām iegūtās zivis vai vēžus piedāvāt tirgū, pārdot vai nodot citām personām labuma gūšanai

[605] "**Akvakultūra**" – ūdensorganismu audzēšana vai kultivēšana iekšzemes un jūras ūdeņos, izmantojot metodes, kas paredzētas attiecīgo organismu produkcijas palielināšanai, pārsniedzot vides dabiskās spējas. Ūdensorganismi paliek fiziskas vai juridiskas personas īpašumā visu audzēšanas un kultivēšanas laiku līdz pat iegūšanai, kā arī tās laikā. Sk. sīkāk: "Akvakultūras daudzgadu stratēģiskās pamatnostādnes 2014.-2020.gadam." (MK rīkojums Nr.651 (2013))

- MK 13.12.2016. noteikumi Nr. 790 *par zvejas tiesību izmantošanu privātajos ūdeņos*.

Noteikumi nosaka zvejas tiesību izmantošanas kārtību **privātajos ūdeņos** – ezeros, upēs un ūdenskrātuvēs – vai privātajā īpašumā esošajās attiecīgo ūdenstilpju daļās.

Zvejas tiesības privātajos ūdeņos pieder privāto ūdeņu īpašniekam, izņemot ūdeņus, kas minēti CL II un III pielikumā.

Privāto ūdeņu īpašnieks, kam pieder zvejas tiesības, atbilstoši Zvejniecības likuma 7. panta trešajai daļai var tās nodot citām juridiskām un fiziskām personām.[606]

MK noteikumi Nr. 790/2016 nosaka, ka, izmantojot zvejas tiesības privātajos ūdeņos, ievēro to normatīvo aktu prasības, kuri nosaka r*ūpnieciskās zvejas un makšķerēšanas, vēžošanas un zemūdens medību kārtību*, izņemot normatīvajos aktos par ūdenstilpju un rūpnieciskās zvejas tiesību nomu un zvejas tiesību izmantošanas kārtību noteiktās prasības, kas attiecas uz *ūdenstilpju nomu*.[607]

MK noteikumi Nr. 790/2016 nosaka arī "zvejas limitu un zvejas teritoriju sadali," kas ietver arī "kopīpašumā" (jeb kā augstāk lietots "līdzīpašumā") esošo upju zvejas tiesību sadales principu, nosakot, ka cita starpā: "**kopīpašuma ūdeņos, kuros zvejas tiesības nepieder valstij, piekrastes zemes īpašnieki** savstarpēji vienojas par zvejas limita sadali **tā, ka kopējais zvejas limita apjoms nepārsniedz attiecīgajai upei** (upes posmam) vai ezeram (ezera daļai) **noteikto apjomu**."[608]

Vienlaikus nosakot rīcību, ja vienošanās netiek panākta. Attiecīgi 16. punkts paredz: "Ja kopīpašuma ūdeņu īpašnieki nepanāk savstarpēju vienošanos, ievērojot šo noteikumu 15. punktā minētos zvejas limitu sadales principus un kritērijus, pēc visu īpašnieku lūguma tie var tikt izskatīti īpašnieku un attiecīgās pašvaldības (pašvaldību) pārstāvju kopīgā sanāksmē. Ja vienošanās šādā sanāksmē netiek panākta, privāttiesības atbilstoši CL ir aizsargājamas tiesas ceļā."

Zvejas limiti privātajos ūdeņos ir noteikti normatīvajos aktos *par rūpnieciskās zvejas limitiem un to izmantošanas kārtību iekšējos ūdeņos*.[609]

MK noteikumi Nr. 790/2016 nosaka arī "Makšķerēšanas, vēžošanas un zemūdens tiesību izmantošanas nosacījumus.[610] Tostarp paredzot, ka ar makšķerēšanu, vēžošanu vai zemūdens medībām **bez īpašnieka papildu atļaujas**, ievērojot normatīvo aktu prasības, var nodarboties... "privātajās upēs un to privātajā īpašumā esošajās daļās, kurās saskaņā ar makšķerēšanas, vēžošanas un zemūdens medību noteikumiem nav aizliegta makšķerēšana, vēžošana vai zemūdens medības."[611]

- MK 22.12.2015. noteikumi Nr. 800 *Makšķerēšanas, vēžošanas un zemūdens medību noteikumi.*

Noteikumi nosaka kārtību, kādā veicama attiecīgā veida zivju ieguve, tostarp gadījumus, kad un kādiem dokumentiem, ir jābūt līdzi personai, kas makšķerē, vēžo vai medī zemūdens un izņēmumus no šīm prasībām. Tie paredz arī atsevišķus nosacījumus vietās, kurās "organizēta *licencētā* makšķerēšana, licencētā vēžošana vai licencētās zemūdens medības."[612]

---

[606] Zvejniecības likuma 7. pants nosaka "zvejas tiesību nodošanas" nosacījumus, paredzot, ka privāto ūdeņu īpašnieks "savas zvejas tiesības var nodot citām juridiskajām un fiziskajām personām, pamatojoties uz attiecīgu pilnvarojumu vai nomas līgumu."
[607] MK noteikumu Nr.790/2016, 6. punkts
[608] MK noteikumu Nr.790/2016, 13. punkts
[609] MK noteikumu Nr.790/2016, 19.punkts
[610] Noteikumu IV nodaļa
[611] MK noteikumu Nr.790/2016, 25. punkts
[612] Sk. Zemkopības ministrijas mājaslapā sīkāk par vietām, kurās noteikta licencētā makšķerēšana un tās organizatori: https://www.zm.gov.lv/zivsaimnieciba/statiskas-lapas/makskeresana/licenceta-makskeresana?nid=740#jump

5.2.2. Akvakultūras regulējums

Atšķirībā no iepriekšējā sadaļā apskatītā zivju ieguves regulējuma, akvakultūru jeb ūdensorganismu audzēšanas vai kultivēšanas regulējuma attīstības pamatā ir cita pieeja, jo šī darbība līdzīgi kā jebkura cita komercdarbība tiek regulēta neatkarīgi no ūdeņu piederības, tā kā ne CL, ne citi normatīvi akti neparedz speciālus nosacījumus privāto ūdeņu īpašniekiem. Attiecīgi lielā mērā prasības, kas izvirzītas šīs darbības veikšanai būs attiecināmas uz darbības veicēju neatkarīgi no tā, vai persona ir ūdeņu, kuros plānots veikt darbību, īpašnieks.

Visaptverošs normatīvo aktu regulējums akvakultūru jomā ir atrodams "Akvakultūras daudzgadu stratēģiskās pamatnostādnes 2014.-2020. gadam," kas apstiprinātas ar MK rīkojumu Nr. 651/2013,[613] kā arī tajā ietverts uzskaitījums, kas jāveic uzņēmumam, lai uzsāktu attiecīga veida komercdarbību.[614] Normatīvais regulējums ietver, piemēram:

- MK 2008. gada 2. jūnija noteikumi Nr. 400 „Veterinārās prasības akvakultūras dzīvniekiem, no tiem iegūtiem produktiem un to apritei, kā arī atsevišķu akvakultūras dzīvnieku infekcijas slimību profilaksei un apkarošanai" nosaka veterinārās prasības akvakultūras dzīvniekiem, no tiem iegūtajiem produktiem un to apritei, kā arī atsevišķu akvakultūras dzīvnieku infekcijas slimību profilaksei un apkarošanai;
- MK 2004. gada 8. aprīļa noteikumi Nr. 276 „Noteikumi par zvejas un akvakultūras produktu ražotāju grupu atzīšanas kritērijiem un atzīšanas kārtību, darbības nosacījumiem un darbības kontroli" nosaka zvejas un akvakultūras produktu ražotāju grupu atzīšanas kritērijus, atzīšanas kārtību, darbības nosacījumus un darbības kontroli;

- MK 2004. gada 22. aprīļa noteikumi Nr. 381 „Kārtība, kādā uzskaitāmi un ielaižami dabiskajās ūdenstilpēs zivju resursu atražošanai un pavairošanai paredzētie zivju mazuļi" paredz speciālu starpinstitucionālu komisiju izveidošanu visu ielaisto zivju mazuļu uzskaitei, pieņemšanai un kontrolei, īstenojot zivju resursu atražošanas valsts programmu, kā arī nosaka kārtību un uzskaiti citiem zivju mazuļu ielaidumiem dabiskajās ūdenstilpēs. Tāpat noteikumos minēti dokumenti, kas jānoformē, lai ielaistu zivju mazuļus;
- MK 2001. gada 5. augusta noteikumi Nr. 188 „Saimnieciskās darbības rezultātā zivju resursiem nodarītā zaudējuma noteikšanas un kompensācijas kārtība" nosaka kārtību, kādā tiek noteikti un kompensēti saimnieciskās darbības rezultātā zivju resursiem nodarītie zaudējumi;
- MK 2011. gada 16. augusta noteikumi Nr. 650 „Lauksaimniecības dzīvnieku, to ganāmpulku un novietņu reģistrēšanas kārtība un lauksaimniecības dzīvnieku apzīmēšanas kārtība" nosaka, ka akvakultūras uzņēmumam ir pienākums reģistrēt audzētavu (novietni) un atjaunot informāciju par notikušajām pārmaiņām (pārvietošana u.c. notikumi);
- Veterinārmedicīnas likums regulē dzīvnieku, tostarp akvakultūras dzīvnieku, infekcijas slimību profilaksi un apkarošanu, nosakot valsts un pašvaldību institūciju, kā arī personu tiesības un pienākumus šajā jomā.
- MK 2008. gada noteikumi 2. janvāra noteikumi Nr. 5 „Lauksaimniecības dzīvnieku vispārīgās labturības prasības" nosaka vispārīgās labturības prasības lauksaimniecības

[613] Sk. Akvakultūras daudzgadu stratēģiskās pamatnostādnes 2014.–2020. gadam, 16.-18.lpp., pieejams: https://www.zm.gov.lv/public/files/CMS_Static_Page_Doc/00/00/00/35/82/akvakultura_2014.pdf
[614] Pamatnostādnes, 12.-13. lpp.

dzīvnieku, tostarp zivju, turēšanai un izmantošanai, kā arī veterinārās prasības akvakultūras dzīvniekiem un to produktiem un regulē eksotisko un neeksotisko infekcijas slimību uzraudzības, kontroles, konstatēšanas un apkarošanas kārtību.

Saskaņā ar *Pamatnostādnēs* apkopoto informāciju akvakultūru darbības veikšanai ir nepieciešama gan ūdens resursu lietošanas atļauja, gan C kategorijas piesārņojošo darbību apliecinājums. Tātad uz to attiecas prasības, kas izriet no MK 2003. gada 23. decembra noteikumiem Nr. 736 „Noteikumi par ūdens resursu lietošanas atļauju" un MK 2010. gada 30. novembra noteikumiem Nr. 1082 „Kārtība, kādā piesakāmas A, B un C kategorijas piesārņojošās darbības un izsniedzamas atļaujas A un B kategorijas piesārņojošo darbību veikšanai."

Šī ir joma, kas vēl tikai attīstās, un, mācoties no pieredzes, kad atļautas vidi ievērojami ietekmējošas darbības, svarīgi ir laicīgi izstrādāt ne tikai atļaušanas nosacījumus, bet arī atbildības un pienākumu, kā arī saintegrēt ar esošo atbildības sistēmu, tostarp paredzot speciālus, jomai atbilstošus pienākumus un atbildību, kas saistīta arī ar darbības pārtraukšanu un vietas sakopšanu u.tml. nosacījumiem, kas, piemēram, atļaujot elektroenerģijas ražošanu uz upēm, nav tikuši ne noteikti, ne ievērtēti, kā norādīts augstāk.

5.3. Lauksaimniecības regulējuma ietvars

Aktuāls jautājums no vides aizsardzības viedokļa ir lauksaimniecības radītais piesārņojums, kas rada negatīvu ietekmi gan uz virszemes, gan pazemes ūdeņu kvalitāti.[615]

5.3.1. Lauksaimniecības normatīvais regulējums Eiropas Savienības ietvarā

Lauksaimniecības tiesiskais regulējums ir Eiropas Savienības ekskluzīvās kompetences jautājums. Tas nozīmē, ka dalībvalstu normatīvais regulējums ir pilnībā harmonizēts un balstās (un tam jābalstās) uz ES prasībām, atstājot dalībvalstīm minimālu rīcības brīvību noteikt vājākas vai stingrākas prasības tajos jautājumos, kas tiek regulēti ES līmenī. Tādēļ šajā jomā svarīgs ir ES prasību ietvars. Šī pētījuma kontekstā nav paredzēts detalizēti vērtēt lauksaimnieciskās darbības regulējumu vairāk, nekā jau minēts iepriekšējās nodaļās, t.i., kas izriet no vispārējām vides aizsardzības prasībām. Te vienīgi jāatzīmē, ka ūdeņu pārvaldības jautājumu lokā lauksaimnieciskā darbība ir viena no aktivitātēm (piesārņojošām darbībām), kuru veicot un regulējot, jāņem vērā tās ietekme uz ūdeņu kvalitāti un jāparedz attiecīgi mehānismi.[616]

Jāatzīmē, ka arī no ES līmeņa regulējuma prasības attiecībā uz lauksaimniecību izriet gan no attiecīgās nozares regulējuma – *Kopējo lauksaimniecības politikas,* gan no vides aizsardzības regulējuma, tostarp iepriekš apskatītā *ŪSD*, t.sk. ūdens resursu atļaujas saņemšanas pienākums, ja "diennaktī iegūst 10 m³ vai vairāk virszemes vai pazemes ūdens."[617]

Ūdens struktūrdirektīvā lauksaimniecība ir minēta kā viena no jomām, kas jāņem vērā, izstrādājot ūdens cenu noteikšanas politiku, lai nodrošinātu atbilstību ŪSD mērķiem.[618] Šis aspekts ietver arī tādus jautājumus **kā vides (dabas resursu) nodokļa piemērošana par ūdens patēriņu, izmantošanu, kā arī ūdens piesārņojumu,** kas minēta 3. nodaļā augstāk. Līdzīgi kā citu saimniecisko

[615] Sk. sīkāk pamatojumu prasību izstrādei "Vides aizsardzības prasības lauksaimnieciskajai darbībai." ZM mājaslapa: https://www.zm.gov.lv/lauksaimnieciba/statiskas-lapas/vides-aizsardzibas-prasibas-lauksaimnieciskai-darbibai?nid=1220#jump

[616] Sk. sīkāk, piem., EK "Ziņojums par Eiropas ūdens trūkuma un sausuma novēršanas politikas novērtējumu." COM(2012) 672 galīgā redakcija, 14.11.2012.

[617] MK noteikumi Nr. 736/2003, nosakot kritērijus, kurus sasniedzot, noteikto darbību veikšanai jāsaņem atļauja

[618] "Ūdens lauksaimniecībai" (2012/2016). Eiropas Vides Aģentūra, pieejams: https://www.eea.europa.eu/lv/articles/udens-lauksaimniecibai; Sk. arī EEA 2018 Water Assessment. Pieejams: https://www.eea.europa.eu/themes/water/water-assessments

darbību gadījumā, arī lauksaimniecības aktivitātes ir jāvērtē no šiem ūdens izmantošanas un piesārņošanas aspektiem.

ES līmenī prasības attiecībā uz lauksaimniecisko darbību un ūdeņu apsaimniekošanu pēdējos gados tiek īpaši aktualizētas, jo "lauksaimniecība ir ūdeni visvairāk patērējošā nozare ES."[619] Kā secināts EK ziņojumā 2012. gadā – ūdensapgādes saimnieciskās darbības izmaksas pētītajās dalībvalstīs tiek segtas tikai daļēji un kapitāla izmaksas bieži vien subsidētas. Nozīmīga daļa no ūdens ieguves lauksaimniecības vajadzībām ES dalībvalstīs nav tarificēta, un nav finanšu mehānisma, kas ļautu atgūt izmaksas saistībā ar vidi un resursiem no katras ūdens iegūšanas vai radīt stimulus efektīvākai ūdens izmantošanai.[620]

Apzinot problemātiku, ko lauksaimnieciskā darbība rada ūdeņu aizsardzības jomā, Komisija ERAF un Kohēzijas fonda priekšlikumos 2014.–2020. gadam noteikusi, ka "efektīva ūdensapgāde un ūdens pieprasījuma pārvaldība ir ERAF un Kohēzijas fonda investīciju ūdens resursu apsaimniekošanā galvenās jomas." Turklāt EK paziņojumā atgādināts dalībvalstīm, ka, izmantojot kohēzijas politikas finansējumu, nepieciešams palielināt atbalstu efektīvai ūdens izmantošanai.[621]

No ūdeņu apsaimniekošanas perspektīvas vērts atzīmēt, ka, ņemot vērā lauksaimniecības izaugsmes mērķus un iezīmētās perspektīvas[622] un vienlaikus jau pašreizējo lauksaimniecības ietekmi uz ūdeņu kvalitāti, jebkuriem lauksaimnieciskās darbības attīstības plāniem ir adekvāti jāizvērtē to ietekme uz ūdeņu kvalitāti, lai definētu nepieciešamos pasākumus negatīvas ietekmes novēršanai. Tas vienlaikus nozīmē, ka lauksaimnieciskās darbības veicējiem ir pilnvērtīgi jāpiedalās ūdeņu kvalitātes nodrošināšanā, tostarp novēršot piesārņojuma iespējamību vai preventīvi piedaloties ūdeņu attīrīšanas pasākumu kompensēšanā.

Papildus vēl vērts atzīmēt, ka ir arī citas jomas, kas veidotas kā lauksaimniecību atbalstošas un var būtiski ietekmēt ūdeņu kvalitāti, kā arī mūsdienās veido ūdeņu apsaimniekošanas vienu no būtiskām sastāvdaļā. Un kā galveno šajā jomā jāmin meliorācijas sistēmas un to normatīvais regulējums.

5.3.2. Meliorācijas normatīvais regulējums

Jomu regulē *Meliorācijas likums*, kura mērķis ir "nodrošināt tādu meliorācijas sistēmu pārvaldības mehānismu, kas veicina dabas resursu ilgtspējīgu apsaimniekošanu un izmantošanu, nodrošina iedzīvotāju drošībai un labklājībai, infrastruktūras attīstībai nepieciešamo ūdens režīmu, kā arī racionālu meliorācijas sistēmu būvniecību, ekspluatāciju, uzturēšanu un pārvaldību."

Kā redzams no likuma mērķa, kā arī "zemes meliorācijas" [623] definējuma, mūsdienās meliorācijas sistēma pilda daudz plašāku funkciju loku, nekā tikai lauksaimniecībai nepieciešamo zemju "apkalpošanu." Attiecīgi daudz plašāks ir pienākumu un atbildības loks papildus tiesībām, kā arī iesaistītās institūcijas sistēmas nodrošināšanai.

Saskaņā ar *Meliorācijas likumu* zemes īpašniekam vai tiesiskajam valdītājam **ir tiesības** veikt zemes meliorāciju, ievērojot normatīvajos aktos par meliorācijas sistēmas būvniecību noteiktās

[619] EK "Ziņojums par Eiropas ūdens trūkuma un sausuma novēršanas politikas novērtējumu." COM(2012) 672 galīgā redakcija, 14.11.2012., 6. lpp.
[620] The role of water pricing and water allocation in agriculture (Ūdens tarifikācijas nozīme un ūdens ieguve lauksaimniecībā), *Arcadis et al* galīgais ziņojums Komisijai, 2012. Citēts no EK ziņojuma COM(2012) 672
[621] EK paziņojums COM(2011) 17 galīgā redakcija
[622] Sk., piem., Latvijas Bioekonomikas stratēģiju 2030, iezīmējot perspektīvas, atsaucoties uz Latvijas lauksaimniecības sektora attīstības ilgtermiņa prognozēm 2050. gadam, 14. lpp. MK 19.12.17. Informatīvais ziņojums. Pieejama: http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40433525
[623] Likuma 1. panta 2. punkts nosaka, ka "zemes meliorācija" ir zemes uzlabošana, kas mazina klimatisko apstākļu nelabvēlīgo ietekmi un nodrošina dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanu

prasības, **un pienākums ekspluatēt un uzturēt** meliorācijas sistēmu atbilstoši attiecīgu normatīvo aktu prasībām.[624]

Tomēr vienlaikus konkrēto tiesību un pienākumu loks atšķiras atkarībā no tā, par kāda veida (līmeņa) meliorācijas sistēmu ir runa. Likums izdala:

- valsts meliorācijas sistēmu;
- valsts nozīmes meliorācijas sistēmu;
- pašvaldības meliorācijas sistēmu;
- pašvaldības nozīmes koplietošanas meliorācijas sistēmu;
- koplietošanas meliorācijas sistēmu;
- viena īpašuma meliorācijas sistēmu.[625]

Attiecīgi šo sistēmu ekspluatācijā un uzturēšanā ir jāievēro *Meliorācijas likums* un uz tā pamata izdotie MK noteikumi Nr. 714/2010 *Meliorācijas sistēmas ekspluatācijas un uzturēšanas noteikumi*.[626]

Meliorācijas likumā definētie atbildīgie (kuriem noteiktas tiesības un pienākumi) izriet no pieejas, ka:

(i) valsts (VSIA Zemkopības ministrijas nekustamie īpašumi personā) **uztur valstij piederošās un valsts nozīmes meliorācijas sistēmas**.
Vienlaikus no likuma 21. panta izriet, ka sistēmas, kas atrodas tajās valsts meža zemēs, kuras nodotas valdījumā – VAS "Latvijas Valsts meži", Valsts meža dienestam vai Dabas aizsardzības pārvaldei – tās ir institūcijas, kuras ekspluatē un uztur attiecīgās sistēmas.[627]

(ii) **Pašvaldības meliorācijas sistēmas** būvniecību, ekspluatāciju un uzturēšanu nodrošina attiecīgā pašvaldība.[628]

(iii) Pārējās, t.i., koplietošanas vai vienas zemes īpašumā esošās – attiecīgie zemju īpašnieki vai tiesiskie valdītāji.

Vienlaikus pašvaldība var likumā noteiktā kārtībā atzīt kādu uz privātās zemes esošu meliorācijas sistēmu par "**pašvaldības nozīmes koplietošanas meliorācijas sistēmu**," pieņemot par šāda statusa piešķiršanu lēmumu (administratīvo aktu).[629]

* Tā kā attiecīgais lēmums attiecas uz privātīpašniekiem, kuru teritorijā atrodas meliorācijas sistēmas, ko pašvaldība ir tiesīga atzīt par "pašvaldības nozīmes koplietošanas meliorācijas sistēmu," tad šāds lēmums tiek uzskatīts par administratīvo aktu, kas pārsūdzams administratīvajā tiesā.[630]

Attiecīgā statusa noteikšana **dod pašvaldībām tiesības piedalīties, tostarp finansēt šādu sistēmu būvniecību, ekspluatāciju un uzturēšanu** saskaņā ar MK noteikumu Nr. 378/2015 noteikto kārtību.[631]

---

[624] Meliorācijas likuma 3. pants

[625] "Koplietošanas meliorācijas sistēmas" (meliorācijas sistēma, kura regulē ūdens režīmu divos vai vairākos zemes īpašumos vai tiesiskajos valdījumos esošā zemē) un "viena īpašuma meliorācijas sistēma" (meliorācijas sistēma, kura regulē ūdens režīmu vienā zemes īpašumā) ir privātīpašnieku pārvaldības objekti

[626] MK 03.08.2010. noteikumi Nr. 714

[627] Meliorācijas likuma 21. pants nosaka: "Meliorācijas sistēmas valsts akciju sabiedrības "Latvijas Valsts meži", Valsts meža dienesta un Dabas aizsardzības pārvaldes valdījumā nodotajā valsts meža zemē ekspluatē un uztur attiecīgi valsts akciju sabiedrība "Latvijas Valsts meži", Valsts meža dienests un Dabas aizsardzības pārvalde, izņemot šā likuma 19. pantā noteikto."

[628] Meliorācijas likuma 22. pants

[629] Meliorācijas likuma 22.^{2} pants, nosakot, ka pirms lēmuma pieņemšanas pašvaldība saskaņo to ar valsts SIA "Zemkopības ministrijas nekustamie īpašumi"

[630] Meliorācijas likuma 22.^{2} pants

[631] MK 07.07.2015. noteikumi Nr. 378 *Meliorācijas sistēmas būvniecības, ekspluatācijas un uzturēšanas izmaksu aprēķināšanas, sadales un norēķinu kārtība un kārtība, kādā pašvaldība piedalās pašvaldības nozīmes koplietošanas meliorācijas sistēmas būvniecībā, ekspluatācijā un uzturēšanā, kā arī minēto izmaksu segšanā.*

Ja meliorācijas sistēma ir atzīta par pašvaldības nozīmes koplietošanas meliorācijas sistēmu, tad pašvaldība **saistošajos noteikumos** var paredzēt papildu prasības attiecībā uz šādu objektu **ekspluatāciju un uzturēšanu un atbildību par minēto prasību pārkāpšanu.**[632]

MK noteikumi Nr. 714/2010 nosaka prasības, kuras "zemes īpašniekam vai tiesiskajam valdītājam jāievēro meliorācijas sistēmas **izmantošanā, kopšanā un saglabāšanā**." Vienlaikus nosaka konkrētajiem subjektiem pienākumu meliorācijas sistēmu izmantot atbilstoši paredzētajam mērķim un pienākumu kopt un saglabāt to tā, lai "tās darbība nodrošinātu zemes ilgtspējīgu izmantošanu, nepasliktinot citu zemes īpašnieku vai tiesisko valdītāju zemes izmantošanas iespējas un meliorācijas sistēmas darbību."[633]

MK noteikumi Nr. 378/2015 definē, ka meliorācijas sistēmu saglabā, **nepieļaujot** darbības, kas:

(i) bojā vai iznīcina meliorācijas sistēmas būves un ierīces;
(ii) patvaļīgi maina izbūvētas meliorācijas sistēmas izvietojumu un sākotnējos parametrus;
(iii) pielūžņo, piesārņo, aizaudzē vai aizsprosto ūdensnotekas, caurtekas, hidrotehniskās un drenāžas būves un to ekspluatācijas aizsargjoslas, vai traucē to darbības režīmu.

Papildus vēl attiecīgie MK noteikumi nosaka zemes īpašnieku (vai tiesisko valdītāju) pienākumu ievērot meliorācijas sistēmas aizsargjoslu noteikumus, kā arī veikt noteikumu 7. punktā noteiktos "kopšanas darbus," vienlaikus definējot, kas tos veic – atkarībā no sistēmas klasifikācijas (valsts, pašvaldības, koplietošanas, viena īpašnieka).

Ja plānota būvniecība meliorācijas sistēmā – tās **īpašniekiem ir pienākums saskaņot** ar zemes īpašnieku meliorācijas sistēmas būvniecības ieceri. Likums ir paredzējis, ka šādu saskaņošanu attiecībā uz valsts meliorācijas sistēmu, valsts nozīmes meliorācijas sistēmu un pašvaldības meliorācijas sistēmu atjaunošanu var aizstāt ar "savlaicīgu zemes īpašnieka informēšanu rakstveidā," ja plānotā iecere nemaina iepriekš noteiktās aizsargjoslas platumu vai aizsargjoslas lielumu.[634]

- **Finansēšana**

Meliorācijas likuma V nodaļa paredz **meliorācijas sistēmu finansēšanas principus un kārtību**, nosakot, ka:

(i) valsts un valsts nozīmes – no valsts budžeta;
(ii) pašvaldības meliorācijas sistēmas būvniecību, ekspluatāciju un uzturēšanu – pašvaldība;
(iii) pārējās – attiecīgo zemju īpašnieki vai tiesiskie valdītāji.

Vienlaikus likums deleģē MK noteikt **koplietošanas** meliorācijas sistēmu, **pašvaldības nozīmes koplietošanas** meliorācijas sistēmas, kā arī tādas pašvaldības meliorācijas sistēmas un pašvaldības nozīmes koplietošanas meliorācijas sistēmas, kuras atrodas divu vai vairāku pašvaldību administratīvajā teritorijā, būvniecības, ekspluatācijas un uzturēšanas izmaksu aprēķināšanas, sadales un norēķinu kārtību.[635]

---

[632] Meliorācijas likuma 22.[2] panta otrā daļa
[633] MK noteikumu 714/2010, 2. punkts
[634] Meliorācijas likuma 25.[2] pants
[635] MK 07.07.2015. noteikumi Nr. 378 *Meliorācijas sistēmas būvniecības, ekspluatācijas un uzturēšanas izmaksu aprēķināšanas, sadales un norēķinu kārtība un kārtība, kādā pašvaldība piedalās pašvaldības nozīmes koplietošanas meliorācijas sistēmas būvniecībā, ekspluatācijā un uzturēšanā, kā arī minēto izmaksu segšanā.*

Meliorācijas likums cita starpā nosaka arī, ka gadījumā, ja **koplietošanas meliorācijas sistēma** (tātad privātīpašuma objekts) **nenodrošina** meliorācijas sistēmu un hidrotehnisko būvju būvnormatīvos paredzēto **ūdens režīmu vai rada avārijas draudus,** pašvaldība papildus tās meliorācijas sistēmu finansēšanai ir tiesīga finansēt "**koplietošanas meliorācijas sistēmas**" – būvniecības, ekspluatācijas un uzturēšanas – pēc tam gan "iekasējot maksājumu no zemes īpašnieka vai tiesiskā valdītāja."[636]

- **Atbildība par bojāšanu – atjaunot vai atlīdzināt zaudējumus**

Papildus administratīvajai atbildībai, kas paredzēta saskaņā ar Administratīvo pārkāpumu kodeksu, Meliorācijas likums deleģējis MK noteikt zaudējumu atlīdzināšanas pienākumu un kārtību.

Attiecīgi saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 610/2010 [637] par meliorācijas sistēmu bojāšanu, iznīcināšanu vai izmantošanas ierobežošanu ir noteikts pienākums atlīdzināt zaudējumus.

Noteikumi Nr. 610/2010 paredz pienākumu personai, "kas ar prettiesisku darbību sabojājusi, vai iznīcinājusi meliorācijas sistēmu" (tostarp saimnieciskās darbības rezultātā pārveidotus un neattīrītus ūdeņus) vai "ierobežojusi tās izmantošanas tiesības vai ar bezdarbību pieļāvusi minētās darbības," **atjaunot** bojāto vai iznīcināto meliorācijas sistēmu iepriekšējā stāvoklī **vai atmaksāt** personai, kas nodrošina attiecīgās meliorācijas sistēmas ekspluatāciju un uzturēšanu, atjaunošanas darbos izlietotos līdzekļus.[638]

Ja meliorācijas sistēma ir "pašvaldības nozīmes koplietošanas meliorācijas sistēma," pašvaldība var noteikt atbildību par šo būvju ekspluatācijas un uzturēšanas noteikumu pārkāpumu, izstrādājot saistošos noteikumus, kā minēts augstāk.

- **Informācijai** par valstī esošajām meliorācijas sistēmā, tostarp īpašuma tiesībām un saistīto informāciju**, ir jābūt sabiedrībai pieejamai.**

Meliorācijas kadastra sistēmā [639] iekļaujamo informāciju, kā arī pienākumu veikt inventarizāciju un sniegt informāciju par konkrētajām sistēmām nosaka Meliorācijas likums.[640]

Meliorācijas kadastra kartes veidošanu nosaka ES Direktīva 2007/2/EK, ar ko izveido *Telpiskās informācijas infrastruktūru Eiropas Kopienā (INSPIRE*), kā arī Regula (EK) Nr. 976/2009, ar kuru īsteno INSPIRE Direktīvu attiecībā uz tīkla pakalpojumiem. Šos pienākumus, principus, iekļaujamo informāciju reglamentē arī *Latvijas Ģeotelpiskās informācijas likums*. Šis likums, piemēram, nosaka, ka drenāžas sistēmām un iekšējiem ūdeņiem kā ģeogrāfiskās informācijas sistēmām ir jābūt brīvi pieejamām ikvienam interesentam.

Saskaņā ar Meliorācijas likumu, melioratīvās hidrometrijas hidrometriskos posteņus uztur, tajos sistemātiskus **novērojumus, mērījumus un aprēķinus** veic un **hidrometrijas datu pieejamību sabiedrībai nodrošina** valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Zemkopības ministrijas nekustamie īpašumi".[641]

---

[636] Meliorācijas likuma 29. panta trešā daļa

[637] MK 06.07.2010. noteikumi Nr. 612 *Kārtība, kādā nosakāmi un atlīdzināmi zaudējumi, kas saistīti ar meliorācijas sistēmas bojāšanu, iznīcināšanu vai izmantošanas tiesību ierobežošanu*.

[638] MK noteikumu Nr. 612/2010, 2. un 9. punkts

[639] Saskaņā ar Meliorācijas likuma 14. panta pirmo daļu: "Meliorācijas kadastrā ietver informāciju **par jebkuru valsts, pašvaldības, fiziskās vai juridiskās personas īpašumā vai tiesiskajā valdījumā esošu meliorācijas sistēmu**, tajā skaitā datus par meliorētās zemes izvietojumu, meliorācijas sistēmas kvantitatīvo un kvalitatīvo stāvokli, kā arī norāda šīs zemes īpašnieku vai tiesisko valdītāju."

[640] Meliorācijas likuma III nodaļa

[641] Meliorācijas likuma 20. pants

5.3.3. Meliorācija un vides prasības

Šī projekta ietvaros netika detalizēti analizētas vides (tostarp ūdeņu) aizsardzības prasības attiecībā uz meliorāciju sistēmu uzturēšanu vai būvniecību, bet no diskusijām iezīmējas, ka tā ir atsevišķi pētāma joma, jo pietrūkst skaidri definētas prasības no vides aizsardzības viedokļa, kas būtu jāievēro būvējot jaunas vai apsaimniekojot esošās meliorācijas sistēmas.

Šajā sadaļā tikai neliels ieskats pašreiz esošajās vispārīgajās prasības, kas nosaka, kādos gadījumos ir jāveic ietekmes uz vidi novērtējums, kā arī to, ka, ja teritorija atrodas ĪADT vai mikroliegumā, tad attiecībā uz to sistēmu apsaimniekošanu jāievēro attiecīgās dabas aizsardzības prasības.

Kā norādīts MK noteikumos Nr. 714/2010 *Meliorācijas sistēmas ekspluatācijas un uzturēšanas noteikumi*, šie noteikumi piemērojami attiecībā uz īpaši aizsargājamām dabas teritorijām un mikroliegumiem "tiktāl, ciktāl tie nav pretrunā ar īpaši aizsargājamo dabas teritoriju un mikroliegumu aizsardzību un izmantošanu regulējošajiem normatīvajiem aktiem."[642]

Saskaņā ar IVN likumu, ja tiek būvētas jaunas meliorācijas (un apūdeņošanas) sistēmas ar kritēriju, ka "to zemes platība ir lielāka par 100 hektāriem," vai plānota "esošu meliorācijas vai apūdeņošanas sistēmu pārbūve, ja to zemes platība ir lielāka par 500 hektāriem," tad ir jāveic **sākotnējais ietekmes uz vidi novērtējums**.[643]

Savukārt, MK noteikumi par to, kad jāsaņem VVD tehniskie noteikumi, paredz tādu saņemšanas pienākumu tikai "valsts nozīmes ūdensnoteku atjaunošanai un pārbūvei."

Diskutējams ir jautājums, vai citos gadījumos, t.sk. attiecībā uz meliorācijas sistēmu apsaimniekošanu nebūtu izvirzāmas vides aizsardzības prasības vai vismaz nosakāmas vadlīnijas, kā tās apsaimniekojamas pēc iespējas videi draudzīgāk. Ņemot vērā, ka, lai meliorācija sistēmas pildītu tām paredzētās funkcijas, tās prasa regulārus uzturēšanas darbus, tostarp ūdensnoteku tīrīšanu, padziļināšanu. Tas, savukārt, ietekmē gan veģetāciju ūdensteces krastos, gan ūdensnotekās mītošo dzīvo organismu dzīves apstākļus. Sekas ir bioloģiskās daudzveidības mazināšanās un dabiska ekoloģiskā stāvokļa traucēšana.[644]

Tādēļ UBAP, pievēršoties, piemēram, lauksaimnieciskās darbības ietekmei uz ekosistēmu, norāda, ka, lai mazinātu negatīvo ietekmi uz bioloģisko daudzveidību un ekoloģisko stāvokli, nepieciešama videi draudzīga lauksaimniecības meliorācijas sistēmu apsaimniekošana, iekļaujot videi draudzīgus meliorācijas sistēmas elementus (sedimentācijas baseini, divpakāpju meliorācijas grāvji).[645]

Tāda veida pasākumi ir noteikti, piemēram, MK noteikumos Nr. 600/2014.[646] Tie pieņemti saskaņā ar *Lauksaimniecības un lauku attīstības likuma* 5. panta ceturto daļu un attiecīgi paredzēti, lai noteiktu "kārtību, kādā tiek piešķirts valsts un Eiropas Savienības atbalsts lauksaimniecībai, un kārtību, kādā tiek piešķirts valsts un Eiropas Savienības atbalsts lauku un zivsaimniecības attīstībai." Attiecīgi pasākumi ir jāievēro, ja piešķirts finansējums no minētajiem finanšu līdzekļiem. MK noteikumos Nr. 600/2014 noteiktie pasākumi ir jāīsteno arī valsts nozīmes ūdensnotekās, ko jānodrošina valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Zemkopības ministrijas nekustamie īpašumi".[647]

---

[642] MK Nr.714/2010, 10. punkts
[643] IVN likuma 2. pielikums
[644] Sk., piem., Daugavas baseina apsaimniekošanas plāna programmu, 2016-2021, 192. lpp.
[645] Turpat
[646] MK 30.12.2014. noteikumi Nr. 600, 12. pielikums *Videi draudzīgu meliorācijas sistēmu elementi un to kritēriji* (Pielikums MK 19.09.2017. noteikumu Nr. 575 redakcijā)
[647] Meliorācijas likuma 19. pants

Tomēr atvērts ir jautājums, kādā veidā vides prasības tiek ievērotas pārējo meliorācijas sistēmu uzturēšanas darbos.

5.4. Tūrisma joma un ūdeņi

Šo jomu regulē *Tūrisma likums*, kura mērķis ir "radīt tiesisku pamatu tūrisma nozares attīstībai Latvijā, noteikt kārtību, kādā valsts pārvaldes iestādes, pašvaldības un komersanti darbojas tūrisma jomā, un aizsargāt tūristu intereses."[648]

Ūdens resursi ir vieni no "dabas resursiem," kas tiek iekļauti "**tūrisma resursu**" definējumā,[649] tostarp dabas dziedniecisko resursu tvērumā,[650] kā arī **veselības tūrisma,**[651] **lauku tūrisma** un **ekotūrisma**[652] tvērumā. Ekotūrisma definējumā ir ietverts gan mērķis izzināt dabas resursus, gan nodrošināt to aizsardzību.

Likums nosaka tūrisma nozares galvenos uzdevumus, norādot, ka cita starpā tai, veicinot tūrisma resursu izmantošanas attīstību, jānodrošina vides aizsardzības prasību ievērošana,[653] kā arī "tūrisma harmonisku attīstību atbilstoši dabas un kultūras vides aizsardzībai tā, lai tūrisms nenonāktu pretrunā ar dabas un kultūras vides aizsardzību."

Tūrisma likums nosaka galveno institucionālo atbildību un kompetenci, tostarp pašvaldību. Attiecīgi nosakot, ka pašvaldību kompetence (un pienākumi) tūrisma jomā, ir:

1) teritorijas attīstības plānošanas dokumentos noteikt tūrisma, tajā skaitā kūrortu, attīstības perspektīvas un kūrortu teritorijas;

2) saskaņā ar teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem nodrošināt pasākumus tūrisma, tajā skaitā kūrortu, attīstībai, kā arī vispusīgas un precīzas informācijas sniegšanu Latvijā un ārvalstīs par tūrisma iespējām, dabas dziednieciskajiem resursiem un kūrortu pakalpojumiem savā teritorijā;

3) saskaņā ar teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem nodrošināt tūrisma objektu saglabāšanu un iespējas tos izmantot tūrisma vajadzībām;

4) piedalīties tūrisma informācijas centru, punktu un stendu izveidošanā un finansēšanā;

5) veicināt kultūrizglītojošo darbu tūrisma jomā un veselīga dzīvesveida popularizēšanu.

Lai koordinētu un sekmētu sadarbību tūrisma politikas īstenošanas jomā, likums deleģē MK izveidot konsultatīvu un koordinējošu institūciju – *Latvijas Tūrisma konsultatīvo padomi*, kurā iekļauti tūrisma politikas īstenošanā iesaistīto ministriju, pašvaldību, komersantu, kā arī biedrību un nodibinājumu pārstāvji.[654] Tās mērķis ir gan veicināt tūrisma politikas īstenošanā iesaistīto pušu sadarbību, gan "aizstāvēt to komersantu intereses, kuri sniedz tūrisma pakalpojumus."

---

[648] Tūrisma likuma 2. pants

[649] "Tūrisma resursi – dabas un cilvēka veidotu faktoru un norišu kopums, kas piesaista tūristu emocionālās, garīgās, fiziskās un dziednieciskās intereses;" Tūrisma likuma 1. panta 21. punkts

[650] Tūrisma likuma 1. panta 26. punkts, "dabas dziednieciskos resursus" definē kā "minerālūdeņi, termālie ūdeņi, virszemes ūdeņi, dziednieciskās dūņas, māli, smiltis, meži, parki, klimats un citi dabas resursi, kas, pamatojoties uz zinātniskos pētījumos un praksē pierādītām to īpašībām, tiek izmantoti organisma vispārējā stāvokļa un labsajūtas uzlabošanai, kā arī profilaksei, ārstēšanai un rehabilitācijai"

[651] "Veselības tūrisms – tūrisma veids, kura mērķis ir organisma vispārējā stāvokļa un labsajūtas uzlabošana, profilakse, ārstēšana un rehabilitācija, izmantojot arī dabas dziednieciskos resursus"

[652] "Lauku tūrisms – tūrisma veids, kura mērķis ir, balstoties uz vietējiem sociāliem, kultūras un *dabas resursiem*, piedāvāt tūristiem iespēju atpūsties vai izmantot tūristu mītnes lauku teritorijā; "ekotūrisms – ilgtspējīgs, videi draudzīgs tūrisms, kura galvenais mērķis ir *veicināt dabas un kultūras vērtību izzināšanu un vides aizsardzību*, kā arī pilnveidot sabiedrībā vides izglītību un apziņu"

[653] Tūrisma likuma 3. panta 4. un 5. punkts, nosakot, ka nozarei ir pienākums "veicināt kultūrvēsturiskā un dabas mantojuma saglabāšanu un racionālu izmantošanu, kā arī nodrošināt kultūras un dabas tūrisma attīstību;" un "nodrošināt un veicināt dabas dziedniecisko resursu racionālu izmantošanu ..., ievērojot vides aizsardzības prasības..."

[654] Tūrisma likuma 9. pants

Savukārt, tūrisma politikas īstenošanas nodrošināšana ietilpst *Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras* kompetencē, tostarp kvalitātes pārvaldības ieviešanu tūrismā, rādītāju izstrādi, un atbilstības vērtēšana.[655]

Attiecībā uz kvalitātes standartiem likums paredz to ievērošanu (un kontroli) caur standartizētu kontroles sistēmu tikai divos gadījumos: tūrisma mītņu un tūrisma informācijas centru, kuru "atbilstības novērtēšanu un sertificēšanu atbilstoši Latvijas nacionālajiem standartiem veic normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā akreditēta sertifikācijas institūcija."[656] Abos gadījumos tā ir **brīvprātīga**.

Šajā jomas lielā mērā tiek izmantotas arī dažādas cita veida kvalitātes standartu, apliecinājumu, zīmolu sistēmas, pie kuru izstrādes un ieviešanas strādā dažādas tūrisma un izglītības organizācijas.

Ir dažādi Eiropas un starptautiskā līmenī izstrādāti kvalitātes zīmolu un sertifikātu veidi, kurus iespējams piemērot tūrisma pakalpojumiem atkarībā no darbības sektora. Tos veido, piemēram, Atbildīgā tūrisma institūts (RTI), Starptautisko standartu organizācijas (ISO), kā arī dažādus sertifikātu izsniedzēji, tostarp „TÜV Rheinland" vai Federācija „Europarc".

Attiecīgi ir vairākas kvalitātes sistēmas, piemēram, ISO 9000 standarti, kas apliecina starptautiski atzītu labas prakses un kvalitātes vadības līmeni; Integrēta ilgtspējīgā tūrisma zīme (STI), kurā, atkarībā no uzņēmuma nodrošinātās kvalitātes līmeņa, apvienoti tādi sertifikāti kā "Öko-Proof-Betrieb", "Biosphere Hotels", ISO 14001 un EMAS; Latvijā ir ieviests arī, piemēram, "Zaļās atslēgas" ekosertifikāts.[657]

Šie mehānismi ir nozīmīgi arī ūdeņu pārvaldības un apsaimniekošanas jomā, jo parasti kvalitātes standartos ūdeņu apsaimniekošanas jautājumi ir vieni no būtiskākajiem parametriem, kuriem tiek noteiktas konkrētas prasības, lai nodrošinātu ūdeņu racionālu izmantošanu un samazinātu piesārņojumu.

Papildus augstāk minētajiem vispārīgajiem tūrisma jomas darbības principiem ne Tūrisma likumā, ne tam pakārtotajos normatīvajos aktos nav atrodami kādi atsevišķi nosacījumi par virszemes ūdeņu (publisku vai privātu) izmantošanas veicināšanai paredzētiem nosacījumiem vai ūdeņu apsaimniekošanas pasākumiem (pienākumiem), lai veicinātu to pieejamību tūrismam un vienlaikus ilgtspējīgu apsaimniekošanu, kas ietvertu aizsardzības pasākumus. Tos var interpretējot daļēji "ielasīt" zem pašvaldību kompetencē ietilpstošajiem teritoriālās attīstības jautājumiem, kā izriet no augstākminētā uzskaitījuma, tostarp ierosinot piešķirt teritorijai "kūrorta" statusu un plānot citas, tūrismu atbalstošas aktivitātes.

Ar tūrismu cieši saistīts ir ūdenstūrisma pakalpojums un, ja normatīvais regulējums neliedz vai pat nosaka laivošanu kā tiesību, un ir ievērojami attīstījies laivošanas pakalpojums kā tūrisma produkts, tad nekur nav atrodami pienākumi, kas būtu noteikti laivotājiem, ne pakalpojumu sniedzējiem.

[655] Tūrisma likuma 7. panta 9. punkts
[656] Tūrisma likuma 14. pants un 16[1]. pants
[657] Vairāk informācijas: http://www.videsfonds.lv/lv/zala-atslega-ir-atzita-par-efektivako-ekosertifikatu-viesnicam

Nobeigums

Šī ziņojuma ietvaros būtiskākās atziņas par katru no analizētajām tēmām ir ietvertas attiecīgo sadaļu beigās, izceļot tās caur ierāmēšanu un tumšāka fonta lietojumu. Tajās galvenokārt ir izcelti divi aspekti: atziņas par problēmjautājumiem projekta mērķa kontekstā un sākotnējās pārdomas par to, kas, iespējams, būtu jāmaina vai jārisina jau padziļinātāk pētot katru specifisko jomas regulējumu, kas šajā darbā tikai ieskicēts.

Tādēļ šajā beigu sadaļā tikai vispārīgi secinājumi.

Privātās upes kā dabas resurss, kas ietilpst savstarpēji saistītā kopējā ekosistēmā, ir valsts kopējo ūdensresursu sastāvdaļa, ne tikai privāttiesību objekts. Attiecīgi ūdeņu pārvaldībā izvirzītās prasības un pieņemtais regulējums bieži vien attieksies uz ūdeņiem (vai citiem dabas elementiem) neatkarīgi no to piederības.

Ūdeņu pārvaldības jomā tas, pirmkārt jau, attiecas uz visaptveroši definētajiem sasniedzamajiem ūdeņu kvalitātes mērķiem, vai, piemēram, bīstamo ķīmisko vielu emisiju aizliegumi u.tml. Likumdevējs *Ūdeņu apsaimniekošanas likumā* ir noteicis, ka ir jāsasniedz "labs ūdeņu stāvoklis" noteiktos termiņos, neatkarīgi no ūdensobjektu piederības.

Faktiski, ņemot vērā ūdeņu kvalitātes nodrošināšanas nozīmi visai sabiedrībai, mūsdienās nav vairs šaubu par to, kā īsti jāveic apsaimniekošana, līdz ar to jautājums ir tikai par piemērotākiem līdzekļiem un kas ir atbildīgie (privātpersonas, pašvaldības, valsts institūcijas), lai apsaimniekošana tiktu veikta arī privātajās upēs tur, kur tas nepieciešams attiecīgo mērķu sasniegšanai. Sākot jau ar tādiem normatīvajā līmenī nodefinētiem ūdeņiem kā "riska ūdensobjektiem," t.i., kur, saskaņā ar MK noteikumiem, pastāv risks nesasniegt attiecīgos vides kvalitātes mērķus.

Šajā ziņojumā ietvertā detalizētā normatīvo aktu analīze parāda, ka ir virkne prasību, nosacījumu, tiesību un pienākumu, kas izriet no tiešajiem vides aizsardzības normatīvajiem aktiem, kā arī citas jomas regulējošajiem, kuri viennozīmīgi attiecināmi uz privātajām upēm, kā arī ietekmē iespējamību sasniegt kvalitātes mērķus. Kā redzams no secinājumiem attiecīgajās sadaļās, arī tajos ir iespējams un nepieciešams veikt izmaiņas, lai atvieglotu vai pilnveidotu regulējumu, kas varētu veicināt upju apsaimniekošanu, t.sk. privātās upēs.

Tomēr lielākā problemātika, kas izgaismojas, ja runa par privātajām upēm, ir tā, ka kopumā nav skaidrības par to, kam ir pienākums, kam atbildība par tādu nepieciešamo pasākumu veikšanu, kuru mērķis ir uzlabot upju kvalitāti. No vienas puses, kvalitātes mērķi jāsasniedz visos ūdensobjektos, no otras puses, nav paredzēti mehānismi, kā iesaistīt (un veicināt) privātpersonas (īpašniekus un lietotājus) upju apsaimniekošanā, kas aptvertu ne tikai lietošanu, bet arī uzlabošanu.